ҲАСАНИ МУРОДИЁН

АЗ ТАМРИН ТО ТАМКИНИ СУХАН

(Маҷмӯаи мақолаҳо)

Душанбе,

2015

https://bikhon.tj/

Шӯрои илмию дастурдиҳии Донишгоҳи давлатии Қӯрғонтеппа ба номи Носири Хусрав ба чоп тавсия намудааст.

Муҳаррир: профессор Искандар Икромов

Маҷмӯаи мақолаҳо таълифоти муаллифро оид ба масъалаҳои забон, фолклор ва адабиёти классикию муосири тоҷику Афғонистон дар бар гирифтааст. Китоб барои муҳаққиқон, омӯзгорони забону адабиёти тоҷик, донишҷӯён ва кули алоқамандони каломи мавзун таълиф шудааст.

Ҳасани Муродиён. Аз тамрин то тамкини сухан. – Душанбе: « », 2015, 192 саҳ.

https://bikhon.tj/

ДУРАХШИ ЗИЁБАХШИ КӮЛОБ

Об хӯрдем солҳо аз косаи гирдобҳо,
Тоб хӯрдем борҳо дар дасти оҳантобҳо.

Лоиқ

Мусаллам аст, ки эътиқоду иродаи инсон ба маконе, ки таҳсил кардааст ва ба шаҳре, ки пурнишоттарин лаҳзаҳои ҷавониашро он ҷо оғоз бахшидааст, аз арзишмандтарин отифаҳои рӯҳии одамист. Гумон мекунам, барои банда тасаввури вуҷудам бидуни ин муҳаббат аз имкон берун бошад. Бо афзудани солҳо аз хатми донишгоҳ вуҷуди эътиқодоварам ба ин шаҳри ормонҳо ва ин сарзамини ишқу ихлос - Кӯлоб қавитар мегардад ва пайваста аз он лаҳзаҳои хуши айёми шубоб ҳушдорам медиҳад. Ҳамаи ин нуктаҳо дар ҷилварезӣ ва тафсири муҳаббатам ба макони таҳсилу нашъунамо чун зодбум бароям муқаддас ҷамъбаст мешавад.

Барои банда зодгоҳ ва донишгоҳ, ба вижа донишгоҳе, ки дар он таҳсил кардаам, як гӯшаи муқаддастарини Ватани азизам – Тоҷикистон аст ва ин меҳани кӯчакам - зодгоҳу донишгоҳамро баробари Ватани бузург – Тоҷикистон мепарастам, дӯст медорам:

Донад Худо, ки баъди Худо мепарастамат,
Ҳон, эй Ватан, мапурс чаро мепарастамат.
Дар нимашаб, ки боз кунад осмон дараш,
Бо сад ҳазор дасти дуо мепарастамат.

(Халилуллоҳ Халилӣ)

Танҳо пас аз ҷудоӣ аз макони илму ихлос инсон дар гирдоби ин эҳсоси гуворо ғарқ хоҳад шуд. Ин ҳолатро танҳо баъди аз шаҳри зебои Кӯлоб ба Вахш азимат кардан эҳсос намудам ва бо гузаштани фосилае дарёфтам, ки Кӯлоб барои ман ҳамон шаҳри ормониест, ки назирашро дар афсонаҳои модаркалон мешунидам.

Ман метавонам Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Рӯдакиро макони сарояғози рушд ва мавтани ҷамъи дастовардҳои хеш бишносам. Дар ҳоле ки аввалин гомҳои ҷасуронаи худро дар ҳамин шаҳр ва дар ҳамин донишгоҳ дар ҷодаи илм гузоштам ва маълумоти олии касбиро маҳз дар

https://bikhon.tj/

ҳамин маъвои азизу муқаддас соҳиб шудам. Ҳаргиз овони таҳсил дар ин боргоҳи илму маърифат, ки чун нигини ангуштарин дурахши зиёбахше ба шаҳри Кӯлоб зебу фар мебахшад, хишти нахустини бинои саводи маро тавсеа бахшидааст ва таълиму тадриси устодони арҷманди ин маъбади маърифат аз хотирам фаромӯш намешавад. Гумон мекунам, ки ҳоло ҳам ман шогирди ин донишгоҳам, хаёлам ҳамагӣ чанд лаҳзаяке пеш буд, ки ба ин даргоҳи илму ихлос гом ниҳодам ва саводу маънавиятро аз устодони аксаран бе дараҷаю унвони илмии он, ки бартар аз садҳо докторҳову профессорон буданд, омӯхтам.

Одатан аз ноҳияи Вахш аксарияти ҳамдиёрони ман барои таҳсил ба шаҳри Душанбе мерафтанд, вале банда бо ҳидояти писарамакам Хуҷамурод Фазлиддинов, ки ҳамон сол (1975) хатмкунандаи факултаи филологияи Донишкадаи омӯзгории Кӯлоб буд, ин донишкадаи музофотиро ихтиёр кардам. Бо баҳои сею чор имтиҳоноти дохилшавиро супурдам, вале азбаски дар як ҷой то шаш нафар ҳуҷҷат супурда буданд, комиссияи мандатӣ низ калон буд. Фазлиддинов ва дӯсташ Абдураҳмон Азимов (ҳоло генерал, вакили Маҷлиси намояндагони Шӯрои Олии ҶТ) маро тасалло медоданд, ки ту комёб мешавӣ, зеро барои Вахш барин ноҳияҳои камомӯзгор гузашт мекунанд. Вақте ки ба толори комиссияи мандатӣ даромадам, ректори донишкада Хушвахтов Иқбол Давлатович, марди зебои ботамкин маро ба ҳозирин шинос кард. Шахсе аз ҷояш хеста, дар бораи холҳои имтиҳонот, аттестат ва имтиёзҳои ман маълумот дод. Он лаҳза ба ёдам расид, ки ҳангоми имтиҳони забони тоҷикӣ ҳамин устод даромад ва яке аз имтиҳонгирандагон ба вай Соат Чалишев гуфта муроҷиат намуд. Чалишев ба ман, ки дар назди тахта ҷавоб медодам, махсусан ба сари тоза тарошидаам ва гӯшҳои калонам зеҳн монда, «Ваҳ, сари ин бача мисли сари буққа аст – е!» - гуфта хандида баромада рафта буд. Пас аз маълумоти додаи Чалишев ректор «Бе стипендия мехонӣ?» - гуфта ба ман муроҷиат намуд. Ман бо аломати тасдиқ сар ҷунбонидам. Ӯ маро барои донишҷӯ шудан табрик кард.

https://bikhon.tj/

Вақте ки давида аз толор баромадам, котиби комсомолии донишгоҳ Ҷумъахон маро дидан баробар «Рафтем, аз ошёнаи сеюм мизу курсӣ мефарорӣ» - гуфта ману се ҷавони дигарро ба бинои факултаи забони русӣ раҳнамоӣ кард. Ман аз хурсандӣ мизро пуштора карда, давида-давида ба поён мефуромадам. Дар як лаҳза чӣ хел ҳашт мизро ба поён худам танҳо фуровардам, ёд надорам.

Соли таҳсили 1975-1976 ман дарсро дар курси аввали факултаи забон ва адабиёти тоҷик оғоз кардам. Баъди 10-уми сентябр моро ба пахтачинӣ бурданд. Ман то 250 кг пахтаи тоза ва то 800-1000 кг тагрези пахтаи мошиначинро ҷамъоварӣ мекардам. Вале дар охири моҳи октябри ҳамон сол дар гулӯи ман як захм баромад ва ҷарроҳӣ шудам. Ду ҳафта дар беморхонаи ноҳияи Фархор хобидам. Вақте рухсатӣ шудам, ки ҳамкурсонам аз пахтачинӣ баргашта буданд. Ман ҳамон сол сессияи зимистонаро бо баҳои чору панҷ ҷамъбаст кардам ва ҳуқуқи идрорпулӣ гирифтанро соҳиб шудам. Аз ҷиҳати содагӣ дар охири курси 1 маро ба сабаби дар намоиши 1 май - Рӯзи якдилии байналхалқии меҳнаткашони дунё иштирок накардан дар бюрои комсомолии факулта муҳокима карданд.Сабаби иштирок накарданам аз он иборат буд, ки аз ноҳияи Вахш ба ман хабар расид, бобоям вафот кардааст ва рӯзи 1-уми май дафн карда мешавад, вале вақти муҳокима маро касе бовар намекард. Яке таклиф мекард, ки ман аз сафи донишҷӯён хориҷ карда шавам, дигаре мегуфт, ки маро аз гирифтани идрорпулӣ маҳрум созанд. Ниҳоят, декани факулта Соат Чалишев таклиф кард, ки ба ман танбеҳ дода шавад. Аз ин иддаои декан ман нафаси озод кашидам ва як дараҷа хурсанд ҳам шудам.

Ҳангоми дар курси якум хондан гурӯҳи мо (А) азбаски муаллимаи забони русӣ Ҷобирова 10 дақиқа дер кард, ҳама дастҷамъона ба тамошои кино ба кинотеатри «Гулистон » рафтанд. Ман ҳамроҳи Бобихол Ҳалимӣ дидем, ки ҳама рафт, дар берун нишаста саргарми суҳбат шудем. Муаллима ба декан дар ин хусус хабар додааст. Баробари оғози ҷуфти

https://bikhon.tj/

дуюм, ки лексияи якҷояи забони адабии ҳозираи тоҷик аз устод Сангов Қ. буд ва мавсуф дар як вақт куратори мо низ ҳисоб мешуд, декан Соат Чалишев ҳамон шарфи сурхи пашмиаш дар гарданаш печонидагӣ ва палтояш дар сари китфаш хурӯсвор қадам монда, ба дарсхонаи мо зада даромад. Ман, ки дар мизи аз самти даромад дуюм менишастам, сумкаамро гирифта, дар сари Одина Тағоев зад. Маро аз гиребонам дошта, тарафи тахта тела дод ва камина дав-давон то ба назди тахтаи синф расидам.

— Санги вазнин, (ин лақаби айёми донишҷӯии ман буд, ки декан такрори онро дӯст медошт, вале ҳамдарсон «коммунист» лақабам дода буданд), шарм намедорӣ, ки ту ҳам гурехтӣ?

Декан ҳамаи ҳамдарсони маро бонавбат ба муҷозот кашид ва боз бо ҳамон қадаммонии калон-калони хурӯсонааш ва ғурури ғолибонааш толорро тарк кард. Ҳама хомӯш будем. Устод Сангов Қ. хомӯшона моҷарои муҷозоти моро пушти минбар рост истода наззора мекард ва якбора нидо кард:

— Ана, сазовори таҳқир шудед!

Мо ҳама якбора бо як овоз хандидем, гӯё чизе нашуда бошад, дарс идома ёфт.

Дар нимсолаи дуюми курси 1 ман тамоми имтиҳонотро бо баҳои аъло супурда, ба қатори аълохонҳо даромадам. Дар мавсими пахтачинӣ низ аз ҳама пахтаи зиёд мечидам ва доимо мукофотҳои пулию молӣ ва ифтихорномаҳо мегирифтам.

Воқеан, барои пахтаи зиёд чидан борҳо мавриди муҷозоти ҳамкурсон қарор гирифтаам. Ҳатто чанд бор ба ман дорӯи хобовар низ хӯрониданд. Онҳо мегуфтанд, ки ту одати коммунистиатро парто, камтар пахта чин, то ки мо низ аз декан гап нашунавем. Боре декан Чалишев Панҷшанбеву Лолоро барои кам чидан сарзаниш кард.Баъд аз ман, ки дар паҳлуи онҳо будам, пурсид: — Чанд кило чидӣ? Гуфтам: 105 кило. Гуфт: — Мемурдӣ, 120 кило мечидӣ, ки ҳисоби

https://bikhon.tj/

миёнаамон кам намешуд. Аз ин муомила ба ҳоли ман ҳама хандиданд.

Ман то ҳозир матни лексияҳои тамоми устодонро, агарчи аз хатми донишкада 36 сол гузаштааст, маҳфуз доштаам. Ягон лексия, машғулиятҳои амалӣ, сабти мухтасари асарҳои илмии хондашударо напартофтаам. Ҳатто лексияҳои фанни «Физиологияи синнусолӣ»-и устод Салим Мирзоевро низ то ҳол дар китобхонаам, ки ҳомили 10 ҳазор китоб аст, нигоҳ доштаам. Даҳҳо устодони соҳаҳои педагогика, психология, усули таълими забони тоҷикӣ ва усули таълими адабиёти тоҷик аз матни лексияҳои ман, ки устодон Расулов Д., шодравон Паҳлавонов А., шодравон Амиршоев, дотсент Сангов Қ., шодравон Шарифов А. ба мо дарс мегуфтанд, истифода бурдаанд.

Лексияҳои аз фанҳои муқаддимаи забоншиносӣ, грамматикаи таърихӣ, таърихи забон додаи устодон Иззатулло Тамлихоев, Рустам Ҷӯраев ва Саидқул Сабзаев, дарсҳои аз фанни забони адабии тоҷик гузаштаи Карорматулло Қаландаров, Раҳим Саидов, Қодир Рустамов ва дотсент Қаюм Санговро фаромӯш нахоҳам кард. Вақте ки дотсент Чалишев С. аз фанни фолклори тоҷик дарс медод, ё Худобиомурз Шоҳвалӣ Саидҷаъфаров таърихи адабиёти классикӣ мегузашт, ҳар як сухани воло ва байти обдори онҳо ба мо нашъаю нишот мебахшид, диламон аз фараҳ лабрез мегардид, лабонамон аз ханда гул мекард. Ман сиёҳнависи маводҳои ҳангоми тачрибаи фолклорӣ (соли 1976) дар ноҳияи Ховалинг ҷамъовардаамро маҳфуз дошта, соли 1996 ҳангоми таҳияи рисолаи номзадӣ оид ба масоили кишваршиносии адабӣ корбаст намудам. Дарсҳои устоди зиндаёд Барот Нозимов бе абёти ширин ва баёни латифаҳои намакину дилнишин намегузашт. Агар дарси фалсафаи устод Файзӣ Борон мешуд, мо худро дар дунёи дигар тасаввур мекардем. Дарсро тарзе мегузашт, ки мо ҳатто садои зангро намешунидем. Воқеан, усули дарсгузарии устод Файзи Борон қобили омӯзиш ва пайравӣ буд.

https://bikhon.tj/

Мо омӯзиши амиқ, таҳлили мӯшикофонаи забонро аз дарсҳои устодон Сангов Қ., Мирзоев Ғ., Сабзаев С. ва Асоев Р. омӯхтем.

Аввалин кори курсиро аз фанни адабиёти тоҷик аз устод Искандар Икромов дар мавзӯи «Тарғиби ватандӯстии советӣ дар повести «Ятим» -и С. Айнӣ» навиштам. Мусаввадаи он бо қайдҳои устод Икромов то ҳол дар китобхонаам маҳфуз аст. Ҳангоми дар курси сеюм хондан аз фанни забони тоҷикӣ таҳти роҳбарии устод Аҳмад Алиев дар мавзӯи «Вазифаҳои грамматикии пешоянди «ба» дар романи «Замини падарон»-и Юсуф Акобиров» кори курсӣ навиштам. Аввал тамоми ҷумлаҳои пешоянди «ба»-дори романро дар варақчаҳо рӯбардор кардам, ки зиёда аз 860 ҷумларо ташкил медод. Баъд ҳар як ҷумларо вобаста ба вазифаҳои грамматикии пешоянди «ба» тақсим кардам, вале дар зиёда аз 100 варақча пешоянди «ба» ба ҷойи алоқаманд кардани калимаҳо дар ҷумла вазифаи калимасозиро адо менамуд. Ин варақчаҳоро ба устод Алиев нишон додам. Устод мутолиа намуда, иброз доштанд, ки дар баъзе мавридҳо пешоянди «ба» (дам ба дам, рӯз ба рӯз, ҳуд ба ҳуд, соат ба соат, чашм ба чашм ва м. инҳо) калима ва ҳатто таркиб низ месозад. Устод ба ман фармуданд, ки доир ба вазифаи калимасозии пешояндҳо як маърӯза тайёр намуда, дар ҷамъияти илмии донишҷӯён гузориш диҳам. Ин супоришро ман бо хушнудӣ пазируфтам. Бояд бигӯям, ки дасти маро дар ҷодаи мушкили илм маҳз устод Аҳмад Алиев рост кард. Сипосгузорам аз устоде, ки маро моҳии тайёр хӯрданро не, балки моҳӣ гирифта хӯрданро ёд дод.

Ҳангоми дар курси дуюм хонданам тавассути радио моҳе як бор соати 15 ^{00} барномаи «Забон ва ҳусни баён» доир мегардид, ки онро профессори шодравон Шарофиддин Рустамов мегузаронид. Ман низ боре ба як саволи устод ҷавоб навишта, аз эшон таҳсин шунидам ва ин маро ба илмомӯзӣ шавқманд намуд.

Соли дуюми таҳсил дар назди рӯзномаи вилоятии «Роҳи ленинӣ» ба курси дусолаи ҷамъиятии журналист шомил

https://bikhon.tj/

шудам ва ба ин васила бо шарофати маслиҳатҳои судманди устодон Шералӣ Яҳёев ва шодравон Бобоҷон Абдулвоҳидов аз нозукиҳои касби журналистӣ огоҳ гардидам ва аввалин навиштаҳоямон низ дар ҳамин нашрия ба чоп расид.

Соли 1978 вақте ки дар курси сеюм мехондам, бори аввал олимпиадаи донишҷӯён таҳти унвони «Донишҷӯ ва прогресси илму техника» барпо гардид. Дар даври ҷумҳуриявии он ман низ иштирок намудам. Роҳбарамон устод Ш. Саидҷаъфаров мо- 10 нафар иштирокчиёнро ба Донишгоҳи миллии Тоҷикистон бурд. Олимпиада таҳти роҳбарии донишманди номӣ Соҳиб Табаров мегузашт. Дар ин сабқат донишгоҳ дар ҳисоби гурӯҳӣ соҳиби ҷойи 2-юм ва дар ҳисоби алоҳида ман сазовори ҷойи сеюм шудам. Дар ин хусус ҳамон вақт дар рӯзномаи «Тоҷикистони Советӣ» низ хабари хурде чоп шуда буд.

Маҳз пажуҳишҳои илмии пайваста, мутолиаи асарҳои илмӣ ва бадеии зиёде буд, ки ман боре дар дарси устод Ғоиб Мирзоев ҳамаро ба ҳайрат гузоштам. Устод акнун аз аспирантураи шаҳри Ленинград баргашта буд ва дониши фарогире дошт. Мо инро аз фанни «Таҳлили лингвистии матн», ки устод дарс медод, ба хубӣ пай бурда будем. Боре устод ғазали яклухтеро аз ҳазрати Ҳофиз дар тахта навиштанд ва онро таҳлили забонӣ карданд. Дар як ҷойи ғазал пешоянд вазифаи алоқамандкунии калимаҳоро иҷро мекард, вале ҷойи дигар пешоянди содаи «аз» буд ё «ба», ки вазифаи калимасозӣ дошт, аммо инро низ устод чун пештара вазифаашро танҳо аз алоқамандӣ маънидод намуд, вале ман бо талқини Зувайдов Саидмурод (ҷояш ҷаннат бод) ба ин фикри устод муқобил баромадам. Устод, ки табиатан шахси дидадаро буд, иқрор шуд, ки то ҳол ба вазифаи калимасозии пешояндҳо таваҷҷуҳ накардааст, вале густохии ман устодро сахт ҳайрон кард, чунки устод медонист, ки ман ҳеҷ гоҳ аз пеши худ чизе намегуфтам ва ба болои устодон намедавидам.

Соли 1978 дар ҳаёти ман воқеаи фаромӯшнашаванда рух дод. Бо Укази Президиуми Советии Олии СССР аз 20

https://bikhon.tj/

феврали соли 1978 ман барои хониши аъло ва меҳнати зарбдор бо медали «Барои меҳнати шоён» бо имзои Георгадзе М.П., раиси Президиуми Совети Олии СССР мукофотонида шудам. Мукофотро дар ҷамъомади тантанавии вилоятӣ ба ман котиби якуми ҳизби коммунисти вилояти Кӯлоб Ҳисомуддинов супурд. Рӯзи дигар ҳангоми дарси адабиёти бачагона устод Ёралӣ Содиқов нимшӯхию нимҷиддӣ ба ман шунавонида гуфт: «Ина, ба як донишҷӯ медал доданд, вале ба мо ақаллан як танбеҳ ҳам намедиҳанд!».

Маротибаи дуюм ман аз дасти Ҳисомуддинов дипломи аълои донишгоҳро дар вазъияти тантанавӣ дар боғи фароғатӣ – фарҳангии шаҳри Кӯлоб дар қатори 7 нафар ҳамкурсонам соли 1979 гирифтам.

Маҳз ҳамин мукофоти давлатӣ маро барои дарёфти нав ба нави мукофотҳои соҳавию (нишонҳои Аълочии маориф, фарҳанг ва матбуоти Ҷумҳурии Тоҷикистон, унвони муаллим—методист, ҷоизаи умумииттифоқии ба номи Н.К. Крупская) давлатӣ (унвони фахрии Корманди шоистаи Тоҷикистон) раҳнамоӣ намуд.

Ҳамон рӯзе, ки дар боғи фароғатӣ - фарҳангии шаҳр ба мо дар вазъияти тантанавӣ дипломи аълочӣ медоданд, Шариф Бегиев ҳамкурси меҳтар аз мо аз ҷамъу гирд будани мо истифода бурда, ба ҳозирин муроҷиат намуд:

— Бародарон, донишгоҳро 53 нафар хатм кардем. Кӣ дар давоми чор соли таҳсил ягон рӯз прогул (дермонӣ) накардааст? Ҳама хомӯш буданд. Ман бо ифтихор гуфтам: «Ман ягон рӯз дарсшиканӣ накардаам».

— Кӣ аз ягон санҷиш қафо нагаштааст? – идома дод ӯ. Камина ҷавоб додам: «Ман!».

— Чӣ хел? Аз санҷиши Мирзо Салим низ нагаштаӣ?

—Не, нагаштаам! – гуфтам дар ҷавоб.

—Рост мегӯяд,- гуфт сардори гурӯҳ Шарофат Муминова,— аз ҳамаи курс танҳо як нафар аз Мирзо Салим санҷиш гирифт, ки Ҳасан буд.

https://bikhon.tj/

Хонандаи азиз гумон накунад, ки солҳои донишҷӯии мо дар Кӯлоб зиндагӣ роҳат буд. Не, мо низ гоҳ серу гоҳ гурусна мегаштем. Баъзан бо 20 тин як чою як нону се қанди сафед гирифта, бо ном хӯроки нимрӯзӣ мехӯрдем. Ҳуҷрае, ки ман дар кӯчаи Чармгари поён, хонаи 224 иҷора менишастам, ягон шароит надошт, фаршаш хокӣ буд. Зимистони қаҳратун дар ҷойхоби ман бухорӣ набуд. Ҷома мепӯшидам, ба гарданам шарф мепечонидам, миёнамро бо фӯта мебастам, дар сарам телпак, дар поям кетӣ, дар дастҳоям дастпӯшак мепӯшидам ва таги кӯрпа даромада, то рӯз китоб мехондам, танҳо 2-3 соат хоб мекардам. Монанди ташнае, ки аз обнӯшӣ хумор шикаста наметавонад, пайваста ташнаи хондан, муштоқи илму дониш омӯхтан будам, чунки ман танҳо бо идрорпулӣ зиндагӣ мекардам. Дигар аз касе умеди мадад надоштам. Зеро «Кас нахорад пушти ту ҷуз нохуни ангушти ту» гуфтаанд.

Бо вуҷуди каму костиҳояш шаҳри Кӯлобро ба ҷон дӯст медорам. Донишгоҳи давлатии Кӯлоб барои ман Каъбаи дил ва маъбади ихлос аст. Бинобар ин даст ба дуо бардошта таманно мекунам:

Илоҳо, то ки меҳру моҳ бошад,
Дили Кӯлоб донишгоҳ бошад!

https://bikhon.tj/

БАҲСИ МАҚОМИ ЗАБОН – ОҒОЗИ БЕДОРИИ МИЛЛӢ

Забон на танҳо ҳамчун василаи фикру андеша ва муошират байниҳамдигарии одамон маҳсуб мегардад, балки дар ташаккули ҳувияти миллӣ ва бедории фикрии соҳибзабонон низ нақши бориз дорад.

Дар иртибот ба ин забони тоҷикӣ дар тӯли таърихи фарҳанги ақвоми эронитабор ба ҳайси лисони илму тамаддун эътироф шуда, махсусан дар бедории фикрӣ ва ташаккули ҳувияти миллии инсонҳо нақши муассир доштааст. Бе тардид забони тоҷикӣ дар тӯли давру замонҳо забони илму хирад ва сиёсат буд. Бедории фикрии мардуми тоҷик аз сифатҳои волое чун кушодазабонӣ, андешамандӣ ва нуктапардозӣ маншаъ мегирифт, ки ҳамаи онҳо барои пиёдасозии як ҳадаф - огоҳ сохтан ва бедор намудани ҷомеа равона гардида буданд. Кулли сифатҳои нуктапардозӣ ва андешамандии мардуми фарҳангии тоҷик алайҳи кӯтоҳназарӣ, таассубофарӣ, хурофотпарастӣ ва заъфандешии аҷнабиён ва душманони миллат нигаронида шудааст ва имрӯз низ ин рисолати наҷибро ба ҷо меорад.

Забон яке аз нишонаҳои асосии миллат ҳисоб меёбад ва фарҳехтагони илму тақвои аҳди Сомониён тибқи ҷавози шаръӣ ба исбот расонидаанд, ки «…забони биҳиштиён форсӣ аст…ва забонест, ки барои нахустин бор бо он забон бо Парвардигор сухан гуфта шудааст»(1, 2). Маҳз ин ҷасорати беҳамто боиси бедории фикрии мардуми тоҷик гардида, сабабгори он шуд, ки дар тӯли даҳ аср на танҳо ин забон аз байн нарафт ва ба соҳибзабононаш воситаи аввалияти такаллум гардид, балки ба шарофати ин фатвои ҷасурона намояндагони дигар забонҳо ҳам бо умеди бо Парвардигор муошират кардан забони тоҷикиро ҳамчун забони аҳли биҳишт баробари забони модарии худ пазируфтанд, бо ин забон ният карда, намоз гузориданд.

https://bikhon.tj/

Махсусан дар нимаи дуюми солҳои 80-уми садаи XX баҳси мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ дар ташаккули ҳувияти миллӣ ва бедории фикрии тоҷикон саҳми муассир гузошт ва он як навъ бонги бедорие буд, ки соҳибзабононро ба худшиносии миллӣ даъват менамуд. Дар иртибот ба ин вақтҳои охир гоҳо аз забони баъзе шахсон мешунавем, ки онҳо муборизаҳои афроди бедордилро дар роҳи ҳифзи забони давлатӣ ва Қонуни забон аз омӯзгори одӣ сар карда то аҳли илму эҷод нодида мегиранд ва онро як раванди таърихӣ медонанд. (2, 5). Ба касе пӯшида нест, ки маҳз раванди бедории фикрӣ дар мабнои забони миллӣ тавассути намояндагони илму адаб – Муъмин Қаноат, Муҳаммадҷон Шакурӣ, Бозор Собир, Лоиқ, Акбар Турсон, Тоҳири Абдуҷаббор ва садҳо нафар фарзандони фарзонаи миллат таҳкиму тақвият ёфт.

Муҳаммадҷон Шакурӣ дар хотироти шифоҳии «Ҳикоятҳои оканда аз ҳаёт» (3, 24) ба ҳамин нодида гирифтанҳо ишора намуда, таъкид менамояд, ки баҳси Қонуни забон, ки таърихи ҳамин рӯз аст, навишта нашудааст. Мавсуф барҳақ ишора менамояд, ки «…дар ин мубориза гурӯҳи калони одамони одӣ, муаллимони қишлоқ иштирок карданд. Он иштироккардаҳо бешуморанд. Ёдашон ба хайр!» (3, 25). Ҳақиқатан ҳам банда, ки он солҳо омӯзгори забон ва адабиёти тоҷики мактаби миёнаи №33 дар ноҳияи Вахш будам, аз соли 1986 сар карда дар атрофи такмили барномаи таълимии забон ва адабиёти тоҷик, тозагии забон, бедории фикрӣ ва забони миллӣ, таълими мавзӯъҳои марбут ба забондонӣ ва ҳувияти миллӣ як қатор мақолаҳои илмию методӣ тавассути маҷаллаи «Мактаби советӣ» (баъдтар «Маърифат», ҳоло «Маорифи Тоҷикистон») ба нашр расонидам. (Ниг. 1) Мулоҳизаҳо оид ба лоиҳаи барномаи нави забон ва адабиёти тоҷик // «Мактаби советӣ», 1986, №11; 2) Ҳафтаи адабиёт дар мактаб //«Мактаби советӣ», 1986, №12; 3) Таълими ҳикояи «Забон» (аз асари Р.Ғамзатов «Доғистони ман») дар синфи 6 // «Мактаби советӣ», 1987, №8; 4) Таълими мавзӯи «Забон

https://bikhon.tj/

муҳимтарин воситаи алоқа» дар синфи 5 // «Мактаби советӣ», 1987, №12; 5) Вазифаҳои кабинети забон ва адабиёт дар мактаб //«Мактаби советӣ», 1988, № 4).

Моҳи ноябри соли 1987 мо як гуруҳ омӯзгорони мактаби миёнаи рақами 33 ва сокинони деҳаҳои Мискинободу Навкорами ноҳияи Вахш (ҷамъ 22 нафар) ба президенти вақти Академияи фанҳои ҶШС Тоҷикистон шодравон М.С.Осимӣ мактуб навиштем, ки дар саргаҳи он насаб ва номи ман меистод. Дар муроҷиати мазкур пеш аз ҳама масъалаи танҳо ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ ва ҳамчунин зиёд намудани соатҳои фанни забон ва адабиёти тоҷик, ба зергурӯҳҳо тақсим намудани дарсҳои забони тоҷикӣ, таҳияи китобҳои дарсии забони тоҷикии ҷавобгӯйи ормонҳои миллии тоҷикон зикр шуда буд. Аз ин рӯ, ба мактуби мо дар масъалаи ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ аз номи шодравон М.С.Осимӣ аввали соли 1988 ҷавоб омад ва дар он қайд гардида буд, ки Ҳукумати Тоҷикистон сари ин масъала кор карда истодааст. Оид ба таклифҳои дигар муовини вазири маорифи вақт Никулшин ба мо посух фиристод ва дар он таъкид шуда буд, ки оид ба такмили таълими забони тоҷикӣ ба қарибӣ қарори КМ ПК Тоҷикистон ба тасвиб мерасад.Ҳақиқатан он қарор баъди чанде аз тариқи матбуот интишор шуд, вале танҳо ба такмили омӯзиши забони тоҷикӣ ихтисос дода нашуда, ба такмили таълими забонҳои тоҷикӣ ва русӣ бахшида шуда буд, яъне дар ин ҷо низ «бародарони» русзабонро хафа кардан нахостанд.

Насли миёна ва калонсол ёд доранд, ки баҳси ба забонҳои миллии ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ додани мақоми давлатӣ бо шарофати бозсозӣ ва ошкорбаёнии Горбачёв оғоз ёфт, вале пештар аз ин таълифоти рӯҳи бедории миллӣ доштаи адибони ғайрирус, ба монанди Чингиз Айтматов (қирғиз) ва Расул Ғамзатов (авар, Доғистон) аҳли эҷод ва ашхоси бедордилро ангезаи амиқи бедории миллӣ бахшид. Махсусан «Доғистони ман»-и Р.Ғамзатовро на танҳо аксари зиёиёни тоҷик, балки кулли

https://bikhon.tj/

наврасону ҷавонон монанди таълифоти адибони бедордили тоҷик чун асари худии рӯҳи миллӣ ва ғайрирусӣ дошта истиқбол намуданд. Зеро дар шароите, ки тамоми сардамдорони Кремл забони русиро чун забони муошарати байни миллатҳои Иттиҳоди Шӯравӣ мақоми давлатӣ доданӣ мешуданд, Расул Ғамзатов нотарсона алайҳи онҳое, ки забонҳои миллиро маҳв кардanӣ буданд, овоз баланд менамояд. «Забони халқҳо барои ман чун ситораҳои осмонанд. Намехостам, ки ҳамаи ситораҳо як шуда, ба ситораи бузурге табдил ёбанд. Ба ситораи бузург ҳоҷат нест, зеро як офтоб бас аст. Аммо бигузор ситораҳо ҳам нур пошанд. Бигузор ҳар кас худ ситорае дошта бошад». Мавсуф ба бузургии забонҳои хурди миллӣ боварӣ дошт, ки дар ҷойи дигар таъкид менамояд: «Ман ба сухани геологҳое, ки мегӯянд дар кӯҳи хурд низ тиллои бисёр ҳаст, бовар мекунам».

Тавре ки академики шодравон М.Шакурӣ ёдовар шудааст, масъалаи вазъи забонҳои миллии халқҳои шӯравӣ нахуст дар ҷаласаҳои иттифоқи нависандагони шӯравӣ, Институти адабиёти ҷаҳон, Институти шарқшиносии ИҶШС, дар идораҳои рӯзномаю маҷаллаҳои пойтахти Иттиҳоди Шӯравӣ Маскав бардошта шуд. «Сухан аз он оғоз карданд, ки дар ҷумҳуриҳо вазъи забонҳои миллӣ хеле бад аст. Забони миллӣ аз инкишоф, аз тараққӣ бозмондааст, хеле хароб шудааст, оҷизу нотавон шудааст. Дар зери фишори пурзӯри забони русӣ қарор ёфтааст. Дар ҳама ҷо забони русӣ ҳукмрон аст. Аммо забони миллии ҳар ҷумҳурӣ аз иҷрои вазифаҳои иҷтимоии худ маҳрум мондааст. Вазифаи иҷтимоии худро иҷро карда наметавонад. Аз ҳуқуқҳо маҳрум аст, амал намекунад. Вазифаи худро иҷро намекунад. Ба таъбири дигар пасмонда, бознишаста, харобу афгор аст», - мегӯяд М.Шакурӣ (3,2).

М.Шакурӣ таъкид менамояд, ки оид ба баргардонидани ҳуқуқҳои қонунии забонҳои миллӣ дар Маскав академик Лихачёв, Ч. Айтматов (дар шаҳри Фрузе(Бишкек) ҳамагӣ як мактаби қирғизӣ боқӣ монда буд), дар Ҷумҳуриҳои Молдова

https://bikhon.tj/

ва Эстония аввалин шуда овоз баланд намуда буданд. Тӯфони муборизаи зидди беҳуқуқии забонҳои миллӣ ва муборизаи ҳифзи забон ба Тоҷикистон ҳам ба зудӣ асар намуд. Зеро он солҳо забони тоҷикӣ низ чун дигар забонҳои миллии халқҳои шӯравӣ дар чор девори хона ҳабс шуда буд. Ин забон бо ном амал мекард ва онро хафви нестшавӣ таҳдид менамуд. Бинобар ин зиёиёни эҷодкори тоҷик тадриҷан ба мубориза барои баргардонидани ҳуқуқҳои қонунии забони тоҷикӣ ворид гардиданд. Аксари ҳаводорони забони тоҷикӣ он солҳо мақолаҳои академик М.Шакуриро бо номҳои «Ҳар кас ба забони хештан дармонад», «Ҳукумати асрҳо» ва «Ду забонӣ ё безабонӣ» (соли1988) дар «Литературная газета» ёд доштагистанд.

Тавре ки ёдовар шудем, Тоҷикистон ба мубориза дар роҳи дифои забони давлатӣ дар Осиёи Миёна аввалин шуда, боҷуръатона дохил шуд. Ҳаводорони забон ёд доранд, ки оғози муборизаҳо аз моҳи ноябри соли 1988 бо шарофати дар Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АФ Ҷумҳурии Тоҷикистон барпо шудани ҳамоиши илмӣ оид ба вазъи имрӯзаи забони тоҷикӣ шурӯъ шуд. Ба конференсия муаллимони пешқадами ҳамаи шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ даъват шуда буданд. Аҳли эҷод, олимон ва омӯзгорони эҷодкор, ки муштоқи чунин ҳамоиш буданд, баробари гирифтани даъватнома ба пойтахт шитофтанд. Камина, тавре ки пештар ёдовар шудам, азбаски оиди ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ ҳамроҳ бо 22 нафар мактуби дастҷамъӣ ба АФ ҶТ ирсол намуда будам ва дар сархати он насаби ман меистод, аз вилояти собиқи Қӯрғонтеппа ҳамроҳи шодравон Наҷмиддин Тоҷиддинов нозири маорифи вилоят ва Ҷӯрахон Бобохонов дастурдеҳи шуъбаи маорифи ноҳияи Вахш ба ин конференсия даъватномаи иштирок карданро шарафёб гардидам. Дар толор дар шафати мо донишманди физик Саидҷаъфар Қодирӣ ва устодони Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Рӯдакӣ Аҳмад Алиев ва Шоҳвалӣ Саидҷаъфаров менишастанд. Рафти конфронсро директори Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии

https://bikhon.tj/

АФ ҶТ, шодравон Абдуқодир Маниёзов мебурд. Баъди сухани ифтитоҳии мавсуф профессори шодравон Шарофиддин Рустамов маърӯза намуд.

Тавре ки академик М.Шакурӣ низ иқрор мешавад (3, 37-38) аз маърӯзаи Ш.Рустамов мо нафаҳмидем, ки ӯ тарафдори мақоми давлатӣ гирифтани танҳо забони тоҷикӣаст ё забонҳои тоҷикию русӣ.

Баъд аз нимрӯзӣ бо шарофати гузориши шоира Гулрухсор, ки пешниҳод кард: ё забони давлатии тоҷикӣ ё дузабонӣ бояд дар назди Ҳукумати ҷумҳурӣ гузошта шавад, аҳли толор хеле руҳбаланд ва далер шуданд. На танҳо зиёиёни пешқадами пойтахт, балки омӯзгорони эҷодкори гӯшаҳои дурдасти Тоҷикистон - Рашту Айниву Мастчоҳу Исфара низ бонавбат ба сухан баромада, изҳор мекарданд, ки танҳо ба забони тоҷикӣ мақоми давлатӣ дода шавад. Лекин гоҳо садо баланд мекарданд ашхосе, ки тарафдори дузабонӣ (русӣ- тоҷикӣ) ва ҳатто сезабонӣ (русӣ –тоҷикӣ-ӯзбекӣ) буданашонро пинҳон намедоштанд. Рӯзи дуюми конфронс бо ташаббуси А. Маниёзов ва М.Шакурӣ қарори конфронс ироа гардид. Қарорро М. Шакурӣ қироат намуда, таклиф кард, ки ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ баробар мақоми давлатӣ дода шавад. Дигар охири сухани М. Шакурӣ шунида нашуд, чунки аҳли толор якбора бо ҳаёҳӯй ва доду фарёд аз ҷой хестанд ва дузабониро рад карданд. Дар он лаҳзаҳо ман баромади бо шӯру ҳаяҷон ва хашини адабиётшинос Қамчин Чиллаевро ҳеҷ гоҳ фаромӯш намекунам, чунки номбурда бе ризоияти раисикунанда ба минбар баромада, тамоми қаҳру ғазаб ва хашми худро ба сари Абдуқодир Маниёзов ва Муҳаммадҷон Шакурӣ рехт. Ба ростӣ, ман он вақтҳо чунин шахси бе рӯю риё гап мезадагиро бори аввал медидам.

А. Маниёзов ночор он бандро ба овоз гузошт. Аз тарафи аҳли толор танҳо ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ сад дар сад овоз гирифт. Толор низ нафаси озод кашид, чунки ниҳоят ақли солим ғалаба кард. Вале ҳукуматдорони вақти Тоҷикистон дар таҳияи Қонун дар бораи забони соли

https://bikhon.tj/

1989 ҳилаи шаръиро ба кор бурданд. Агарчи Шӯрои Олии Тоҷикистон ба забони тоҷикӣ мақоми давлатӣ дод, вале дар як моддаи он таъкид намуд, ки забони русӣ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон чун забони муошират байни миллатҳо амал менамояд. Фақат ин камбудиро, ки як навъ тарғиби дузабонӣ буд, Президенти мамлакат, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон тавонист, ки бо қабули Қонун «Дар бораи забони давлатӣ» (№553 аз 5.10.2009) хеле боҷуръатона ислоҳ намояд.

Мумкин баъзеҳо даъво намоянд, ки вақти қабули Қонуни забон дар соли 1989 империяи шӯравӣ ҳукм меронд ва чунин ҷуръат аз тарафи сардамдорони давр ба марг баробар буд. Аммо дар ин шароити соли 2009 низ сарфи назар кардан аз забони русӣ ҳамчун забони муошират байни миллатҳо ва қабули Қонун дар бораи забони тоҷикӣ ба ҳайси забони давлатиро танҳо диловарии бемисл номидан лозим аст, зеро баъди қабули қонун садҳо васоити ахбори русӣ дар навиштаҳои иғвоангези худ ба сари Ҳукумати Тоҷикистон ва Президенти он санги маломат меафканданд.

Ногуфта намонад, ки соли 1992 банда кулли мақолаҳои илмию методии ба тарғиби забони тоҷикӣ ва усули таълимии он бахшидаамро бо номи «Забони хуни мо бояд шавад бедор» (4, 53) интишор намудам. Ба сифати унвони китоб камина як мисраи шоир Муҳаммадалии Аҷамиро пазируфтам, ки шеър мардумро ба бедорӣ ва бузургдошти забони модарӣ даъват менамуд:

Агар хоҳем бо хуршед пайвастан,
Забони хуни мо бояд шавад бедор,
Забони хуни мо бояд шавад хуршед,
Ки хуни мурда миллатро наояд кор. (4, 3)

Ин иқдоми ҷасуронаи Президенти мамлакат, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон ба он нигаронида шуда буд, ки забони тоҷикӣ чун дигар забонҳо омили муҳими муошират одамон ва пайвандгари риштаҳои дӯстӣ ва бародарии тамоми халқҳои маскуни Тоҷикистон аст, чунки дар моддаи дувуми

https://bikhon.tj/

Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст:

«Забони давлатии Тоҷикистон забони тоҷикӣ аст».

Аз ин хотир мо чун шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва як фарди ватандор вазифадорем, ки ин нуктаҳои Сарқонунро дар бораи амали забони давлатӣ иҷро намоем. Дар робита ба ин Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон борҳо дар суханрониҳояшон таъкид намудаанд, ки «Ифтихори ватандорӣ аз донистани забон, таърих ва фарҳанги Ватан ибтидо мегирад» ё дар ҷойи дигар таъкид намудааст, ки «Забон дар паноҳи давлат ва давлат дар паноҳи забон аст». Чунин суханони доҳиёнаи Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон имрӯз сароғози ҳамаи маҳфилу нишастҳо ва зеби лавҳаю минбар ҳаст, зеро ба қавли мавсуф «Забони модарӣ хишти нахустини пойдевори кохи миллат ва яке аз рукнҳои асосии давлатдории миллист». Агар нишонаи асосии миллати тоҷик забони тоҷикӣ бошад, дар навбати худ маҳз забони тоҷикӣ аст, ки муҷиби пойдории миллати тоҷик гардидааст. Бинобар ин Президенти мамлакат дар аксари баромадҳояш таъкид менамояд, ки омӯзиши забони хориҷӣ – англисӣ ва русӣ маҳз дар заминаи забони давлатӣ роҳандозӣ гардад. «Ин забон аз басо забонҳои олам таълифоти зиёд ва шуарои зиёд дорад ва бояд бо ин забон болид, нозид». -мегӯяд Моили Ҳиравӣ, адиби Афғонистон.

Онҳое, ки ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатиро раво донистанд, боварӣ доштанд, ки забони тоҷикӣ аз забонҳои муқтадир ва соҳибхати дунёст, ки ҳанӯз дар қарни даҳ дар аҳди Сомониён бидуни қабули қонуни забон ё дигар чорабиниҳои сиёсӣ аз рӯйи иродаи устувор ва сатҳи баланди хештаншиносии амирони сомонӣ ба мақоми давлатӣ соҳиб шуда буд. Ҳазорҳо таълифоти илмӣ ва осори манзуму мансур бо ин забон эҷод шудааст, ки эътибори онро баробари бисёр забонҳои машҳури асрҳои миёна баланд бардоштаанд.

Ба касе пӯшида нест, ки аз канораҳои баҳри Миёназамин то баландиҳои Ҳиндукуш, аз куҳсори Қафқоз то халиҷи

https://bikhon.tj/

Форс дар тӯли асрҳои аср забони тоҷикӣ барои бисёр халқҳои қораи Осиё забони давлатдорӣ ва дипломатӣ ҳисоб мешуд.

Пас аз Инқилоби Октябр, баъди тақсимоти маъмурию ҳудудӣ маҳз бо шарофати забони тоҷикӣ, ки яке аз нишонаҳои давлат маҳсуб мегардад, соли 1924 Ҷумҳурии Мухтори Тоҷикистон ва соли 1929 Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон таъсис ёфт. То солҳои 30-юми садаи XX мавқеи забони тоҷикӣ бад набуд, вале баъдтар забони тоҷикӣ аз даҳани сарварони воломақоми ҷумҳурӣ афтод, дар чор девори хона маҳдуд шуда монд. Ҷойи онро забони русӣ ишғол намуд. Маҳз қабули Қонун дар бораи забон ба ин раванди номатлуб хотима гузошт. Агарчи Қонуни забон ба бархурдҳои сахт мувоҷеҳ шуд ва ҳоло низ ин раванд идома дорад. Зеро ҳанӯз ҳам носуфтагиҳои зиёди забонӣ ҳар рӯз ба чашми мо бармехӯрданд, ҳанӯз ҳам қисме аз зиёиёни мо аз фикр кардан ва сухан намудан ба забони давлатӣ душворӣ мекашанд, таркиби луғавиашон камбағал аст, аз омӯхтани забон ор мекунанд, ҳанӯз ҳам қоидаҳои имло овозҳои «ӯ» ва «у» хурду калонро ба вартаи раҳгумӣ афкандааст. Вале мо аз он шукргузорем, ки бо дамидани субҳи истиқлол ва махсусан баъди ба сари ҳукумат омадани Президенти кунунии мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон забони тоҷикӣ пуштибони худро ёфт: ба даҳони даъвогарони дохилию хориҷӣ муҳри хомӯшӣ зада шуд. Ҷаноби Олӣ дар баромадҳояш гаштаю баргашта ҳар як шаҳрванди Тоҷикистонро ҳушдор медиҳад: «Бузургтарии вазифаи ҳар як фарде, ки даъвои фарҳангу забон мекунад, нигаҳбонию посдоштани ин мероси муқаддас ва ба наслҳои оянда расонидани забони ширину шево ва забони шеъру одоби оламшумули тоҷикӣ мебошад». Охир, «Забони модарӣ симо ва пайкари миллат аст. Ин симо бояд зебо ва ин пайкар тавоно бошад» (Эмомалӣ Раҳмон).

https://bikhon.tj/

Пайнавишт:

1. Нозим Нуров. Забон ва андешаи миллӣ// Ҷумҳурият, 23.10.2014, №206 (22511), с.2.
2. «Наҷот», 22.07.2010, с.5.
3. Муҳаммадҷон Шакурии Бухороӣ. Ҳикоятҳои оканда аз ҳаёт.- Душанбе: Паёми ошно, 2014.
4. Ҳасани Муродиён. Забони хуни мо бояд шавад бедор.- Қӯрғонтеппа, 1992, 53 с.

https://bikhon.tj/

МАҚОМИ ИМОМИ АЪЗАМ ДАР ГУСТАРИШИ ЗАБОНУ ФАРҲАНГИ ФОРСИИ ТОҶИКӢ

Азбаски Абуҳанифа аслан тоҷики кобулист ва дар оилаашон низ муошират бо забони форсии тоҷикӣ буд, бесабаб нест, ки мавсуф «ба забони қавмҳои ғайриарабӣ, махсусан забони форсии тоҷикӣ таваҷҷуҳи бештаре зоҳир намуда, аҳамияти онро барои решадор сохтани фарҳанги қуръонӣ дар дилҳои мардум бисёр зарур мешуморид» (Эмомалӣ Раҳмон. Имоми Аъзам ва гуфтугӯи тамаддунҳо.// Рӯзномаи «Ҷумҳурият», 13.01.2009).

Воқеан Паёмбари ислом ба мардуми форсизабон таваҷҷуҳ дошт. Ин аст, ки гуфтааст: «Беҳтарини Аҷам форс аст». Ҳамчунин Ҳазрати Муҳаммад (с) гуфтааст: «Биҳиштиён бо забони арабӣ ва форсӣ такаллум мекунанд».

Рӯзе Ҳазрати Муҳаммад (с) оятеро бо ин маънӣ мехонд: «Агар, эй араб, Шумо аз ин дин рӯй бигардонед, қавме пайдо хоҳад шуд, ки кори ин динро пеш хоҳад бурд». Саҳобагон аз ӯ пурсиданд, ки он кадом қавм аст? Дар ин асно Салмони Форс-дар паҳлӯи вай нишаста буд. Паёмбар гуфт: «Қавми Салмони Форс кори ин динро ба шоистагӣ пеш хоҳанд бурд».

Бузургии Абуҳанифа дар он аст, ки ӯ дар замони арабигароӣ ва даврони тезутунди густариши дини ислом тавонист, ки забони форсии тоҷикиро пойбарҷо қарор бидиҳад ва мақоми онро ба пояи забони арабӣ бардорад ва ба ин васила ин забонро аз фаношавӣ эмин дорад. Нахуст Абуҳанифа забони форсии тоҷикиро забони дуюми дин баъд аз забони арабӣ эълон дошт. Сониян, тафсири «Қуръон» ва хондани намозро бо забони форсии тоҷикӣ иҷозат дод. Бинобар ин аввалин тафсирҳои «Қуръон» ба мисли «Тафсири Табарӣ» низ аз он замон арзи вуҷуд намудаанд.

«Имом Абуҳанифа Нуъмон ибни Собит Қайс ибни Марзбон нахустин фақеҳе ҳаст, ки таъкид менамояд, - муаррихи муосири Эрон Муҳаммад Хаводи Машкур, - адои намоз, ё сиғаҳои шаръӣ ва ҳатто тарҷумаи «Қуръон»-ро бо забони порсии дарӣ раво донист».

https://bikhon.tj/

Чунон ки мебинем, нахустин осори забони форсии дарӣ, тарҷумаҳо ва тафсирҳо аз «Қуръон» бо ин забон аст. Агар форсии дарӣ забони мусулмонони Эрон намешуд ва фуқаҳои бузурге чун Абуҳанифа ба ҷонишин сохтани он забон дар адои намоз ва сиғаҳои шаръӣ фатво намедоданд ва Абунасри Машкон муншӣ ва дабири дарбори Ғазнавӣ онро забони китоби девони давлатии Эрон намесохт, ҳаргиз он забон наметавонист дар Эрон пойдор бимонад, балки монанди дигар мамолики фатҳшуда чун Шом ва шимоли Африқо батадриҷ забони миллӣ аз байн рафта, забони арабӣ ҷои онро мегирифт.

Маҳз мазҳаби Абуҳанифа ба мардуми Хуросону Мовароуннаҳр имконият дод, ки на танҳо бо фаноёбии забонҳои, суғдӣ, хоразмӣ, бохтарӣ, парфиянӣ ва ғайра ҳама атрофи забони ягонаи форсии тоҷикӣ муттаҳид шуда, такаллум намоянд, балки дигар халқҳои ғайритоҷикро низ водор намоянд, ки бо ин забон чун забони аҳли биҳишт сухан гӯянд. Маҳз зиёда аз даҳ қарн коргузории сулолаҳои қарахониён, ғазнавиён, муғулҳо, темуриён, шайбониён, аштархониён ва манғитиён бо забони форсии тоҷикӣ сурат гирифтан аз шарофати мазҳаби Имоми Аъзам ва чун забони дуюми аҳли биҳишт пазируфтани он аз чониби ахли ислом буд.

Махсусан дар замони салтанати Сомониён забони форсии тоҷикӣ дар баробари забони арабӣ ба забони илму адаб, нигориш ва давлатдорӣ табдил ёфта буд, ки ин раванд дар қарнҳои минбаъда идома ёфт. Воқеан арабикунонӣ ҳанӯз аз замони тавсеа ёфтани ислом дар мамолики хориҷ аз Маккаю Мадина оғоз ёфта буд ва барои ба забони арабӣ муқобил гузоштани забони дигар ба Имоми Аъзам барин ашхоси сарсупурдаи миллат эҳтиёҷ буд.

На танҳо Абуҳанифа, балки бобои ӯ - Нуъмон низ дар густариши фарҳанги форсии тоҷикӣ хизмати босазое кардааст.

Ривоят аст, ки Нуъмон - бобои Абуҳанифа дар рӯзи ҷашни Мехргон ба амиралмуъминин Ҳазрати Алӣ ибни Абутолиб

https://bikhon.tj/

ширинӣ (шаҳд) ҳадя кард ва он ҳазрат дар ҳаққи ӯ ва фарзандон ва маволаш дуои баракат намуд ва гуфт: «Меҳраҷонан кулла явмин», яъне «Ҳар рӯз Меҳргон бод». Ба ривояти дигаре ин ҳодиса дар рӯзи ҷашни Наврӯз рух додааст. Аз ин ҷо ба тахмини сухани машҳури «ҳар рӯзатон Меҳргон бод» ё «Ҳар рӯзатон Наврӯз бод» маншаъ мегирад. Ин дар шароите, ки баъзе гароишҳои ифротии динии он замон дар мавриди бо қароҳият қабул намудани арзишҳои тоҷикӣ - форсӣ, махсусан нисбат ба ҷашнҳои Наврӯз ва Меҳргон, мушоҳида мегардиданд. Чунонки мебинем, бобои Абуҳанифа ҳанӯз дар ибтидои ислом, сарфи назар аз муносибати манфии баъзе гурӯҳҳои ифротӣ барои ҳифзи ҳувияти фарҳанги тоҷикӣ мекӯшид ва он аз ҷониби Ҳазрати Алӣ (р) хуш истиқбол шуд.

Аз Ибни Сирин – фақеҳ ва муҳаддиси мансуб ба тобеъини Басра низ чунин ривоят шудааст, ки Ҳазрати Алӣ аз рӯи эҳтиром ба фарҳанги тоҷикӣ нисбат ба рӯзи ҷашни Наврӯз хушнудӣ карда, дуо намуда будаанд, ки Худо ҳар рӯзро Наврӯз бигардонад. Аз ин ҷиҳат, ҳақ бар ҷониби Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аст, ки таъкид менамояд: «... таваҷҷуҳ ба масъалаи забон дар фаъолияти масҷидҳо, аҳамияти он барои ташаккул ва инкишофи худшиносии миллӣ ва ҳифзи асолати миллии забон дар мавъизаҳои ходимони дин бояд ҳамеша дар мадди назар бошад. Ба забони модарии худ бо Парвардигор розу ниёз гуфтан, зикру дуо карданро шариат аз корҳои писандида донистааст».

Ниҳоят, дар иртибот ба ин бузургии Имоми Аъзам низ дар он зоҳир мегардад, ки дар он даврони ниҳоят вазнин тавонист, қарзи миллияти хешро дар назди форсизабонон адо намояд ва бақои забони форсии тоҷикиро побарҷо нигоҳ дорад. Ҳамчунин бо шарофати Имоми Аъзам дини ислом аз дини хонаводагӣ (мисли дини яҳудиҳо) то ба дини байналмилалӣ тавсеа ёфт, зеро баробари забони арабӣ бо забони тоҷикӣ низ ибодат роиҷ гардид.

https://bikhon.tj/

Сарчашмаҳо:

1.Эмомалӣ Раҳмон. Имоми Аъзам ва гуфтугӯи тамаддунҳо.// Рӯзномаи «Ҷумҳурият», 13.01.2009.

2. Муҳаммадшарифи Ҳимматзода. Зиндагӣ ва осори Абуҳанифа.- Хуҷанд, 2004, 326с.

3. Таърихи Имоми Аъзам (Алкаломулафҳам фи маноқиби Имоми Аъзам).- Душанбе, 2001, 47с.

4. Бегиҷон Рустамзода. Имоми Аъзам (АбуҲанифа) кист?- Душанбе, 1999, 39 с.

https://bikhon.tj/

РАҲНАМОИ ҶОДАИ ИМРӮЗУ ФАРДО

Паёми имсолаи (2013) Президенти мамалакат, Ҷаноби Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки дар шароити таҳаввулоти босуръати ҷаҳони муосир ва марҳилаи навини рушди иҷтимоию иқтисодии кишварамон садо дод, фарогири кулли масоили иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ буд. Ба касе пӯшида нест, ки имрӯз сиёсати Ҳукумат ба фаъолияти самараноки тамоми сохтору мақомоти давлатӣ, таъмини шароити арзандаи зиндагӣ барои ҳар як шаҳрванди кишвар равона гардидааст.

Президенти мамлакат дар Паёми худ мақсади асосии Ҳукумати ҷумҳуриро возеҳу равшан нишон дод. «… Мақсади асосии мо,-таъкид намуд Ҷаноби Олӣ-тақвияти пайгиронаи рушди босуботи иқтисодии Тоҷикистон ва дар ин асос баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии мардум, бахусус тавассути таъмини истиқлолияти энергетикӣ, амнияти озуқаворӣ ва баровардани мамлакат аз бунбасти каммуникатсионӣ, хамзамон бо ин инкишофи босуръати соҳаҳои бунёдӣ дар заминаи рушди бахши хусусӣ мебошад, ки дар давраи гузариш рушди устувори иқтисодиёти моро таъмин менамояд».

Роҳбари Давлат ба муносибати 159-умин давлати узви комилҳуқуқи Созмони Умумиҷаҳонии Савдо (2. 03. 2013) гардидани Тоҷикистон иҷрои *ҳафтвазифаимуҳим*-(1) иштироки фаъолона дар кори СУС, ҳимояи манфиатҳои кишвари худ, (2) рушди босуръати соҳаи гидроэнергетика, (3) идомаи ислоҳоти иқтисодӣ ва таъмини рушди босуботи минтақаҳои кишвар, (4) татбиқи сиёсати самараноки молиявӣ, (5) ҷалби ҳарчи бештар сармоя ва рушди соҳибкорӣ ҳамчун самти афзалиятноки тараққиёти мамлакат,(6)инкишофи имкониятҳои коммуникатсионии мамлакат ва(7)тақвият додани низоми ҳамоҳангсозии сиёсати рушд бо мақсади таъмин намудани самаранокии идоракунии давлатро шарт ва зарур донист.

Сарвари Давлат барои боз ҳам афзоиш додани сармоягузориҳои хориҷӣ рушди соҳаи туризмро ҳатмӣ шуморид, зеро он яке аз сарчашмаҳои даромади аҳолӣ, ғанӣ

https://bikhon.tj/

гардонидани буҷети давлат ва ташкили ҷойҳои нави корӣ буда метавонад. Аз ин хотир дар ДДҚ ба номи Носири Хусрав се сол боз ихтисоси менеҷменти туризм амал мекунад, ки соле 25 нафар донишҷӯёнро ба таҳсил фаро мегирад.

Бо мақсади самаранокии идоракунии давлатӣ Президенти мамлакат таъкид менамояд, ки «Ҳангоми хостагирӣ ва ҷобаҷогузории кадрҳо маҳз дараҷаи баланди касбӣ, донишҳои васеи муосир, дар сатҳи хуб донистани забони давлатӣ, забонҳои хориҷӣ ва технологияҳои замонавӣ, дараҷаи баланди масъулиятшиносиву ватандӯстӣ, поквиҷдонӣ ва оштинопазирӣ нисбат ба ҳолатҳои коррупсионӣ бояд меъёри асосӣ гарданд».

Махсусан аз Паёми навбатии Президент аён гардид, ки соҳаи маориф барои Ҳукумати ҷумҳурӣ минбаъд низ чун соҳаи афзалиятноки ҳаёти ҷомеа боқӣ мемонад. Аз муҳтавои Паём бармеояд, ки Ҳукумат минбаъд аз муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ сар карда, тавсеаи соҳаи маорифро таҳти назорати ҷиддӣ қарор медиҳад. Бинобар ин тамоми роҳбарони соҳаи маориф, раисони шаҳру ноҳияҳоро даъват намуд, ки теъдоди муассисаҳои томактабиро афзоиш диҳанд. Мусаллам аст, ки агар теъдоди муассисаҳои томактабӣ афзоиш ёбад, миқдори бештари бонувон ба кор дар муассисаҳои маориф,тиб,фарҳанг ва саноату кишоварзӣ ҷалб карда мешаванд, зеро онҳо бо дили пур фарзандонашонро дар боғча гузошта, машғули ягон навъи фаъолият мегарданд.

Дар ин росто вазифаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, аз он ҷумла донишгоҳи мо ин омода намудани мутахассисони муассисаҳои томактабӣ аст, ки дорои тайёрии хуби касбӣ ва малакаҳои корӣ бошанд. Дар айни ҳол дар Донишгоҳи давлатии Қӯрғонтеппа ба номи Носири Хусрав дар назди факултаи таҳсилоти ибтидоӣ ихтисоси таҳсилоти томактабӣ амал менамояд. То имрӯз дар шуъбаи мазкур бештар аз 1700 нафар мутахассисони муассисаҳои томактабӣ омода гардида, ба истеҳсолот фиристода шудааст. Ҳамчунин дар назди Коллеҷи омӯзгории ДДҚ низ чунин ихтисос

https://bikhon.tj/

мавҷуд аст, ки соле зиёда аз 50 нафар мутахассисони дорои тахассуси миёнаи касбиро тайёр намуда, ба хоҷагии халқ равон менамояд.

Президент вазифаи муҳимтарини моро аз тарбияи шахсияти худшиносу ватандӯст, соҳиби масъулияти баланди иҷтимоӣ, донишу ҷаҳобинии муосир ва инсони қобили шинохти равандҳои мураккаби ҷаҳони имрӯза иборат донист.

Вобаста ба рушди мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва сохтмони муассисаҳои маориф асноди дар Паём овардашуда хеле умедворкунанда буда, аз фардои дурахшони насли ҷавон башорат медиҳад. Бинед, танҳо дар 10 соли охир зиёда аз 1000 мактаби ҷавобгӯ ба талаботи ҳозира сохта, ба истифода дода шудааст. Соли 2013 маблағгузории соҳаи маориф дар ҳаҷми ду миллиарду 131 милион сомонӣ пешбинӣ шудааст, ки ин рақам нисбат ба соли 2000-ум 57 маротиба зиёд мебошад. Бинобар ин зарурияти таъмини эҳтиёҷоти воқеии соҳаҳои гуногуни иқтисоди миллӣ ба мутахассисони дорои донишу малакаи муосири сатҳи байналмилалӣ таҳияи нақшаи дурнамои тарбияи кардҳоро дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии мамлакат ва хориҷ аз он таъкид менамояд.

Роҳбари давлат ҷавонони солим ва соҳибкасбу ихтисосмандро давомдиҳандаи кору фаъолияти насли калонсол, нерӯи созанда ва иқтидори воқеии пешрафти ҷомеа, ояндаи миллат ва давлат номида, аз онҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ дониши амиқ, ҷаҳонбинии замонавӣ, ҳисси баланди миллӣ, худогоҳиву худшиносӣ ва самимона дӯст доштани Ватанро тақозо намуд.

Тавре ки Президенти мамлакат изҳор намуд, Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи Конститутсия давлати иҷтимоист. Бинобар ин, Ҳукумати Тоҷикистон уҳдадориҳои худро дар самти ҳифзи иҷтимоии ятимону бепарасторон ва маъюбону камбизоатон пайваста иҷро менамояд.

Дар Паём дар истинод ба Конститутсия иброз шудааст, ки мафкураи ҳеҷ як ҳизб, иттиҳодияи ҷамъиятӣ, динӣ, ҳаракат

https://bikhon.tj/

ва гуруҳе наметавонад ба ҳайси мафкураи давлатӣ пазируфта шавад, чунки дар шароити имрӯза зарур аст, ки ҳамаи ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ манфиатҳо ва арзишҳои волои миллиамон, ба монанди истиқлолияти давлатӣ, тамомияти арзӣ, суботи иҷтимоӣ, ва ваҳдати миллию ҳамбастагии тамоми сокинони кишварро муқаддас донанд ва ба хотири ҳифз кардану тақвият бахшидани онҳо талош варзанд.

Роҳбари давлат андешаҳои худро оид ба *ҳадафҳо* ва *самтҳои* асосии марҳалаи имрӯзаи рушди давладорӣ баён намуд, ки аз инҳо иборатанд:

Ҳадафи якум, ҳифз кардан ва таҳким бахшидани давлатдории миллӣ мебошад. Дар чунин шароити мураккабу сертазод ҳифзи музаффариятҳои истиқлолияти давлатӣ ва давлатдории миллӣ аҳамияти хеле муҳим пайдо менамояд. Бинобар ин вазифаи ҷонии ҳамаи мову Шумо аз он иборат аст, ки дар навбати аввал ҳифзи давлату давлатдорӣ, таъмини амнияти кишвар ва нигоҳ доштани суботу оромии ҷомеаро дар назар дошта бошем.

Ҳадафи дуюм, ин ҳамаҷониба густариш бахшидани худшиносиву худогоҳии миллӣ, ҳисси ватандӯстиву ватандории мардум ва баланд бардоштани маърифати сиёсиву ҳуқуқии аҳолии кишвар, бахусус наврасону ҷавонон мебошад. Бинобар ин мо-устодони ДДҚ ба номи Носири Хусрав масъалаи аз ҳама муҳим ин дар маркази корҳои тарбиявии донишҷӯён қарор додани ифтихори тоҷикистонӣ будан ва ватандӯстиро пазируфтем, зеро дар шароити кунунӣ агар мо насли ҷавонро дар руҳияи меҳанпарастӣ тарбия нанамоем, ба ҳама гуна ҳизбу ҳаракатҳои мухолифи манфиатҳои миллӣ ҷалб намудани онҳо имконпазир мегардад. Аз ин лиҳоз дар донишгоҳ нақшаи мушаххаси тарбияи меҳанпарасии донишҷӯён матраҳ гардида, барои амалӣ шудани он аз шуъбаи тарбия сар карда, кулли устодон сафарбар гардидаанд.

Ҳадафи сеюм, дар атрофи ғояи «Тоҷикистони озоду соҳибистиқлол-Ватани маҳбуби ҳамаи мо» муттаҳид

https://bikhon.tj/

намудани тамоми гуруҳҳо ва қишри ҷомеаи кишвар мебошад. Паёмбари ислом ҳазрати Муҳаммад (с) мефармояд: «Ҳуббул ватани минал имони», яъне дӯст доштани Ватан аз гӯшаи имон аст. Дар иртибот ба ин бузурге гуфта:

Ҳар киро меҳри Ватан дар дил набошад кофар аст,
Маънии ҳуббулватан фармудаи пайғамбар аст.

Дар иртибот ба ин Президент таъкид менамояд, ки «… маҳз ҳамин гоя нуқтаи пайванд ва ҳалқаи баҳамоварандаи тамоми мардуми кишвар, сарфи назар аз миллату забон, дину мазҳаб ва ақидаву мавқеи сиёсӣ буда, дар айни замон василаи муассиртарини ҳифзи Тоҷикистони озоду соҳибихтиёр ҳамчун вазифаи меҳварӣ ва асосии мо ба шумор меравад».

Ҳадафи чорум, ҳарчи бештар густариш додани *фарҳанги сулҳ* ва решадор сохтани ваҳдату ризоияти миллӣ ҳамчун дастоварди нодиртарини мардуми Тоҷикистон мебошад. Бинобар ин мо-омӯзгорон вазифадор ҳастем, ки ҷавононро дар руҳияи ватандӯстиву сулҳхоҳӣ ва ободкориву созандагӣ тарбия намоем, фарҳанги сулҳро ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи фарҳанги мардум тавсеа бахшем, зеро халқи тоҷик сулҳу суботро ба ивази ҷони даҳҳо ҳазор қурбониёни ҷанги таҳмилӣ ба даст овард ва ҳифзи сулҳ барои ҳар як инсони соҳибзаковат фарз аст. Чуноне ки Абӯшакури Балхӣ фармуда:

Чун аз оштӣ шодӣ ояд ба чанг,
Хирадманд ҳаргиз накӯшад ба ҷанг.

Ҳадафи панҷум, фаъолияти тамоми сохтору мақомоти давлатӣ ва ҳар кадоми моро доир ба ҳалли *масоили ҷавонон* дар бар мегирад. Барои расидан ба ин ҳадаф донишгоҳи мо, ки он аз тариқи рӯзонаву ғойибона бештар аз 10 ҳазор ҷавонони донишҷӯро мутаҳид менамояд, барои ҳарчи беҳтар гардидани шароити рушди маънавию ахлоқӣ, таҳсил ва фаъолияти ҷавонон шароиту имкониятҳои муносибро фароҳам овардаем. Ҳар як корманди донишгоҳ вазифадор шудааст, ки дар зеҳну шуури донишҷӯён ҳисси баланди миллӣ, эҳтироми падару модар ва калонсолон, сабру

https://bikhon.tj/

таҳаммул, омӯзиши илму дониш ва касбу ҳунарҳои муосир, меҳнатдӯстӣ ва риояи волоияти қонунро тарбия намояд, то ки онҳо дар оянда ҳамчун фарзандони шоистаи даврон кору пайкори моро идома бахшида, Ватани азизамонро ба ҷаҳониён муаррифӣ карда тавонанд.

Ҳадафи шашум, ҳифзи ҳувияти миллӣ ва арзишҳои волои халқи куҳанбунёдамон дар шароити ҷаҳонишавист. Ба касе пӯшида нест,ки раванди ҷаҳонишавӣ дар баробари паҳлуҳои мусбати худ, ба мисли гуфтугӯ ва шинохти тамаддунҳои гуногун, имрӯз башариятро дар лобалои омезишу барҳӯрди арзишҳо ва фарҳангҳои мухталиф рӯ ба рӯ сохтааст. Бинобар ин фарҳангу арзишҳо ва ҳувияти миллии мо ба дастгирии ҳамаҷонибаи ҷомеа ва давлат ниёзманд аст.

Ҳадафи ҳафтум, арҷгузорӣ ва эҳтироми забони давлатӣ мебошад, чунки забони давлатӣ дар баробари дигар муқаддасоти миллиамон рамзи давлатдорӣ, ҳувияти миллӣ, кафили мавҷудияти фарҳанги оламшумул ва мояи ифтихори мо-тоҷикон мебошад. Ҷаноби Олӣ аз ҳамаи мову Шумо инро хубтар дарк менамояд, ки мӯҷиби марги миллат фаношавии забон ва сабабгори фавти забон бепарвогию бегонапарастии соҳибҳибзабонон мегардад. Вале донистани забонҳои хориҷӣ, махсусан русию англисӣ барои наврасону ҷавонони мо зарур бошад ҳам, ин раванд набояд мавқеи забони тоҷикиро маҳдуд ва боиси ба забони шевои тоҷикӣ роҳ ёфтани унсурҳои нозаруру бегона гардад.

Дар пасманзари ин ҳадаф Президенти мамлакат диққати ҳамагонро ба ватандӯстиву худшиносӣ ва ифтихори миллӣ, ки пеш аз ҳама маънои гиромӣ доштану ҳифз намудани таърих ва анъанаву суннатҳои миллиро дорад, ҷалб намуд.

Сарвари мамлакат таърихи куҳану фарҳанги пурғановат доштани халқамонро бори дигар гӯшзад сохта, ҳадафмандона таъкид менамояд, ки баъзе шахсон бо сабаби маълумоти кофӣ надоштан ё огоҳона аз тариқи расонаҳои хабарӣ расму ойин ва суннатҳои волои миллии моро мункиранд ё ба онҳо бо шубҳа менигаранд. Ҳақиқатан ҳам дар арафаи ҷашни Наврӯз сару садоҳое баланд шуд, ки гӯё он барои мардуми

https://bikhon.tj/

мо ойини бегона аст ва аз диди ислом ҷашнгирии Наврӯз гуноҳ мебошад. Албатта ин ақидаи хато ба раванди худшиносии миллии ҷавонон хатари ҷиддӣ дорад.

«**Наврӯз** ҷашни муборакуи хуҷастаи мо-тоҷикон ва тамоми мардуми ориёӣ буда, ниёгонамон барои ҳифзи расму русум ва ойинҳои неки он дар мушкилтарин лаҳзаҳои таърихӣ истодагӣ кардаанд».- таъкид шудаасст дар Паём. Бе тардид Наврӯз расидани соату дақиқаест, ки назми кайҳон ба ҳолати эътидоли олӣ меояд ва нишонаи эҳёи табиат, рамзи пирӯзии некӣ бар бадӣ мебошад. Тавре ки Президенти мамалакат Эмомалӣ Раҳмон иброз медорад, ин кашфиёти бузург маҳсули мушоҳидаҳои аҷдоди хирадманди мо буда, беш аз шаш ҳазор сол пеш пайдо шудааст, вале ойини зардуштӣ се ҳазор сол ва дини будоӣ чоруним ҳазор сол пеш зуҳур кардаанд ва дар ҳамон даврон Наврӯз дар қаламрави 23 кишвар таҷлил мегардид. Ҳақиқатан ҳам дар пойдору устувор мондани Наврӯз саҳми Имоми Аъзам Абӯҳанифа хеле бузург аст, зеро на танҳо мавсуф бо фатвоҳои шаръии худ тавонист, ки пояи ин ҷашни мардумиро пойдору устувор нигоҳ дорад, балки бобои номбурда низ аз аввалин муаррификунандагони Наврӯзи аҷам дар ҷаҳони араб буд. Вақте ки барои ҳазрати Алӣ(р) шаҳд тақдим мекунад, ба пурсиши номбурда оид ба сабаби пешниҳоди ҳадя ҷавоб медиҳад, ки ба хотири ҷашни Наврӯз аст. Дар посух ҳазрати Алӣ (р) дуо ҳайре мефиристад: «Наврӯзул анна кулла явмин», яъне ҳар рӯзатон Наврӯз бод. Ҳамчунин вақте ки пояи дини ислом баъди даргузашти саҳобаҳо дар нимҷазираи Арабистон суст мешавад, ниҳоде бо номи асҳоби рой таъсис дода мешавад, то ки онҳо ҳар як фармудаҳои исломро аз назари таҳқиқ гузаронида, баъд фатво диҳанд. Маҳз ҳамин ниҳод барои ҷашни Наврӯз низ дар ибтидои зуҳури ислом фатво дода буд. Бинобар ин Наврӯз на ба ягон дину ойин иртибот дорад ва на ба ягон дин мухолиф аст.

Вобаста ба ин Роҳбари Давлат оид ба фаъолияти иттиҳодияҳои динӣ дахл намуда, иброз дошт, ки баъди истиқлолият

https://bikhon.tj/

фаъолияти онҳо ва муносибаташон бо давлат дар доираи талаботи қонун ба роҳ монда шуд. Ҳукумати Тоҷикистон бо тамоми созмонҳои байналмилалии исломӣ ҳамкориҳои дуҷониба ва бисёрҷонибаро ба роҳ монда, узви комилҳуқуқи Созмонии Ҳамкории Исломӣ,Бонки Исломии Рушд ва монанди инҳо гардид. Президенти мамалакат баъзе аснодеро дар зимни ин масъала ёдоварӣ намудааст,ки ин ҷо қабили зикранд:

-дар 70 соли даврони шӯравӣ ҳамагӣ 17 масҷид фаъолият мекард, имрӯз дар Тоҷикистон қариб 4000 масҷид амал мекунад, ки дар Осиёи Миёна аз ҳама зиёд аст;

-дар даврони шӯравӣ ҳамагӣ 30 нафар шаҳрвандони мо тавофи хонаи Худо карда буданд, аммо дар тӯли 20 соли истиқлолият бештар аз 200 ҳазор тоҷикистониён зиёрати Каъбатуллоҳ карданд;

-чор маротиба Қуръони карим ба тоҷикӣ чоп ва ройгон ба мардум тақсим карда шуд;

-китобҳои «Саҳеҳ»-и Имом Бухорӣ, «Тафсири Табарӣ», «Кимиёи саодат»-и Имом Ғазолӣ, тарҷумаи «Муснад»-и Имом Абӯҳанифа, «Ҳидояти шариф»-и Аллома Марғелонӣ аз ҳисоби буҷети давлат нашр шуданд;

-1310-солагии поягузори мазҳаби ҳанафӣ Имоми Аъзам Абӯҳанифа ботантана таҷлил гардид;

- Кумита оид ба корҳои дин, Донишгоҳи исломии ба номи Абӯҳанифа Имоми Аъзам, дар назди Президенти Ҷуҳурии Тоҷикистон Маркази исломшиносӣ таъсис ёфтанд.

Мо ба гуфтаҳои Президенти мамлакат ҳамовоз гардида, аз исломи тундгаро, аз исломе, ки дар байни мардум фитнаву тафриқа меандозад, дурӣ меҷӯем ва муқобили он истодагарӣ менамоем.

Бо боварии том изҳор медорем, ки ҳайати профессорону устодони Донишгоҳи давлатии Қӯрғонтеппа ба номи Носири Хусрав минбаъд низ ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои стратегии Тоҷикистони соҳибистиқлол азму талош меварзанд ва дар татбиқи нақшаву ниятҳои неку наҷиби давлату Ҳукумати кишвар бо меҳнати ҳалолу арзанда саҳми шоистаи худро мегузоранд.

https://bikhon.tj/

АЗ ДИРАФШИ ПЕШДОДИИ КОВИЁН ТО ПАРЧАМИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

Парчам гувоҳи барҷастаи истиқлолияти давлатӣ, таҷассумгари ғурури миллӣ ва ифтихори ватандории мост.

Парчам таърихи 3-3,5 ҳазорсола дорад. Қабилаҳои гуногун дар қадим ҳини набард вобаста ба тасаввуроти тотемӣ–ҳайвонот ва набототпарастиашон ба нӯги чӯбҳо тасвири ҳайвон ё растаниеро, ки ҳомии ҳуд мешумурданд, мебардоштанд ва тавассути он худиҳоро аз бегонагон фарқ мекарданд. Чӯби барҷаставу мунаққаши бар болои сафҳои лашкариён бардошташуда аз бошишгоҳи сипаҳсолор хабар медод. Ин рамзҳо ба чанговарон самти пешрафт, ҷойи ҷамъшавӣ, сафороиро нишон медод, ба дилҳои қабилаҳои ҷанговарон боварӣ ба қувваи худ ва эътимод мебахшид. Нахустин парчам дар Эрони қадим, Чин ва Миср пайдо шудааст. Дар «Авасто» парчамҳои Бохтари қадим ва дирафшҳои душманони он тасвир шудааст. Парчамдориву парчамбардорӣ ба ҳалқи мо аз аҷдодон ба мерос мондааст. Таърихи тоҷикон парчамдориро аз дирафши пешдодии Ковиён ёд дорад. Дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, дар достони «Коваи охангар» ҳикоят карда мешавад, ки Кова пешдомани чармини сурхи худро дирафш кард ва мардумро алайҳи истибдоди Заҳҳоки морон ба мубориза даъват намуд. Мардум зери ин парчам,ки бо номи « Дирафши Коваён» машҳур аст, ҷамъ омаданд ва пирӯз шуданд. Сипас, шоҳ Фаридун ба тахт омада, ин парчамро «Дирафши Коваёнӣ» хонду бо зару зевар ороиш дод ва аз он замон парчам чун рамзи давлату давлатдорӣ, озодӣ байни аҷдодони мо қабул ва муқаддас дониста шуд. « Дирафши Коваён» то ҳуҷуми арабҳо (асрҳои VI-VII) вуҷуд дошт, вале арабҳо онро аз байн бурданд. Ба Аврупо низ парчамро арабҳо бурданд ва парчамдориро ёд доданд. Аввалин парчамҳои ба парчамҳои имрӯза монанд, яъне дар шакли матои дар чӯбдаста басташуда дар Чин пайдо шудааст,ки онҳоро соли 100 -уми то мелод истифода мекарданд. Аксари

https://bikhon.tj/

парчамҳои гузашта сегӯша буданд ва рангҳои сурх (зиёдтар), сафед, зард, бунафш доштаанд. Баъдтар азбаски парчамҳои чоргӯша барои дар киштӣ овехтан мувофиқ буданд, тадричан аввал дар Аврупо ва пас дар ҷаҳон парчамҳои чоргӯша (ба ғайр аз парчами Непал, ки сегӯша аст) пайдо шудаанд. Парчами аморати Бухоро низ чоргӯша буд ва акси моҳу ситора ва панҷаҳои дастро дошт. Аз асри XVIII сар карда, истифодаи парчам чун рамзи миллатҳо оғоз ёфт. Танҳо парчами лӯлиён-чарху ароба, ифодакунандаи (рамзи) халқ буд. Куҳантарин парчами бетағйирмонда парчами давлати Дания мебошад, ки аз соли 1219 вуҷуд дорад. Дар баъзе давлатҳо парчамҳо ном доранд. Масалан, аз Англия « Юнион Джек», Дания « Даниен брог», ИМА «Парчами ситораю рах», Индонезия- «Парчами муқаддаси сурху сафед», Ҷопон « Хиномару» (чархи офтоб) номида шудаанд.

Рӯзи парчамро на танҳо Тоҷикистон, балки дар Мексика, Канада, ИМА, Шветсария, Полша, Япония, Либерия низ ботантана ҷашн мегиранд. Манораҳои бузурги парчам то 162м дар Озорбойҷон ,160м дар Кореяи Шимолӣ, 133м дар Урдун ва 126 метр дар Уммон мавҷуд аст . Соли 2011 баландтарин манораи Парчам дар Тоҷикистон дар баландии 165 метр барафрохта шуд.

Дар давраи шӯравӣ аз соли 1924 то 1991 парчами давлатӣ чанд бор иваз карда шуд. Аввалин парчами Ҷумҳурии Мухтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон парчами умумии СССР буд. Аз соли 1922 то соли 1953 парчами ҶШС Тоҷикистон якрангаи сурх буда, дар он пай дар пай нишони ҷумҳурӣ, навиштаҷоти «GSSTojikiston», аломатҳои досу болға ва номи ҷумҳурӣ бо забони русӣ ҷойгир шуда буд. Бо қарори Президиуми Шӯрои Олии РСС Тоҷикистон аз 20 марти соли 1953 муқаррар шуд, ки парчами давлатии РСС Тоҷикистон аз матои росткунҷа ва аз чор рахи рангаи бо таври уфуқӣ ҷойгирифта бунёд ёбад, ки рахи ранги боло сурх (нисфи бари парчам), рахи сафед (1/5 ҳисса), рахи сабз (аз 1/10 ҳисса) ва рахи поёнии сурх (аз 1/5 ҳисса) бари

https://bikhon.tj/

парчамро ташкил медод. Дар рахи болои сурх назди дастаи парчам досу болғаи заррин ва болои онҳо ситораи сурхи бо зар ҳошия кашидашуда ҷойгир карда мешавад (рассом М.П. Шликов).

Дар арафа ва баъди пошхӯрии ИҶШС ва соҳибистиқлолии Тоҷикистон (1991) аз 24 август соли 1990 аз ҷониби Шӯрои Олии ССС Тоҷикистон « Эъломия дар бораи соҳибихтиёрии ССС Тоҷикистон» қабул ва масъалаи таҷдиди нишонҳои давлатӣ гузошта шуд. Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 28 июни соли 1991 дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор қабул намуд ва барои ин комиссияи махсус барои таҳияи намунаҳои нави рамзҳои давлатӣ тасдиқ ва озмун эълон шуд. Иҷлосияи Шӯрои Олии Ҷумҳури Тоҷикистон 16-24 ноябри соли 1992 рамзҳои давлатиро низ тасдиқ намуд ва сарвари нави давлат Эмомалӣ Раҳмон парчамро бӯсида, қасами сулҳоварии худро эълон кард. 12.05.2007 баъди баррасӣ дар Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Президент Эмомалӣ Раҳмон ба зери Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон имзо гузошт, ки боби 2-юми он «Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ном дорад ва аз 2 модда (1 .Тартиби афрохтани парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон; 2. Ҷойгиркунии тасвири парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон) иборат аст. Аввалин бор бо ибтикори Президент 24 ноябри соли 2009 рӯзи Парчами миллӣ таҷлил гардид.

Дар забони тоҷикӣ шаш муродифи парчам мустаъмал аст:

Дирафш - қадимтарин вожаи ориёии ифодакунандаи парчам, ливо, байрақ аз ҳама вожаи серисеъмол дар забони адабиёти классикӣ мебошад. Дирафш ҳамчун рамзи пирӯзӣ ва давлатдорӣ дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ маънидод шудааст. Ин аст , ки ибораҳои дирафши Коваёнӣ, дирафши сурх, феълҳои дирафшидан , ки маънои дурахшидан, алвонҷ хӯрдани матоъ аз бод, барқ заданро дорад , ҳамчунин вожаҳои дирафшон- дурахшон хеле маъмуланд.

https://bikhon.tj/

Алам - калимаи арабӣ буда, маънои байрақ, ливо, парчамро дорад (Фарҳанги забони тоҷикӣ , Душанбе ,1969, ,ҷ.1,с. 54).

Аламбардор - сипоҳии далеру нерӯманди баргузида, ки пешопеши лашкар мерафт ва вазифаи ифтихорӣ ҳисоб мешуд. Чунончи, Лоиқ мефамояд:

Аламбардори номи ман ту бошӣ,
Давоми ман , паёми ман ту бошӣ
Бимирам дар ҳақат, эй тифли фардо,
Агар қоиммақоми ман ту бошӣ.

Дар забон тақрибан шаш вожаномаи алам дучор меояд, ки инҳояд :

- *алам бардоштан- пайдо шудан;*
- *алам баркашидан – парчам бардоштан;*
- *алам баровардан - пайдо шудан;*
- *алам берун задан- пайдо шудан;*
- *алам гардидан - машҳур шудан;*
- *алам шудан - машҳур шудан.*

Чунончи , Ҳилолӣ мефармояд:

Чу шамшери шуҷоатро алам кард,
Ба як теғ устухонашро қалам кард.

Ливо – калимаи арабӣ буда , маънои байрақ , алам , парчамро дорад (Фарҳанги забони тоҷикӣ .- Душанбе ,1969 ,ҷ. 2,с. 753).Ибораҳои ливои дӯстӣ , ливои зафар, ливои истиқлол ва монанди инҳо маъмуланд. Масалан , Мирсаид Миршакар бо номи «Ливои зафар» достоне дорад.

Роят – вожаи арабӣ мебошад, ки маънои парчам, ливо, аламро ифода мекунад. А. Лоҳутӣ дар манзумаи «Зинда аст Ленин» мегӯяд:

Шаҳри таърихии Маскав шуда мотамкадае,
Ҳама ҷо сурху сиёҳ,
Ҳама дар кисвати мотам, ҳама дар ҳоли азо
Рояту хайлу сипоҳ.

Байрақ-лафзи туркист. Матои ранги муайян, ки ба чӯби борики дарозе насб мекунанд ва дар он аксаран сурати нишонаи давлат, ҷамъият, ташкилот ҳамчун рамзи

https://bikhon.tj/

мавҷудият кашида мешавад ва муродифи парчам, ливо, алам мебошад . Ибораҳои *байрақи давлатӣ, байрақи сурх, байрақи ҳарбӣ* ва ғайраҳо маъмуланд . (Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ.- Душанде , 2008, ҷ. 2,с. 127). Баъди Инқилоби Октябр калимаи байрақ афзалият дошт. Ибораҳои *байрақи Октябр , байрақи сурхи меҳнат, байрақи Ленин* ва монанди инҳо машҳур буданд .Ин аст, ки Мирзо Турсунзода мачмӯаи аввалинашро *« Байроқи зафар»* (1932) номид , А. Лоҳутӣ бо номи *«Тоҷ ва байрақ»* достоне эҷод намуд .

Парчам калимаи тоҷикии китобӣ мебошад. Дар адабиёти классикӣ маънии дирафш, алам, ливо ва байракро намедиҳад. Дар луғатҳо дар ин хусус омадааст :

«Гиёс-ул – луғот»: чизест, ки аз абрешими сиёҳ сохта шуда, дар сари алам банданд;

«Бурҳони қотеъ»: парчам чизе бошад сиёҳ, мудаввар, ки бар гардани найза ва алам банданд;

Садриддин Айнӣ (ҷ.11) : парчам шилшилаест, ки бар гардани байрақ ва найза банданд;

Фарҳанги забони тоҷикӣ (М.,1969,ҷ. 2): пӯпаки абрешимӣ, мӯй ё думи гови кӯҳӣ, ки бар нӯги байрақ ё найза мебастанд.

- *Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ* (Д., 2008,ҷ. 2) : 1) байрақ; 2) пӯпаки абрешимин, ки бар байрақ баста мешавад,яъне дар ин ҷо маънии асосӣ ба ҷойи дуюм кӯчидааст ва маънои байти Абдурраҳмони Ҷомӣ то андозае сарфи назар шудааст :

Ҷаъди ломаш чу зулфи хубон хам,
Бар ливои зафар бувад парчам.

Ниҳоят, ҳаминро таъкид менамоем, ки бигузор Парчами Тоҷикистон боиси ғурури миллӣ, ифтихори давлатдорӣ, истиқлолият ва ватандории мову шумо бошад. Тавре ки дар суруди миллии мо зикр шудааст, ба зери парчам саф кашида бошем ва дар сояи он мо, мардуми шарафманди Тоҷикистон барои ояндаи неку ҷовидонаи Ватани азизамон ҳамеша саъю талош намоем.

https://bikhon.tj/

ТАРҒИБИ ҚАРОРҲОИ ИҶЛОСИЯИ XVI ШӮРОИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР МАТБУОТИ СОЛҲОИ 1992-1993

Барои касе пӯшида нест, ки ҳар як даргирии сиёсӣ, хоса ҷанги бародаркуш пеш аз ҳама бар решаи миллат теша мезанад ва ҷомеаро сӯйи ноумедию парешонӣ тела медиҳад.

Ҷанги шаҳрвандии Тоҷикистон низ мардумро, махсусан дар соли 1992 ба вартаи фалокатбори беҳокимиятӣ, бехирадӣ, бераҳмию хунсардӣ афканда буд. Ҳар кас дар ғами ҷони худ буд: бародар бо бародар, ҳамсоя бо ҳамсоя, намакхӯрда бо намакхӯрда чун гургу гӯсфанд мухолифи ҳамдигар шуда буданд, ҳар лаҳза тайёр буданд, ки хуни якдигарро резанд, аз якдигар пӯст кананд. Ҳама дар шахси ҳамдигар душманро медиданд ва бо ҳам бо шубҳа менигаристанд, мехостанд аз рехтани хуни бародар дил тар кунанд. Бо ин роҳ гӯё як «душман»-и худро кам карданӣ мешуданд. Аксарият шиори

«Душмани камбағалон боз ба пеш омадааст,
Гург ин мартаба дар ҷомаи меш омадааст»-ро

дастури амал қарор дода ва камбағалу бой машғули душманкобӣ буданд. Махсусан камбағалон пеш аз ҳама ҳадафи тири нохалафе, бепадаре, бебасаре қарор мегирифтанд. Мардум бе ҳомӣ, бе пуштибон ва бе мутакко монда буданд. Дар дилашон охирин шӯълаи умед аз давлат низ батадриҷ хомӯш мешуд:

Шоҳи туркон ғофил аст аз ҳоли мо ку Рустаме?

Дар чунин вазъияти ҳассос, нозук ва тақдирсоз мардони саршиноси миллат зарурати сари мизи гуфтушунид нишастанро дарк карданд ва дар Хуҷанд даъват намудани иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ҳатмӣ шумориданд. Масъалаи асосӣ ҷамъ шудани миқдори зарурии вакилони мардумӣ буд, то ин ки иҷлосия баргузор гардад.

Он рӯзҳо дар маркази даргириҳои сиёсӣ-шаҳри Қӯрғонтеппа дар бинои ҳозираи Раёсати гумруки вилояти Хатлон Фронти халқӣ мустақар шуда буд. Дар рӯ ба рӯйи он

https://bikhon.tj/

дар бинои собиқ рӯзномаи «Ҳақиқати Қӯрғонтеппа» маркази матбуоти Фронти Халқиро ҷой дода буданд ва кормандони он ба ҳайси вакили худ Барот Саидовро ба шаҳри Хуҷанд фиристоданд.

Аз рӯзи 16 ноябри соли 1992 сар карда чашму гӯшу ҳуши ҳама танҳо ба як нуқта: ба қасри Арбоб дӯхта шуда буд ва ҳар як қарори иҷлосия барои мо дунёи тоза буд. Махсусан ба сари қудрат омадани ҷавони бедордил, ғаюру тавоно Эмомалӣ Раҳмон, ки то ин вақт ӯро аз баромадҳои пурмӯҳтавояш дар иҷлосияҳо ба ҳайси вакил мешинохтанд, аксариятро хурсанд ва дар қалби ҳазорҳо тоҷик оташаки умедро барафрӯхт. Қабули Нишон ва Парчами миллӣ мардумро дилгарм сохт, ки давлатсозӣ дар Тоҷикистон акнун шурӯъ хоҳад шуд.

Барот Саидов баъди бозгашт аз Хуҷанд кори рӯзномаи «Хатлон»-ро равнақи тоза бахшид ва дар назди мо-кормандони ҳайати эҷодии рӯзнома –Амиршоҳи Хатлонӣ, Сайдалӣ Бобохонов, шодравон Тоҳир Асомуддинов, Абдувалӣ Абдулвоҳидов, Сайвалӣ Сайфуллоев ва дигарон вазифа гузошт, ки дар саҳифаҳои рӯзнома мардумро ба Ваҳдат, дӯстию рафоқат ва бародарӣ, бахшидани гуноҳи якдигар даъват намоянд. Камина зиёда аз 50 мақола бо имзои мустаори «Ғ. Мардон» таълиф намуда, бошандагони вилояти навтаъсиси Хатлон ва кулли сокинони ҷумҳуриро ба якдигарфаҳмӣ, муттаҳидӣ ва ваҳдат даъват намудаам. Рӯзномаҳоро ҳамроҳи Амиршоҳи Хатлонӣ аз Қӯрғонтеппа то ноҳияи Панҷ ва ноҳияҳои Қубодиёну Шаҳритӯс ва аз шаҳри Сарбанд то шаҳри Кӯлоб бо мошини шахсии ман, гоҳо дар таги борони тир бурда тақсим мекардем. Боре ҳангоми тақсими рӯзнома дар шаҳри Душанбе бехабар ба деҳаи Авул, ки ҷангҳои сахт он ҷо мерафт, даромадем. Агар ҳамсафарамон Нависандаи Халқии Тоҷикистон Абулҳамид Самадов, ки он ҷойҳоро хуб медонистааст, намебуд, мо аз он ҷо роҳи халосӣ надоштем.

Ҳеҷ гоҳ фаромӯш карда наметавонам он лаҳзаи хотирмонро. Охири моҳи декабри соли 1992 буд. Бачаҳо

https://bikhon.tj/

барои хӯрокхӯрӣ баромаданд ва маро навбатдор таъин намуданд, то ки ба шахсони аз боло зангзананда ҷавоб диҳам. Баъди ду дақиқа баромадани онҳо аз штаби Фронти Халқӣ мушовири Сангак Сафаров Сангмаҳмад Зуҳурзода занг зада, худро шинос намуд ва ба ман супориш дод, ки аз номи роҳбари Фронти Халқӣ ба муносибати соли нави 1993 табрикнома нависам ва ба ман ду соат - аз соати 12 то 14^{00} муҳлат дод. Ман аввал гаранг шудам, ки чӣ нависам. Оё навиштаҳои маро онҳо меписандида бошанд? Ниҳоят, ҳушамро як ҷо ҷамъ намуда, дар муҳлати муқарраршуда табрикоти муфассал навишта омода сохтам. Онро соати 14^{00}ба назди С. Зуҳурзода даровардам. Ӯ табрикотро бодиққат мутолиа намуда, қаноатмандона аз ман пурсид:

- Ту Донишгоҳи давлатии Тоҷикистонро бо ихтисоси забони арабӣ тамом кардаӣ?

- Не, - гуфтам ман, - Донишкадаи давлатии омӯзгории Кӯлобро бо ихтисоси забон ва адабиёти тоҷик хатм кардаам.

- Ташаккур! – гуфт ӯ ва хомӯш монд.

Ман хайрухуш намуда, ба берун баромадам. Ба моҳияти саволи додаи С. Зуҳурзода зуд сарфаҳм рафтам. Дар табрикот ман ҳадисе аз номи ҳазрати Муҳаммад (с) бо забони арабӣ оварда, мардумро ба сулҳу оштӣ ва ваҳдат даъват карда будам. Албатта он ба С. Зуҳурзода, ки марди суханшинос буд, хуш омадааст.

Рӯзи 1 январи соли 1993 табрикоти роҳбари Фронти .халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон Сангак Сафаров дар рӯзномаи «Хатлон» нашр шуд ва аз ин хурсандии маро хадду канор набуд, зеро навиштаҳои ман бетаҳрир чоп шуда буд ва ҳамчунин барои ман боиси ифтихор ва сарфарозӣ буд, ки заррае ҳам бошад, ин табрикот қалби хунрези гурӯҳҳои мухолифро гарм намуда, ба адолат, шафқат ва мурувват моил месозад.

Мегӯянд, ки «Барф ҳам мегузарад». Он рӯзҳои сиёҳи Тоҷикистон низ гузаштанд. Бо ҷонфидоии мардони сарсупурдаи миллат, махсусан Президенти феълии мамлакат Эмомалӣ Раҳмон ба Ваҳдати комил расидем, вале гоҳо аз он

https://bikhon.tj/

қаламкашоне ёд мекунам, ки бо шиками гурусна, тарсону ҳаросон, бе маош баъзан зери борони тир мардумро ба сулҳу оштӣ, Ваҳдат, бахшиши гуноҳҳо даъват мекарданд. Охир, ҳама гуна аъмоли неку бад аввал аз дили аҳли эҷод мегузарад. Онҳо гӯшаҳои торики зиндагиро синчакорона назар меандозанд, аз ҳар як кори нек меболанд, аз амали бад дилхун мегарданд:

Ҳар кӣ по кач мениҳад, хуни дил мо мехӯрем,
Шишаи номуси миллат дар багал дорем мо.

https://bikhon.tj/

… ОБ МЕДИҲАД, АММО ГУЛОБ МЕХОҲАД

Имрӯз яке аз масъалаҳои муҳиме, ки дар назди волидон, муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, касбӣ ва олӣ, ҳамчунин аҳли ҷамоатчигӣ меистад, тарбияи ҳаматарафаи наврасону ҷавонон мебошад.Барои ҳамин дар маркази кори тарбиявии ин се нерӯи бузург бояд ифтихори тоҷикистонӣ будан ва ватандӯстӣ қарор гирад. Маҳз аз ноқисии тарбияи ин се ниҳод аст, ки наврасону ҷавонон 10-15 сол дар муассисаҳои таълимӣ тарбия мегиранд, вале ба ҷойи чун ватандӯсти шӯълавару дорои қалби саршор аз ифтихори давлатдорӣ ва худогоҳии миллӣ ба воя расидан кадом террористи беватану худонотарси ҷонбезори мардумозор бо ваъдаҳои дурӯғини хилофи дину шариаташ онҳоро ба ҷангу хунрезӣ ба кадом як мамлакати бегона сафарбар менамояд. Ҷавонони аз фарҳанги диниву миллӣ бехабар фирефтаи маблағи ночизи ин хоҷаҳои хориҷӣ шуда, худро ба гирдоби бало меандозанд. Махсусан ба ин кор ҷавононе даст мезананд, ки онҳо баъди ҷангҳои ҳамватании соли 1992 таваллуд шудаанд ва то ҳол «шаҳди» ҷангро «начашидаанд», бӯйи борутро нафас нагирифтаанд. Барои онҳо аз ҳама муҳимаш – «гӯр сӯзаду дег ҷӯшад», бо кадом роҳе, ки набошад, соҳиби пулу пайса шудан аст. Онҳо ҳатто тасаввур карда наметавонанд, ки касе ба онҳо нони муфт нахоҳад дод:

Фиреби тарбияти боғбон нахӯрӣ, эй гул,
Ки об медиҳад, аммо гулоб мехоҳад.

Ҳатто Худованди азза ва ҷалла, ки ризқрасони ҳамаи мост, ба мо рӯзии муфт намедиҳад. Ба ивази рӯзии якрӯзаи расонидааш рӯзеро аз тақвими умри мо хат мезанад:

Рӯзии ҳаррӯза аз Яздон гирифтан муфт нест,
Гарчи рӯзӣ медиҳад, рӯзе зи умрат мебарад.

Ҷавононе, ки онҳо ба Сурияву Ироқ ба ҷанг рафтаанд, на танҳо худашон фарҳанги диниву арзишҳои миллиро қоил нестанд, балки барои волидонашон низ ягон муқаддасот вуҷуд надорад. Охир, мардум гуфтаанд: коло ба зоташ наравад ҳаромист. Чунки алайҳи райъи Худованд

https://bikhon.tj/

баромадаву инсонеро, ки бо ҳазорон орзую умед исми Аллоҳ дар забонаш зиндагӣ мекунад, аз ҷони ширинаш ҷудо менамоянд, гуноҳест кабира. Охир, бузургони гузашта мову Шуморо сифати арзандаи беозор буданро талқин кардаанд:

Маёзор мӯре, ки донакаш аст,
Ки ҷон дораду ҷони ширинаш хуш аст.

Ҳамчунин ҷавононе, ки дар хоки бегона бемақсадона худро ба марг маҳкум мекунанд, агар аз ҳадисҳои паёмбари ислом (с) ва андарзҳои бузургони адабиёти классикиамон заррае баҳравар мебуданд, ҳеҷ гоҳ ба ин кори касиф даст намезаданд. Аксари ин ҷавонони ба Сурияву Ироқ ба ҷанг рафта, аз ашхосеанд, ки аз хизмати сарбозӣ дар Ватан саркашӣ намуда, ба Русия фирор намудаанд ва аз хоки ин давлат ба давлатҳои арабӣ рафтаанд. Агар ин ҷавонон на дар кишвари бегона, балки дар Ватан ва барои ҳимояи марзу буми он аз ҳуҷуми бегонагон ва дар роҳи дифои музаффариятҳои Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷон фидо мекарданд, номи муборакашон дар саҳифаи китоби таърихи пуршарафи Ватан бо хатти заррин сабт мешуд. Албатта барои ин ба онҳо ифтихори миллӣ ва эҳсоси ватандорӣ лозим аст. Эшон, ки худро ҳомии дини ислом меҳисобанд, агар боре аз ҳадисҳои паёмбари ислом бархурдор мешуданд, ки мефармоянд: «Ҳуббул ватани минал имони », яъне дӯст доштани Ватан аз имондорист, ҳеҷ гоҳ ба амалҳои носавоб даст намезаданд:

Ҳар киро меҳри Ватан дар дил набошад кофар аст,
Маънии ҳуббулватан фармудаи пайғамбар аст.

Дар ҳадиси дигари Паёмбари ислом (с) омада, ки «Ад-дину ан-назокату»-дин покизагист, вале дар ягон ҷо мо нахондаем, ки дини ислом мардумро ба куштору хунрезӣ ва қатлу ғорати бародарони исломӣ аз тарафи мусулмонзодагон фатво дода бошад.

Бале, ислом танҳо мардумро ба қадршиносӣ, дӯстдории якдигар ва эҳтироми тарафайн даъват мекунад:

Биё, то қадри якдигар бидонем ,
Ки то ногаҳ зи якдигар намонем.

https://bikhon.tj/

Ғаразҳо тира дорад дӯстиро,
Ғаразҳоро чаро аз дил наронем?

(Мавлоно Ҷалолиддини Румӣ)

Ислом дини сулҳу салоҳ аст, ойини мусолиҳа ва якдигарфаҳмӣ ва ҳамзистии осоишта мебошад:

Чу аз оштӣ шодӣ ояд ба чанг,
Хирадманд ҳаргиз накӯшад ба ҷанг.

(Абӯшакури Балхӣ)

Агар мо падару модари ҷавононро бо асосҳои илму дониш мусаллаҳ нагардонем, онҳоро аз фарҳанги бойи зеҳнӣ, худшиносии миллӣ ва ифтихори баланди ватандорӣ бархурдор насозем, аз фарзандони онҳо ватандӯстони шӯълавар ва муборизони матини роҳи дифои Истиқлолияти давлатиро чашмдор шудан нашояд. Барои ҳамин хуб мебуд, ки чун солҳои аҳди шӯравӣ университетҳои халқии падару модаронро аз нав дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ эҳё намоем. Зеро маҳз тавассути ташкили дарсҳои ифтихори ватандорӣ ва мусаллаҳ гардонидани волидон бо донишҳои саршор аз ватанпарастӣ фарзандонро, ки давомдиҳандаи кори падару модарон ва насли баъдианд ва тақдири ояндаи давлату миллат маҳз марбути онҳост, худшиносу Худошинос тарбия менамоем. Ниҳоят, имрӯз вақти он расидааст, ки идеологияи ватанпарастӣ идеологияи ягонаи мавриди парастиши ҳамагон қарор гирад ва хурду бузург танҳо ва танҳо ба ин ормони олӣ бигараванд.

https://bikhon.tj/

АФСОНА – НАВИДИ ФАРҲАНГИ ТЕХНИКӢ

Қиссаи ҳиҷрони ман афсона шуд, ин хуш аст,
Пеши ӯ шояд рафиқе гӯяд ин афсонаро.

(Ҳилолӣ)

Ҳанӯз аз аз аҳди бостон то ин замон ашхоси бедордил бо мақсади осон кардани кори худ ва сабукӣ ба рӯзгори нобасомонашон оид ба техника ва технологияи нав афсонаю ривоятҳо бофтаанд ва зуҳури фарҳанги техникиро аввалин шуда пешгӯй кардаанд. Махсусан дар афсонаҳои сеҳрнок агарчи техника ва технологияи навтаринро маҳсули сеҳру ҷоду пиндоранд ҳам, вале халқ онҳоро чун зуҳуроти нав ва пайки фарҳанги техникӣ эътироф кардааст.

Дар афсонаҳои «Гилеми кабуд», «Оинаи ҷаҳоннамо», «Чароғи сеҳрноки Аловуддин», «Лаклаки заррин», «Аспи қанотдор», «Ҳикояҳои аспи аҷоиб» ва ғайра мардум аз мавҷудияти техникаи заминию осмонӣ пешгӯй кардаанд, вале онҳо тасаввур карда натавонистаанд, ки техника на бо мӯъҷизаи нерӯи фавқултабиӣ, бо роҳи сеҳру ҷоду, балки бо дасти эъҷозофарини инсон офарида шудааст.

Махсусан мардуми бедордил оид ба мӯъҷизаи василаи саворӣ – асп ривояту афсонаҳо бофтаанд. Ривояти аспи болдор (пегас) дар байни мардуми Осиёи Марказӣ хеле маъруф аст. Дар ривоят зикр шудааст, ки ҷавоне аспи қанотдори маҳбубе дошт ва бо он хеле қарин буд. Вақте ки ҷавон савора ба мулоқоти маъшуқааш раҳсипор мегардид, аз ёли ҷингилаю думи маҳини аспаш мусиқии фораме ба атрофу акноф танинандоз мегардид. Дар ин асно кулли мавҷудоти ғайризинда ба як хомӯшии ҳайратовар гӯш ба савти дилпазир меандохт. Вале дар як рӯзи наҳс рақиби бадкирдору сиёҳкор қанотҳои аспро мебурад ва саманд қурбони ин бераҳмӣ мегардад. Ҷавон аз бой додани мӯниси деринааш сахт ба андӯҳ афтода, ба хотири ҳамсафари вафодораш аз чӯб асп метарошад, онро бо ресмон мебандад

https://bikhon.tj/

ва аз пуш ёл сохта, сари аспро оро медиҳад. Аз ёли асп - тор, аз думаш камонча месозад ва боз дар дашт навои дӯстӣ ва вафодории савора танинандоз мегардад, дар роҳҳои офтобӣ гӯё пару бол мебарорад:

Шояд, ки гумшудаҳоро ёбӣ ба сурате,
Одам, ки рафт, меравад, дигар наёбияш.

(Ҳақназар Ғоиб)

Дар афсонаҳои марғубу машҳури «Ҳазору як шаб» бо номи «Ҳикояти аспи аҷоиб» афсонае зикр шудааст, ки аспи қанотдорро ба хотир меорад. Аспи аҷоиб бо тоб додани мурваташ парвоз мекунад ва бо чархзании мурваташ мефурояд. Аспи худсохт ба ихтироъкораш хурсандӣ намеорад, чунки подшоҳ ба олимони ихтироъкори товуси заррин ва карнайчаи нуқрагини овоздиҳанда ба ивази хизматашон духтарони худро мебахшад, вале ба олим чунин илтифотро раво намебинад. Аз ин олим хеле хашмгин мешавад, чунки ӯқаноатпеша ва ба дода шукргузор нест. Аммо аспи парвозкунанда ба шоҳзода хушбахтӣ эҳдо менамояд: ҳини парвоз ба мулки Санъои Яман мефурояд ва ба духтари зӯҳраҷабини подшоҳ дил мебандад. Дафъаи дуюми парвозаш шоҳдухтарро ба диёри худ меорад, вале олим тасодуфан бо фиреб шоҳдухтарро дуздида, бо аспи парвозкунанда ба кишвари дигаре мебарад. Лекин шаҳзодаи ботадбир шоҳдухтарро аз дасти шоҳи бегона бо аспи парвозкунандааш мерабояд ва дари васл бар рӯйиӯ мекушояд, аммо олими ҳасуд қурбони санъати худ мегардад. Дар охир падари шоҳзода аспи парвозиро зада мешиканад, то ки писараш моҷарои наверо оғоз нанамояд. Анҷоми афсона моро ҳушдор медиҳад, ки илмро бомақсадона таҳқиқ намоем ва техникае офарем, ки барои ҳамагон нофеъ бошад ва маҳсули меҳнати олимеро қадр намоем, ки кашфиёти ӯ барои пешрафти ҷомеа созгор бошад, зеро илм дар дасти бесавод монанди шамшерест дар дасти девона.

Ба ҳамин тариқ, мазмуни афсонаю ривоятҳои халқӣ гувоҳи онанд, ки мардум тавассути чунин жанрҳои эҷоди

https://bikhon.tj/

бадеӣ мавҷудияти садову симову тайёра барин воситаҳои техникиро пешгӯӣ намуда, барои рушди фарҳанги техникӣ заминаи мусоид фароҳам овардаанд.

Адабиёт:

1. Искусство стран Востока. – Учебное пособие для учащихся старших классов . – Москва 1993.- С.84
2. Синбоди дарёгард. Афсонаҳо аз «Ҳазору як шаб». - Душанбе: Маориф, 1976. - С. 3-26.

https://bikhon.tj/

НАВРӮЗ РӮЗГОР МУҶАДДАД КУНАД ҲАМЕ

(Бо ҳамқаламии дотсент Тағоймуродов Р.Ҳ.)

Моҳи март моҳи баракат ва моҳи Худост, моҳест, ки иди Наврӯзро ба ҳамроҳ дорад. Наврӯз иде маҳсуб мешавад, ки дилҳои маҳзуну гирифта ва чеҳраҳои афсударо, ба он вижагие, ки дорад, шукуфо месозад ва мусалламан Худованд насими баҳории раҳмати худро ба ҷониби кулли офаридаҳояш бедареғ нисор мекунад. Моҳи март ва иди Наврӯз беҳтарин василаест, ки табиат ҳуқуқ пайдо мекунад, ки то чеҳраи гулгуни худро рангинтар созад. Бидуни тардид дар ин моҳ ва дар ин ид башар худро дар канори сарчашмаи ҳаёт тасаввур мекунад. Кулли идҳое, ки дар таърихи башар мавҷуданд, анқариб ҳама дорои арзишанд, яъне онҳо ё миллианд ё мазҳабӣ, ки ҳикоят аз воқеа ва рухдоди фараҳбахшу беҳрӯзиҳо доранд. Ҳадаф аз ид гирифтани инсонҳо ғолибан ба умеди дигарбора қарор доштан дар рӯзгорони босаодату пурнишоти пешиниён аст, то ба ин восита худро дар ҳузури гузаштагони пурифтихори қавму миллати худ ҷойгоҳ бахшанд ва дар шодиву тараби онҳо шарик бошанд. Аз ин гуфта мантиқан ба чунин натиҷа расидан мумкин аст, ки ид маънои наву ҷавон кардани рӯзгори босаодати пешгузаштаро дорост.

Наврӯз, ки бо номҳои ид, иди Наврӯз, ҷашни баҳор, ҷашни фарвардин, Наврӯзи ҷамшедӣ, Наврӯзи султонӣ, Наврӯзи ҷалолӣ, баҳорҷашн ва амсоли инҳо шуҳрат дорад, арзишмандтарину куҳантарин ҷашни миллии мардуми форсу тоҷик аст. Ин ҷашн асрҳои зиёдест, ки мавриди таваҷҷуҳи мардумони қалламрави забони форсӣ-тоҷикӣ ва дигар миллатҳое, ки бо онҳо равобити муштараки деринаи фарҳангӣ доранд, қарор дорад. Расму ойини Наврӯзро қариб ҳамагон риоя мекунанд, зеро ин русуму одат аз доираи одобу ахлоқ ва мазҳаб берун нестанд, аз ҷумла пӯшидани либоси нав, омода кардани ширинихои гуногун, тозаву озода кардани хонаҳо, баргузор намудани ҷашну маросимҳои домодиву арӯсӣ ва дигар шодиҳои худро ақвоми зиёд якҷоя бо Наврӯз баргузор месозанд. Чун Наврӯз фаро мерасад,

https://bikhon.tj/

инсонҳо барои дидани дидори ҳамдигар мешитобанд, кинаву қаҳрро ба улфату муҳаббат бадал месозанд, қабули меҳмонҳо, тақдими туҳфаву ҳадяҳо ба дӯстону пайвандон аз дигар ойинҳои ин ҷашн аст, ки комилан таҳаққуқ пайдо мекунад. Наврӯз ҷашни ҳамагонӣ ва умумибашарист, зеро сарҳаду марзеро намеписандаду намешиносад ва дар Тоҷикистону дигар кишварҳо аз ҳар дару девор ворид мешаваду тамоми ақвому мазоҳиб ва гуруҳҳои фикриву ақидавиро, ки дар рубъи маскун зиндагӣ мекунанд, яксон шодмон мегардонад. Шояд маҳз ба ҳамин хотир бошад, ки донишмандону шоирон ва дигар фарҳехтагони миллати форсу тоҷик танзиму риояти анъаноти Наврӯзиро воҷиб қаламдод кардаанд.

Умуман, фазилатҳои рӯзи Наврӯз дар устураҳои қадим ва кутуби муътабари таърих хеле зиёданд, ки ёдоварии бархе аз онҳоро ба таври иҷмол зарур медонем, аз ҷумла:

Наврӯз нахустин рӯзи офариниши олам, рӯзи хилқати Одам (а.с.), рӯзи падид омадани рӯшноӣ, рӯзи вусъат ёфтани замин, рӯзи таҷдиди оини яздонпарастӣ, рӯзи оғози соли нав ва эътидоли баҳорӣ, рӯзи фурӯд омадани фурӯҳарҳо, рӯзи ба вуқуъ омадани шодиву нишот, рӯзи ба даст овардани ширинихо, бахусус найшакар, нахустин рӯзи барқарор шудани адолату додгустарӣ, рӯзи ғалабаи некӣ бар бадӣ, рӯзи бино кардани тахти Ҷамшед, нахустин рӯзи парвоз ба осмонҳо, рӯзи ба тахт нишастани Ҷамшед, рӯзи тақсими некбахтӣ, рӯзи нигаристани Кайхусрав ба ҷоми ҷаҳонбин, рӯзи ҷашни поёни хушксолӣ ва оғози неъмат, рӯзи ҷашни раҳоӣ аз тӯфони Нӯҳ (а.с.), рӯзи нозил шудани Қуръон, рӯзи ба хилофат расидани ҳазрати Алӣ (р.а.), рӯзи ёфта шудани ангуштарии ҳазрати Сулаймон ва амсоли инҳо ба шумор меравад.

Аз ин хотир Наврӯзро ҳақиру ночиз қаламдод кардан мунсифона ба назар намерасад. Наврӯз, ки барои мо аз кулли ҷашнҳои дигари ҷаҳон бартару волотар аст, як ҷашни қарордодиву маснӯӣ, иҷтимоӣ, мазҳабиву динӣ ва ё як ҷашни таҳмиливу сиёсӣ нест, ин ҷашни ҷаҳон ва рӯзи

https://bikhon.tj/

шодмонии замину осмон аст. Агар дигар иду ҷашнҳо инсонҳоро дар хонаҳо ва пушти дарҳои баста мунҳасир созад, баръакс, Наврӯз кулли мардумро ба дашту саҳро, ба фазои кушоду озод ва бекаронаи табиат раҳнамун менамояд.

Агар ба таърихи ҷашни Наврӯз иҷмолан назар андозем, мебинем, ки ин пири ғуболоруди асрҳо дар тӯли таърихи куҳани хеш муддате дар пахлӯи муғон «авроди меҳрпарастиро хитоб ба хеш мешунидааст, пас аз он дар канори оташкадаҳои зардуштӣ суруди муқаддаси мӯбадон ва замзамаи Авастову суруши Аҳурамаздоро ба гӯшаш мехонданд, аз он пас бо оёти Қуръону забони Аллоҳ аз ӯ таҷлил мекардаанд» (доктор Алии Шариатӣ) ва акнун ӯро, ба сабаби ҷаҳонӣ шуданаш, ҷони дубора бахшиданд. Ба дигар сухан, Наврӯз, ки дар зеҳну замири миллати куҳантаърихи мо аз дер боз ҷойгоҳи устувору собит дорад, бо носазо гуфтани баъзе афроди бегонапарасти мутаассиб на танҳо аз байн намеравад, балки шукуҳу шаҳоматаш боз ҳам афзунтар шуда, рисолати бузурги хешро ҳамавақт бо қудрат ва ишқу вафодорӣ ва самимият анҷом хоҳад дод.

https://bikhon.tj/

БИСТ ПУРСИШУ ПОСУХИ НАВРӮЗӢ

1. Истилоҳи Наврӯз чӣ маъно дорад?

Вожаи паҳлавист, ки аввал «нукрӯз» ном бурда мешуд ва баъд шакли «Наврӯз»-ро гирифт. Маънои рӯзи нав, соли нав, иди сари солро дорад. Гоҳо иди баҳор, арӯси сол низ мегӯянд.

2. Кадом ҷанбаҳои зуҳури Наврӯзро медонед?

Вуруди Наврӯзро бо дарназардошти се ҷанба - дидгоҳ таъин мекунанд: асотирӣ (мифологӣ), нуҷумӣ ва моддӣ.

2.1.Наврӯз таърихи беш аз 6000-сола дорад. Дар занд–Авесто омадааст, ки баъди 3000-соли подшоҳӣ мабдаи некӣ-Аҳуро Маздо аз тарафи мабдаи бадӣ - Аҳриман таарруз мегардад. Ҷамшед ба муқобили ӯ рушноиро равона месозад ва нур бар зулмот ғолиб мебарояд, ки он рӯзро Наврӯз номиданд.

2.2.Офтоб баъди паймудани 12 бурҷ ба хати экватор баробар мешавад. Шабу рӯз мусовӣ мегарданд, ки онро офтобтарозу мегӯянд. Зуҳури Наврӯз аз рӯйи ҳисоби деҳқонӣ дар аввали моҳи ҳамал, аз рӯйи ҳисоби мусулмонӣ дар оғози фарвардинмоҳ ва тибқи солшумории мелодӣ ба 21-22 март рост меояд.

2.3.Табиат зинда мешавад, хок ҷон гирифта, гарм мешавад, ҷонварон аз хоби зимистона бармехезанд.

3.Кадом сарчашмаҳоро оид ба таърихи Наврӯз медонед?

Оид ба Наврӯз дар «Наврӯзнома»-и Умари Хайём, «Осорулбоқия»-и Абӯрайҳони Берунӣ, «Форснома»-и Ибни Балхӣ, дар асарҳои таърихии «Таърихи Бухоро»-и Муҳаммад Наршахӣ, дар «Таърихи Гардезӣ», «Зайн-ул-ахбор», дар баёзҳо, тазкираҳои адабӣ, луғатҳо, махсусан дар «Луғатномаи Деҳхудо», дар асарҳои мардумшиносӣ, фолклорӣ маълумотҳо дарёфт кардан мумкин аст. Дар аҳди шӯравӣ асарҳои маъмули фолклоршиносӣ ин «Наврӯзи оламафрӯз»-и Рӯзӣ Аҳмадов ва «Ҷашни Наврӯз ва ҷаҳоншиносӣ»-и Мирбобо Мирраҳим буд.

4. Таркиби ҳафтшинро гӯед.

Шир, шакар, шамъ, шароб, шаҳд, шона, шамшод.

https://bikhon.tj/

Ҷашни Наврӯз аз замони Каён,
Мениҳоданд мардуми Эрон:
Шаҳду ширу шакару шароби ноб,
Шамъу шамшоду шона андар хон.

5.Таркиби ҳафтсинро вобаста ба тавсияҳои Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25.02.2011 номбар кунед.

Суманак, себ, самак (моҳӣ), сир, санҷид, сирко, сипанд.

6.Наврӯз дар даврони шӯравӣ бо кӯшиши киҳо ва аз кай ҷашн гирифта мешуд?

Баъди ба сари қудрат омадани Ковал дар ҶШС Тоҷикистон ҷашнгирии Наврӯз мамнӯъ гардид. Онро иди ҳосилот меномиданд. Бо ибтикори Б.Ғафуров, М.Турсунзода, М.Осимӣ, М.Шакурӣ ва дигарҳо соли 1978 ба ҷашнгирии Наврӯз бо номи Иди баҳор иҷозат доданд ва соли 1978 он нахустин бор дар пояи ҳайкали Рӯдакӣ дар шаҳри Душанбе ҷашн гирифта шуд.

7.Аввалин рӯзномаи тарғибгари Наврӯз чӣ ном дошт ва сардабираш кӣ буд? Аввалин мақола дар хусуси Наврӯз ба қалами кӣ мансуб буд?

Аввалин рӯзномае, ки ба тарғиби Наврӯз камари ҳиммат баст, «Газетаи муаллимон» буд, ки дар он Бозор Собир, Ҳикмат Раҳмат, Ҷумъа Одина ва дигарон бо сарварии Бӯринисо Бердиева кор мекарданд. Б.Бердиеваро борҳо дар Комитети марказии партияи коммунистии Тоҷикистон барои чопи мақолаҳои «зиддисотсиалистӣ», яъне наврӯзӣ танбеҳ додаанд.

Аввалин мақолаи марбут ба Наврӯз бо номи «Наврӯзи Ленинобод» соли 1968 дар рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон» чоп шуда буд, ки ба қалами шоир Лоиқ мансуб буд.

8. Наврӯз аз кай мақоми ҷаҳонӣ (байналмилалӣ) гирифт?

Наврӯз бо дастури Созмони Милали Муттаҳид дар нишасти 64-уми он бо пешниҳоди Тоҷикистон, Афғонистон, Эрон, Туркия ва давлатҳои Осиёи Миёна, Озарбойҷон аз 29.02.2010 мақоми байналмилалӣ гирифт.

https://bikhon.tj/

Гулафшон гашт аз нав зиндагонӣ,
Бишуд Наврӯзи фаррухпай ҷаҳонӣ.

9.Гулҳои аввалини наврӯзӣ, ки пайки баҳоранд, чӣ ном доранд ва кадом гул дар кадом манотиқи Тоҷикистон маҳбубият дорад?

Гулҳои нахустини наврӯзӣ, ки муждарасони баҳоранд, сиёҳгӯш ва бойчечак мебошанд. Гули сиёҳгӯш дар ҷануби Тоҷикистон ва бойчечак дар шимоли Тоҷикистон маҳбубият доранд.

10.Гули бойчечак (гоҳо бойкандак гӯянд) чӣ маънӣ дорад? Чӣ гуна аст? Онро дар ҷануби Тоҷикистон чӣ мегӯянд? Дар русӣ бойчечакро чӣ ном мебаранд? Дар Эрон чӣ мегӯянд? Дар забони адабиёти классикӣ кадом муродифҳои ин гул мавҷуд аст?

Бойчечак аз ду қисм: бой+чечак таркиб ёфтааст. Бой - одами доро, тавонгар ва чечак калимаи туркист, ки маънии гул (як намуди беморӣ) ва обиларо дорад. Бойи чорводор нисбат ба гули бойчечак нафрат дорад, зеро бо рӯйидани ин гул рамаи гӯсфандону бузҳояш ба сӯйи алафи сабз ҳуҷум мекунанд ва аз истеъмоли алафи барфолуд ҷигару шушашон варам карда, яксара мемиранд, ки ин барои бой даҳшат аст.

Бойкандак низ ба маънии болоӣ наздик аст: бой бо дидани ин гул канда мешавад (аз ҳуш меравад) ё бой ин гуна гулро дидан замон канда мепартояд. Бойчечакро дар ҷануб гули тағорашиканак мегӯянд. Мардум бо дидани ин гул ҳис мекунанд, ки баҳор дар мекӯбад. Бинобар ин, сару либоси чиркини дар зимистон ҷамъшуда, рахти хоб ва палосу ҷиҳози хонаро покшӯӣ мекунанд, ба ҳадде, ки ҳатто тағораҳо мешикананд. Бойчечакро дар русӣ подснежник мегӯянд. Онро эрониҳо гули сурӣ меноманд. Сур тӯй аст, яъне бо дидани он хушнудӣ мекунанд, ки фасли баҳор шуд. Аллома Маликушшуаро Баҳор мегӯяд:

Андалебон гули сурӣ ба чаман карда вуруд,
Баҳри шодбоши қудумаш ҳама фарёд кунед.

Бойчечакро дар забони адабиёти классикӣ гули баҳманменоманд, чунки он маҳз дар моҳи баҳман (аз 21.02

https://bikhon.tj/

то 21.03) мерӯяд.

Бойчечакро дар адабиёти китобӣ наргис низ меноманд, зеро наргис низ чун бойчечак гиёҳи пиёзбехи хурду нозук буда, гулҳои хушбӯйи сафед ё зард дорад. Амир Хусрав пайки баҳор будани наргисро таъкид кардааст:

Бог дар айёми баҳорон хуш аст,
Мавсими гул борухи ёрон хуш аст.
Чун дами Наврӯз кунад нофа боз
Наргиси сармаст барояд ба ноз…

11. Чаро гули сиёҳгӯш мегӯянд?

Барои он гули сиёҳгӯш (гоҳо гули ҳасрат) мегӯянд, ки он гӯё бори аввал дар болои гӯри паҳлавони асотирӣ Сиёвуш рӯйидааст.

12.Чаро мардум 20-25 рӯз пеш аз Наврӯз дар зарфҳоҳар гуна ғалладона - гандум, ҷав, нахӯд ва ғайра сабзонида, вобаста ба сабзиши он авзои солро пешгӯӣ мекарданд?

Ин боварҳои мардумӣ буд, ки вобаста ба сабзиши он авзои солро пешгӯӣ мекарданд: агар сабза рост месабзид, гӯё сол серӣ меомад, вале агар майса ба ҳар тараф паҳн мешуд, аз қаҳтӣ шудани сол ҳушдор медод.

13.Дар бораи ба васл расидани ошиқон ҳини Наврӯз дар Бадахшон нақл кунед.

Дар Бадахшон Наврӯзро Хидирайём мегӯянд. Дар Хидирайём ҷавони ошиқ аз равзанаи хонаи маъшуқааш рӯмолеро овезон намуда, дасти духтари соҳибхонаро металабад. Агар волидон розӣ бошанд, дар рӯмол ангуштарини духтарро мебанданд ва ба ҷавон ҳатман «Шогун баҳор муборак» мегӯянд. Ҷавон рӯмолро аз равзана кашида гирифта, «Ба рӯйи шумо ҳам муборак шавад» мегӯяд ва шодона меравад:

Наврӯз шуду базму тараб хоҳам кард,
Бингар, ки чӣ сон кори аҷаб хоҳам кард.
Мардум аз Худо умри дароз металабанд,
Ман аз падарат туро талаб хоҳам кард.

(Ато Мирхоҷа)

https://bikhon.tj/

14. Дар аҳди Сосониён шоҳ ба гуфтаи Берунӣ Наврӯзро 6 рӯз ҷашн мегирифт. Тартиби онро номбар кунед (кадом рӯз бо киҳо?).

(1) Наврӯзи омма; (2) Наврӯзи мансабдорон, дороён; (3) Наврӯзи мӯбадон; (4) Наврӯзи аҳли дарбор; (5) Наврӯз бо хешу табор; (6) Наврӯзи хосаи шоҳ ё Наврӯзи бузург.

15.Маросими «Идӣ» ё «Ҳафтсалом» чист?

«Идӣ» ё «Ҳафтсалом» маросимест, ки толибилмон дар арафаи Наврӯз ба падару модар, хешу ақрабо, тавонгарон ягон шеър ё сухани образноки табрикӣ ба шарафи Наврӯз навишта, дар охир аз онҳо сару либос, хӯрок ва дигар васоити рӯзгузаронӣ тақозо мекарданд:

Рӯзи Наврӯз асту ҳар кас идие дорад ҳавас,
Иди мову идии мо дидани рӯйи ту бас!

16.Дар бораи марсими «Чоршанбеи охирон» ё «Сафаркӯдӣ» нақл кунед.

Мардум дар чоршанбеи охирини Наврӯз дар чорраҳаҳо оташ даргиронида, аз болои он себорӣ ҷаҳида, мегуфтанд: «Ранҷурию зардии ман аз ту, сурхию хуррамии ту аз ман!» Духтаре, ки бахташ накушода мондааст, дар чорраҳа қулферо дар гарданаш овезон карда, дар шафати он калидро низ мегузошт ва роҳгузарон бо калид қулфро мекушоданд ва гӯё ба ин васила бахти пирдухтар низ кушода мешуд.

17.Суманакро дар шимоли Тоҷикистон ва дар Эрон чӣ мегӯянд? Дар ин хусус ягон суруди халқии эрониро азёд гӯед.

Суманакро дар шимоли Тоҷикистон «сумалак» ва дар Эрон «суману» (саману) мегӯянд:

Нанаҷун, ман саману мехоҳам,
Бути шириндаҳану мехоҳам.
Нанаҷун, номаи иршод бидеҳ,
Самануро ту ба ман ёд бидеҳ.
Саману беҳтар аз ҷони ман аст,
Саману шираи дандони ман аст.

https://bikhon.tj/

18.Шеъре гӯед, ки таманниёти наврӯзии шуморо ба мардум ифода кунад.

Андар дили ту нишоти наврӯзӣ бод!
Хуршеди рухат ба оламафрӯзӣ бод!
Чун фасли баҳор рӯзиш умрат афзун,
Ҳар рӯз туро давлати наврӯзӣ бод!
(Аз халқ)

19. Дини ислом ба Наврӯз чӣ гуна муносибат дорад?

Вақтҳои охир баъзе намояндагони навбаромади дин ба Наврӯз бо нигоҳи ғаразнок менигаранд. Дар асл ислом ба Наврӯз муносибати нек дошт. Вақте ки падари Имоми Аъзам барои ҳазрати Алӣ шаҳд ҳадя мекунад, ӯ сабабашро мепурсад. Мавсуф мегӯяд, ки ба муносибати иди Наврӯз аст. Дуо мекунад, ки «Наврузул анна кулла явмин» (Ҳар рӯзатон Наврӯз бод!). Баъди сари саҳобаҳо асҳоби рой низ барои таҷлили ҷашни Нарӯз чун иди мардуми Аҷам фатво дода буданд.

20. **Наврӯзи Афғонистон чӣ тавр таҷлил мегардад?**

Дар Афғонистон аз асри XVI инҷониб Наврӯз дар шаҳри Мазори Шариф – пойтахти Балхи Бостон таҷлил мегардад. Ин аз як хоби султон Ҳусайни Бойқаро – ҳокими вақт оғоз ёфт, ки гӯё дар мазори Хоҷаҳайрон турбати ҳазрати Алиро дар вақташ Абӯмуслими Хуросонӣ оварда гӯронида бошад. Инро Алишери Навоӣ вазири ӯ низ дастгирӣ мекунад. Ин деҳа номи Мазори Шарифро мегирад ва маросими мелаи Наврӯзӣ (ибораи афғонҳо) он ҷо таҷлил мегардад, ки аксаран либоси динӣ ба бар кардааст. Бо бардоштани «ҷандаболо» байрақи ҳазрати Алӣ (р) Наврӯзро оғоз ва бо фуровардани он анҷом медиҳанд.

https://bikhon.tj/

МАРОСИМИ БАЧАГОНАИ ГУЛГАРДОНӢ: БОЙЧЕЧАК ВА СИЯҲГӮШ

«Наврӯз барои миллати тоҷик китоби сарнавишт буда, ниёгони мо ҳатто дар даврањои мушкилтарини таърихӣ ин ҷашни муқаддас ва хуҷастаи худро ҳимоят мекарданд ва бо Наврӯз дубора зинда мешуданд,- таъкид шудааст дар гузориши Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати иди Наврӯз. - Наврӯз ҳамчун ҷавҳари тобнок ва нишонаи ҷовидонаи тамаддуни халқи тоҷик ҳамеша нигаҳдорандаи мардум, забон расму ойин, фарҳангу таърих ва ниҳоят Ватан будааст.»

Маҳз ҳамин вижагиҳои Наврӯз мӯҷиби он гардид, ки бо дастури Созмони Милали Муттаҳид дар нишасти 64-уми он аз 18 феврали соли 2010 бо дарназардошти таклифҳои Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон, Туркия, Қирғизистон, Туркманистон, Озорбойҷон ва дигар давлатҳои Осиёи Марказӣ ҷашни Наврӯз ҳамчун иди байналмилалии ҷаҳонӣ пазируфта шуд:

Гулафшон гашт аз нав зиндагонӣ,
Бишуд Наврӯзи фаррухпай ҷаҳонӣ.

Дар ҳақиқат Наврӯз бо махсусиятҳои худ аз дигар ҷашнҳо тафовут дорад. «Агар дигар ҷашнҳо мардумро зери сақфҳо, пушти дарҳои баста ҷамъ кунанд, - изҳор менамояд академик Маҳмадулло Лутфуллоев, - Наврӯз дасти одамонро гирифта, ҷониби табиат мекашонад».

Лозим ба ёдоварист, ки аксари донишмандон вуруди ё зуҳури Наврӯзро бо дарназардошти се ҷанба ё дидгоҳ шарҳ додаанд.

Аввал, ҷанбаиасотирӣ, ки тибқи он Наврӯз таърихи беш аз шашҳазорсола дорад. Мувофиқи ривояте дар Занд-Авесто Аҳуро Маздо – нерӯи некӣ баъди се ҳазор соли подшоҳӣ аз тарафи мабдаи бадӣ – Аҳриман тааррӯз мегардад. Барои маглубияти ӯ Аҳуро Маздо рушноиро пайдо намуда, ба ҷонибаш равона месозад ва рӯзи ғолибият бар нерӯи бадиро Наврӯз меноманд. Ҳамчунин бино бар ривояти дигаре

https://bikhon.tj/

Иблис файзу баракатро аз мардум мерабояд ва рӯзи бозгардонидани онро мардум Наврӯз номидаанд.

Дувум, ҷанбаи нуҷумӣ, ки ба воқеият наздик аст. Мувофиқи он офтоб баъди паймудани дувоздаҳ бурҷ ба хати экватор баробар мешавад. Баъди ин шабу рӯз мусовӣ мешавад, ки онро офтобтарозӯ мегӯянд. Аз рӯи ҳисоби деҳқонӣ офтоб ба бурҷи ҳамал рост меояд, тибқи ҳисоби мусулмонӣ Наврӯз ба оғози фарвардинмоҳ ва мувофиқи солшумории мелодӣ вуруди Наврӯз ба 21-22 март мувофиқ меояд. Дар робита ба ҷанбаи нуҷумии Наврӯз ҳақ бар ҷониби Умари Хайём- муаллифи «Наврӯзнома» аст, ки таъкид намудааст: «Ҷамшед чун бидонист, ки офтобро ду давр аст ва ин ду давр, ки ба охир расид, сол поён ёфта, фасли баҳор оғоз меёбад».

Савум, ҷанбаи моддии Наврӯз, ки аз ҳама муҳим ва асос ҳамин аст, зеро ба қавли олими эронӣ доктор Алии Шариатӣ «Наврӯз достони зебоест, ки дар он табиат, инсон ва ҷомеа – ҳар се дастандаркоранд». Маҳз бо зуҳури Наврӯз хоки сияҳ аз нав гарм шудан мегирад ва як навъ гӯё ҷон мегирад, табиат зинда мешавад, аввалин гулҳои пайки наврӯзӣ – бойчечак ва сияҳгӯш мерӯянд, ҷонварон тадриҷан аз хоби зимистона бедор мешаванд.

Муроди мо ҳам аз ин навиштаҳо шарҳи маросими бачагонаи гулгардонӣ, ки бойчечак ва сияҳгӯш гули сари сабади ин маросими хеле зебост, маҳсуб мегардад. Ба касе пӯшида нест, ки гулҳои баҳории бойчечак ва сияҳгӯш, ки ба мардум аз зуҳури Наврӯз муждагонӣ медиҳанд, тавассути маросими бачагонаи гулгардонӣ дастраси ҳамагон мегарданд. Гулгардонӣ «Маросими анъанавии мавсимиест, ки дар оғози баҳор, ҳангоми шукуфтани гули сияҳгӯш (гули наврӯзӣ, гули ҳасрат) ва г. вобаста ба шароит ва обу ҳавои маҳал дар мавридҳои гуногун ба вуқӯъ меояд». (1, 364).

Дар вилояти Хатлон маросими гулгардонӣ дар минтақаи Кӯлоб хеле бо шукӯҳу шаҳомати аҷиб мегузарад. Бачаҳо бо машаққати зиёд ба кӯҳ мебароянд, ҷойҳои алопесаи кӯҳсорро бодиққат аз назар гузаронида, гули сияҳгӯш

https://bikhon.tj/

мечинанд ва гулдаста ороста, ҳавлӣ ба ҳавлӣ мегарданд, сурудҳои наврӯзӣ мехонанд ва мардумро аз омад-омади баҳор ва фаро расидани киштукор ҳушдор медиҳанд:

Баҳор омад, баҳор омад,
Гули савсан қатор омад,
Ба деҳқон вақти кор омад,
Баҳори нав муборак бод!

Баҳор омад ба нимрӯзӣ,
Бичин гулҳои наврӯзӣ,
Бимон тоқии гулдӯзӣ,
Баҳори нав муборак бод!

Гули сиёҳгӯш ҳафтранг аст,
Миёни хоку ҳам санг аст,
Ҳамеша дар сараш ҷанг аст,
Баҳори нав муборак бод!

Одамон гулҳои наврӯзиро ба чашму абрувон молида, «Оҳе, барои одами зинда баҳор шуд!» гуфта, шукр мекунанд, ки то баҳори нав Худованд онҳоро расонид ва ба бачаҳо вобаста ба ҳимматашон пул, ширинӣ, чормағз, гандум, нахӯд ва ғ. ҳадя мекунанд.

Гули сияҳгӯшро дар қисмати ҷанубии Тоҷикистон бо номҳои гули ҳасрат, гули наврӯзӣ низ ёд мекунанд. Барои он гули ҳасрат мегӯянд, ки он гӯё бори аввал баҳорон дар рӯйи гӯри паҳлавони асотирии ориёӣ - Сиёвуш рӯидааст.

Маросими гулгардонӣ дар минтақаи Қӯрғонтеппаи вилояти Хатлон қариб аз байн рафтааст. Иқтисоди бозорӣ бозори савдои гулҳои наврӯзиро низ тафсонидааст: бачаҳо дар оғози баҳор дар шоҳроҳи Душанбе-Қӯрғонтеппа, дар сари роҳи минтақаи Хуросон гулҳои наврӯзӣ чида мефурӯшанд ва мардумро аз вуруди Наврӯз хабар медиҳанд.

Маросими бачагонаи гулгардонӣ дар қисмати шимоли Тоҷикистон бо номи «**бойчечак**», ки онро гоҳо «**бойкандак**» низ мегӯянд, машҳур аст. Бачаҳо бо оҳанги дилнишину форам ба ҳавлӣ наздик мешаванд. Сарбайтхон пешсафи

https://bikhon.tj/

гулгардонҳо дар даст гулдаста ба сурудхонӣ ҳусни оғоз мебахшад:

Бойчечаку бойчечак,
Гули хушрӯйи химчак.

Дигар гулгардонҳо мисраи гардонро такрор мекунанд.

Сарбайтхон идома медиҳад:

Бӯйи баҳор бойчечак,
Муждаи кор бойчечак!

Ҳама:

Бойчечак, бойчечак!(1, 315).

Лозим ба ёдоварист, ки бойчечак дар русӣ бо номи «**подснежник**» ёд мешавад. Мардуми Эрон онро «**гули сурӣ**» мегӯянд. Маликушшуаро Баҳор дар ғазали машҳури «Ман нагӯям, ки маро аз қафас озод кунед» мефармояд:

Андалебон гули сурӣ ба чаман карда вуруд,
Баҳри шодбоши қудумаш ҳама фарёд кунед.

Решаи вожаи «сурӣ» «сур»-тӯй аст, яъне бошандагони Эрон бо дидани гули сурӣ шодиву хурсандӣ мекунанд, ин гулро, ки муждаи наврӯзист, шодбош мегӯянд ва вуруди муборакашро арҷ мегузоранд, баробари андалебон мардум низ аз дидори ин гули зебо хушнуд мегарданд.

Вожаи «**бойчечак**» дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» (3, 230) чунин шарҳ дода шудааст: «гиёҳи гули зарду сафедчадор, ки дар кӯҳу саҳро баъди тамом шудани барфҳо мерӯяд ва муждарасони баҳор шумурда мешавад, гули баҳман, наргис». Ба назари мо бойчечак баъди тамом шудани барфҳо не, балки дар таги барф мерӯяд, нашъунамо мекунад ва мешукуфад. Маҳз барои ҳамин русҳо онро «подснежник» мегӯянд.

Маънии калимаи «бойчечак» дар ягон фарҳанги тафсирӣ шарҳ дода нашудааст. Гумони ғолиб он аст, ки ин вожа аз ду қисм (бой+чечак) таркиб ёфтааст. **Бой** – шахси тавонгар, соҳиби молу ҷоҳ ва **чечак** – вожаи туркӣ ба маънии гул баровардан, обила, як навъи беморист. Бой нисбат ба гули сурӣ («подснежник») ҳисси баланди бадбинӣ дорад ва бо дидани ин гул дар тани бойи чорводор чечак (гул) медамад.

https://bikhon.tj/

Зеро рамаи бузу гӯсфандони ӯ бо рӯидани бойчечак дигар алафи хушк намехӯранд ва ҷониби бойчечак рука(ҳучум) мекунанд. Онҳо гулҳои наврӯзиро барфомехта ҳарисона мехӯранд ва табиист, ки ҷигару шушашон варам карда, паиҳам аз по афтода, мурдан мегиранд ва ҳатто то ба сари корд намерасанд. Гоҳо иттифоқ афтодааст, ки як рама гӯсфандону бузҳо яксара мемиранд ва даҳмарда таёқаш сари китф холӣ ба деҳа ба назди бой бармегардад.

«**Бойкандак**» номидани бойчечак низ ба гуфтаҳои болоӣ наздик аст, яъне бой бо дидани гули бойчечак канда (беҳуш) мешавад ё ки бой гули бойчечакро дидан замон онро канда мепартояд, зеро ҳаёту мамоти рамаи ӯ ба ин гул марбут аст.

Бойчечакро дар қисмати ҷануби Тоҷикистон, махсусан дар навоҳии вилояти Хатлон гули **тағорашиканак**, гоҳо гули **қошуқтарошак** мегӯянд. Гули тағорашиканак низ монанди гули сияҳгӯш аст, чашми баррaро ба ёд меорад. Барои он «тағорашиканак» мегӯянд, ки мардум бо дидани ин гул аз оғози Наврӯз огоҳӣ меёбанд. Ба ин муносибат тамоми сару либосҳо ва рахти хоби чиркини зимистон ҷамъшударо покшӯӣ мекунанд ва аз ҷомашӯйи зиёд ҳатто тағораҳо мешикананд. Қошуқтарошак номидани ин гул низ ба шарҳи болоӣ рабт дорад. Одамон дегу табақу косаву қошуқи дар зимистон сиёҳу чарббастаро метарошиданд ва тоза мекарданд, то ки Наврӯзро бо сарулибоси тоза, хонаю рахти хоби озода, дегу табақи тамизшуда ва қалби пок истиқбол гиранд.

Тавре ки дар боло дар истинод ба «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ёдовар шудем, гули бойчечакро гули **баҳман** низ меноманд. Баҳман моҳи ёздаҳуми соли шамсиро мегӯянд, ки ба фасли зимистон рост меояд. «Чун лашкари баҳман рахти сафар барбаст, фасли баҳор расид» таъкид шудааст дар «Таърихи фариштa». Ҳамчунин номи гулест, ки дар моҳи баҳман мешукуфад:

Нигар бар рӯйи чаман аз сари ҳаводорӣ,
Шукуфта бар камари кӯҳ лолаву баҳман.
(*Ҳоҷӣ Ҳусайн*) (2, 164).

https://bikhon.tj/

Ё ки Абӯабдуллоҳ Рӯдакӣ мефармояд:

Гули баҳорӣ, бути татарӣ,
Набид дорӣ, чаро наёрӣ.
Набиди равшан чу абри баҳман,
Ба сӯи гулшан чаро наборӣ?

Гули бойчечак дар забони адабиёти классикӣ бештар бо номи «**наргис**» низ ёд мешавад. Дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» (2, 833) оварда шудааст: «Наргис – номи гиёҳи пиёзбехи хурду нозук, ки гулҳои хушбӯйи сафед ё зард дорад:

Бар фарқи сари наргис – бар зард кулоҳ,
Бар фарқи сари чакова як мушт гиёҳ.
(Манучеҳрӣ)

Манучеҳрӣ дар ин байт наргисро тавре тасвир кардааст, ки аз бойчечак фарқе надорад: бар фарқи сараш кулоҳи зард ниҳодааст. Баръакси он чакова (паррандаи хушовози сӯфитурғай, ҳудҳуд) бар фарқи сараш гӯё як мушт гиёҳ гузоштааст. Адиби эронӣ Абдулалии Дастғайб мефармояд:

«Ҳоло фасли наргис аст, ки гулест зардчеҳра, аммо гарму бӯё.

Зимистон аст ва сӯзи сармо бар гунаҳо шаллоқ мезанад.

Вале гули наргис мачмаре сӯзон, дар ҷоме сафедгуна месӯзад ва атри пинҳонмондаашро парвоз медиҳад».(4, 12).

Амир Хусрави Деҳлавӣ низ дар абёти зер наргисро муждаи Наврӯз, зиннатбахши боғ ва оғози баҳор номидааст:

Бог дар айёми баҳорон хуш аст,
Мавсими гул бар рухи ёрон хуш аст.
Чун дами Наврӯз кунад нофа боз,
Наргиси сармаст барояд ба ноз.
Сабза барорад хати ошиқфиреб,
Аз дили бинанда рабояд шикеб.
Барг шавад бар гулу насрин фарох,
Об чакад аз бару андоми шох.
Сарви тарандом зи лутфи сабо,
Аз хази бетор бипӯшад қабо.
Аҳди баҳор аз гули шабгир пурс,
Шавқи ҷавонӣ зи дили пир пурс.

https://bikhon.tj/

Пир шиносад, ки ҷавонӣ чӣ буд,
То наравад аз ту, надонӣ чӣ буд.

Ба ҳамин тариқ, маросими гулгардонӣ, ки гули сари сабади бачаҳо гулҳои бойчечак (бойкандак, тағорашиканак, наргис, баҳман) ва сияҳгӯш (армон) мебошанд, ба мардум бори дигар барои хуррамона зиндагӣ кардан, донаи умед зери хок намудан, дӯст доштан, зебо пӯшидан, тоза нигоҳ доштани муҳити зист ва хонаву дар гӯё ҳушдор медиҳанд. Мардумро огоҳ месозанд, ки Наврӯзро хушу хуррамона истиқбол гиранд, то ки тамоми сол дастархонашон пурнозу неъмат ва рӯзгорашон саршор аз нишот бошад.

Пайнавишт:

1. ЭСТ, ҷ.1, Душанбе, 1988.
2. Фарҳанги забони тоҷикӣ, ҷилди 1, Душанбе, 1969.
3. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ, ҷилди 1, Душанбе, 2010.
4. Ҳафтаномаи «Адабиёт ва санъат», 23.02.2012, №8, (1615).

https://bikhon.tj/

«ГӮРҒУЛӢ» - ҲАМОСАИ МАРДУМИИ ТОҶИКӢ

«… Ҳӣ-ҳӣҳӣ-ҳӣ-и Ҳикмат Ризоӣ»
(Бозор Собир)

1. «Гӯрғулӣ» моли кист?

«Гӯрғулӣ» аз бузургтарин ҳамосаи кулли давру замонҳо, манзумаи беназир ва аз гаронбаҳотарин меросу маҷмӯаи орзуву омол, ормонҳои қавми тоҷик буда, вобаста ба шеваву сабки иҷро беш аз як миллиону сад ҳазор мисраъ фароҳам омадааст ва маҳз ба миллати тоҷик мансуб аст.

Барои ифодаи номи ин ҳамосаи мардумӣ дар шарқшиносии шӯравӣ ду вожа – Гӯрӯғлӣ ва Гӯрғулӣ истифода шудааст, ки доираи корбасти Гӯрӯғлӣ нисбат ба Гӯрғулӣ бештар аст. Дар даҳсолаҳои охири садаи бист истилоҳи «Гӯрғулӣ» бар «Гӯрӯғлӣ» забардаст гардидааст. Дар оммавӣ гардидани истилоҳи «Гӯрӯғлӣ» яке аз поягузорони мактаби фолклоршиносии тоҷик, академики марҳум Раҷаб Амонов ҳиссагузор аст. Ӯ дар ҳамаи асарҳояш ҳамин истилоҳро корбаст намудааст ва ба шогирдонаш низ қабули ин вожаро талқин кардааст. Ин аст, ки дар таҳқиқоти аксари фолклоршиносони даврони шӯравӣ вожаи «Гӯрӯғлӣ» васеъ истифода шудааст. Ин вожа аз ду калима – гӯр (тоҷикӣ) ва ӯғлӣ (туркӣ) таркиб ёфта, маънои гӯрзодаро дорад. (Ниг. Р. Амонов. Зодаи гӯр. Такмил ва таҳрири Р. Амонов. Афсонаҳои халқи тоҷик. Тартибдиҳанда Р. Амонов. – Душанбе, 1963, с. 33-37, 43 – 46). М. Миршакар ва Лутфулло Бузургзода низ истилоҳи «Гӯрӯғлӣ» - ро истифода бурдаанд. Академик Абдулғанӣ Мирзоев бошад, дар мақолаи «Дар бораи достони «Гӯрғулӣ» (маҷаллаи «Шарқи сурх», 1940, №1, с. 35 – 36) истилоҳи «Гӯрӯғлӣ» - ро сарфи назар намуда, вожаи «Гӯрғулӣ» -ро қобили қабул донистааст. Аввалин муҳаққиқи эпоси халқӣ А. Н. Болдирев низ дар мақолаи «Эпоси даҳанакии Тоҷикистон» (маҷаллаи «Барои адабиёти сотсиалистӣ», 1934, № 11 – 12, с. 37 – 39) истилоҳи «Гӯрғулӣ» - ро мавриди истифода қарор додааст. Шарқшиноси маъруф И.С. Брагинский бошад, дар таълифоти солҳои 50 – 70 – умаш вожаи «Гӯрғулӣ» -ро ба

https://bikhon.tj/

кор бурдааст, вале дар сармақолаи ба китоби «Гуругли» (М., 1987, с. 7 – 44) таҳти унвони «Таджикский народный эпос Гуругли» навиштааш аз вожаи «Гӯрғулӣ» даст кашидааст, аммо иқрор аст, ки ғайр аз «Гӯрӯғлӣ», баъзан «Гӯрғулӣ» низ мегӯянд (с. 15). И. С. Брагинский дар ин мақола дар миёни эпоси қаҳрамонии халқи тоҷик ва дигар халқҳои Осиёи Миёна ва Қафқоз умумият ҷуста, бо дарназардошти дар ин минтақаҳо аксариятро ташкил додани халқҳои туркзабон муътақиди оммавӣ шудани вожаи «Гӯрӯғлӣ» шудааст. «Само названые таджикского народного эпоса – «Гуругли» - свидетельствует о его связи с бытующими у разных народов эпическими сказаниями об одновременном богатыре (при различных вариантах его имени: Кёр – оглы, Гуроглы, Гороглы, Гургули и др.) таъкид мекунад И. С. Брагинский, - Ареал этого эпического цикла огромен: Средняя Азия (у туркменов, узбеков, казахов, каракалпаков, таджиков и арабов), Кавказ (у азарбайджанцев, кумыков, армян, грузин, абхазцев), Сибирь (у тобольских татар), Балканы (у гагаузов), Ближний и средний Восток (у курдов, турок, таджиков Афганистана). Соответственно этот эпос исполняется не менее чем на пятнадцати языках» (Гуругли. – М,–1987, с. 21).

Хушбахтона баъди солҳои Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон баъзе олимони фолклоршинос ва фарҳангшинос боз сари истилоҳи «Гӯрғулӣ» баҳс оростанд. Махсусан, фолклоршиносон Файзалӣ Муродов, Салоҳиддин Фатҳуллоев ва фарҳангшинос Ҷонибеки Асрориён ҷонибдори вожаи «Гӯрғулӣ»-янд. Ҳақ бар ҷониби Ҷ. Асрориён аст, зеро созе, ки бо он «Гӯрғулӣ» иҷро мешавад, дутор ё думбра аст ва аз сабку шеваи иҷро ва мазмуну муҳтаво бо сурудаҳои фалакӣ қаробат дошта, дар манотиқи ҷануби Тоҷикистон, ки сурудаҳои фалакӣ низ ин ҷо тавлид шудаанд, густариш дорад.

«Гӯрғулӣ» аз ду калима – гӯр ва ғул таркиб ёфтааст. Ба ақидаи Ҷ. Асрориён «ғул» ба устураҳои ориёӣ марбут буда, решааш ба аҳди Пешдодиён мерасад, ки маънои «наҷотгар»

https://bikhon.tj/

-ро дорост. Дар устураҳои бобулӣ бошад, ғул ба ҳайси модар шинохта шуда, қабл аз он дар асотири сомарӣ ғул, ғула – олиҳаи сиҳатӣ, шифокор ва ҳаким вомехӯрад. Пайдоиши ин ҳамосаро иштибоҳан ба асрҳои XVII – XVIII нисбат медиҳанд, зеро кифоя аст ин намуна, ки дар замони Ҷалолиддини Балхӣ вирди забонҳо будааст:

Бонги гардишҳои чарх аст ин ки халқ,
Месарояндаш ба танбӯру ба ҳалқ.

Ин байт гувоҳи он аст, ки «Гӯрғулӣ» дар асрҳои XII арзи ҳастӣ кардааст.

Қаҳрамони аршад – Аваз, ки тамоми эпоси қаҳрамонӣ ба исми мавсуф, фарзандонаш (Нуралӣ ва Шералӣ) ва набераш (Шерафкан) марбут аст, дар осори даврони пешин бо номи ӯ дучор меоем, чунки дар адабиёти форсии Ҳиндустон паҳлавоне бо номи Аҳваз зикр шудааст, ки шояд пасон овози «ҳ» афтода, ба «Аваз» табдил ёфта бошад. И. С. Брагинский низ Авазро бо номи «Айваз» (Гуругли.- М., 1987, с. 24) номбар кардааст. Дар «Бурҳони қотеъ» дар хусуси тирандозе сухан меравад, ки басе қодирандоз буда, дар аҳди Анӯшервон шуҳрат доштааст. Тибқи ривоят ӯ гӯё ҳамроҳи паҳлавони дигар - Сайфи Зулязан подшоҳи Ҳабашро бо як тир ба рӯйи тахт мекушад ва мулкашро соҳиб мешавад. Аз назари забонӣ қисмати аввал – ahu (asu) маънои оҳу, бодпо, тезрафторро медиҳад, ки то андозае ба вожаи «Аҳваз» қаробат дорад. Номи Аҳваз то миёнаҳои асри XVII ҳамчун паҳлавон дар Осиёи Марказӣ ва Ҳиндустон шӯҳратёр буд ва мардум ба кадом сабабе ба ӯ дилбастагӣ доштаанд ва тадриҷан ин диловариҳо боиси эҷоди достонҳои мардумии манзум ва мансур гардид. Бинобар ин, имрӯз саривақт аст, ки «Гӯрғулӣ» -ро аз омезиши сунъӣ ба эпоси туркӣ вораҳонем ва соф тоҷикӣ будани онро ҳимоя ва эътироф намоем.

2. Асп дар «Гӯрғулӣ»

Лозим ба ёдоварист, ки дар эпоси қаҳрамонии «Гӯрғулӣ» асп чун қаҳрамонҳои марказии асар-Гӯрғулӣ, Аваз, Нуралию Шералӣ, Ҳасану Шодмон, Соқии хушхон ва

https://bikhon.tj/

дигарон ботадбир, боақлу фаросат нишон дода шудааст ва ҳамчун яке аз симоҳои равшани эпоси қаҳрамонӣ намоён шуда меистад. Аспҳо, ки дар «Гӯрғулӣ» бо номҳои Талон, Қир, Зайналқир, Ашқар, Қизил ва бо эпитетҳои «Безабон», «Паррон», «Ҷонвар», «Ҳайвон» ва дигарон номбар мешаванд, қаноти баҳодурон, махсусан дастгири Аваз ва сутуни пойдори Чамбули Мастонанд. «Бе чорпо Чамбул мешава вайрон»- мегӯяд Аваз.

Махсусан аспҳои размии баҳодурон, ки бо номҳои Рахш, Булқир, Гулибодом ёд мешаванд, барои ватандӯстон баробари бародарашон қадру манзалат доранд. Ҳатто дар шакл гирифтани хатти сужети «Гӯрғулӣ» нақши аспҳо аз дигар образҳои ҳамоса болотар меистанд. Ба таври дигар гӯем, хатти сужети «Гӯрғулӣ» маҳз тавассути асп шакл мегирад. Сужаи достон аз он оғоз меёбад, ки хоҳари бародарон Алпомиш ва Аҳмадхон-Ҳилол ранҷида, хонаашонро тарк намуда, ба деҳи дигар ба хонаи Алӣ ном шахс меравад. Соҳибхона аз пушт ӯро зани худ пиндошта, бо себе мезанад. Ҳилол аз ин обистан шуда, маргро аз зиндагӣ авлотар медонад. Дар гӯр писаре аз ӯ таваллуд меёбад. Маҳз байтали тағояш Аҳмад буд, ки дар гӯр образи асосии асар Гӯрғулӣ бо хӯрдани шири ин ҳайвон зинда монд. Агар байтал сари гӯр рафта, кӯдаки кӯчаку гуруснаро наземаконд, ҳамосаи қаҳрамонии «Гӯрғулӣ» шӯҳраи офоқ намешуд:

Байтал дид гилмонак сағир-аҷаб ҷавон,
Меҳри байтал афтид ҳамчунон.

Ё дар ҷои дигар:

Сағира гушна мондааст дар гӯристон,
Сағираро байтал макондааст дар гӯристон.

Аҳмадхон аз воқеа огоҳ шуда, ба сари қабр буҷулу муҳра мегузорад. Кӯдак, ки ба буҷул майл мекунад, мефаҳмад, ки писар аст. Аҳмад ӯро ба хонаааш гирифта меорад ва Гӯрғулӣ номаш мениҳад. Хато намекунем гӯем, ки модари ширхораи Гӯрғулӣ ин байтал аст. Аз ин ҷост, ки меҳру муҳаббати Гӯрғулӣ ба асп ва асппарварӣ хеле зиёд аст. Ҳафт корномаи

https://bikhon.tj/

қаҳрамон, ки дар эпос оварда мешавад, дуи он вобаста ба ин ҷонвар аст. Якумин корномааш ба хости тағояш дар овони кӯдакӣ галабонӣ кардани ӯ, бо шавқи зиёд нигоҳубин ва парвариш кардани аспони тағояш ва мӯҷиби таърифу таҳсини ӯ гардидани Гӯрғулӣ мебошад:

Дар ҳамон тавр ҷойи обу алафи арзон,
Гала начарондан, пӯст шуданду устухон.
Япогу шудааст аз той калон,
Як байтал ду байтал шудаст дар қумистон.

Дуюмин корномаи Гӯрғулӣ ин гирифтани насл аз зоти арабии хоназоти худашон ва парваришу ғамхорӣ нисбати ин ҳайвон буд. Воқеа аз он оғоз меёбад, ки Райҳоншоҳ-ҳокими мамлакати ҳамсоя ба зани тағои Гӯрғулӣ -Аҳмадхон ошиқ шуда, азми дуздида бурдани ӯ мекунад. Гӯрғулӣ фурсатро ғанимат дониста, аз аспи номию паррони ӯ насл мегирад ва ба парвариши тойчаи навзод бо тамоми вуҷуд машғул мешавад:

Шируш дод аввал шири одам,
Баъд аз он бикун, эй ҷӯра, гӯш,
Додуш шири нахчиру харгӯш,
Бо ҳазор ҳилла мепарварид.

Ин буд, ки аспи Гӯрғулӣ мисли одам боақлу заковат, қоматбаланд, пуртоқат, мисли оҳу чолоку ҳушёр ва чун харгӯш зирак мешавад.

Вақте ки Гӯрғулӣ барои рабудани духтари Райҳонараб ба мулки ӯ рафт, баъди шоҳдухтарро ба асп шинонидан ҷониби шоҳ чунин мегӯяд:

Духтарта бурдум бахши Аҳмадхон,
Номам Гӯрғулӣ, савориам хоназоти худатон.

«Савориам хоназоти худатон» - гуфта ишора кардани Гӯрғулӣ ба он маъно буд, ки маҳз ҳамон аспест аз зоти аспони бодпо, даванд ва чолоки хоназоти арабиасл. Гӯрғулӣ боварӣ дошт, ки аспи калонкардааш ӯро асири душман намегардонад.

https://bikhon.tj/

Дар эпоси «Гӯрғулӣ» вақте ки ин ё он паҳлавон ба набарди навбатӣ мебарояд, аввал зину афзоли аспи ӯ бо шукуҳу шаҳомати хоса тасвир карда мешавад:

Зини туркманӣ мондан,
Се айил шуд сар ба сар.
Пуштанги тило дора,
Туғайи тило сар ба сар.
Лаҷоми ҳаждаҳзулфонша,
Задан дар сари бодпо.
Талкуви ҷанга бубин,
Худашай қуббатило.

Тибқи тасвири «Гӯрғулӣ» аспонро дар Чамбули Мастон дар ҷойи махсус нигаҳбонӣ мекарданд, ба онҳо мавизу об медоданд. Аспон аз тарафи занҳои хонавода ба ғамхорӣ фаро гирифта мешуданд. Вақте ки асп аз ҷойе бармегашт, ҷилави онро занҳо дошта, ба аспхона бурда мебастанд.

Аваз, ки қаҳрамони марказии эпоси «Гӯрғулӣ» аст, дар қатори дӯстони бовафояш Гӯрғулию Ширмо, занаш Гулоим ва фарзандонаш-Нуралию Шералӣ ва Гуланор аз ҳама пештар аспашро ном мебарад, чунки тамоми муваффақиятҳои Аваз ва дигар образҳои марказӣ бо шарофати аспони размии онҳо буд. Вақте ки Аваз нахустин бор ба ҷанги Суғдунча рахти сафар мебандад, Гӯрғулӣ фармон медиҳад, ки аспро бо беҳтарин зину афзор оро диҳанд. Сипас, ӯ ба асп чун ба одами рамузфаҳму дилогоҳ муроҷиаткунон мегӯяд:

Дар сумбот ҷонум садқа,
Ҷонвар,-гуфт моли таҳдон.
Хоназоти Райҳонӣ,
Меҳнат кардагӣ Султон.
Имрӯз, гуфт Авази Туғиён
Аз Чамбул мешавад равон,
Дар ҷойи зӯромад гуфт,
Ёрдамуш бите, ҳайвон.

https://bikhon.tj/

Дар достони «Гӯрғулӣ» ҳолатҳои ногуворе тасвир шудааст, ки Аваз охирин умеди худро танҳо ба аспаш баста, аз ӯ бародарвор хоҳиш мекард:

Ма умрма сарф кардум
Дар болои зини ту, «бодпо».
Дар ман на ака ҳастай,
На додарай дар ин ҷо.
Номуси маро бигирӣ,
Зарина шуд дар кучо?

Ё дар ҷойи дигар чунин муроҷиати Аваз ба аспаш омадааст:

Ту хӯрдаӣ ай одам шир,
Ҳушта ту дар сарут бигир.
Ғофиле набошӣ асир!

Аваз дар симои аспаш на танҳо воситаи саворӣ, балки дӯсти наздик, нигаҳбон ва ҳомии худро мебинад. Ӯ қабл аз хоб ба аспаш хитоб мекунад:

Э ҷанвар,
Ҳушта бигӣ ин ҷо ба сар,
Дӯсткуш набошӣ, душманпарвар.
Ҳамин ҷа хов мекунум камтар,
Агар дидӣ касе раҳгузар,
Вафодор, ай хов бикун хавар!

(Гӯрғулӣ, с. 85)

Ҳамин тавр, тамоми муваффақиятҳои қаҳрамонони марказии асар- Гӯрғулӣ, Аваз ва писарони ӯ-Нуралию Шералӣ, ки бо ду мақсад - мудофиаи Чамбули Мастон ва интиқоли духтарони зебо ба ин кишвар бо нияти ташкили оила нигаронида шудааст, тавассути саманди бодпо даст медиҳад.

3. Образи Ҳасан дар «Гӯрғулӣ»

Дар байни образҳои мусбати ҳамосаи «Гӯрғулӣ» шахсияти Ҳасан, ки дар асар зӯровару номдор тасвир шудааст, мавқеи махсус дорад. Гӯрғулигӯ дар мавридҳое, ки Авазу Нуралию Шералӣ асиру музтар мемонанд, якбора бо ҳамҳамаю дамдама барои хушҳол гардонидани шунаванда

https://bikhon.tj/

ва як навъ муттаваҷеҳ сохтани одамон Ҳасанро бо хари девсурату балогардонаш ба майдон медарорад. Аз ҳама муҳимаш аз рӯ задани Ҳасан, ҳаракатҳои хандаовари ӯ шунаванда рӯҳ мегирад, хотираш болида ва шердилу қавирӯҳ мешавад, вале гоҳо дар достон симои Ҳасан дар байни образҳои мусбату манфӣ меистад. Ҷанбаи манфӣ касб кардани образи Ҳасан низ аз маҳбубияти вай дар миёни омма бармеояд, чунки «Ҳасани бангӣ», «Ҳасани девона» гуфтани омма аз амалҳои лоқайдона, беихтиёр ва бепарвоёнаи Ҳасан бармеояд, ки рафтори девонаю бангиҳоро ба ёди шунавандагон меорад, вале ҳамаи ин амалҳои номатлуб заррае эътибору эҳсони мардумро нисбат ба Ҳасан коҳиш намедиҳанд. Аз ҳама муҳимаш маҳз образи Ҳасан воқеият ва тоҷикияти достонро таъмин кардааст. Бинобар гуфтаи фарҳангшинос Ҷонибеки Асрориён солҳои 80-уми асри 20 вақте аз гӯрғулисарои номӣ Ҳикмат Ризо пурсида буданд, ки Гӯрғулӣ ва Чамбули Мастон то куҷо воқеият доранд, эшон дар ҷавоб ҳамин нишонаҳои Ҳасанро гуфта буданд. (Ниг. Ҷонибеки Асрориён. Гӯрғулӣ. – Душанбе: Шуҷоиён, 2010, с.65).

Ҳақиқатан мардуми Сангтӯда ва сокинони соҳили дарёи Вахш аз НБО-и Сангтуда-1 сар карда то шаҳри Сарбанд худро ворисони Ҳасан меҳисобанд ва ҳатто номи аслии деҳаи Қазонгузарро «Ҳасангузар» медонанд. Кӯҳи Хоҷа Мастон ва атрофи онро сангтӯдагиҳо сарҳади Чамбули Мастон мехонанд. Назар ба гуфтаи онҳо дар самти чапи дарёи Вахш дар оғӯши кӯҳи Бурсух воқеаҳои зиёди таърихии марбут ба Ҳасан иттифоқ афтода. Маҳбубият то ҷоест, ки унвони аслии кӯҳи Бурсухро мардум Тарноз меҳисобанд. Дар миёни онҳо ривояте низ маълум аст, ки гӯё Тарноз духтари зебову матини подшоҳи ин макон будааст ва кӯчиёни роҳзан пайваста ба ин ҷо ҳамла мекардаанд (Бинобар нақли куҳансолон деҳае, ки дар гардиши шоҳроҳи Қӯрғонтеппа – Данғара ба ҷониби Сангтӯда аст, то ҳамин наздикиҳо Эргаш ном дошт. Эргаш колои тамоми роҳгузарони тоҷикро ба яғмо бурда, худашонро кушта, ба

https://bikhon.tj/

ҷарӣ ҳаво медод. Шиораш ин буд: «Худо тияд, метияд, натияд, тоҷик метияд»). Барои ҳамин шоҳ Ҳасани ғаюру ҷасурро аз Балхувон ба ёрӣ даъват мекунад. Ҳасан бо хари бузургтар аз асп ва бо силоҳи ҷангии чинор бо кӯчиён меҷангад, зеро Ҳасан паҳлавони ҳақталош буда, ноадолатиро чашми дидан надошт, кӯшиш менамуд, ки ҳамеша ҳақ ба ҳақдор расад, вале Ҳасан ба Тарноз – духтари шоҳи мулк ошиқ мешаваду як умр ба ин мавзеъ дил мебандад. Ҳар шаб ба соҳили муқобили рӯди Вахш гузашта, бо маъшуқааш мулоқот меорояд. Дар болотари миёни обанбори НБО – и Сарбанд як теппаи хок чун ҷазирае побарҷост, ки мардуми Сангтӯда онро «Побели Ҳасан» мегӯяд. Гуё Ҳасан аз ин соҳил як бел хок канда, ба миёнаҷойи рӯд мепартояд ва пояшро он ҷо монда, озод ба он соҳили рӯд меҷаҳад, то ки ба дидори Тарнноз мушарраф гардад:

Тӯша (бӯса) бигирум аз рухсор,
Сафар мекунум болои кӯҳсор.

Агар Шумо бо дидаи таҳқиқ ба кӯҳи Бурсух (Тарноз) нигаред, хоҳед дид, ки дар баландӣ ду барҷастагии мусовӣ ва яктои дигар аз қафои онҳо дида мешавад ва мардум он ҷоро «Почаки Ҳасан» меноманд. Гӯё Ҳасан он ҷо дег монда, хӯрок мепухтааст. Ҳамчунин ин ҷо ҷойҳои оббуридаи хат-хат аён аст, ки он гӯё бар асари ашки Тарноз аз ҳаҷри Ҳасан пайдо шудааст. Ба замми ин дар ин мавзеъ «Зиндони Ҳасан», «Охури хари Ҳасан» барин ҷойҳоро мардум вобаста ба Ҳасан ёдоварӣ мекунанд.

Ҳатто номи маркаби Ҳасан ба чистонҳои халқӣ низ ворид шудааст. Дар чистони зерин гулдуроси раъду баркро ба овози хари Ҳасан монанд кардаанд:

Хари Ҳасан ҳанг зад,
Замину замон ранг зад.

Дар достони «Гӯрғулӣ» номи Ҳасан хеле зиёд такрор шудааст. Дар достони «Ҷанги Аваз бо Ҳасан ва хоҳари ӯ Қароқӯз-духтари Сарандев подшоҳ» вохурии Аваз ва Ҳасан

https://bikhon.tj/

хеле аҷиб нишон дода шудааст. Ҳасан ҳам мисли Аваз нотарсу далер ва чусту чолок аст. Ӯ Ҳамеша мулкашро аз душман муҳофизат мекунад. Ин дафъа низ вақте ки Авазро дар сарзаминаш мебинад, бо ӯ дар набард мешавад, вале Ҳасан мағлуб ва бо дасти Аваз занҷирбанд мегардад, хараш мегурезад. Хоҳари Ҳасан – Қаракуз вақте ки хари бесоҳиби Ҳасанро мебинад, либоси ҷангӣ ба бар карда, ҷониби набардгоҳ таноби роҳ мекашад. Ҳине ки бародари занҷирбандашро мебинад, ҷигархун мешавад, ба муқобили Аваз ба ҷанг медарояд. Ҳангоми набард кулоҳи Қарокуз аз сараш меафтад ва Аваз мефаҳмад, ки бо зане ҷангидааст, шармаш меояд. Авазу Қарокуз ба ҳам моил мешаванд ва Қарокузу Ҳасан – хоҳару ако розигӣ медиҳанд, ки ба Чамбули Мастон раванд, вале падари онҳо Сарандев – подшоҳ розӣ намешавад, ки духтараш ҳамсари Аваз бошад. Бинобар ин Сарандев ба Чамбули Мастон лашкар мекашад. Ҳасану Қарокуз ба пешвози падараш баромада, исрор мекунанд, ки агар ҷанг кунад, худро мекушанд. Ниҳоят, Авазу Қаркуз ҳамхона мешаванд. Тӯяшон се шабонарӯз идома меёбад ва Ҳасан низ дар қарибии Чамбули Мастон дар доманаи кӯҳи Зард дар ҷойи ёдгории ҳозираи «Охури хари Ҳасан» зиндагӣ ихтиёр менамояд.

Дар «Гӯрғулӣ» диловариҳои Ҳасан бо хоҳараш дар «Достони ба шикор рафтани Нуралӣ ва дар хоб гирфтани Бойманшоҳ, писари Мазангподшоҳ Нуралиро», «Достони Успиёншоҳ-паҳлавон» хеле ҷолиб нақл шудааст. Махсусан дар достони «Размии Ҳасан бо Қарахон» баъди ярадор шудани Аваз Ҳасан бо хараш чинорҳоро гирди сар тоб дода, пеши аспи Қарахонро мегирад ва дар шиками аспи ӯ чунон бо лагад мезанад, ки ду пора мешавад. Азбаски ба ҷанги ин ду нафар Нуралӣ ҳамроҳ шуданашро дур аз ойини ҷавонмардӣ меҳисобад, Ҳасан ночор халаи харро ба гардани Қарахон халонида, ӯро ба ҳалокат мерасонад.

Дар «Гӯрғулӣ» аксар маврид вақте ки ин ё он базмро тасвир месозанд, барои хушҳол гардонидани шунаванда ҳатман аз Ҳасан ёд мекунанд. Ин дафъа низ Ҳасан ҳамроҳи

https://bikhon.tj/

гуруҳи меҳмонон ба ватани падари Аваз – Карим – қассоб меравад, вале барои Ҳасани тануманд курсии мувофиқ намеёбанд, ягон курсӣ тоби вазни ӯро надошт ва мешикаст. Дар гӯштингирӣ низ Ҳасан чирадаст аст. Дар гӯштин бо Габри Ширмон – паҳлавони мулки Қайсар маҳз тавассути тадбири дуруст ва андохтани ҳалуки мувофиқ рақибашро шикаст медиҳад.

Вақте ки Ҳақназар – паҳлавон либоси қаландарӣ ба бар карда, Нуралиро фиреб медиҳад ва Гулширмоҳ – зани Гӯрғулиро дуздида, ба мулки Қайсар бурданӣ мешавад, то ки ба ивази он духтари подшоҳ Зарнигорро соҳиб шавад, Гӯрғулисултон аз ин огоҳ шуда, барои беэътиноӣ ҳукми қатли Нуралиро эълон мекунад. Ҳасан аз воқеа бохабар ва савори хар пайдо шуда, хоҳарзодааш Нуралиро на танҳо наҷот медиҳад, балки Ҳақназар – паҳлавонро дастгир намуда, сарашро дар назди Гӯрғулисултон аз танаш ҷудо мекунад.

Дар «Достони Сарандев-паҳлавон ва кушта шудани ӯ» сухан аз боби вафодории Ҳасан ба Чамбули Мастон меравад. Вақте ки падари Ҳасан – Сарандев бо иғвои амакаш – Нарандев аҳли оилаи Авазро ба меҳмонӣ хонда ва хостагори куштани онҳо мешавад, Сарандев пинҳонӣ шамшерашро ба Ҳасан дода, хоҳиш мекунад, ки бо ҳилла Авазро кушад, вале Ҳасан бо шамшер сари падари худро аз тан ҷудо намуда, амакаш Нарандевро низ ба қатл мерасонад ва бошандагони Чамбули Мастонро сиҳату саломат ба манзилашон бармегардонад.

Ҳасан дар сабқати рӯёрӯй низ зӯрманду тавоност. Вақте ки Амонқул – паҳлавони туркистонӣ мусобиқа меорояд, паҳлавонони Чамбули Мастон низ ширкат меварзанд. Дар ин сабқат агар касе аз се шарт пирӯз мегардид, ба ҷуз аз туҳфаҳо Тарнози паричеҳраро низ соҳиб мешуд. Дар бузкашӣ (чапандозӣ), тирандозӣ диловарони Чамбули Мастон ғолиб меоянд. Ҳасан дар гӯштин бо паҳлавони Қайсар – Темурхон зафарёб гардида, Тарнози зебову

https://bikhon.tj/

дилороро соҳиб мешавад ва ӯро ба диёри худ - соҳили рӯди Вахш меорад.

Ҳамин тавр, образи Ҳасан дар «Гӯрғулӣ» яке аз симоҳои ҷолиб, хотирмон ва хеле шавқовар буда, образҳои Аваз, Нуралӣ ва Шералиро як навъ пурра мекунад ва шунаванда ҳар лаҳза аз вуруди Ҳасан ба достон хастагиро аз худ рафъ месозад.

Адабиёт:

1. Асрориён Ҷонибек. Гӯрғулӣ (гузориш ва нигориш). – Душанбе: Шуҷоиён, 2010, 178 с.
2. Амонов Р. Лирикаи халқи тоҷик. – Душанбе: Дониш, 1968.
3. Амонов Р. Очерки эҷодиёти даҳанакии Кӯлоб. – Душанбе: АФ РСС Тоҷикистон, 1963.
4. Аминова С. Бозёфт// Садои Шарқ, 1968, №3.
5. Куллиёти фолклори тоҷик (Ҳамосаи «Гӯрғулӣ»). Ҷ.7. Тартибдиҳандагон Ф. Муродов, С. Фатҳуллоев. – Душанбе: Дониш, 2007, 265 с.
6. Муродов Ф. Воситаҳои тасвири бадеӣ дар ҳамосаи «Гӯрғулӣ». – Душанбе: «Девештич», 2006. – 300 с.

https://bikhon.tj/

МӮЛИЁН ОЁ ФАҚАТ ҶӮЙ АСТ?

Дар аксарияти китобҳои дарсии мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ ва таълимгоҳҳои олӣ аҳамияти тарбиявии қасидаи «Бӯйи Ҷӯйи Мӯлиён» таъкид шуда бошад ҳам, бештари толибилмон оид ба мавзеи Ҷӯйи Мӯлиён ва маънои истилоҳии он маълумоти кофӣ надоранд. Ии аст, ки бештари алоқамандони осори Рӯдакӣ ҳангоми мутолиаи қасидаи «Бӯйи Ҷӯйи Мӯлиён» аз мавзеи ҷуғрофӣ будани Ҷӯйи Мӯлиён сарфи назар мекунанд ва таҳти вожаи Ҷӯйи Мӯлиён танҳо ҷӯйи обро тасаввур менамоянд. Аз ин ҷост, ки калимаи «ҷӯй»-ро бо ҳарфи хурд менависанд ва ба назар намегиранд, ки дар ин калима маънои истилоҳии «рӯд» то андозае суст шуда, ба мавзеи ҷуғрофӣ-ҷое, ки об ҳасту гулу гулзор ҳасту боғу бӯстон ҳасту иморатҳои зебову боҳашамат низ қомат афрохтаанд.

Дар ин ҷо Ҷӯйи Мӯлиён шабеҳи қолаби вожасозии Дараи Ниҳон, Конибодом, Ҷӯйибодом, Сарихосор, Боғизоғон, Обигарм, Шаҳринав ва ғ. аст. Мутаассифона дар аксари асарҳои илмию методии забоншиносӣ «Ҷӯйи Мӯлиён»-ро на ҳамчун исми таркибии номи хоси маҳал, балки «ҷӯй»-ро исми ҷинс ва танҳо «Мӯлиён»-ро чун исми хос (номи ҷӯй) маънидод кардаанд. Ҳатто баъзе мутахассисони соҳаи адабиёт низ фирефтаи вожаи «ҷӯй» шуда, ба мисраи «Бӯйи Ҷӯйи Мӯлиён ояд ҳаме»... эрод гирифта, иброз доштаанд, ки набояд «Бӯйи Ҷӯйи Мӯлиён» бошад, чунки гӯё шоир «ҷӯй» гуфта танҳо обро дар назар дорад ва вақте ки сухан оид ба тавсифи об меравад, на бӯй, балки боди (насими) руҳбахши онро васф мекунанд. (Дар ин хусус нигаред ба андешаҳои Салом Нуриёни Баравнӣ дар рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон», моҳи марти соли 1977).

Саволе ба миён меояд, ки чаро устод Рӯдакӣ «Боди Ҷӯйи Мӯлиён» нею «Бӯйи Ҷӯйи Мӯлиён» гуфтааст? Чунки Рӯдакӣ Ҷӯйи Мӯлиён гуфта, танҳо номи ҷӯйи обро дар назар медошт, «Бӯйи Ҷӯйи Мӯлиён» намегуфт, зеро оби софу зулол

https://bikhon.tj/

ва пок моеи беранг ва бебӯй аст. Бинобар ин Рӯдакӣ, ки дар асараш беҳтарин калимаю ибораҳои форсии тоҷикиро гулчину сарчин намуда, корбаст кардааст, албатта бо истифодаи ҷумлаи «Бӯйи Ҷӯйи Мӯлиён ояд ҳаме...» дар навбати аввал мавзеи ҷуғрофӣ-бӯстонсароро дар назар дошт, ки иморатҳои боҳашамат, саройҳо, боғу бӯстонҳо ва ҳатман обҳои равон дошт. Барои тасдиқи фикр ба асари машҳури муаррихи асри XII Абӯбакр Муҳаммад бинни Ҷаъфари Наршахӣ «Таърихи Бухоро» (Душанбе: Дониш, 1997) рӯ овардан ва аз он порчаҳо қироат намудан кифоя аст:

«Ва чун амири садид Мансур бинни Нуҳ (Мансури 1, солҳои 961-973 ҳукмронӣ кардааст) ба мулк биншаст, ба Ҷӯйи Мӯлиён фармуд, то он саройҳоро дигар бор иморат карданд... Ва дигар сарои подшоҳон ба Ҷӯйи Мӯлиён будааст, ки беҳтарин аз мақоми нафиси биҳиштоини Ҷӯйи Мӯлиён дар Бухоро ҷой ва манзил набудааст, чаро ки ҳама ҷойи ӯ саройҳо ва боғҳо ва чаманҳо ва бӯстонҳо дар ҳам печида, аз миёни ҳамдигар ҷӯйҳо мегузаштанд ва бо ҳазор ҷониб ба тарафи мағзорҳо ва гулзорҳо мерафтаанд. Ва ҳар кас, ки тамошои обҳои равон мекард, дар ҳайрат мешуд, ки аз куҷо меояд ва ба куҷо меравад...» (саҳ.26).

Муҳаммад Наршахӣ дар қисмати «Зикри Ҷӯйи Мӯлиён» нақлҳо овардааст: «Дар қадим ин зиёъи Ҷӯйи Мӯлиён мулки Тағшода будааст,- таъкид мекунад муаррих,- ва вай ҳар касе аз фарзандон ва домодони худро ҳиссае додааст. Ва амир Исмоили Сомонӣ раҳматуллои алайҳи ин зиёъро бихарид аз Ҳасан бинни Муҳаммад бинни Толуғ, ки сарҳанги ал-Муътасим (яке аз халифаҳои банни Аббос, ки солҳои 862-866 ҳукм рондааст,) буд. Ва амир Исмоил ба Ҷӯйи Мӯлиён саройҳо ва бӯстонҳо сохт ва бештар дар маволиён (мавло, ҷамъи соҳиб, молик, баъзан ба маънии ғуломи озодшуда, навкар; ин ҷо ғуломони озодшудаеро, ки дар гирди Исмоили Сомонӣ хизмат мекарданд, дар назар дорад) вақф кард, ки ҳанӯз вақф аст. Ва пайваста ӯро дар ҷиҳати Маволиёни хеш дил машғул будӣ, то рӯзе амир Исмоил аз ҳисори Бухоро ба Ҷӯйи Мӯлиён наззора мекард, Симоулкабир мавлои падари

https://bikhon.tj/

ӯ пеши ӯ истода буд. Ӯро бағоят дӯст доштӣ ва неку доштӣ. Амир Исмоил гуфт; «Ҳаргиз бувад, ки Худои таъоло сабабе созад, то бинам, ин зиёъ шуморо шудааст, аз он ки ин зиёъ аз ҳамаи зиёъҳои Бухоро боқиматтар ва хуштар ва хушҳавотар. «Худои таъоло рӯзӣ кард, то ҷумла бихарид ва ба мавлоиён дод, то Ҷӯйи Мавлоиён ном шуд ва оммаи мардум Ҷӯйи Мӯлиён гӯянд... Ва баъдтар аз Амир Исмоил аз фарзандони ӯ ҳар кӣ амир шуд, хештанро ба Ҷӯйи Мӯлиён бӯстонҳо ва кӯшкҳо сохт ва сабаби хушӣ ва хуррамӣ ва нуҳзати ӯ. Ва Ҷӯйи Мӯлиён маъмур буд то охири аҳди Сомониён (875-999). Чун мулк аз Сомониён бирафт, он саройҳо хароб шуд» (саҳ. 27).

Аз рӯйи маълумотҳои Муҳаммад Наршахӣ мавзеи Ҷӯйи Мӯлиён на танҳо ҷойи хушбоду ҳаво ва фароғатгоҳи асосгузори Давлати Сомониён- Исмоили Сомонӣ, балки хокҷои ӯ низ будааст, ки таъкиди ин нукта муҳаббати ҷавононро ба мавзеи мазкур афзунтар месозад:

«Ва амир Исмоил бемор шуд ва ранҷи ӯ бештар аз рутубат буд,- зикр шудааст дар «Таърихи Бухоро».- Аттибоъ гуфтанд: ҳавои Ҷӯйи Мӯлиён турост. Ӯро ба деҳаи Зармон бурданд, ки аз хосаи мулки ӯ буд ва гуфтанд: он ҳаво ӯро мувофиқтар бошад. Ва амир он деҳаро дӯст дошт ва ба ҳар вақт он ҷо рафтӣ ба шикор. Ва он ҷо боғе сохта буд, дар муддате он ҷо бемор буд, то вафот ёфт. То ӯ ҳам дар он боғ буд ба зери равзани бузург, дар понздаҳуми моҳи сафар ба соли дувисту наваду панҷ» (25.11.907) (саҳ. 80).

Хулоса, таҳлили дурусти қасидаи Абӯабдулло Рӯдакӣ «Бӯйи Ҷӯйи Мӯлиён» ва шарҳу маънидоди вожаҳои он аз нуқтаи назари таърихӣ ва забонӣ аз як тараф, муҳаббати ҷавононро нисбат ба Ватан ва кишвари аҷдодии тоҷикон афзун гардонад, аз тарафи дигар, ба шарофати таълими ҳамгирои дарси адабиёт бо забон ва таърих шогирдон бо таърихи Давлати Сомониён ва асосгузори он- Исмоили Сомонӣ ошноӣ пайдо мекунанд.

https://bikhon.tj/

НОСИРИ ХУСРАВ АЗ НИГОҲИ ЛУТФУЛЛО БУЗУРГЗОДА

Носири Хусрав бо тамоми зиндагонии аз одат берунаш, бо халқпарвариаш, одамияти баланд ва меҳнатдӯстиаш, бо фидокории беназираш дар роҳи илм ва ҷустуҷӯи ҳақиқат, бо нафрат ва душмании пурзӯраш бо золимон ва истисмогарон, бо тамоми ақл ва заковати бузургаш аз они мост, бо мо наздик ва азиз аст.

С.Улуғзода (Намунаҳои адабиёти тоҷик,-Сталинобод, 1940).

Лутфулло Бузургзода бо ибораи А.Сатторзода ҳамчун марди бисёрфан дар қатори забоншиноси маъруф, шевашиноси беҳамто, фолклоршиноси номдор будан ба татбиқи эҷодиёти шоирони классик Абӯабдулло Рӯдакӣ, Саъдии Шерозӣ, Носири Хусрав, Сайфи Исфарангӣ низ даст задааст. Дар байни онҳо аз мақолаҳои ӯ бахшида ба Носири Хусрав бо номҳои «Носири Хусрав» («Коммунист Таджикистана», 13 августи с. 1940), «Искатель правды и справедливости Носир Хисроу (Вступительный очерк)» (Носир Хисрау. Избранное. Сталинабад, 1949) ҳамчун муҳаққиқи хуби адабиёт аён аст.

Бузургзода дар оғози мақолаи «Носири Хусрав» Носири Хусрав ва Ибни Синоро бузургтарин мутаффакирони ҷаҳонӣ дар асри XI номидааст. Баъдан дар такя бар «Сафарнома» тамоми шарҳи ҳоли Носири Хусравро то ба сафари ҳафтсола баромаданаш (с. 1045) рӯи сафҳа нигоштааст. Ҳамчунин сабабҳои ба таълимоти исломия гаравидани шоир, аз дасти нобакорон-гумоштагони халифаи Бағдод, феодалон, шоирони дарбори Бадахшон фирор кардани ӯ ва умрашро дар Юмгон охир намудани вай дар мақола сабт шудааст.

Мақолаи дуюми Л.Бузургзода «Искатель правды и справедливости Носир Хисроу» (с. 1949) як навъ давоми мақолаи қаблии ӯст. Дар мақолаи дувум маълум аст, ки Л.Бузургзода аҳвол ва осори Носири Хусравро амиқтар ва ҷиддӣ омӯхтааст. Онро ба шарҳи ҳол ва маҳсули эҷодии

https://bikhon.tj/

Ибни Сино қиёс намудааст. Муҳаққиқ дар байни ин ду абармарди осмони илми асри XI як умумияте ҷустанӣ шудааст. Ҷиҳати муҳим ва фарқкунандаи мақолаи дувум дар он аст, ки Л.Бузургзода тавонистааст, тамоми мақсаду маром, фикр, зикр ва муҳтавои ҳақиқатпарастии Носири Хусравро аз лаҳзаи роҳи ҳачро пеш гирифтаи адиб, ҳамнишинӣ бо донишмандони Миср ва таълимоти онҳо сар карда, то бозгашт аз мусофират ва ташвиқу тарғиби мазҳаби исмоилия, ба фоҷеа дучор шудани ин марди адолатҷӯро аз назари таҳқиқ гузаронад.

Аслан ин мақолаҳоро, махсусан аввалиро Лутфулло Бузургзода зери таъсири таълимоти ҳизби омири коммунист эҷод кардааст ва Носири Хусравро чун шахси бехудо, худонотарс, исёнгари зидди ислом ва руҳониёни ислом номидааст, Л.Бузургзода бо эҷоди ин ду мақола тавонист, ки дар Тоҷикистон ба таҳлили илмии ҳаёт ва эҷодиёти Носири Хусрав асос гузорад.

Сарчашмаҳо:

1. Б.Ниязмухаммедов, Л.Бузургзаде. Носири Хисроу.// Коммунист Таджикистана. 13 августа 1940 г.
2. Л.Бузургзаде. Искатель правды и справедливости Носир Хусроу. Избранное.-Сталинабад, 1949
3. Абдунабӣ Сатторзода. Марди бисёрфан. Дар китоби «Дурахши як ахтари сӯзон».-Душанбе. Матбуот, 2001, саҳ. 25-257.
4. Таҳлили ашъори Носири Хусрав (оёти қуръонӣ, аҳодис, луғот, амсол), таълифоти дуктур Маҳдии Муҳаққиқ.- Кобул, 1365.
5. «Донои Юмгон» // Маҷмӯаи мақолоти семинари байналмиллалии «Носири Хусрав - тавонмарди устураи хирад, дониш ва адаб».- Кобул, 1366.

https://bikhon.tj/

РӮЗГОР ВА ОСОРИ ИБНИ СИНО ДАР ОИНАИ МАТБУОТИ СОЛИ 1980

Моҳи сентябри соли 1980 мувофиқи қарори махсуси сессияи 20-уми конференсияи генералии ЮНЕСКО (Париж, соли 1978) 1000-солагии донишманд ва мутафаккири бузурги тоҷик Абӯалӣ ибни Сино (980-1037) ботантана ҷашн гирифта шуд, ки гувоҳи эътирофи ин алломаи Шарқ аз тарафи ҷаҳониён буд.

Ба пешвози ҷашни ибни Сино аз солҳои 1978-1979 сар карда, дар матбуоти Тоҷикистон мақолаҳои илмию оммавӣ интишор ёфтан гирифт.

Яке аз аввалин мақолаҳое, ки баъди эълони расмии санаи ҷашни чоп шуд, ин мақолаи У.Султонов ва Ё.Одинаев бо номи «Андешаҳои иҷтимоии «Китоб-уш-шифо» (рӯзномаи «Маориф ва маданият», 25.02.1978) буд, ки дар он муаллифон ҷанбаи иҷтимоии муҳтавои мақолаи панҷуми фанни шашуми «Китоб-уш-шифо»-и Ибни Синоро мавриди муҳокима қарор додаанд.

Профессор Ю.Исҳоқӣ ҳамчун аъзои комиссияи тадорукоти ҷашни Ибни Сино аз нахустинҳо шуда, бо номи «Олим ва мутафаккири бузург» дар рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон» (14.03.1979) мақолае ба табъ расонид, ки дар он сухан дар бораи шарҳи ҳол, мероси тиббии Ибни Сино, омодагии Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба ин ҷашн мерафт.

Дар мақолаи Аскаралӣ Раҷабов «Афкори эстетикии олим» (рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон», 28.01.79) бошад, оид ба саҳми Ибни Сино дар инкишофи санъати мусиқӣ маълумот дода мешавад.

Дар мақолаи Қ.Восиев «Ибни Сино аз дидгоҳи Айнӣ» (рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон», 13.06.1979) дар такя ба «Намунаи адабиёти тоҷик (Москва, 1926) ва мақолаҳои «Абӯалӣ ибни Сино», «Шайхурраис Абӯалӣ Сино», «Великий таджикский учёный Абуали Сино»-и устод Садриддин Айнӣ аз диди Садриддин Айнӣ ба осори Ибни Сино баҳо дода мешавад.

https://bikhon.tj/

Мақолаи файласуф Ф.Сироҷов бошад, унвонии «Наҷот ва ҷаҳонбинии Шайхурраис» (рӯзномаи «Маориф ва маданият», 16.01.1979) диди фалсафии Ибни Синоро зимни таҳқиқи «Наҷот» мавриди омӯзиш қарор додааст.

Дар соли 1979 дар рӯзномаҳои музофотӣ низ бахшида ба 1000-солагии Ибни Сино мақолаҳо ба табъ расиданд, ки намунаи олии онҳо мақолаи адабиётшинос Ш.Саидҷаъфаров бо номи «Аз қаъри гили сияҳ» (рӯзномаи «Роҳи ленинӣ», 1.03.1979) буд. Дар он Ш.Саидҷаъфаров шаш рубоии Ибни Синоро аз назари таҳлил гузаронидааст.

Суръати чопи мақолаҳо бахшида ба Ибни Сино аз аввали соли 1980 меафзояд. Махсусан рӯзномаҳои «Маориф ва маданият», «Тоҷикистони советӣ» ва «Комсомоли Тоҷикистон» дар иҷрои ин амали хайр пешсаф буданд.

Т.Миров дар мақолаи «Зеби дунё» (рӯзномаи «Тоҷикистони советӣ», 9.02.1980) зан-модарро ҳамчунин ҳаётбахши бани инсонҳо аз нигоҳи Ибни Сино мавриди муҳокима қарор медиҳад, саҳми занро дар ташкили оила, дар тарбияи мард ва махсусан фарзандон таъкид менамояд.

Дар мусоҳибаи Мақсуд Ҳусейнов бо муовини сармеъмори шаҳри Душанбе Рустам Каримов бо номи «Ҳайкали Сино» (Тоҷикистони советӣ 21.02.1980) сухан аз офариниши муҷассамаи шашметраи Абӯалӣ ибни Сино дар маҳаллаи Қарияи болои шаҳри Душанбе аз тарафи О.Элдаров, А.Агаронов ва Р.Ҷ.Каримов ва анҷоми банаворгирии филми ҳуҷҷатии дусериягии «Абӯалӣ ибни Сино» аз тарафи иттиҳодияи эҷодии «Тоҷикфилм» меравад.

Дар мақолаи Саҳобиддин Сиддиқов таҳти унвони «Сино дар «Бадоеъ-ул-вақоеъ» (рӯзномаи «Тоҷикистони советӣ», 28.02.1980) симои абадизиндаи ин алломаи машҳур аз нигоҳи Зайниддин Маҳмуди Восифӣ кушода шудааст.

Мақолаи Сулаймон Муллочаев бо номи «Омӯзиши Абӯалӣ Сино дар мактаб» (рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон», 8.02.1980) баъзе роҳҳои таълими ҳаёт ва эҷодиёти Ибни Синоро дар синфи чорум ба омӯзгорони забон ва адабиёти тоҷик пешкаш менамояд.

https://bikhon.tj/

Дар мақолаи котиби масъули кумитаи ҷашни ҳазорсолагии Ибни Сино М.Султонов бо номи «Муаллимони Ибни Сино» (рӯзномаи «Пионери Тоҷикистон», 1.02.1980) ба бачаҳо оид ба устодони Ибни Сино-Маҳмуди Массоҳ, Исмоили Заҳид, Абӯабдуллоҳи Нотилӣ, Нӯҳи Қамарӣ ва падараш Абдуллоҳ ҳикоят менамояд.

Махсусан дар тарғиби эҷодиёти Ибни Сино хизмати рӯзномаи «Маориф ва Маданият» (сардабираш Бӯринисо Бердиева) хеле калон буд. Дар мақолаи калони олимон Ш.Ҳусейнзода ва Х.Шарифов бо номи «Бартарии руҳ ва камоли ақл» (рӯзномаи «Маориф ва маданият», 31.01.1980) саҳифаҳои рӯзгор, оварагардиҳо, эҷодиёт, таърихи Синошиносӣ, муҳаққиқони эҷодиёти Ибни Сино ва аксари асарҳои адабии Сино мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Файласуф Мӯсо Диноршоев дар мақолаи «Материализми табиӣ-илмии Абӯалӣ Ибни Сино» (рӯзномаи «Маориф ва маданият», 16.02.1980) нуқтаи назари Ибни Синоро дар истинод бо асарҳояш «Шифо», «Наҷот», «Донишнома», «Ал-қонун» оид ба офариниши мавҷудоти олам ва қонунҳои диалектикии офариниши мавҷудот тавзеҳ додааст.

Рӯзномаи «Маориф ва Маданият» рӯзҳои 18 ва 20 сентябри соли 1980 ду шумораи худро ба ҷашни ҳазораи Ибни Сино бахшид.

Агар дар шумораи аввал мақолаҳои «Абӯалӣ ибни Сино: рисолаҳои илмӣ ва назм», Юсуф Нуралиев «Осори тиббии Шайхурраис», Фатҳидин Сироҷов «Ҳикмати Бӯалӣ», Н.Ёрматов ва С.Умаров «Абӯалӣ ибни Сино ва илми кимиё», Л.Исмоилова «Мероси ботаникии Ибни Сино», Акбар Турсунов «Бунёдгузори истилоҳоти илмии тоҷикӣ», Анвар Асадов «Рубоиёти Сино», Ҷ.Шамсуддинов «Мантиқи Шайхурраис ва илми ҳозира» ва ҳамчунин шеърҳои Ҷамолиддин Каримзода «Сино», Ҳоҷӣ Мурод «Баъд аз ҳазор сол», Доро Наҷот «Фарзанди Ситора» (Илҳом аз «Гаҳвораи Сино») ва расми китобҳои оид ба Ибни Сино чопшуда ҷой дода шуда бошанд, шумораи дувум (ҷашнӣ) аз

https://bikhon.tj/

чопи расми барқади Ибни Сино (амали рассом В.Манин) ва маърӯзаи Раиси Совети Вазирони РСС Тоҷикистон, раиси кумитаи ҷумҳуриявии ташкили Абӯалӣ ибни Сино Раҳмон Набиев бо номи «Мутафаккир ва инсонпарвари бузург» оғоз ёфта, сипас, порча аз достони тозаэҷоди Муъмин Қаноат «Гаҳвораи Сино», шеъри Бозор Собир «Теғи Сино», мақолаҳои Н.Неъматов «Замони аллома», «Ҷашни илму санъат», «Машҳури ҷаҳон», «Аз гуфтори Абӯалӣ ибни Сино», «Дар ситоиши Сино», «Ёдбуди олими гуманист» ҷой дода шудаанд.

Ҳатто рӯзномаҳои музофотӣ низ бахшида ба ин санаи муборак саҳифаҳои махсус баровардаанд. Масалан, рӯзномаи «Ҳақиқати Қӯрғонтеппа» (сардабираш Муқим Абдураҳмонов) рӯзи 20 сентябри соли 1980 саҳифаи 3-юми рӯзномаро бо забони тоҷикӣ ва чоруми онро бо забони ӯзбекӣ ба Ибни Сино бахшидааст.

Рӯзнома дар аввал маърӯзаи Р.Набиевро бо номи «Мутафаккир ва инсонпарвари бузург» аз рӯзномаҳои марказӣ айнан рӯбардор карда овардааст. Вале мақолаҳои шоир П.Сатторӣ «Маҳбуби оламиён», табиб А.Баҳриддинов «Ҳакими донишманд» шеърҳои Зариф Ибод «Таъзим», Жола Бадеъ «Бузургворо…», хабари «Симои ҷовид» оид ба ифтитоҳи намоишгоҳи рассомон бахшида ба 1000-солагии Ибни Сино хеле хотирмонанд. Дар саҳифаи ӯзбекии ин рӯзнома низ мақолаҳои «Аллома ӯгитлари», «Қилган экан насиҳат», «Буюк инсон ҳақида» ва шеъри Неъматжон «Улуғ даҳо» хеле хонданбобанд.

Маҷаллаи «Мактаби советӣ» низ шумораи моҳи октябри соли 1980-ро ба ҳаёт ва эҷодиёти Ибни Сино бахшидааст. Дар муқова аз берун расми аллома ва аз дарун бошад, харитаи сафарҳои Ибни Сино оварда шудааст. Ҳамчунин дар ин шумора маълумотҳои «Абӯалӣ ибни Сино», «Резолютсияи сессияи XX конференсияи генералии ЮНЕСКО (Париж, соли 1978)», «Мукофоти давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино дар соҳаи илм ва техника» ва ҳамчунин мақолаҳои С.Амирқулов, Ю.Бозоров

https://bikhon.tj/

«Таносуби таълим ва тарбия аз назари Ибни Сино», Х.Мирзозода «Аҳамияти тарбиявии ҳаёти Ибни Сино ва гуфтори С.Айнӣ дар бораи ӯ» Н.Ёқубӣ, М.Мирраҳимов «Ибни Сино ва Умари Хайём», Ё.Одинаев «Аҳамияти тарбиявӣ-ахлоқии «Саломону Абсол»-и Ибни Сино», Б.Исматов «Озодии фикр дар ашъори Ибни Сино», С.Воҳидов, Н.Қулматов «Абӯалӣ ибни Сино дар назми асрҳои XII-XV», Ҷ.Абдуллоев «Абӯалӣ ибни Сино ва таълимоти ӯ дар бораи баъзе ҳодисаҳои физикӣ» чоп дода шудаанд. Илова бар ин дар охир таҳти сарлавҳаи «Асарҳо бахшида ба 1000-солагии Ибни Сино» рисолаҳои У.Султонов «Муосирони Абӯалӣ ибни Сино», «Сурат ва сирати Ибни Сино», Валерий Воскобойников «Ҳакими бузург», Х.Х.Мансуров «Авиценна о некоторых болезнях органов пищеварения и правильном питании», «Влияние взглядов Абуали ибн-Сино на воспитании врача», С.И.Исхаков «Абуали ибн-Сино и его медицинские воззрения» мухтасар шарҳ дода шудаанд. Ниҳоят, «Феҳрести мухтасари асарҳои ба Ибни Сино бахшидашуда» ба маҷалла ҳусни анҷом бахшидааст.

Хулоса, ҷашни ҳазорсолаи зодрӯзи Ибни Сино дар Тоҷикистон бори дигар оламиёнро хушдор дод, ки маҳз халқи тоҷик ба мардуми тараққипарвари олам Абӯалӣ ибни Сино барин фарзанди фарзона ҳадя кардааст ва ин мазмун дар аксари мақолаҳои дар саҳифоти матбуоти соли 1980 дарҷшуда гаштаю баргашта таъкид гардидааст.

https://bikhon.tj/

АНДЕШАҲОИ ИНСОНГАРОИИ ШАЙХ САЪДӢ ДАР «ГУЛИСТОН» ҲАМЧУН ВОСИТАИ ТАҲКИМИ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ

Дар ҳамаи давру замонҳо дар таълифоти адибони асил ва воқеӣ вижагиҳои зиндагии мардум, суннатҳои ахлоқӣ ва мазҳабии одамон бо тамоми зебоиҳояш таҷаллӣ меёбанд. Кулли андеша ва тафаккури адибон ба он равона гардидааст, ки руҳониятро дар инсонҳо комилтар бисозанд, то инсон ба кӯи камолот қадаме пештар гузорад. Манзури адабиёт, хосатан каломи бадеъ низ тарбияти башар аст. Сухани асили бадеӣ метавонад шахсият ва руҳонияти инсонро такомул диҳад, ки аз ин миён таклифоти шайх Саъдӣ истисно нест.

Шайх Саъдӣ низ чун адиби баландандеша ва зиндагишинос пеш аз ҳама ба рушди руҳии инсонҳо ва андешаҳои инсонгароӣ майли том дорад. Махсусан дар «Гулистон» тафаккури баланд ва бадеъ дар либоси махлути назму наср аз мавзӯъ ба гунае сухан мегӯяд, ки инсонро ба ночор ба андеша водор месозад. Хусусан азамат, тафаккури балиғ ва шукуҳи андешаҳои инсонгароии Саъдӣ дар пораҳои шеъриаш дар «Гулистон» беҳтару бештар зуҳур меёбанд.

Саъдӣ бо шеваи ширини баёни хеш азамат ва бузургии инсонро тавсиф мекунад ва дар навбати худ ба инсонҳо ричъат ва хештанро меомӯзад. Бе муҳобот Саъдӣ ҳамосаи инсонро дар «Гулистон» офаридааст, ки он маҳсули ҳамдастии инсонҳо, офариниш, воқеият ва ҳастӣ, марг ва зиндагӣ, ҳақиқат ва тариқат аст, маҳсули даст ба дасти ҳамдигар додани инсонҳост, ки онро ба вожаи маъмул ваҳдати миллӣ меноманд. Сухани Саъдӣ дар «Гулистон» ангезандаю такондиҳандаи руҳ аст, иқтидо аст ба азамату бузургии Худованд ва халифаи баргузидаи Офаридагор-инсонҳо. Аз диди Саъдӣ тамоми инсонҳо фарзандони Одаму Ҳаввоянд. Мавсуф муътақиди он аст, ки «…агар дар силки суҳбати он бадон мунтазам мондӣ, табиати эшон гирифтӣ, аммо банда умедвор аст, ки ба ишрати солеҳон тарбият бипазирад ва хӯи хирадмандон гирад, ки ҳанӯз тифл аст ва

https://bikhon.tj/

сирати бағӣ ва иноди он гурӯҳ дар ниҳоди ӯ мутамаккин нашуда ва дар ҳадис аст: *«Кулу мавлудин йуладу ало-л-фитрати фааббавоҳу йуҳаввидониҳи ва йунассониҳи ва йумаҷҷисониҳ»* (Тарҷумааш: Ҳар мавлуде бо сиришти пок зода мешавад ва падару модаранд, ки ӯро яҳудӣ кунанд, масеҳӣ гардонанд ва оташпараст созанд).

Бо бадон ёр гашт ҳамсари Лут,
Хонадони нубувваташ гум шуд.
Саги асҳоби каҳф рӯзе чанд,
Пайи некон гирифту мардум шуд.

Бо ин мазмун дар Қуръони азимушшаън низ дар сураи Ҳуҷурот, ояи 13 таъкид шудааст: *«Ё аюҳанносу, инна халақнокум мин закарив ва унсо ва ҷаъалнокум шуъубав ва қабоила таорафу инна акрамакум, ъиндаллоҳи атқоқум»* (Тарҷумааш: Эй инсонҳо,ба таҳқиқ, халқ кардам шуморо аз марду зан ва гардонидам шуморо нажодҳо ва қабилаҳо, то ин ки бишносед якдигарро. Пас, ба таҳқиқ гиромитарини шумо назди Аллоҳ парҳезгортарини Шумост).

Бинобар ин дар назди Саъдӣ низ тамоми инсонҳо чун фарзандони Ҳазрати Одам қурби якхела доранд, чунки онҳо ба якдигар узван, ботинан алоқаманданд:

Бани одам аъзои якдигаранд,
Ки дар офариниш зи як гавҳаранд.
Чу узве ба дард оварад рӯзгор,
Дигар узвҳоро намонад қарор.
Ту к-аз меҳнати дигарон бегамӣ,
Нашояд, ки номат ниҳанд одамӣ.

Маҳз ҷанбаи инсондӯстию инсонгароии ин мисраъҳост, ки абёти мазкур солҳо боз дар пештоқи даромадгоҳи Шӯрои Амнияти Ташкилоти давлатҳои Муттаҳида ба забонҳои машҳури олам ҳаккокӣ шудааст ва халқҳои Сайёраро ба иттиҳод, ҳамзистии осоишта ва Ваҳдат даъват менамояд.

Одам ва неку бади тинату сиришти он дар «Гулистон»-и Саъдӣ мавзӯи марказист. Феълу хӯи бад ва фарҷоми бади кирдори одамони алоҳидаеро, ки Саъдӣ

https://bikhon.tj/

мазаммат кардааст, дар кулли мавҷудияти бани башар бад ва зишт гуфтаанд ва дар баробари ин нақобат ва накӯиҳои инсонҳоро, ки мавсуф ситоиш намудааст, ҳама арҷ гузоштаанд. Бинобар ин Саъдӣ дар образи қаҳрамонони ҳикоёти «Гулистон» натиҷаи мушоҳидоти худро дар бораи феълу атвор, ҷаҳони ботинӣ ва фикру зикри муосирони хеш арза доштааст ва ба ин васила сиришти бани башар-фарзандони Одамро таҳқиқ намудааст. Саъдӣ аъмоли неку бади ҳамзамононашро дида, ба назари таҳқиқ омӯхта, шинохта, образҳои ҷовидоние офаридааст, ки назиру нусхаи онҳо дар ҳар давру замон дучор меоянд. Ба ин васила Саъдӣ мехост, ки инсонҳо оқилтару комилтар шаванд, ҷомеаи инсонӣ ободтар, мардум осудаву ваҳдати ҷовид ҳукмфармо бошад.

Саъдӣ инсониятро даъват менамуд, ки накӯном бошанд, то ҳаёти ҷовидонӣ насибашон гардад:

Давлати ҷовид ёфт, ҳар кӣ накӯном зист,
К-аз ақибаш зикри хайр зинда кунад номро.

Шайх Саъдӣ ба золимон панд медиҳад, ки аз ҳадди одамӣ берун нараванд ва аз мукофоти амал ғофил нашаванд, ба мискинон раҳм кунанд, чунки

«Ба бозувони тавоною қуввати сари даст
Хатост, панҷаи мискини нотавон бищкаст».

Билохира ӯ онҳоро аз хашми эзадӣ, аз рӯзи растохез хушдор медиҳад:

Зи гӯш пунба бурун ору доди халқ бидеҳ
В-агар ту менадиҳӣ дод, рӯзи доде ҳаст.

Саъдӣ шоҳони инсоннавозро *«зуллуллоҳи таъоло фил арзи, рабби арзиъанҳу ва разиҳи»* (сояи Худои бузург дар замин ӯст. Худоё, аз ӯ розӣ бош ва хушнудаш гардон) номида, бо иноят назар кардааст ва таҳсини балиғ ва иродати содиқ намуда, таъкид кардааст, ки *«анносу ъало дини мулукиҳим»* (мардум равиши подшоҳонашон пеш гиранд):

З-он гаҳ, китуро бар мани мискин назар аст,
Осорам аз офтоб машҳуртар аст.

https://bikhon.tj/

Гар худ ҳама айбҳо бад-ин банда дар аст,
Ҳар айб, ки султон писандад, ҳунар аст.

Айнан дар рӯзҳои мо ин панди Саъдӣ мавриди амал аст. Мардум аз ҳидоятҳо ва Паёмҳои ҳарсолаи Ҷаноби Олӣ, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон низоми кору рӯзгорашонро роҳандозӣ мекунанд ва ҳар як иқдоми Сарвари давлат мӯҷиби дастгирию пайравии тамоми мардуми Тоҷикистон аст.

Саъдӣ инсонҳоро ба танзими оила даъват мекунад, то зани бисёр ва фарзанди зиёд муҷиби эҷод шудани мушкилӣ дар зиндагии онҳо нагардад. «Яке аз подшоҳон обидеро, ки аёлон дошт, пурсид, ки авқоти азизат чӣ гуна мегузарад? Гуфт: -Ҳама шаб дар муноҷоту дар дуои ҳоҷот ва ҳама рӯз дар банди ихроҷот»

Шайх Саъдӣ махсусан ба шахсони дурӯяе нафрат дорад, ки

Тарки дунё ба мардум омӯзанд,
Хештан симу галла андӯзанд.

Зеро пайғамбари ислом ҳазрати Муҳаммад (с) мефармояд: *«Инналлоҳа ло янзуру илло суварикум ва амволикум, валокин янзуру илло қулубикум ва аъмоликум»*, яъне «Ба таҳқиқ Худои таъоло назар намекунад ба сӯи суратҳои Шумо ва амволи Шумо, балки назар мекунад ба сӯи дилҳои Шумо ва аъмоли Шумо». Аз ин нуқтаи назар Саъдӣ инсонҳоро ба ҷавонмардӣ, шикебоӣ ва бахшишу накӯкорӣ даъват мекунад:

Матоб, эй порсо, рӯй аз гунаҳгор,
Ба бахшояндагӣ дар вай назар кун,
Агар ман ноҷавонмардам ба кирдор,
Ту бар ман чун ҷавонмардон гузар кун.

Саъдӣ лар «Гулистон» мардумро ба дӯст доштани якдигар ва ишқ, ки болотарин ва волотарин неъмати худовандист барои инсонҳо, даъват менамояд. Ба қавли Саъдӣ ҳар кас ба дарки он қодир нест, зеро дарди ишқ ҳар касро насиб нахоҳад гашт. «Порсоеро дидам ба муҳаббати шахсе гирифтор, на тоқати сабру на ёрои гуфтор, чандон ки

https://bikhon.tj/

маломат дидию ғаромат кашидӣ, тарки тасобӣ нагуфтию гуфтӣ:

Кӯтаҳ накунам зи доманат даст,
В-ар худ бизанӣ ба теғи тезам.
Баъд аз ту малозу малҷае нест,
Ҳам дар ту гурезам, ар гурезам.»

Ҳаводорони ишқ хеле зиёданд. Ҳар кас мехоҳад аз ин неъмати лоязолӣ саҳме касб кунад, то ки лаззати ишқро чашида бошад. Ишқ аз нигоҳи ирфон муҳимтарин рукни тариқат аст. Ҳар касро ба ин мақом роҳ нест ва ҳар дил низ шоистаи ин гоҳ нест. Ба ин мақом ва ба ин ҷода танҳо инсони комил роҳ меёбад:

Ту, ки дар банди хештан бошӣ,
Ишқбози дурӯғзан бошӣ.
Гар нашояд ба дӯст раҳ бурдан,
Шарти ёрист дар талаб мурдан.

Ҳикояти болоиро идомаашро шунавед. «Боре ба насиҳаташ гуфтанд: - Аз ин хаёли муҳол тағаннуб кун, ки халқе ҳам бад-ин ҳавас, ки ту дорӣ, асиранду пой дар занҷир. Гуфт:

Дӯстон гӯ, насиҳатам накунед,
Ки маро дида бар иродати ӯст.
Ҷангҷӯён ба зӯри панҷаву китф
Душманонро кушанду хубон дӯст.

Ишқ дар таълифоти Саъдӣ маҳсул ва дарки лаҳзаҳои мухталиф аз рӯзгори адиб аст. Дар эҷодиёти Саъдӣ ишқ, муҳаббат, меҳрубонӣ, садоқат рамзи ободии инсон аст. Инсоне, ки аз ишқ, муҳаббат, меҳрубонӣ, садоқат дурӣ меҷӯяд, ба ваҳдати комили инсонҳо нахоҳад расид, зеро инсон бидуни ишқ комил нест, бидуни ишқ тағаллии руҳ дар инсон тира аст. Ба қавли шоир Муҳаммадалии Аҷамӣ «Башар вақте ишқи гумкардаи худро дубора бозмеёбад, комил мешавад ва руҳ дар сиришти башар нурбор ва тағаллибор мегардад. Башар дар ин ҷустуҷуҳо ва ин ковшиҳо худро комил месозад, агар ишқ набуд, ҳеҷ набуд. Инсон дар ишқ хулоса мешавад ва ишқ дар инсон. Ишқ дар

https://bikhon.tj/

инсон ошкор шуд ва инсон дар ишқ ошкор гашт. Ишқ таҷаллие аз инсон аст ва инсон таҷаллие аз ишқ аст».

Гузашта аз ин таълифоти Саъдӣ бидуни ишқи воқеӣ пуч ва ҳеҷ аст, зеро аз мутолиаи «Гулистон» бармеояд, ки фитрат, сиришт ва ҳастии Саъдӣ аз азал дар тору пуди ишқ дарҳам танида шудааст ва хонандаи закию нуқтасанҷ пас аз мутолиаи «Гулистон» бешак мадюни ишқ хоҳад гашт. Ба сатрҳои зер таваҷҷуҳ кунед:

«Ёд дорам, дар айёми пешин, ки ман ва дӯсте чун ду бодоммағз суҳбат доштем. Ногоҳ иттифоқи мағиб афтод. Пас аз муддате, ки бозомад, итоб кард, ки дар ин муддат қосиде фиристодӣ! Гуфтам:-Дареғ омадам, ки дидаи қосид ба ҷамоли ту равшан гардаду ман маҳрум.

Ёри дерина маро гӯ, ба забон тавба мадеҳ,
Ки маро тавба ба шамшер нахоҳад будан!
Рашкам ояд, ки касе сер нигаҳ дар ту кунад,
Боз гӯям на, ки кас сер нахоҳад будан!»

Ба ҳамин тариқ, андешаҳои инсонгароии Шайх Саъдӣ дар «Гулистон» воситаи муҳими таҳкими ваҳдати миллӣ, инсондӯстӣ, меҳру муҳаббат ва ишқу садоқати байниякдигарии инсонҳо буда, дар шароити имрӯза низ қиммати баланди тарбиявӣ ва ҳидояткунандагӣ дорад ва инсонҳоро барои инсони комил шудан ба роҳи ростин, ки роҳи нур ва роҳ ба қалбҳои поку аз қудурат дур аст, далолат мекунанд.

https://bikhon.tj/

МУҲАББАТИ УСТОДУ ШОГИРД ДАР МИСОЛИ ИМОМИ АЪЗАМ

Аз илм маноз, к-андарин хок,
Шогирд ҳамон шудаст устод.
(Шамси Табрезӣ)

Таърихи пуршарафи ислом чор тан аз имомони аҳли суннатро ҳамчун муассисони улуми дин эътироф кардаанд:

1. Нуъмон ибни Собит - Абуҳанифа мулаққаб ба Имоми Аъзам (р- ҳ);
2. Молик ибни Анас (р-ҳ);
3. Муҳаммад ибни Идриси Шофеъӣ (р-ҳ);
4. Эмом Аҳмад ибни Ҳанбал (р-ҳ).

Дар байни эмомони чаҳоргона Нуъмон ибни Собит аз лақабаш низ - Эмоми Аъзам маълум аст, ки аз бузургтарин эмомҳост.

Мегӯянд, ки бузургонро бузургон мешиносанд. Эмоми Аъзамро низ маҳз Эмом Шаъбӣ кашф намуда, ба ҷодаи илм раҳнамоӣ менамояд. Ин аст, ки Эмоми Аъзам Ҳаммод (р-ҳ)-ро ба ҳайси устод мепазирад ва ба ин хотир дар тӯли ҳаждаҳ сол содиқонаву холисона ва устувор ба илмомӯзӣ машғул мешавад.

Ҳакимон муътакиди онанд, ки барои аз устод илм омӯхтан пеш аз ҳама ӯро дӯст доштан лозим аст, дар қалбат меҳри устодро ҷойгузин бояд намуд. Эмоми Аъзам низ он қадар нисбат ба устодон меҳр дошт, ки тамоми рӯз дар ҳузурашон менишаст ва чун шаб чодари сиёҳи худро мегустурд, ҳазрат майли аз назди устодашон бархестан намекарданд. Танҳо хурӯси бевақт фарёдкунандаи устод боиси таваққуфи дарси ӯ мешуд ва ҳазрат ба хурӯси бевақт фарёдкунанда дуои бад мекард, ки дарси ӯро поён мебахшид ва ӯро аз устодон муваққатан ҷудо мекард. Ҳаммод низ ҳазрати Имоми Аъзамро дӯст медошт. Боре Ҳаммод мусофират мекунад ва баъди бозгашт фарзандонаш аз ӯ мепурсанд, ки аз ҳама бештар киро пазмон шудааст? Дар ҷавоб Ҳаммод мегӯяд, ки Нуъмон ибни Собитро.

https://bikhon.tj/

Дар ҳақиқат муҳаббати устодию шогирдӣ, ки пайвандгари он илму дониш аст, маҳкамтар аз риштаи фарзандӣ аст. Охир, фарзанд агар мероси моддии падарро ворисӣ кунад, шогирд мероси илмияшро соҳибӣ мекунад. Хушбахтона Эмоми Аъзам низ аламбардори номи устодаш Ҳаммод гардид ва ин аст, ки номи Ҳаммод маҳз бо шарофати исми шогирдаш Эмоми Аъзам дар саҳифаи таърих абадуддаҳр сабт гардид.

Бинед, ки азбаски Эмоми Аъзам устодашонро гиромӣ медоштанд, шогирдонашон низ баъд аз вафот аз ӯ бо дуои хайр ёд мекарданд.

Масалан, Ҳазрати Эмом Абуюсуф аз шогирдони бовафои Эмоми Аъзам ва аз тарғибкунандагони мазҳабаш буд, дар бораи устодаш Эмоми Аъзам ёдовар шуда, иқрор мегардад, ки «Эшон ман ва оилаамро тӯли бист сари сол аз нафақа таъмин намудааст ва ман баъд аз ҳар намоз пеш аз волидонам дар ҳаққаш дуо мекунам».

Ин аст, ки Эмом Абуюсуф баъди қозиюлқузот шуданаш ва соҳиби сарвати ҳангуфт (ду милён динор) гардиданаш боре аз ӯ мепурсанд, ки чӣ орзу дорӣ? Дар ҷавоб мегӯяд, ки дар баробари нисфи дороиям як бори дигар маҷлиси Абуҳанифа насибам мегардид.

Эмом Абуюсуф барҳақ мефармоянд, ки «Эмом Абуҳанифа барои ман ҳам дин ва ҳам дунёро хӯронд», ки ин аз эътирофи содиқонаи шогирд барои устоди бузургаш мебошад.

Дар иртибот ба ин суханони Имоми Аъзам «Ба шогирдонат чунон мушфиқона рафтор кун, ки гӯё ҳар як аз ононро фарзанди худат медонӣ, зеро ин амр рағбат ва алоқаи онҳоро ба ин илм бештар хоҳад кард» гувоҳи ин гуфтаҳост.

Ҳамин тариқ, тарғиби муносибати устоду шогирд дар мисоли Эмоми Аъзам меҳру муҳаббати шогирдонро нисбат ба устодонашон афзунтар мегардонад.

https://bikhon.tj/

МАДАНИЯТИ ЛИБОСПӮШӢ АЗ ДИДИ ИМОМИ АЪЗАМ

Одаму либос, хонаву палос (мақоли халқӣ)

Пешвои мазҳабии мо - Абуҳанифа дар замони худ ба тарзи либоспӯшӣ диққати зиёд медоданд, ки он ҳам аз фармудаҳои паёмбари барҳақи ислом Муҳаммади Мустафо дар ин бора об мехӯрд. Чунончи, дар «Қуръон»-и карим таъкид шудааст: «Эй фарзандони одам, либос барои Шумо фиристодем, ки андоми Шумо ва аврати Шуморо мепӯшонад ва мояи зиннат ва зебогии Шумост» (Сураи Аъроф, ояти 26), яъне Худо зебост ва зебоёнро дӯст медорад.

Ҳаммод - фарзанди арҷманди Абуҳанифа бо тафохури бепоён ривоят кардааст, ки «Падарам ҳамеша либосҳои тамиз ва озода мепӯшиданд ва атрро дӯст медоштанд. Бӯйи хуши атри ӯро ҳатто аз масофаи дур низ шамидан имкон дошт».

Мутеи Балхӣ яке аз шогирдони маъруфи Имоми Аъзам нақл мекунад, ки арзиши либосҳои мепӯшидаи Имоми Аъзам 400 дирҳами замонро (баробар ба шаш ҳазор доллари ИМА) дошт. Дар ривояти дигар омадааст, ки Абуҳанифа барои адои намози масҷид либоси алоҳида мепӯшиду барои гаштугузор дар манзил либоси махсус дошт. Агар ба дарбор ё маҷлисе даъватӣ мешуд, ҳатман тағйири либос менамуд.

Бинобар гуфтаи Ҳаммод - фарзанди Имоми Аъзам ҳамеша риши худро шона мезаданд ва ба ашхоси жӯлидамӯй нафрин мехонданд. «Медидам, ки мудом падарам риши худро шона мезаданд, - ба ёд меорад Ҳаммод - ва афроди жӯлидамӯро хеле сарзаниш мекарданд ва аз ашхоси тавоно даъват мекарданд, ки либосҳои хуб ба бар кунанд ва худро хубсурот намоянд».

Вақте ки Наср ибни Муҳаммад ба мулоқоти Имоми Аъзам меравад, мебинад, ки эшон тараддуди аз шаҳр берун рафтанро дорад. Имоми Аъзам аз Наср хоҳиш намуд, ки чодари худро ба ӯ ба орият диҳад. Имоми Аъзам баъди бозгашт аз сафар вақти баргардонидани чодари амонат

https://bikhon.tj/

гирифташуда ба Наср ибни Муҳаммад гуфт: «Чодари ту боиси шармандагии ман шуд, зеро он хеле камарзиш будааст». Наср гуфт, ки ман ин чодар ба панҷ динор (тангаҳои тилло) харидам ва аз он тафохур доштам ва аз ин муомилаи Имоми Аъзам тааҷҷуб кард. Вале чанде баъд вақте ки рӯзе Имомро дид, ки дар сараш чодари гароннарх дорад, ки қимматаш 30 динор болост, он гоҳ таҳайюраш барҳам хӯрд.

Бинобар ривояти китоби «Ҳайратулҳисон» арзиши ҷомаи болои Имоми Аъзам 30 динор буд. Абуюсуф - шогирди Имоми Аъзам гувоҳӣ медиҳад, ки Имомро ҳеч гоҳ дар сурати ғайримураттаб ва мӯйи ноҳамвор надидааст.

Ривоят аст, ки Абуҳанифа на танҳо худ аз ҷиҳати ҳусни либосу зебоии зоҳирӣ намунаи ибрати дигарон буд, балки ба сурати берунии ҳамнишинонаш низ таваҷҷуҳ зоҳир менамуд. Ривоят мекунанд, ки ӯ мардеро аз аҳли маҷлиси худ дар либоси номақбул дид ва ӯро фармуд то охири маҷлис ва ба берун рафтани мардум мунтазир шавад. Вақте ки ҳама биноро тарк карданд, ӯро дар танҳоӣ гуфт: - Ҷойнамозатро боло кун, ҳарчи зери он аст, бигир. Он мард вақте ки ҷойнамозро бардошт, зери он ҳазор дирам дид. Имоми Аъзам ба ӯ гуфт: - Ин дирамҳоро бигир ва тағйири либос кун. Мард бошад, дар ҷавоб гуфт: - Ман фақир нестам, марди сарватмандам. Абуҳанифа дар ҷавоби ӯ гуфт: - Магар ҳадиси паёмбарро (с) нахондай, ки фармуда: «Худованд дӯст медорад, ки нишонаи неъматашро дар бандаи худ бубинад».

Овардаанд, ки Мансури Аббосӣ барои руҳониёни дарбори худ кулоҳҳои қимматбаҳои махсус таҳия кард. Шоири дарбор Абӯдалона мегӯяд, ки мо пиндоштем ба ин кулоҳҳо ҳазрати Имом мутаваҷҷеҳ мешаванд, аммо замоне, ки Абуҳанифа вориди дарбор шуд, дидем, ки арзиши кулоҳи ӯ аз қиммати ҳамаи кулоҳҳои мо дар маҷмуъ баланд буд.

Ба ҳамин тариқ, пӯшидани либоси шинаму зебо ва дилкаш ба ҳусни зоҳирии инсон ҳусни тоза ба тоза зам месозад. Беҳуда нест, ки Сарвари Давлат Эмомалӣ Раҳмон дар конфронси «Мероси Имоми Аъзам ва фарҳанги исломӣ»

https://bikhon.tj/

(моҳи марти с. 2009) пешвоёни динро ба доштани маданияти баланди либоспӯшӣ даъват намуда, ба ин васила тамоми мардум, махсусан зиёиён ва ҷавонону мактабиёнро ба риояи маданияти пӯшидани либос хушдор доданд. Ин эроди Ҷаноби Олӣ аз ҷониби руҳониён низ ҳамовозии гарму ҷӯшон пайдо намуд (Ниг. Ҳоҷӣ Мирзо Давлатзода. Ман эроди Сарвари Давлатро ҷонибдор ҳастам//Рӯзномаи «Садои мардум» аз 1.04.2009).

Охир, «Бар бадани худ бахилӣ кардан куфрони неъмат аст» таъкид шудааст дар ҳадиси набавӣ. Ҳамчунин «Хоҷа Хизр – бо либос» гуфтаанд мардум.

https://bikhon.tj/

ТАХАЙЮЛОТИ БАДЕӢ ДАР «ФАРАСНОМА»-И МИРЗО АБДУЛҚОДИРИ БЕДИЛ

Дар миёни таьлифоте, ки оид ба дилбастагии инсон нисбат ба асп барин хайвони безабони дилқарини мардумон рӯйи кор омадаанд, «Фараснома»-и Мирзо Абдулқодири Бедил қимати баланди бадеиро молик аст.

Ногуфта намонад, ки Мирзо Абдулқодири Бедил дар байни ахтарони тобони адабиёти ҷаҳоншумули форсии тоҷикӣ алломаест, ки бо анвори нурполояш уфуқҳои дурдасти назму насри моро рӯшан месозад. Хонандаи тоҷик то кунун мутафаккири беназир, шоири кабири форсгӯи Ҳиндустон, алломаи ҷалолатмақом Мирзо Абдулқодири Бедилро ҳамчун муаллифи «Дебоча», «Ирфон», «Тӯри маърифат», «Нукот», «Ишорот ва ҳикоёт», «Руқаот», «Чор унсур», «Муҳити аъзам», «Тилисми ҳайрат», «Ғазалиёт», «Рубоиёт», «Қасоид», «Қитъаот», «Таркибот ва тарҷеот», «Ташбеҳот ва тамсилот» барин осори ҷаҳоншумул мешиносад. Вале дар байни осори манзуми Мирзо Абдулқодири Бедил бо номи «Фараснома» маснавие низ мавҷуд аст, ки қисми ками хонандагони тоҷик аз мавҷудияти он огоҳӣ доранд, чунки ин асар дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо хатти кириллӣ то ҳол рӯи чопро надидааст. «Фараснома» дар ҷилди саввуми «Куллиёт»-и Бедил, ки аз «Маснавиёт»-и Мавлоно Абдулмаонӣ Абдулқодири Деҳлавӣ фароҳам омадааст ва бо тасҳеҳи Акбари Бедорванд ва Парвиз Аббосии Доконӣ соли 1376-и хуршедӣ дар Теҳрон ба нашр расидааст, ҷой дода шудааст.

Воқеан, фарас-калимаи арабӣ буда, маънои аспро дорад. Ин калима дар назм ва насри классикӣ фаровон истифода шудааст.

Ба эҷоди «Фараснома» пардохтани Бедил тасодуфӣ набуд. Мавсуф авлодан сипоҳӣ буд ва гузаштагони ӯ ба аспсаворию шамшерзанӣ рағбати бепоён доштанд. Худи шоир низ аз рӯйи шарҳи ҳолаш чанде сипоҳӣ будааст ва ба асп дилбастагии самимӣ доштааст. Бинобар шаҳодати Бедил устодаш Шоҳкобулӣ низ бо асп мегашт ва аспсавориро дӯст

https://bikhon.tj/

медошт. Амакаш Мирзо Қаландар ҳатто дар мавриди зарурат аспро пуштора карда мебурдааст.

«Фараснома» дар баҳри «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ-мутақориби мусаммани мақсур ва маҳзуф эҷод шудааст:

Шабе дар / ҷунунзо / ри дашти / хаёл,
Дил аз бе / худӣ дош / т ҷавло / ни ҳол.
V - - / V - - / V - - / V -V - - / V - - / V - - / V -
фаӯлун / фаӯлун/ фаӯлун / фаӯл (фаул)

Маълум аст, ки «Шоҳнома» дорои хатти сужет буда, тавсифи асп вобаста ба ситоиши рисолати паҳлавонию далерӣ ва диловарии соҳиби он оварда шудааст, яъне асп бо савораш ситоиш шудааст. Масалан, дар «Шоҳнома» Рахшро танҳо бо шаҳсавору зимомдори он-Рустам метавон тасаввур кард, аммо Бедил аз овардани сужети дилбазан, саргузаштҳои тӯлонӣ перомуни ҷонфидоиҳои асп худдорӣ кардааст ва танҳо тавассути тахайюли бадеӣ сифатҳои зоҳирии аспро мавриди тавсиф қарор додааст. Аз ин нигоҳ асар аз муқаддимаи муфассал (201 мисраъ) оғоз ёфта, сипас, шоир дар таърифи сари асп (28 мисраъ), гардани асп (34 мисраъ), ёли асп (66 мисраъ), фарбеҳии асп (58 мисраъ), пешонии асп (48 мисраъ), даҳону дандони асп (30 мисраъ), чашми асп (36 мисраъ), гӯши асп (28 мисраъ), дами асп (36 мисраъ), мӯйи асп (36 мисраъ), думи асп (24 мисраъ), суми асп (56 мисраъ), овози асп (89 мисраъ) ва хотима (16 мисраъ) мебахшад. Ип асар ҷамъулҷамъ аз 780 мисраъ фароҳам омадааст.

Шоир дар муқаддима оид ба ҳолати эҷоди маснавии «Фараснома» изҳори ақида менамояд ва хонандаро бо зикри калимаи «шиҳа» ҳушдор менамояд, ки дар ин маснавӣ сухан аз асп ибтидо мегирад:

Сарири қалам шиҳа бунёд кард,
Гаравтозиш фурсат иршод кард.
Таки бодпое шунидам зи дур,
Ки меомад афшонда сомони сур.

Аҷибаш он аст, ки асар бо шиҳаи асп оғоз ёфта, бо тавсифи овози (шиҳаи) асп анҷом меёбад.

https://bikhon.tj/

Шоир васфи аспро аз Бурок оғоз менамояд. Воқеан, Бурок калимаи арабӣ буда, номи аспи афсонавиест, ки гӯё ҳазрати Муҳаммад (с) дар шаби меъроҷ ба он савор шуда, аз Макка то Байтулмуқаддас ва аз ҷо ба осмон рафтааст. Тахайюли бадеии шоир дар ин лаҳзаи нозук чунон ғалаён мекунад, ки ӯ Буроқро танҳо дар осмон ва чун бод паррон мебинад:

Сурогаш на сар-сар, на бод оварад,
Магар рафтан аз худ ба ёд оварад.

Деги шавқу шӯри асппарастии шоир ба шур меояд, ки Буроқро як сӯ гузошта, зимоми андешаро сӯйи Рахш сар медиҳад ва ӯро мӯҷиби зиндагӣ ва бақои ҳастӣ алайҳи нестӣ медонад:

Замин он қадарҳош ҷуръат куҷост,
Таҳи пош то паст шуд, барнахост.

Ногуфта намонад, ки дар луғот **рахш** ранги сиёҳу сурхи ба ҳам омехта ва баъзе гӯянд рангест миёни сиёҳу бӯр. Чун аспи Рустам Рахш гуфтандӣ ва маҷозан ҳар аспро Рахш гӯянд.

Шоир наъли аспро ба моҳи чаҳордаҳ мушобеҳ дониста, онро ҳатто манбаи илҳоми моҳи нав мепиндорад:

Маҳи нав фалакҳо намудаст тай,
Ки шакли наълаш расондаст пай.

Бедил лаҳзаи давидани аспро хеле устокорона муболиға кардааст ва муболиғаҳояш хеле гуворо ва дилкаш садо медиҳанд:

Заминро ба сад чарх паҳлӯ расад,
Ки гарди сумаш то ба зону расад.
Зи тезии рафтори ӯ дам задан
Кунад қатъ то ҳашр роҳи сухан.

Бедил вожаи «ҳино»-ро ба чандин ранг дар назари хонандаи закӣ ҷилва медоронад ва бо ҳамин минвол онро ба суми асп (ҷиҳати сурхӣ) ташбеҳ медиҳад:

Зи бас тавсани ваҳшаташ саркаш аст,
Зи ранги дар ҳино наъли дар оташ аст (с.394).

https://bikhon.tj/

Бедил тахайюли бадеиро дар либоси муболиға чунон моҳирона истифода мекунад, ки аз мутолиаи он кас ба ваҷд меояд ва ба асп мафтун нашуда наметавонад:

Мусаввир даме, ки ин шамоил кашад,
Ки ҳар узви ӯ бурдани дил кашад.
Чу аз пайкараш нукта ронад забон,
Заминро занадбар сари осмон.

Шоир лаб бар тавсифи хами гардани асп кушода, онро аз хами шохи тӯбӣ-дарахти маскуни биҳишт ҷавонтару қашангтар мепиндорад:

Ба ҳар ҷо ҷавониаш гардан кашид,
Хами шохи тӯбӣ ба пирӣ расид.

Пасон баёзи гардани аспро ба хами абрӯи хубон қиёс намуда, дар ҳардуи онҳо низ ҷавҳари якхеларо мебинад:

Дар абрӯи хубон ҳамин ҷавҳар аст,
Ки аз чашму миҷгон хамаш бартар аст.

Мурғи илҳоми шоир сӯи думи асп парвоз мекунад ва ӯ ба таърифи он мепардозад, чунки ба қавли шоир:

Думи ӯ ба ҳар ҷо алам мешавад,
Сари тоқи товус хам мешавад.
Бутонро аз ин пайкари дилшикор
Ҷафохӯрдаи абрӯи думболадор.
Чу фавваибрат нумӯ мечакад,
Зи шарми баландӣ фурӯ мечакад.

Шоир думи аспро ба чизҳое монанд кардааст, ки ақли кас ҳайрон мемонад. Агар дар абёти болоӣ думро ба алам (байрақ), тоҷи товус, абрӯи думболадори бутон, фавора ташбеҳ дода бошад, дар мисраъҳои баъдӣ думи сарозерро ба барқи ҷорӯби оташбадаст, ба гирдоби зуннорбанд ва ҳар мӯйи думро ба найзаи душоха (дурбош) монанд кардааст:

Сар афкандanашро маяндеш паст,
Ки барқест ҷорӯби оташбадаст.

Сайри хаёлот дар Бедил хеле фаъол аст. Ӯ аз ҳеҷ чиз ташбеҳ месозад. Ташбеҳҳое, ки дар тасаввури хонанда намеғунҷад. Масалан, ӯ думро ба мим ва сумро ба син монанд кардааст, ки хеле ташбеҳи аҷиб ва зебо аст:

https://bikhon.tj/

Макаш дил зи дунболаи мими дум,
Машав ғофил аз соғари сини сум.

Гумони ғолиб он аст, ки хонанда баъди мутолиаи ин мисраъҳо мафтуни асп нашуда наметавонад. Тасаввур кунед, ки асп хиромон чун нозанинон бовиқор қадам мезанад:

Ба ҳар гом, к-ин нозанин мезанад,
Ҷу мастон қадаҳ бар замин мезанад.

Бедил бо маҳорати баланди шоиронаи ба худ хос мамдуҳи худ-аспро нозанин меномад ва қадаммони онро ба манзараи қадаҳро бар замин задани мастон, лаҳзаи хиромида гомзании «нозанин»-ро аз рақси кабӯтар ҳам зеботару гиротар, аз ҷилваи товус хушрӯтар ва изи сумашро аз моҳи ҳилол ҳам баркамолтар шумурдааст. Шоир аз чунин тасвирҳои зебо нисбати асп хуморшикан намешавад ва ба гумони ғолиб байти поёнӣ нуқтаи баландтарини тавсифи лаҳзаи давидани «нозанин» аст:

Битозад агар аз камини сухан,
Намонад замин дар замини сухан.

Ба ҳамин тариқ, «Фараснома»-и Мирзо Бедил дар таърихи адабиёти форсии тоҷикӣ ягона маснавиест, ки дар он асп бо тамоми сурату сирataш бо сабку услуби ба худ хос сифот шудааст. Эҷоди «Фараснома» барин асар аз ҷониби Мирзо Бедил ва ба риштаи назм кашидани ҳусни дилрабои асп барин чорпои саворӣ ва дастомӯзи инсон гувоҳи он аст, ки мардуми эронитабор аз аҳди қадим то кунун ба асп дилбастагии қавӣ доранд. Ҳақ бар ҷониби муаллифи «Наврӯзнома» Умари Хайём аст, ки гуфтааст: «Ба рӯзгори пешин дар асп шинохтан ва ҳунару айби эшон донистан ҳеҷ гуруҳ беҳ аз Аҷам надонистандӣ: аз баҳри он, ки мулки ҷаҳон аз они эшон буд ва ҳар кучо дар Арабу Аҷам аспи некӯ будӣ, ба даргоҳи эшон овардандӣ».

https://bikhon.tj/

ХАТЛОН АЗ НИГОҲИ ҲОҶӢ ҲУСАЙН

Дар байни таълифоти Ҳоҷӣ Ҳусайни Хатлонӣ достони «Комде ва Мадан» нақши муҳим дорад ва махсусан кишвари Хатлон дар дебочаи ин асар хеле ҷолиб ва хонданбоб тасвир шудааст.

Ҳоҷӣ Ҳусайн дар бахши ифтитоҳии достони «Комде ва Мадан» сараввал дар ситоиши каломи мавзун сухан мегӯяд.

Касе мавзун набошад нест инсон,
Сухан санҷидагӯӣ нест осон.
Каломи нарму мавзуну муқаффо,
Кунад дил равшану хотир мусаффо.
Нафас ҳар гоҳ ки носанҷида ояд,
Дами сина з-ӯ ранҷида ояд.
Дами мавзун агар дашном бошад,
Хуширо марҳабо пайғом бошад.
Насанҷида каломи шавқатогин
Нагардад ҷуз қарину таъну нафрин.
Ба шамшери забон марди суханвар
Кунад олам мухассар чун Сикандар.
Забон чун дашнаи гуфтор гирад,
Наём аз оби ханҷар бор гирад.
Фасоҳат мӯҷизи паёгамбарон аст,
Пас он гаҳ дар лисони шоирон аст.
Ба меъроҷи сухан пас аз паямбар,
Набошад ҳамчу шоир шахси дигар.

Бояд аз он инони суханро ҷониби Хатлон мегардонад ва хонандаро аз мавҷудияти кишваре бо номи Хатлон огоҳ месозад:

Арши суханро бидиҳам бартарӣ,
Фарши хирадро бикунам доварӣ.
Аз сифати хубии маъмурае,
В-аз гуҳари шоҳиди мастурае.
Рафти сухан бар сари Хатлон бувад,
Ҳубби Ватан гӯшаи имон бувад.

Воқеан, шоир аз овардани байти охирин хонандаро ҳушдор медиҳад, ки Хатлон ватани ӯст ва аз ҳадиси набавӣ

https://bikhon.tj/

«Ҳуббулватани минал имони», яъне дӯст доштани Ватан аз имон аст, ёдовар мегардад. Ҳоҷӣ дар яке аз ғазалҳояш низ ба ин ишорат намуда мегӯяд:

Гӯшаи танги Ватан «ҳасни ҳасин»-и хатар аст,
Шарар аз санг ҷаҳад, мурдани ӯ осон аст.

Бо ин байт шоир гуфтанист, ки ман дар Ватан бо мушкилӣ рӯз мегузаронам. Бо вуҷуди ин бақои ман дар Ватанам аст. Мисли шарорае, ки аз санг ҷаҳидаву мемирад, ман аз Ватан дур мемирам. Дар бораи сарнавишти Хатлон аз олимону адибони Юнони қадим –Птоломею Плиния сар карда, то муаллифони осори адабии тоҷикӣ сухан рондаанд.

Марбут ба ин Ҳоҷӣ Ҳусайн низ оид ба пайдоиши Хатлон дахл намуда, қайд мекунад, ки Худо биҳиште дар рӯйи олам офарид ва ба он Хатлон ном ниҳод:

Худо чун вазъи таркиби башар кард,
Кароматномааш маншур сар кард.
Ба ҷойи истиқомат кард муҳтоҷ,
Биҳишташ бурду бозаш кард ихроҷ.
Ҷаҳонро баҳри ӯ барбаст оин,
Дар он вайрона фармудаш, ки бинишин,
Замин аз юмни пойи он муборак,
Ба ободӣ баромад пою торак.
Билоду қаряҳо гардид маъмур,
Чу гардун бурҷҳо манзилгари нур.
Зи хубӣ чун биҳишт аз рӯйи эҷоз,
Намудӣ ҳар яке бар дигаре ноз.
Аз ӯ шуд мунтахаб сабзиназоре,
Ҷаҳони дигаре, богу баҳоре.
Замин чун бар фалак н-ояд мубоҳӣ,
Ки Хатлон халқ кард аз вай илоҳӣ.
Чу Хатлон хиттае кам офарида,
Ки фирдавсе ба олам офарида.

Баромади калимаи «Хатлон»-ро аз вожаи «Хатл» донистаанд, ки маънои «базриқутуно»-ро дорад он гиёҳе дар гузашта ҳамчун масолеҳи доруворӣ корбаст мешудааст. Воқеан, бо гиёҳ робита доштани вожаи «хатл» бесабаб нест,

https://bikhon.tj/

зеро ки Хатлон сарзамини куҳистон буда, табиати зебо, гиёҳҳои шифобахш ва меваҷоти лазиз дорад. Ҳоҷӣ Ҳусайн низ ба ин ишорат намуда мегӯяд:

Ба домони губораш богу бӯстон,
Ба дӯши хорзораш сунбулистон.
Назокат ҳар куҷо бошад дар ӯ ҷамъ,
Зи хошокаш намоён бурқаи шамъ.
Агар хоре ба пойи ӯ расида,
Чу шамъаш аз гиребон гул дамида.
Аз он беш аст дар вай богу гулшан,
Ба пирӣ мерасу натвон шумурдан…
Зи бори мева шохи паҳну борик,
Чу пирон хам шуда бо саҷда наздик.
Саховатмашрабе густурдааш хон,
Ба ҳам барчида неъматҳои алвон.
Тамаъ бар неъматаш чун осмон кард,
Забони косалесӣ каҳкашон кард.
Куҳистонаш хазири ахзаринпӯш,
Равон аст осмоне бар сари дӯш.

Дар аксарияти фарҳангу сарчашмаҳо гуфтаанд, ки мардуми Хатлон хушсурату бофарҳанг мебошанд. Ҳоҷӣ Ҳусайн низ дар хусуси макони аҳли фазлу дониш ва бузургони илму адаб будани Хатлонзамин мегӯяд:

Макони фазлу арбоби ҳунар ӯст,
Қумоши илмро печида дар пӯст.
Ҳаме аҳли камолу ҳол то қол,
Ба хокаш медамад чун сабза ҳар сол.
Ба хоки он замини хулдмонанд,
Бузургони қадимӣ хуфтагонанд.

Шоир покдоманӣ ва зебоии бонувони хатлониро ба тариқи зайл қаламдод намудааст:

Ба иффат чун занони покдоман,
Зи хуни лола марҷон то ба доман.
Ба хубонаш макун нисбат, ки бинӣ,
Хиҷолат маҳвашони Руму Чинӣ.
Паризодони аз ноз офарида,

https://bikhon.tj/

Зи шӯхиҳои эҷоз офарида.
Ба тори зулфашон дандони шона,
Расад дил мекушояд дона-дона.
Ба рӯйи сабза аз нозукравонӣ,
Бароянд дар либоси аргувонӣ.
Биборад аз замин то осмон ранг,
Кузаҳ аз шаш ҷиҳат созад аён ранг.

Маънии соф истилоҳии «Хатлон» дар фарҳангҳо ба тариқи зайл қаламдод гардидааст: «Хатлон» ба вазни «ҷавлон» номи шаҳрест аз иқлими чаҳорум ва аз билоди Ҳайтол аст ва ба Моваруннаҳр наздик аст ва ба Тибет ва аз Хатлон ба замини Таводиёну (Қубодиён) Чағониён ва Тирмиз оянд. Ва дар он вилоят матоъҳое некӯ бувад, аз он ҷумла асп. Ва кулли вилоятро Хатлон гӯянд.

Ҳоҷӣ Ҳусайн низ ҳунармандони Хатлониро чунин тавсиф менамояд:

Бубинӣ санъати дасти худоӣ,
Дар ин ҷо гар тафарруҷ менамоӣ.
Ки карда нақшҳо дар гавҳари санг:
Мулавван байза, ҳумраъ мухталифранг.

Дар воқеъ сабаби ба Хатлон лашкар кашидани чи Искандару чи Асад ибни Абдуллоҳ ва чи Алпарслони Салҷуқӣ диёри раҳзани ҳуш будани ин макон аст. Ҳатто ба ақидаи Ҳоҷӣ Ҳусайн Худованд ҳазрати Одамро аз гили ин диёр сохтааст:

Аз он шуд ин диёри роҳзани ҳуш,
Малоҳат дар кафи хокаш ҳамоғӯш.
Ҳавояш чун гулоби инбисот аст,
Димоғи дилхушӣ дар ин бисот аст,
Чу бахти рӯкушову фоли фирӯз,
Маҳаш иди сиёму рӯзи наврӯз…
Гулистони ирам пинҳон ба хокаш,
Шадоди орзуҳо ҷонҳалокаш,
Биҳиште, лек одам гашта сокин,
Латофатманзиле рашки амокин.

https://bikhon.tj/

Зи хокаш қолаби одам кашида,
Ки аз ҷаннат ба ин ҷо орамида.

Ҳоҷӣ Ҳусайн бо дарназардошти тамоми боигариҳояш Хатлонро аз Хутан, Хито, Бадахшон, Фарангистон, Ҳинду Кашмир ва Исфаҳон болотар мегузорад:

Зи дунё вусъати ӯ ҳаст берун,
Ба домонаш работе ҳафт гардун.
Хутан бар оҳувони ӯ чарогоҳ,
Хито бар галлабононаш ду хиргоҳ.
Бадахшон худ зи рашки куҳсораш,
Ба доман лаъли хунин ашквораш.
Ба дағаш баски рафта дар табу тоб,
Фарангистон нишаста дар лаби об.
Магӯ дар пеши ӯ аз Ҳинду Кашмир.
Гунаҳ бошад, забонро дар адаб гир.
Зи гарди домани мижгонсиёҳон,
Кашида сурма дар чашми Сифоҳон.

Ҳоҷӣ обҳои мусаффо, чашмасорони Хатлонзамин ва атрофи онро ба шӯру шавқ васф менамояд:

Зулолаш софии Кавсар гирифта,
Чу маъшуқаш замин дар бар гирифта.
Канори ҳавзу тарфи чашмасораш,
Сафохези Ҳалаб оинадораш.
Зи бораш аз латофатинтисобӣ,
Зи вай садгуна табхоли ҳубобӣ.
Хушо сайри тамошои баҳораш,
Канори ҳавзу дашти лолазораш.
Навои булбулонаш шох бар шох,
Асарсанҷе, ки созад куҳ сӯрох.

Роҷеъ ба макони намак будани Хатлон Ҳоҷӣ Ҳусайн чунин мегӯяд:

Намояд росиёти ин шутуркор,
Қатори бахтиён, аммо намакбор.

Абӯрайҳони Берунӣ дар «Китоб-ул-ҷавоҳир» ном асараш зикр намудааст, ки дар ҳудуди Хатлонзамин кухе бо номи Маҳатон вуҷуд дорад. Ин куҳ дорои намаки сафед, сурх,

https://bikhon.tj/

зард ва сабз будааст, ки он аз ҷиҳати тамъ беҳтарин намаки олам ба шумор мерафтааст. Эҳтимол ин куҳи намаки Хоҷа Муъмини ҳозира бошад.

Ба ҳамин тариқ, Ҳоҷӣ Ҳусайни Хатлонӣ дар достони «Комде ва Мадан», ки дар пайравии достони ҳамноми Мирзо Абдулқодири Бедил эҷод шудааст, сарзамини биҳиштосои Хатлонро бо диди махсуси шоирона тасвир намудааст.

https://bikhon.tj/

ТАЯРОНИ ХАЁЛ ВА ҒОЯТИ КАМОЛ ДАР ШЕЪРИ ОРИФИ ЧАЙОБӢ

(дар ҳошияи «Девони Орифи Чайобӣ» - Лоҳур , 1373 хуршедӣ)

(Бо ҳаммуаллифии Тошматов Ф.)

Машҳадамро баъди мурдан нест ҳоҷат бар чароғ,
Аз ғазал равшан кунам шамъи мазори хешро.

Орифи Чайобӣ (1882- 1944 мелодӣ), ки яке аз симоҳои машҳури адабиёти Афғонистон маҳсуб мегардад, баъд аз интишори девонаш бо кӯшиши Муҳаммад Иброҳими Чайобӣ ва маблағгузории Муҳаммад Башир дар моҳи ҳамали соли 1373 хуршедӣ (моҳи марти соли 1995) дар шаҳри Лоҳури Покистон гӯё мероси адабияш умри дубора ёфт.

Муҳаммад Иброҳими Чайобӣ –мураттиби « Девони Орифи Чайобӣ» дар муқаддимаи ба китоб навиштааш бо номи «Овое аз чоҳсори узлати таърихӣ» воқеан иқрор мешавад, ки таърих гоҳо симоҳои рангпаридаю зиштро рушан нишон дода, мавриди ситоиш қарор додааст, вале гоҳо аз мавҷудияти симоҳои фарҳехтаи миллат худро надида вонамуд мекунад. Ҳамчунин мавсуф иқрор аст, ки насли имрӯз Орифро намешиносад ва насли баъдина камтар хоҳад шинохт. «Ҷойи он аст, ки бо таъбири Ҳофиз дар дилҳо хун мавҷ занад , ки марде бо он ҳама мероси азими адабӣ як сада дар ҳабси муҷарради таърих нигоҳ дошта шавад ва муртадшоирони бонардбон сиёсатҳои рӯз бар боми шӯҳрат ва ифтихор фаро шаванд ва кӯси лиманилмулкӣ бизананд» – бо таассуф таъкид менамояд Муҳаммад Иброҳими Чайобӣ (ниг. Девони Орифи Чайобӣ.-Лоҳур, 1373, с.1). Ҳамчунин дар ин росто мавсуф аз шоири дигари гумном Муҳаммад Салими Тағрои Бадахшонӣ низ ёд мекунад, аз беэҳтиромӣ нисбат ба Охунд Муҳаммад Аттори Ҳиротӣ, Нодир, Шайх Муҳамммад Тоҳири Қандаҳорӣ барин нобиғаҳои илму фарҳанг ёдовар мешавад.

https://bikhon.tj/

Тибқи маълумоти Муҳаммад Иброҳими Чайобӣ аз Абдуллоҳ Орифи Чайобӣ дар даҳсолаҳои охир дар тазкира ва таълифоти илмии Хаста, Абдулҳакими Валаволаҷӣ, Шоҳ Абдуллоҳи Бадахшӣ, Мир Абдулкарими Ҳусайнӣ дар пажуҳишҳои худ вобаста ба адабиёти муосир ёдоварӣ шудааст ва оид ба шарҳи ҳол ва мӯҳтавои ашъори Ориф Айнуддин Наср силсилаи мақолаҳо ба нашр расонидааст.

Муҳаммад Иброҳими Чайобӣ дар дебочаи нигоштааш орзу мекунад, ки « …пажӯҳиш дар боби аҳволу осор ва ҳандасаи зеҳни шоиронаи ӯ ба дасти муҳаққиқони ҷавон ва пурталош, ба вижа пажӯҳишгарон бархоста, аз зодбуми фарҳангии ӯ анҷом пазирад» (Ҳамон ҷо, с.2). Муҳаммад Иброҳим моро муътақид месозад, ки «… Ашъори Ориф аз басо номҷӯён андак мояи афзунгӯист, ки дар ин 50-60 соли охир бо номи шоир иштиҳор ёфтаанд ва ононе ҳам то ҳадди шом нақди шеър доранд, дар баробари инон бо таъбири сиёсатгарон «чароғи сабз»равшан кардаанд.»(Ҳамон ҷо, с.2).

Мавсуф баъзе нуқсонҳои ашъори Орифро дар он мебинад, ки чаро«…Шоҳини шеъри Ориф натавонистааст бо фаросуҳои сафари шуҳудӣ ва ишроқӣ кунад ва ба марзҳои фаромантиқии баёну забон бирасанд. Ориф имконияте надоштааст, ки сайру сафар намуда, хомиҳояшро пухта гардонад. Бо вуҷуди ин Ориф қасидаи « Ҷунбиши Лақай» дар пайравии «Шоҳнома»- и Фирдавсӣ, «Юсуф ва Зулайхо» ва монанди инҳоро эҷод кардааст. Дар ин ҷо мураттиб хитоб ва таъкид менамояд, ки Абдулҳакими Валаволаҷӣ дар «Чароғи анҷуман » интишори «Юсуф ва Зулайхо»- и Орифро дар ҷилди дувуми тазкирааш ҷой дода буд, вале азбаски ҷилди дувуми «Чароғи анҷуман» чоп нашуда монд, ин асари Ориф низ то ҳол нопайдост. Ба ҳамин монанд бинобар вазъи душвори он замон ашъори дигари Ориф низ пароканда ва дар байни мардум номаълум боқӣ мондааст. Хоса ашъори Ориф дар миёни аҳолии вилоятҳои Тахор ва Бадахшон маҳбубияти зиёде дорад. «Махсусан дар Чайоб ва Рустоқ, - таъкид намудааст Муҳаммад Иброҳими Чайобӣ, - хонаеро наметавон ёфт, ки дар он дафтарчаи ҳарчанд кӯчак аз

https://bikhon.tj/

ашъори Ориф гирдоварӣ ва таҳия нашуда бошад». (Ҳамин ҷо, с.3). Номбурда аз дафтарчаҳои беш аз ду ҳазор байти Орифро гирдовардаи Саъдуллоҳи Сайидӣ, Сафармуҳаммади Ҷарид ва Абдурраззоқи Зинда ёдовар мешавад. Муҳаммад Иброҳим аз заҳматҳои зиёди Ҳоҷӣ Айниддини Айнӣ, ки гузидаи ашъори Орифро ҷамъоварӣ намуда, ба нашр супурда буд, вале ин зубдаи ашъор рӯйи чопро надид, таассуф мехӯрад.

Муҳаммад Иброҳими Чайобӣ аз ҷаҳду талошҳо ва давиданҳои худ дар ҷодаи чопи девони Ориф ёдовар мешавад. Ба Кумитаи давлатии табъу нашри Афғонистон (с. 1362), Анҷумани шуаро ва нависандагон (с.1365), умури миллиятҳои Вазорати сарҳадот (с.1370) муроҷиат менамояд, вале муроде ҳосил намешавад. Ниҳоят, девони Ориф бо маблағгузории «Ҷавони боэҳсос ва дӯстдори илм ва фарҳанг ва ҳуввияти миллӣ» Муҳаммад Башири Қонит рӯйи чопро мебинад.

Оид ба зиндагиномаи Ориф ҳаминро бояд гуфт, ки исми аслии Ориф Абдулло буда, падараш Саъдуллобой ном дорад. Ориф соли 1260 хуршедӣ (1882 мелодӣ) дар деҳаи Тахнободи Чайоби вилояти Тахор зода шудааст . Падараш дар Рустоқ ба воя расида, ба савдогарӣ машғул буд. Ориф бо хоҳари яке аз паҳлавонони машҳури Чайобӣ Мирзо Амин хонадор шуда, дар Тахнобод зиндагӣ ихтиёр намуд. Шоир баъд аз он ки ба шеърнависӣ мепардозад ва ба адабиёт алоқамандӣ пайдо менамояд, ба худ тахаллуси «Ориф»-ро мегирад.

Ориф дар хонаводаи мулло Саъдулобой, ки сармоядори бузург буд ва дар сарзаминҳои ин тарафи Амударё –Бухоро, Самарқанд, Тирмиз, Патакесар, Қаротегин ва Кӯлоб ба тиҷорати гӯсфанд машғул буд ва аз ин роҳ сармояи бузурге низ меандӯхт. Ӯ дар ин сафарҳо баъзан бо падараш ҳамроҳ мешуд ва тадриҷан аз олами тиҷорат низ огоҳ гардид. Абдуллоҳи Ориф ҳафт писар дошт: Абдушукур, Абдуғафур, Абдулвадуд, Абдухалил, Амонуллоҳ, Шоҳвалӣ, Абдувакил ва се духтар. Ориф баъди 25- солагиаш соҳиби хонавода

https://bikhon.tj/

мешавад ва баъди 2-3 сол аз хонаводаи падар ҷудо шуда, рӯзгори алоҳидаро ба роҳ мемонад. Вай бори аввал бо мақсади тиҷорат бо 200 сар гӯсфанд аз роҳи Кӯлоб ба Хуҷанд меравад ва аз фурӯши он манфиати зиёде мебардорад.Минбаъд тиҷорашро дар ин масир идома медиҳад. Азбаски Ориф ҷавони далеру қавипанҷа, чобук ва дорои зӯру тавоноӣ буду соле чандин бор аз дусад то панҷсад сар гӯсфанди чориро ҷамъоварӣ намуда, аз роҳи Кӯлоб ба фурӯш мерасонид ва колои он ҷоро ба Тахористони куҳан ворид намуда, ба савдо мезад. Аз ин рӯ, дар миёни сад нафар тоҷирони тавонои ватанаш эътироф гардид. (Нигаред: Ҷамшеди Шӯълафайз. Орифи Чайобӣ. Рисола дар бист саҳифа).

Аз ин сафарҳо Ориф на танҳо суди ҳангуфти моддӣ бардошт, балки аз наздик бо ниҳодҳои илмии Фарорӯд низ ошно гардида,аз нишастҳои Бедилхонони Бухоро ва Кӯлоб бар ашъори Бедил ва маонии онҳо ошноӣ пайдо карда, тавони онро дармеёбад, ки ба хубӣ ашъори Бедилро тавзеҳ ва тавсиф менамояд. (Ҳамон ҷо,сах:6).

Ориф ҳангоми мусофират дар Бухоро ва шаҳрҳои дигари Осиёи Миёна рӯзгори шод ва осудаеро сипарӣ мекард,зеро агар рӯзҳо машғули тиҷорат буд, шабҳоро бо бозии шатранҷ ва мутолиаи китоб сипарӣ мекард.

Хатомӯзии Ориф сараввал дар Тахнобод аз мулло Абдулҳаким ва хонумаш, ки ба таълими духтарон ва писарони кӯчаки деҳа машғул буданд, оғоз ёфт. Ӯ «Қоидаи бағдодӣ»-ро аввал ба сурати ҳиҷоӣ ва баъдан равонӣ омӯхт. Сипас, Қуръон ва чанд китоби форсиро низ аз бар намуд. Махсусан ӯ «Панҷ ганҷ»-и Низомӣ, ашъори Ҳофиз ва Бедилро маҳз дар ин «Омӯзишгоҳ» бо нимасаводӣ мутолиа намуд.

Дар даҳсолагӣ дар мадрасаи Тахнобод, ки дар шафати хонаи падариаш буд, омӯзишро идома дод. Бо қарори таҳсил дар мадрасаҳои он рӯзгор ба омӯзиши«Кудурӣ», «Мухтасар» ва мутолиаи дигар китобҳои дарсӣ оғоз кард. Аз сарфу наҳви арабӣ ва фиқҳи ҳанафӣ сабақ бигрифт, вале ба сабаби

https://bikhon.tj/

гирифториҳои зиндагӣ ва ташвишҳои рӯзгор натавонист, ки таҳсилро идома диҳад ва билохир таркаш кард.

Дар ин миён Ориф дар мадраса низ бо таъхир таҳсил мекард,зеро ҳафтае ду бор-рӯзҳои бозор, душанбе ва панҷшанбе дар дӯкони баззозии падараш саргарми савдо мешуд. Ҳамчунин як рӯзи ҳафта ба назди Мирзо Одинамуҳаммад (Оҷиз), ки яке аз хушнависони Чайоб буд, рафта машқи хат мекард. Чун Оҷиз худ шоир низ буд, аз ашъораш ба шогирдонаш сармашқ медод. Бинобар ин Ориф зимни тамрини хат ба мутолиаи шеър низ шавқ пайдо мекунад ва тадриҷан ин шавқу шӯр ба як ғалаёни азиме мубаддал мегардад. Дар Ориф завқи мутолиа рӯ мезанад ва ӯ девонҳои ашъори Ҳофиз, Бедил, «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, «Бӯстон», «Гулистон»-и Саъдӣ ва соири шоирони форсигӯро мавриди омӯзиш қарор медиҳад.Ба шарофати ин мутолиа на танҳо вай касби камолот мекунад, балки тадриҷан худащ низ ба шеъргӯӣ оғоз менамояд.

Тавре ки Ориф баъди сӣ соли аз хонаи Одинамуҳаммади Оҷиз бадар рафтанаш ҳамдарсон ва он маконро бо тафохури бепоён ёд карда,он даргоҳро чун мадрасаи ҷойгоҳи тадриси савод, риёзӣ, хушнависӣ, адаб ва нақди шеър тавсиф менамояд:

Муддати сӣ сол шуд з-он гулрухон афтода дур,
Бар сари Ориф ҳанӯз аст ифтихори мадраса.

Ориф дар оғоз шеърҳои эҷодкардаашро пинҳон нигоҳ медошт, вале тавре ки мегӯянд, «Мушкро дар остин кай метавон пинҳон намуд?» (Ҳамон ҷо, с.8). Таълифоти Ориф низ тадриҷан «Бар сари забонҳо ва мавриди таваҷҷӯҳи шеърдӯстон қарор гирифт ва Орифро аз паноҳгоҳе, ки ғунуда буд, ба сарзамини шӯҳрат овард» (с.8).

Чамшеди Шӯълафайз дар рисолаи бистсаҳафагии ба рӯзгор ва осори Ориф бахшидааш, аз худи ӯ чунин нақл қавл мекунад:

«Дар 15-16 солагӣ ҳамроҳи падарам ба Рустоқ, ба ҷойи аъмомаи мулло Побандахон ва мулло Абдурасул рафта будам,чойнакро бароям доданд,ки аз самовар чой биоварам.

https://bikhon.tj/

Аз паҳлуи дӯкони ҳамсоя мегузаштам, марди мӯйсафеде чизе гуфт, ки нафаҳмидам. Вазъи ӯ бадам омад. Номашро пурсидам , гуфтанд: Мирзо Сайиди Бадахшӣ, яке аз тоҷирони муътабари Файзободи Бадахшон аст. Хомӯш шудам, чизе нагуфтам. Ба пасхонаи дӯкон даромада, шурӯъ кардам ба ҳачви ӯ ва қасидаи «Эй бародар » (25 байт) навиштам, ки матлааш ин аст:

Рӯйи Мирзо Сайиду санги лаҳад ҳарду якест,
Аз Бадахшон магар ин нест, аҷаб бенамакест.»

Баъди ин дигар Ориф шеърашро пинҳон накард ва дар сурудани шеър чирадаст гардид. Махсусан пас аз оне, ки дар соли 1299 хуршедӣ Ориф зиндагиномаи амир Амонуллоҳро ба назм кашид, ба ҳайси як шоири миллии Афғонистон аз ҷониби умум эътироф гардид. Ин давраро Муҳаммад Иброҳим «Даврони пухтагӣ ва камоли Орифи Чайобӣ » (с.9) медонад. Номбурда таъкид менамояд, ки Ориф дар наср низ беназир буд. Ӯ зиндагиномаи амир Амонуллоҳхонро дар ҳаҷми чиҳил саҳифа бо хати шево ва адабӣ нигоштааст, ки матни он дар дасти Ҷамшеди Шӯълафайз маҳфуз аст.

Давраи миёнаи эҷодиёти Орифро мавсуф солҳои 1292 - 1285 хуршедӣ меҳисобад, ки дар ин давра пас аз фавти падараш агарчи зиндагии алоҳидае дошт, вале тамоми бори рӯзгори аҳли оилаи падар низ ба дӯши ӯ меафтад. Вай тиҷорат намуда, аробаи зиндагии оиларо ба пеш мебурд. Вале дар бузкашии бузурге, ки соли 1292 хуршедӣ дар Чайоб барпо шуд ва дар он тамоми човандозони саросари Тахор гирд омада буданд, Ориф низ чун чобуксавор ва бузкаши номӣ, ки бо аспони тезтаки хатлӣ ишқ мебохту беҳтарини онҳоро парвариш менамуд, дар айни бузкашӣ баногоҳ чашмаш сих мезанад ва ба дард меояд. Вай ба дарди сахт тоқат накарда, аз аспи саманди номдораш поин шуда, онро ба ихтиёри дӯсташ- човандози машҳур – Исмоил вомегузорад ва худаш майдонро тарк мекунад. Аслан дарди чашми Ориф аз зарби таёқи муллоҳо дар ҷанги зидди онҳо рӯ зада буд, ки баъди ин муддати сиву ду сол то охири умраш шоир дигар хушии рафоат ва саодати зиндагиро

https://bikhon.tj/

надид. Як чашмаш заиф шуда, кам медид ва аксаран ашъори худро бо ҳавои даст бо чашми баста менавишт. Ба ҳамин тариқ, шоири номдори Тахористон Ориф дар айни авҷи ҷавонӣ мубталои дарди чашм гашта, нерӯ ва тавони корро аз даст медиҳад ва бознишаста гардида, минбаъд бойигариҳои андӯхтаашро масрафи рӯзгораш месозад. Соли 1309 хуршедӣ вақте ки Шермуҳаммадхони ношир дар Хонаобод ба ҳайси ноиби ҳукумати Қатаған ва Бадахшон таъин мегардад, Орифро чун ошнои дерин (онҳо ҳангоми тиҷорати Ориф дар Фарорӯд шинос шуда буданд) ба назди худ даъват мекунад. Ӯ Шоҳабдуллоҳи Ямаки Бадахширо ба симати мудири таҳрирот, Саидмуҳаммади Деҳқони Бадахширо вакили даврии ҳафт шӯро ва мудирияти ҷаридаи «Иттиҳод», Ҷамшеди Шӯълафайзро ба сифати муовини ҷаридаи «Иттиҳод», Фитрати Дарвозиро ба ҳайси ҳамкори он ҷарида таъин мекунад. (Ниг. Савонеҳи Ориф. Навиштаи Ҷамшеди шӯълафайзи Чайобӣ). Ин ашхос дорои андешаи ватанхоҳона буданд, шабҳо ва рӯзҳоро дар анҷуманҳои адабӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ охир мекарданд. Ориф пас аз ҳашт соли кунҷи узлат нишастан дар Чайоб акнун «дар ин анҷуман чун шамъ медурахшид» (Девони Орифи Чайобӣ. Муқаддима, с.11). Ориф муддати 11 сол (солҳои 1309-1319) дар ин симат адои вазифа намуд.

Вақте ки Шермуҳаммадхон соли 1317 чашм аз ҷаҳон пӯшид, Шоҳабдулло ба ҳайси мудири таҳрироти садорат ба Кобул интиқол дода шуд, Сайидмуҳаммади Деҳқон- мудири ҷаридаи «Иттиҳод» тарки вазифа кард, Ҷамшеди Шӯълафайз, Ҳабоб ва дигарон ҳар як ба ҳар сӯ пароканда шуданд. Ориф низ ночор ба Чайоб баргашт ва муддати чор соли дигар то соли 1322 хуршедӣ дар ин ҷо монд. Шоир оид ба баргаштанаш ба Чайоб ба сабаби пароканда шудани анҷумани дӯстонаш мегӯяд:

Чу шуд Ямакӣ, Деҳқону Ҳабоб,
Ба ночор бигрифт роҳи Чайоб.

Ориф дар солҳои охири зиндагиаш бештар тирачашмиро эҳсос менамуд. Ба чашмонаш айнак мегузошт. Дар

https://bikhon.tj/

анҷуманҳо камтар ширкат мекард. Ҳар гоҳ ки маҳфиле барпо мешуд, шеъре месуруд ва мефиристод, то ки набуданашро ҷуброн кунад. Тангдастӣ ва фақр ӯро ҳамеша домангир буд. Махсусан чор соли охир дармондатарин даврони ҳаёташ буд. Дар охири умраш марги фарзандон ва монанди ин барин мусибатҳо дарди ӯро бештар афзоиш медоданд. Дар ин айём оқсақол Файзуллоҳхон, Мирзо Бурҳониддинхони Ҳариф, Арбоб Муҳаммадюнуси Чайобӣ, Ҷамшеди Шӯълафайз, Муставфӣ Насруллоҳхони Рустоқӣ, Муҳаммадсиддиқхон машҳур ба Ҳоҷӣ Мудир ё мудири тилло ва ноиб Муҳаммаднабихони Рустоқӣ барин ошноёни дерин чун поси бародархондагӣ аз ӯ ёрмандиҳои моддиашонро дареғ намедоштанд.

Давроне, ки Ориф мезист (солҳои 1882-1944 мелодӣ, 1260-1322 хуршедӣ), солҳои хеле пурошӯб маҳсуб мегардиданд. Дар Русияи подшоҳӣ ҳизби болшевикӣ (баъдан коммунистӣ) аз болои императори рус дастболо шуда, дар Осиёи Миёна-гаҳвораи бузургтарин фарҳанги исломӣ парчами давлати шӯравӣ бардошта мешавад. Ориф ба чашми сар мебинад, ки ҳукумати болшевикӣ бераҳмона ниҳодҳова шахсиятҳои диниро аз байн мебардорад. Амири Бухоро Сайид Олимхон тоҷу тахтро партофта, ба кишвари Ориф паноҳанда мегардад, алайҳи болшевикон Ҷунбиши муқовимати исломӣ ташкил меёбад ва мардумро зидди болшевикони исломситез ба қиём бармехезонад. Яке аз мухолифони давлати шӯравӣ Иброҳимбеки Лақай буд, ки қиёми ӯ бо номи «Инқилоби Лақай» машҳур аст. Ҳукумати вақти Афғонистон ҳам ба ҷойи пуштибонӣ аз шӯришгарон ба саркӯбсозии онҳо мепардозад. Дар ҷануби кишвар истилогарони британиёӣ дар Ҳиндустон ҳукмравоӣ доштанд ва давлати Афғонистонро низ гурбаосо маҳкам дар чангол гирифта, раҳо карданӣ набуданд. Безорӣ аз ҳукмронони аҷнабӣ, шавқи озодию истиқлолҷӯӣ ва ҳамбастагии исломӣ бо мусулмонон фазоест, ки бар андеша ва ҷаҳонбинии Ориф барин фарохназарон таъсире бар ҷомеа мегузошт. Дар Эрон низ ҳукумати Қочорӣ бозичаи дасти ду абарқудрати бузурги

https://bikhon.tj/

вақт – Русия ва Британияи Кабир шуда буд. Дар ҳамин даврони зиндагии Ориф ҷанги ҷаҳонӣ аввал миёни кишварҳои пешрафта аланга мегирад ва бештару пештар аз ҳама зиёни онро давлатҳои ақибмондаву қашшоқ мекашанд. Ориф ватанашро дар ин саҳнаи рақобатҳо ва муборизаҳои ҷаҳонӣ хеле заиф дармеёбад ва орзуманд аст, ки ҳукумати нерӯманд ва соҳибқудрату ҳушёр бар пояи манфиаҳои миллӣ ва меҳани огоҳ дошта бошад, ки дар баробари ин тохтутозҳо роҳи дурустро интихоб кунад, вале мутаассифона мебинад, ки муттако ба худ, раҳоӣ аз вобастагии хориҷӣ ниёзест, ки сардамдорон ба он эътино надоранд. Бинобар ин ба ҳаммеҳанонаш ҳушдор медиҳад:

Огоҳ шав, ки лашкариёни Фарангу Рус,
Имрӯз қасди хиттаи ислом мекунанд.

Дар дохили кишвари Афғонистон раванди ҳаводис нарму ором набуд. Давраи истибдоди амир Абдураҳмонхон бо ҳама шиканҷаҳо ва кушторҳои бераҳмонаи он ба сар меояд. Мардум алайҳи Англия ба қиёми васеи миллӣ бармехезанд. Ба шарофати муҳовимати миллӣ, ҷанги савуми муҷоҳидони миллӣ ва мардуми Афғонистон бо ишғолгарони Британиё Афғонистон соҳиби истиқлолияти сиёсии давлатӣ мегардад. Давлати мустақил зери роҳбарии Амонуллохон, ки маҷмӯан таҳаввулот ва дигаргуниҳои даврони шоҳии ӯ ва атрофиёнашро бо номи «Наҳзати имонӣ» ёд мекунанд, бо саросемагӣ, бе шинохти дурусте аз ҷомеа ба ҳамапурсӣ ва таҳаввулот даст мезанад. Мардум мебинад, ки низоми нав аз русуми деринаи миллӣ ва меҳаниашон кам-кам майли дурӣ дорад, дар шаҳру деҳот мардум тадриҷан ба муқобили ӯ бармехезанд ва исён мебардоранд. Қиём бо роҳбарии Ҳабибуллоҳи Калаконӣ ё Гулгонӣ аз миёни мардуми одӣ бо собиқаи динӣ ба пирӯзӣ мерасад. Давлати ҷадид ҳам наметавонад орзуҳоеро, ки мардум дорад, рӯйи об барорад. Ин аст, ки Нодирхон ҳукумати Ҳабибуллоҳхон ё бачаи Саққоро барҳам зада, ба сари тахт менишинад ва «…гӯё зоҳири умури пошшударо сарусомон мебахшад. Баъди ӯ Муҳаммад Зоҳиршоҳ роҳбарии кишварро ба ӯҳда мегирад ва

https://bikhon.tj/

раванди таҳаввулот дар кишвар дар бистари фароз ва нишеб роҳ мепаймояд» (Ҳамон ҷо, с.14).

Ба шарофати чунин пешравиҳо дар таълиму тарбия диди Ориф низ рӯ ба рушд мениҳад, ба ободии шаҳрҳо, кушодани роҳҳо, эҷоди телефон ва дигар падидаҳои наву тоза таваҷҷӯҳ ба амал меоварад. Шаҳрҳои ҷадиди Қундуз ва ҳазрати Имом поягузорӣ мешаванд, Хонаобод ободтар ва пурравнақ мегардад. Фаъолияти фарҳангӣ чун зуҳури ҷарида, нашр ва чопи китоб, анҷуманҳои адабӣ аз Кобул то Қатаған бӯйи як эҳёи тозаро ба машоми Ориф ва амсолаш мерасонад, ки дар ин росто нақши Шермуҳаммадхони Ношир хеле бориз ва барҷаста буд.

Хулоса, воқеа ва рӯйдодҳои Афғонистон ва ҳамсояҳои ӯ – Ҳиндустон, Осиёи Миёна, Эрон ва дигар давлатҳо бар зеҳният ва равони Ориф асари амиқ гузоштаанд ва дар ташаккули диди ӯ нақши равшане доранд.

Эҷодиёти Ориф. Ба қавли Муҳаммад Иброҳим «Ориф шоирест некӯ, ки сурудаҳояш лабрези шоистагиҳост. Нақд ва арзёбии ҳама афкор ва хусусиёти хуҷастаи Ориф танҳо дар хондани девонаш муяссар аст» (Ҳамон ҷо, саҳ. 15).

Оид ба мавзӯи ашъори Ориф сухан ронда, бояд таъкид намуд, ки Ориф пеш аз ҳама марди худоҷӯ ва худопараст буд, ки имони ростин ҳамроҳи бозу ва ишқ ба маъшуқи ҳақиқӣ дар вуҷудаш реша давонда буд. Муноҷот, наът ва ҳамдҳои ӯ баёнгари он ҳақиқатанд. Шоир дар бисёр шеърҳояш ситоиш ба Яздони пок ва дуруд ба паёмбари ислом (с) –ро ҳусни хотима интихоб мекунад ва ҳамон гунае, ки дар ҳеҷ лаҳзаи зиндагиаш Худованд (ҷ) ва динашро аз ёд набурд, дар саропои девонаш низ хонанда ӯро чун як мусулмони комил ва амиқан муътамад ва ошиқи ҷонбозе дармеёбад, ки имони ошиқонаро бар имони тақлидӣ тарҷеҳ медиҳад:

Илоҳӣ, ҷавҳари тавфиқ деҳ теғи забонамро,
Зи осебу хазон кун дур гулҳои баёнамро.

Ва ё дар ғазале, ки бо ин байт оғоз мешавад:

https://bikhon.tj/

Ҷаббори лоязол Худованди акбар аст,
Дорои чархи анҷуманорои кишвар аст.

Шоир дасти ниёиш ба боргоҳи Худованд баланд мекунад ва буду набуди худро аз вай мехоҳад, ки корсози ҳама аст.

Ориф аз сукути ҳукумати Бухоро ва пирӯзии болшевикҳо норозӣ мешавад ва бо шеъри хашмолуд фарёди эътироз баланд мекунад:

Дар зери меғи куфр ниҳон офтоб шуд,
З-ин гуссаву алам ҷигари халқ об шуд.
Оташ забона зад дили мардум кабоб шуд,
Аз тахти адл азли ту олиҷаноб шуд.
Во ҳасрато, ки мулки Бухоро хароб шуд,
Дин шуд залилу душмани дин комёб шуд.

Шоир ба илму фарҳанг арҷ мегузорад, ба кулли наврасон ва ҷавонон панд медиҳад, ки биёмӯзанд ва дар партави дониш ва фаҳм масдари хидмат ба Ватан ва мардум гашта, пайи ободонии меҳан бикӯшанд. Қасидаи «Маориф»-и ӯ, ки солҳо боз онро шогирдони макотиби Чайоб ва Рустоқ чун тарона мехонанд, бо ин байтҳо сар мешавад:

Бингар ба тааммул, писари ман, дигаронро,
Аз дидаи худ дур бикун хоби гаронро.
Барбанд чу мардони ватандӯст миёнро ,
Аз даст мадеҳ домани соҳибназаронро.
Аз нури басар, аз ҳама илму ҳунар авлост,
Дар давраи имрӯз ҳунар аз ҳама болост.

Шоир бачагону наврасонро ҳушдор медиҳад, ки ҳатман аз файзи маориф баҳраманд гарданд, зеро танҳо тавассути маориф соҳиби илму ҳунар хоҳанд шуд ва ба соҳили мурод хоҳанд расид:

Эй лахти ҷигар, тифл, қадаҳнӯши маориф,
Ҳуш дор, наяфтӣ ба сар аз дӯши маориф,
Ганҷи ду ҷаҳон аст дар огӯши маориф.
Боби карамаш бар рухат имрӯз чу боз аст,
Бардор аз он тӯша, к-ин роҳ дароз аст.

Барои Ориф истиқлолияти миллии кишвараш шарти бақои миллат ва мардум ҳисоб меёбад. Бинобар ин шоир

https://bikhon.tj/

орзуманди он аст, ки истиқлолияти давлаташ абадӣ ҳукмрон ва мардум хӯҷаини тақдири худ бошанд:

То абад дар кишвари мо ҷашни истиқлол бод,
Сайди давлат дар каманди риштаи омол бод!

Ориф дар мусаддаси дигараш солгарди рӯзи таҷлили озодиро табрик ва таҳният мегӯяд ва бо забони шеър онро пазирой мекунад:

Марҳабо ин рутбаву ин кавкабу иқболро,
Ҳаббазо ҷӯшу хурӯшу ҷашни истиқлолро.

Шоир ҳифозати дин, Ватан ва озодиро аз воҷиботи ҳар як навҷавон медонад:

Гарат шӯри шуҷоат, эй писар, дар сар намебошад,
Зи даври чарх бар дастат майи аҳмар намебошад.
Ба ҷайби орзуят нақши симу зар намебошад,
Дилат дар хидмати дин гарм чун маҷмар намебошад.
Дами теғат гар аз хуни мухолиф тар намебошад,
Туро гоҳи дуое аз ману модар намебошад.

Ориф ҷаридаҳову матбуоташро ба унвони армуғонҳои шоиста ва садои ҳаяҷонноки ҳаёт василаи тасвири ҳаёти воқеии мардум ситоиш менамуд, ки шеъри зерин гувоҳи ин иддаост:

То ҳаст дар басити обу хуну бод,
То ҳаст субҳу шом ба ҳам ҷуфт инъиқод.
Рахшанда бод ахтари « Ислоҳ»-у «Иттиҳод»,
Хурсанду шод мардуми фирӯзбахт бод.
Ориф, кунам зи сидқи дилу ҷон дуои ӯ,
Ҳастам ба зери сояи чатри ливои ӯ.

Ориф ҳамеша тарғибгари ободӣ ва пешрафти меҳанаш буд. Ташаккули васеи техника, саноат ва мошин дар кишварҳои ҳамсоя ӯро ба ин андеша водор мекард, ки чаро кишвараш аз корвони пешрафти ин ҳама навгониҳо ақиб мондааст ва беихтиёр нидо мекунад, ки ҷавонони меҳанаш чаро ба сӯи эҷод ва офаринишу ибтикор ва навоварӣ раҳнамой карда намешаванд. Масалан:

Ало, бархез, аз хоби ҷаҳолат зуд аз бистар,
Кушо чашми тахайюл, санъати ҳамсояро бингар.

https://bikhon.tj/

Набошад зодаи Ҷопону Ҷарман аз ту афзунтар,
Ҷаҳоне комёб аз илму ту дар фикри гову хар.
Гарат номус аз тайёраву мутар намебошад,
Туро гоҳи дуое аз ману модар намебошад.

Кишваре, ки мардуми меҳнаткаш ва сарватҳои ҳангуфти зеризаминӣ, таърихи куҳану фарҳанги пурбору ғанӣ дорад, чаро бо деви фалокати эҳтиёҷ даст ба гиребон аст? Ӯ ба мардум, хоса ба ҷавонон ва равшанфикрон хитоб мекунад:

Мавсими шодӣ бувад, ай дӯстон, шодӣ кунед,
Ҷу ватанхоҳон хаёли фикри ободӣ кунед.
То ба кай шогирди мардум худ устодӣ кунед,
Конҳои лоҷуварду лаъл андар хоки мост.
Нуқра то ёқуту гавҳар дар замини поки мост.

Ориф гоҳе, ки хоким ва волие қадами андаке дар ҷиҳати ободонӣ ва рафъи мушкилоти мардум мениҳод, ба таҳсинаш мепардозад, вале сарвареро, ки адолату раиятнавозиро фаромӯш месозад ва дасти ҷафо ба ҷону моли мардум дароз мекунад, мавриди сарзаниш қарор медиҳад. Мусаддаси маъруфи ӯ таҳти унвони «Рӯзи Чайоб сахт парешону дарҳам аст» намунаи хуби ин иддаост. Вай масъулони мардумро ба хидматгузории дилсӯзона, бедорӣ, таъмини адолату накӯкорӣ даъват менамояд ва онҳоро огоҳ месозад, ки:

Нигаҳбонро агар дар дида хоб аст,
Басе гургу даранда комёб аст.
Агар чӯпон бароҳат хоб кардӣ,
Равони гургро шодоб кардӣ.
Ба ғафлат посбон бар хоб барбуд,
Шавад арвоҳи дурди мурда хушнуд.
Чаманро обу ранг аз боғбон аст,
Набошад боғбон гулшан хазон аст.

Ориф мисли дилхоҳ ватандор ба зодгоҳаш Чайоб муҳаббат дорад. Ӯ аз хушиҳои Чайоб шодмон мегардад ва аз ғамҳои он андӯҳгин. Орзу мекунад, ки Чайобаш обод ва мардумаш осуда бошад. Дар шаҳр ва зодгоҳаш меҳру муҳаббат, адолат ва бародарӣ ҳукмфармо гардад:

https://bikhon.tj/

Нишон ҷӯӣ агар зоҳид зи ҷаннат,
Фазои ишратангези Чайоб аст.

Ва ё дар ситоиши Тахнобод мегуянд :

Най – най чаману назора бар гул бошад,
Маъшуқаи маст ҷаъди кокул бошад.
Гар кисаи шавқ пур бувад аз дари айш,
Тахнободам фузун зи Кобул бошад.

Ориф Рустокро, ки бо Чайоб шарики ғаму шодӣ ва дорои таъриху фарҳанг аст, баробари Чайоб дӯст медорад ва забони гуфтор бар васфаш мекушояд:

Рустоқ , куҷо ман аз ту дилканда шавам,
Кай дар Қатаған бо лаби пурханда шавам,
Дар хонаи гӯр агар ба ёдам оӣ,
Фарёд зи дил бараоаму зинда шавам.

Ориф дар шеъраш аз мавзеъҳои ин сӯйи дарёи Омӯ - Кӯлобу Балҷувон ҳамеша бо меҳр ва дилсӯзӣ ёд мекунад. Шоир дар ғазали «Шӯхе, ки аз карашма дилам об мекунад, Аз ҳад зиёд карашмаву меҳроб мекунад…» зулму ситами маъшуқаро ба ҷабру ҷафои ба сари мардуми Кӯлоб овардаи болшевикон монанд кардааст:

Зулму ҷафову ҷавру ситам кард дар ҳақам,
Он сон ки балшевик ба Кӯлоб мекунад.

(Ҳамон ҷо,с.115)

Дар ғазали «Суратқашон, ки сурати рӯят кашидаанд, Чун сурати ту сурати дигар надидаанд…» аз мавзеи Балҷувон ёд мекунад:

Аз юмни давлати ту раоёи Балҷувон,
Дар маҳди амну офияте орамидаанд.

(Ҳамон ҷо, с.120)

Гумон меравад, ки Ориф ин ғазалро ҳангоми истиқомат дар Балҷувон эҷод намуда, ба ҳокими онҷо бахшидааст:

Дар зиндагонӣ ҷомаи иқбол дар азал,
Бар қоматат либоси ҳукумат буридаанд.

(Ҳамон ҷо, с.120)

https://bikhon.tj/

Ҳамчунин дар идомаи ин ғазал Ориф аз шатранҷбози машҳури кӯлобӣ – Ҳоҷӣ Хайём ёдовар мешавад, ки гӯё мамдӯҳаш дар шатранҷбозӣ аз мавсуф бартарӣ дорад:

Аспу руху пиёда агар ҷилвагар кунӣ,
Ҳоҷӣ Хайём бо руху ранги паридаанд.

(Ҳамон ҷо, с.120)

Шоир баробари ситоиши падидаҳои неки ҳаёт аз ноҷуриҳои зишти иҷтимоӣ накӯҳиш мекунад. Махсусан ришваситонӣ ва фоидаҷӯиро сахт мазаммат намуда, онро мӯриёнае бар пайкари адлу дод ва пешрафт медонад:

Хомӯш бош, магӯ ҳарф ба бешу ками Ориф,
Зи хавфи ришваситонон бикаш қалами Ориф.
Мабод ба ту расад аз замона ғами Ориф,
Надорӣ як сари мӯ тоқати ситами Ориф.
Ҳамеша ришваситон золиму ситамгор аст,
Аз ӯ Худои кариму расул безор аст.

Ориф боварӣ дорад, ки баъди сараш танҳо маҳсули хомаи шаҳдрезаш ба мерос мемонад:

Зи баъди Орифи маҳҷур нусхаи чанде,
Қасидаву суханаш ёдгор мемонад.

Оид ба шарҳи зиндагиномаи Ориф мақолаҳои зиёд аз ҷониби адибон ва муҳаққиқони Афғонистон нигошта шудааст, ки онҳо дар маҷаллаҳо ва ҷаридаҳои ин кишвар ба чоп расидаанд. Дар миёни ин навиштаҳо таълифоти Ҷамшеди Шуълафайзи Чайобӣ шоири тавонманд, муаррих, рӯзноманигори собиқадор , ки аз дӯстони наздик ва ҷонию ҳамсуҳбати шоир дар Чайоб, Хонаобод ва Бағлон буд, қимати баланди илмӣ дорад, зеро шарҳи ҳоли Орифро касе аз Ҷамшеди Шуълафайз дида, хубтару дақиқтар намедонист.

Мақолаи Муҳаммад Иброҳими Чайобӣ низ бо номи «Овое аз чоҳсори узлати таърихӣ», ки ба ҳайси муқаддимаи «Девони Орифи Чайобӣ» хизмат кардааст, дар истинод ба нигоштаи мавсуф рӯйи кор омадааст. Воқеан, рисолаи бистсаҳифагии Ҷамшеди Шӯълафайзи Чайобӣ бо хоҳиши Ғулом Ҳабиб Навоӣ – мудири рӯзномаи «Бадахшон» таълиф шудааст .

https://bikhon.tj/

Аксари муҳақиқон мӯътақиди онанд, ки зиндагиномаи Орифро аз варои сурудаҳо ва чакомаҳои ӯ бояд ҷуст, ки оид ба ин масъала пажуҳишҳои марҳум Абдулҳакими Валаволаҷӣ дар «Чароғи анҷуман», Мир Сайид Абдулкарими Ҳусайнӣ дар «Баҳори Бадахшон», Шоҳабдуллоҳи Ямаки Бадахшӣ дар «Армуғони Бадахшон», Насруллоҳи Рустоқӣ дар ҷаридаи «Иттиҳод» ва рӯзномаи «Бадахшон», Мавлоно Холмуҳаммади Хаста дар «Муосирини суханвар ва ёде аз рафтагон» ва мақолаи Айнуддини Наср дар маҷаллаи «Адаб» - нашрияи Донишкадаи адабии Донишгоҳи Кобул қобили ёдоварист .

Ориф мадҳро на барои таърифу тавсифи осмонии сардамдорони замон, балки чун василае аз баҳри баёни дардҳо ва нобасомониҳои хеш сурудааст. Ориф дар мадҳияҳояш шикоятро ҳам аз ҳадди эътидол намегузаронад. Ӯ ба Қатаған хитоб намуда, аз озорҳои чун хор дар ҷигар, аз набудани сояи оромӣ дар пойдевораш, аз тангии маҷрои гулӯ, аз беморие, ки муҳтоҷи ҳаким аст, аз набудани телефон, роҳ, мошин, осори фарҳанг ва садҳо мушкилоти дигар сухан мегӯяд ва мамдӯҳашро ба харобиҳои Ватан мутаваҷҷеҳ месозад. Шоир мегӯяд:

Лутфи султон менамояд, марҳами доғи Ватан,
Файзи борон аз замини хушк рӯёнад суман.

Орифро зиндагӣ дар тӯли сӣ соли фақириву тиҳидастӣ пуртоқат ва қаноатпеша сохта буд. Ӯ аз надоштани хӯрока, аз сармои сахти зимистон ва дигар мушкилоти зиндагӣ ба хубӣ огоҳ аст, вале ба ҳеҷ ваҷҳ аз зиндагӣ дилмонда намешавад, ба ояндаи дурахшон бо чашми умед менигарад, имони росих ва устувори Парвардигорро сипос ба ҷо меорад ва аз ҳама муҳимаш хеле қаноатпеша аст:

Пушти зонуи қаноат зиндагонӣ мекунам,
Мерасад бар чарх аз ҳиммат баландӣ поям.

Ориф дар васфи баҳор ва зебогиҳои он, тасвири бӯйи мушкбези гулу майсаҳои навдамида хеле моҳирона сухан мегӯяд:

https://bikhon.tj/

Имрӯз ҳамрикоб, ки омад насими субҳ,
Саҳро шуда чун таблаи аттор мушкбор.

Дар қасидаи зерин як гӯшаи табиатро, ки баҳор онро наққошӣ кардааст, хеле табиӣ ва бо маҳорати олии шоирона ба қалам додааст:

Аргувон гӯӣ ба хуни духтари раз шуста рӯй,
Бо ниҳоли боги хулд оварда аз ёқут бор.
Мавҷи шабнам нест, балки богубор аз нозукӣ
Баста аз иқди сурайё гӯши гулро гӯшвор.
Настаран болиду гул бишкуфту булбул нағма кард,
Чашми наргис дар тамошо монд ҳайратинтизор.
Шӯълаи рухсораи гул он қадар шуд нурпош,
Оташи Зардушт рушан сохт аз ҳар шохсор.

Ҳаҷвиёти Ориф низ бо маҳорату тавонмандии баланди шоирона суруда шудаанд. Вай дар айни зарофат ва ширинкорӣ одоби суханвариро ҳамеша нигоҳ медорад. Масалан, дар мухаммаси зерин мегӯяд:

Дорам ҳикояте ба шумо аз ҷафои ишқ,
Аз як-ду-се фалакзадаи бенавои ишқ.
Рӯзи фидоиёни тариқи вафои ишқ ,
Шайдои ишқу бандаи ишқу гадои ишқ,
Якрӯяю якҷиҳат ҳама дар кӯчарои ишқ.

Ориф дар як байти мадҳияаш ба Неъматуллохони Сомонии Шерхони ноибулҳукума суруда:

Бо фаршу зарфи давлат агар хоҷа маҳрам аст,
Филвоқиа ҳикояти хуршеду шабнам аст.

Шоир дар баробари қасида ва мухаммасҳои ба шарафи рӯзҳои шодӣ чун арӯсиҳо, милаҳо ва идҳо сурудааш, ба муносибати фавти ашхоси фарҳехтаи меҳан ва дӯстони қаринаш марсияҳои баландмазмун низ гуфтааст. Дар марсияе, ки ба муносибати вафоти духтари ҷавонмарги ҳокими вақти Чайоб месарояд, ғаму андӯҳи азими падару модари номуроду даҳанталхро бо тавоноии беназираш инъикос месозад:

Модар аз ҳаҷри ту дар оташи ғам месӯзад,
Падар аз ёди ту бо пайкари хам месӯзад.

https://bikhon.tj/

Хоҳар аз доғи ту бо оҳу алам месӯзад,
Хешу ақвом зи фавти ту ба ҳам месӯзад.
То ту рафтӣ, ҳама дар нолаву дар мотам шуд,
Нахли шодобии аҳбоб ба ҳар ҷо хам шуд.

Ориф сурудаҳои ошиқонаву баёни ҳунармандонаи фаровон дорад, «магар ашъори аз ин дастро ҳамвора бо матолиби сӯзманде омехтааст, ки ҳадаф аз он баёни андарзи боинтиқоди бо шарҳи достонию бо мақосиди дигаре будааст (Муқаддима ба «девони Орифи Чайобӣ» Лаҳур, 1373 хуршедӣ, с.22).

Хусусияти дигари ашъори Ориф аз он иборат аст, ки шоир бисёр адибона ва муваффақона истилоҳот ва вожаҳои мардумӣ, русуму анъанаҳои фолклори маҳаллиро дар либоси шеър ғунҷонида тавонистааст:

Аз хунук гуфтӣ, ки мебарад, галат бурдӣ гумон,
Оташе дар пумба дорад ***ҷелаки*** *якторам.*

Ё ки:

Ниҳода бар сараш заррин ***арақчин,***
Ки то бошад аз ӯ наззора гулчин.

Ё ки:

Шаҳриё, лоф мазан маскаи қишлоқ куҷост,
Кулчаи нозуку ***мангилчаи*** *қаймоқ куҷост.*

Ашъори Ориф ҳамвора бо дарназардошти расму русуми аҷдодӣ, фарҳанг, анъанаҳо ва зиндагии мардумаш эҷод шудааст, зеро шоир ба муқаддасоти мардумӣ арҷ мегузорад, меболад ва суханашро бо он рабт медиҳад. Ашъори шоир лабрези тасвири рӯзгори мардуми одӣ ва баёни вижагиҳои анъанавӣ ва иҷтимоии онҳост. Тасвири маросими сартарошон дар арӯсиҳо, сурудани шеърҳо ба шарафи арӯсии дӯстон, шарҳи милаҳои наврӯзӣ ва баҳорӣ, шинохту парвариши асп, ёде аз бузкашиҳо ва даҳҳо намунаи дигар шеърҳо ба назари хонанда ӯро чун рассоме ҷилвагар месозанд, ки зиндагии мардум ва муҳити иҷтимоияшро ба чирадастӣ тасвир месозад.

Ориф дар қиссапардозӣ ва баёни достон низ хеле тавоно ва муваффақ аст. Маснавиҳои «Моҳи рустоқӣ», «Ошӯби

https://bikhon.tj/

даврон», «Аспи Шоҳҷон» ва ғайра гувоҳанд, ки шоир аз ӯҳдаи тасвири саҳнаҳо ва ҷузъиёти достонӣ ба хубӣ баромадааст. Ориф бар вазни «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ «Фараснома»-ҳо гуфта, ба муносибати ҷунбиши Лаҳай маснавӣ низ сурудааст. Ҳамчунин Ориф ғазалҳои шоирони зиёдеро мухаммас бастааст.

Ориф чун паҳлавонони қавипанҷа дар кулли майдонҳои суханварӣ зӯрозмоӣ намуда, маҳорату тавонмандии худро исбот кардааст.

Мероси адабии то кунун бадастомадаи Ориф тақрибан аз 400 ғазал, 56 қасида, маснавиҳо, мусамматҳо, рубоиҳо ва мустазодҳо иборат аст.

Хулоса, Чайоб шахсияти чун Ориф тавоно ва шоире чун ӯ соҳибэҷозро ёд надорад. Ориф инро дарк намуда , дар як мухаммаси худ мегӯяд:

Чайоб имрӯз бар килки сухангӯи ту менозад…

Хамчунин Ориф ҳақ дошт, ки аз истеъдоди шоирӣ ва маҳсули хомаи шаҳдрезаш ифтихор намояд. Чунончи, дар қасидае мегӯяд:

Гар ин қасида барад бод ҷониби Ирон,
Зи рашки нола барояд зи гӯр Қоонӣ.
Ниҳад ба дидаи таслим Унсурӣ ангушт,
Ба тавқи бандагӣ ояд Шуҷоъи Кирмонӣ.

Бо вуҷуди истеъдоди баланди фитрӣ матоъи шоир бехаридор аст. Ба ӯ ва ӯ барин шоирони қодирсухан касе мутаваҷҷеҳ нест, фарёдҳо ва паёмҳои арзишмандашро гӯши суханшунаве нест, ки шунавад, дидаи эътиборе нест, ки бинад. Бинобар ин шоир гоҳо аз оламу одам ноумед мешавад, вуҷудашро яъс фаро мегирад:

Матои суханро харидор нест,
Вагарна сухандон яқин хор нест.
Ҷаҳон ҷумла дар шӯру гавго шуд,
Суханро агар қимате во шуд.

Аммо Ориф – шоири миллии Тахористон маҳбуби дилҳои мардуми одӣ гардид ва инак, қариб 60 сол аз фавти Ориф мегузарад, вале мардуми Чайоб, Рустоқ, Тахор ва

https://bikhon.tj/

Бадахшону дигар гӯшаҳои Афғонистон аз Орифу шеъри дилнишини ӯ ёд мекунанд, навозандагону овозхонони маҳаллӣ ашъори ӯро бо оҳанги дилчаспу марғуб дар тӯю сур мехонанд.

Ориф баҳори соли 1322 хуршедӣ (1944 мелодӣ) бемор мешавад ва дар рӯзи паҷшанбе 15 –уми моҳи саратон вафот мекунад. Ҷасади шоир дар саҳни боғи шахсии ӯ, ки дар сари роҳи Тахнобод ва Чайоб воқеъ аст, гӯронида шудааст. Ориф гӯё инро медонист, ки пешгӯӣ карда буд:

Месӯзам ҳамчу лола ба атрофи доғи хеш,
Парвонае ба зовияи бечароғи хеш.
Гумгаштаи худам, зи кӣ пурсам суроғи хеш,
Уфтодаам ба гӯшаяки кунҷи боғи хеш.

Дӯстону ҳаммаслаконаш дар марги шоир марсияҳои ҷонгудоз гуфтаанд, ки беҳтарини онҳо «Нолам» ном марсияи Мавлоно Сайид Хайруддин маҳсуб мегардад:

Эй қалам, лахтӣ, биё, бо чун мане ҳамроз бош,
Бо навои ин дили ғамдида ҳамовоз бош .
Ҳарчи мегӯяд дили танғам, даме дамсоз бош,
Мурғи табъашро дар ин ғамхона ҳампарвоз бош…

(Ҳамон ҷо, с.26)

Мавлоно Сайид Хайруддин истеъдоди нотакрори Орифро чунин тавсиф кардааст:

Дар гулистони сухан рашки каломи Анварӣ,
Дар балоғат аз Низомӣ бурда гӯйи бартарӣ.
Унсуриро кай расад бо ӯ мақоми чокарӣ,
Табъи тезаш карда бо донои тӯсӣ ҳамсарӣ.

(Ҳамон ҷо, с. 27)

Дар охири марсия мавсуф моддаи таърихи вафоти Орифро низ зикр кардааст:

Соли таърихи вафоташро хирад гуфто чунин:
Рӯзи панҷшанбе зи саратон 15он нозанин
Давраи шамсӣ ҳазору сесаду бисту ду (1322)
Ориф аз дунёи фонӣ сӯйи уқбо рӯ намуд.

https://bikhon.tj/

ТАВСИФИ ОБ ҲАМЧУН МАНБАИ ҲАЁТ ДАР ЭҶОДИЁТИ МИРЗО ТУРСУНЗОДА

Ӯст, ки аз осмон бароятон борон нозил кард. Аз он менӯшед ва бад он гиёҳ мерӯяд ва чорпоёнро мечаронад. Парҳезгорон дар ҷои амне ҳастанд, дар боғҳову чашмасорҳо.

(Аз «Қуръон»)

Мирзо Турсунзода дар ашъораш обро чун мояи зиндагонии инсон ва манбаи ҳаёт дар мавридҳои гуногун тасвир намудааст. Ӯ, ки дар сохтмонҳои азими давр-канали калони Фарғона ва канали Ҳисор чун ҷамоатчии фаъол иштирок дошт (2,11), ба қадри ҳар қатра оби ошомиданӣ мерасид, бо чӣ қадар меҳнату заҳмати дандоншикан кандани чӯй ва баровардани обро хуб дарк мекард, азоби беобӣ кашидани баъзе мавзеъҳои ттоҷикнишинро бо чашми сар дида буд. Дар иртибот бо ин шеъри «Омад канал» маҳсули ҳамин сафарҳои эҷодии шоир аст. Адиб аз омадани оби канали Ҳисор мехоҳад аз ҳама пеш ба мардум хушхабар расонад, онҳоро огоҳ созад, табрик намояд, ҳушдор диҳад, ки баъд аз ин онҳо лабташна нестанд:

Эй сабо, аз мо расон бар дӯстон, омад канал,
Ҳам хабар кун наварӯси бӯстон, омад канал.
Рав, ба ҳар як дар садо кун ташнагони обро,
Бо таманно бӯса зан аз рӯяшон, омад канал.
Муждаи нав мерасад бар Ватан, бархез халқи он,
Бо лаби пурханда ҳар пиру ҷавон: омад канал! (3,24)

Барои шоир об, ки манбаи он куҳ аст, хеле муътабар мебошад. М.Турсунзода дар шеъри «Силсилаи куҳи Ҳисор» дилбастагии худро ба куҳсори зодгоҳаш басо хуб ифода кардааст (1,44) ва манбаи об будани ин силсилакуҳҳои Ҳисорро таъкид ба таъкид ба мардум гӯшзад менамояд:

Бағали куҳи Ҳисор аст тамошогоҳи мо,
Манзилу маҳфили мо, бистари мо, ҷогаҳи мо.
Чашмаҳояш дами ҷӯшидану фаввора задан,
Гашта монанд ба оҳанги дили огоҳи мо…
Симу зар, сурмаву симоб диҳад куҳи Ҳисор,

https://bikhon.tj/

Ташнагонро шабу рӯз об диҳад куҳи Ҳисор.
Чорзону зада дар майкада чун пири мугон,
Ҷоми саршори майи ноб диҳад куҳи Ҳисор. (4, 125)

Дар манзумаи «Водии Ҳисор» (1940) тибқи тасвири М.Турсунзода баробари ташаккули камолоти шоир ҳамчун як нафар фарзанди арҷманди ин диёр оби ҷӯйбори Ҳисор низ чун як ҳаманафас, ҳамнишин ва ҳамрадифи шоираш садояшро ба овои дили ӯ ҷӯр месозад:

Ҳосилоташ чун фаровон аст,
Ки аз он оби баҳр ҳайрон аст.
Шар-шари ҷӯйбори Ҳисор,
Вазишу гардиши насими баҳор.
Ба ситамдидагони Шарқи асир,
Мекунад ин ҳаётро тасвир. (4,31)

Шоир ғарқи зебоию нафосат ва табиати дилангезу руҳнавози куҳистон гардида, ҳисси тафохури бепоёни ӯ боло мегирад. Махсусан «Рӯди куҳӣ» (1959) дар тасвироти Турсунзода басе зебою зинда ва чу ашъори ӯ руҳнавоз аст:

Нишастам дар лаби дарёи куҳӣ,
Ба худ ман ёфтам маъвои куҳӣ.
Сараш бар санг мезад рӯди куҳӣ,
Ба доман чанг мезад рӯди куҳӣ.
Ба мисли шири навҷӯшидае буд,
Палангу бабри хуннӯшидае буд.
Дара аз гуриши обаш садо дод,
Насимаш руҳро, ҷонро гизо дод…
Чароғи хонаи моро фурӯзӣ,
Лаби чоки биёбонро ту дӯзӣ… (4,80)

М.Турсунзода чун мӯниси дерин бо рӯди куҳӣ гуфтугӯ менамояд. Дар «Таронаи рӯд» (1968) чун як фарди ватандор садои қалбашро бо рӯдҳои диёраш ҷӯр месозад, рӯдро наззора менамояд, аз садои форами он нашъаю нишот мебардорад:

Рӯди куҳӣ, ту сароӣ ба ҳавои дили ман,
Ҷӯр созӣ нафасатро ба садои дили ман.
Шӯр дар сина ниҳон рақскунон мегузарӣ,

https://bikhon.tj/

Огаҳ астӣ магар аз дарду давои дили ман?
Ту ҳамон чашма, ки ҷӯшидаву фаввора шудӣ,
Ашки шаффофтарини ҷигари хора шудӣ,
Чашма дар куҳ будӣ, ҷӯй шудӣ, рӯд шудӣ,
Нури чашмони ману дидаи наззора шудӣ. (4,22)

Барои шоир рӯди нуқрагини зодгоҳаш чун хотираи дурахшони модари бузургвораш азиз аст:

Дӯст дорам, модарам, бо ёди ту қишлоқро,
Рӯдҳои нуқрагину нилгун офоқро…
(Шеъри «Модарам», 4, 107)

Меҳри чашмасорони диёр баробари меҳри Ватан дар дили шоир маъво гирифтааст. Дар шеъри «Бозгашт» ӯ чун як ватандор на танҳо муштоқи диёр, балки ҳумории оби зулоли чашмаҳои Ватан гардидани худро низ таъкид кардааст:

Чун ниҳодам пойи худ бар сари хоки Ватан,
Борҳо бӯсидам аз рухсораи поки Ватан,
Муддате будам агарчи дур, аммо ёди он,
Мевазонидам ба сар боди фараҳноки Ватан.
Хешро мебинам акнун боз дар оғӯши ӯ,
Боз мехонам суруди тозае дар ғӯши ӯ.
Боз мегирам нафас ман аз ҳавои бегубор,
Боз менӯшам ман об аз чашмаи пурҷӯши ӯ.

Ҳатто овои рӯдҳои Ватан аз он сӯи уқёнус ҳам пайваста дар гӯшҳои шоир садо медиҳад, руҳу ҷони ӯро навозиш мекунад:

Ватан, дар ҳар кучо омад ба сар форам ҳавои ту,
Ман аз он сӯи уқёнус бишнидам садои ту.
Агарчи дар миёни тӯфону мавҷи баҳрҳо будам,
Вале омад ба гӯши ман садои рӯдҳои ту.
(Шеъри «Ватан»; 4,105)

Ин маънӣ дар шеър шеъри «Ситора наздик» (1965) низ хеле ҷаззоб ба гӯш мерасад. Шоир садои рӯди куҳиро ба фарёди кабки дарӣ ташбеҳ дода, аз овои руҳбахши он қалбаш ба хурӯш меояд:

Фарёди рӯди куҳӣ ҳар дам ба гӯш омад,
Чун кабки куҳсорон дил дар хурӯш омад.

https://bikhon.tj/

Гуфтам, ки бода нӯшам, пӯшида бода нӯшам,
Дар пайравиам аз куҳ овози «нӯш» омад. (4,104)

Дар шеъри «Инсон ва куҳ» (1967) шоир тоҷики куҳистониро, ки ҳамнишину дилқарини куҳ аст, ба рӯд монанд кардааст, чунки ӯ низ дарёдил аст:

Зистӣ чун рӯди ноором дар огӯши куҳ,
Омад овозат ба гӯш аз синаи хомӯши куҳ…
Рашк мебурдӣ, ки аз як ҷӯй ҳосил мешавад,
Ҷӯй ба дарёҳои шӯрангез дохил мешавад. (4,109)

Шеъри «Рӯди ман» (1971) маҳсули эҷоди солҳои охири ҳаёти М.Турсунзода аст. Шоир боз ба рӯди айёми ҷавониаш рӯ оварда, ба ӯ роз мегӯяд. Бо гузашти солҳо дӯсти рӯд-шоир М.Турсунзода аз як ҷавони навхат ба мӯйсафеди нуроние бадал гардид, вале рӯди шоир ҳамон аст, ки ҳамон, бо як маром ҷорист:

Рӯди ман, олам дигар шуд, ту ҳамон астӣ, ҳамон,
Сарзаминат пурсамар шуд, ту ҳамон астӣ, ҳамон.
Даври ман даври ҳунар шуд, ту ҳамон астӣ, ҳамон,
Дидаю дил пуршарар шуд, ту ҳамон астӣ, ҳамон.

Аз ҳама муҳимтараш рӯд симои худро дигар накардааст: Хамон хел соф, дилкаш ва шаффоф боқӣ мондааст:

Осмон дар синаи ту аксандозӣ кунад,
Бо ҷамоли ту ситора шӯхию бозӣ кунад.
Оламеро ҳусни ту аз хештан розӣ кунад,
Моҳи гардун дар дили шаб гарданафрозӣ кунад. 4,126)

Ҳатто шухию бозӣ, даву часапаш низ ҳамон хел боқӣ мондааст: метапад, медавад, меҷаҳад, сар ба санг мезанад, фарёд мекашад:

Медавӣ дар куҳсору сар ба сангон мезанӣ,
Уштури мастӣ магар, ҳар сӯй ҷавлон мезанӣ?
Даст ба сар мӯхарошон, рӯхарошон мезанӣ,
Қатраҳои сардро бар кӯҳсорон мезанӣ. (4,126)

Ниҳоят, шоир обро чун эъҷози эзидӣ аз дами шамшер бурротар, аз ашки чашми тифл софтар, аз хуршед рӯшантар, аз бод тундтар ва аз нахчир ҳам чаққонтар донистааст:

https://bikhon.tj/

Дидаам аз сабзаҳо хуррам бувад оғӯши ту,
Кабкҳо хонанд форам рӯзу шаб дар ғӯши ту.
Кас намедонад, ки чандин аср ҷорӣ гаштаанд,
Обҳо аз чашмасори синаи хомӯши ту. (4,48)

Шоир аз тамошои куҳсорон ба вақд омада, шаршараро, ки аз шӯхаҳои кухҳо рӯ ба поён меҷаҳад, тори гесӯи муннақаши куҳсорон ва ҳусни зебои табиат номидааст:

Ҳусни зебои табиат зиннати рӯи ту шуд,
Шаршара дар шӯхаҳоят тори гесӯи ту шуд. (4,48)

Дар шеъри «Обхез» (1951) М.Турсунзода ба тариқи умумӣ оид ба манбаи оби ошомиданӣ будани Тоҷикистон хонандаро ҳушдор медиҳад:

Кишвари тоҷик дорад кухҳои сарбаланд,
Обҳои шӯх дорад, чашмаҳои дилписанд. (4,66)

Сипас, инони суханро ҷониби пиряхҳо, ки манбаи обанд, мегардонад. Таъкид менамояд, ки манбаи оби дарёҳои Вахшу Панҷ, Кофарниҳону Ому маҳз ҳамин пиряхҳо буда, боиси зиндагонӣ ва муҷиби ифтихори моанд:

Рӯдҳои ҷорӣ аз ҳар як дара кафк бар даҳон,
Меҷаҳад аз санг бар санге хурӯшон, сарфишон.
Аз сари Помир то кухи Харангони Ҳисор,
Сӯи водӣ мефиристонанд дарё бешумор.
Вахш сӯи Панҷи шуҳратнок ояд лаб зада,
Аз бараш Кофарниҳон, дарёи Омӯ гап зада.
Тоҷикон нозанд аз ин гуна дарёҳои худ,
Аз мусаффо обҳои кишвари зебои худ. (4.66)

М.Турсунзода дар аксарияти шеърҳояш ба васфи обҳои равону ҷонбахш ақаллан байте гуфтааст:

Асрҳо софии оби ҷӯйи мо,
Мекунад ҳайрон рухи оинаро.

(«Ёдгори беназир», 4,25)

***

Даруни синаат чун Панҷи пурҷӯш,
Танатро лолаҳо бинмуда гулпӯш.

(«Ба куҳсори тоҷик», 4,26)

***

https://bikhon.tj/

Бадахшон, сарзамини куҳсорӣ,
Чӣ хушбоду ҳавову обшорӣ.

(«Бадахшон», 4,54)

Чӣ тавре, ки М.Турсунзода аз як деҳотибачаи қаратоғӣ то ба дараҷаи ходими намоёни давлатӣ сабзид, чашма ва рӯди шоир низ тадриҷан ба дарёи пуртуғён мубаддал гардидаанд, ба дарё, ки аз дили пойтахти Тоҷикистон равон аст. Дар шеъри «Дарёи Душанбе» дилбастагии шоир нисбат ба ин дарё хеле самимӣ қаламдод шудааст:

Дар соҳили он манзили ман ҷой гирифтаст,
Як богу чаманзор саропой гирифтаст.
То оби Душанбе шуда ҳамсояи наздик,
Ҷо аз ҷигари мамлакати бой гирифтаст…
Монанди мани шоири дилдодаи ин об,
Дар рӯйи ҷаҳон боз дигар кист муқимӣ?

М.Турсунзода дар шеъри «Муроҷиат» (1952) таъкид менамояд, ки маҳз оби чашмасорони тоҷик, ки ба дарёҳои пурталотуми Панҷу Ому табдил меёбанд, на танҳо сарзамини Тоҷикистонро, балки дашти Қароқуми Ӯзбекистонро низ ба гулбоғи зебое бадал сохтаанд:

Ту медонӣ, ки оби чашмасорон,
Равад аз қуллаҳои куҳсорон.
Гаҳе рақсидаву гоҳе суруда,
Ба сӯи Панҷу Омуи хурӯшон.
Равон Омуст аз сарҳадди тоҷик,
Ба боғи кишвари зебои ӯзбек.
Барои фатҳи фардои Қароқум,
Барад ҳар мавҷи Ому муждаи нек. (4,75)

М.Турсунзода на танҳо рӯду дарёҳои Тоҷикистон, балки обҳои дигар кишварҳоро низ тараннум менамояд. Ӯ анъанаи адибони класикии форсу тоҷик-Абӯабдуллои Рӯдакӣ, Аттор, Мавлавии Румӣ, Ҳофизу Камол ва дигаронро оид ба васфи Ҷӯйи Мӯлиён, Даҷлаву Ҷайҳун, Рукнобод ва ғайра идома дода, махсусан ба тавсифи рӯдҳои Нилу Ганг чун обҳои диёраш боҳарорат сухан мегӯяд, ки каломаш дилпазир ва нигоштаҳояш шоёни тақдир аст:

https://bikhon.tj/

Гуш кардам Шарқро, ҳам Нилро, ҳам Гангро
Нармдил хоку замину пурталотум сангро. (4,274)

Махсусан дар силсилаи ашъори ҳиндустонии М.Турсунзода васфи об фаровон дучор меояд. Барои шоир дар кишвари Бангола хусусан обҳои равону софаш беҳтарин боигарист:

Ҳеҷ шунидӣ ту, ки дар офтоб,
Об чу симоб хӯрад печутоб?...
Об равад таг-таги яхҳои пир,
Мисли ҷавоҳир зи дили ҳар адир.
(«Меҳмони мағрибӣ», 4,173)

М.Турсунзода дар шеъри «Рӯди Ганг» бо ин рӯди муқаддас чун чашмасорону рӯдхонаҳои диёраш суҳбат меорояд, сабаби қашоқии мардуми Ҳиндустон ва истилои ачнабиёнро аз ӯ пурсон мешавад. Ниҳоят, ба рӯд чун дӯсти холис маслиҳати бародарона медиҳад:

Ҳарчи бошад, бузург рӯд астӣ,
Ҳиссаи баҳри беҳудуд астӣ,
Рӯдворона зиндагонӣ кун,
Ҷӯш зан, ҷӯш зан, ҷавонӣ кун! (4, 173)

Дар достони «Духтари муқаддас» (1955) ба овардани мисраи:

«…Рӯди Ганга ошиқи хокистарам»

Аз муқаддас будани ин об ҳушдор медиҳад, вале ин қазия дар достони «Аз Ганг то Кремл» (1969-1970) тавсеа меёбад.

«Рӯди Ганг-оҳуи рамидаи кӯҳ,
Деҳрадун-синаи даридаи кӯҳ» (4,297)

-гӯён бори дигар пардаи розро аз рӯи ин рӯд мебардорад:

Ганги пурмавҷ устухон шӯяд,
Моҳиш гурусна гизо ҷӯяд. (4,296)

Дар достони «Аз Ганг то Кремл» низ шоир ҳини тасвири манзараҳои Ҳиндустон пеш аз ҳама обҳои онро ёдоварӣ кардааст:

Гарчи ҳастанд бешаҳо хомӯш,
Лек дарёву чашмаҳо пурҷӯш.

https://bikhon.tj/

Шаршари рӯдхонаи куҳсор,
Мерасад чун садои мусиқор. (4,300)

М.Турсунзода дар достони «Садои Осиё» (1956) аз рӯди Нил ва муқаддасоти он хабар медиҳад. Агар Абдулқосим Фирдавсӣ:

«Куҷо рӯз дорад ба ҳаштод пил,
Бибандад, чу хоҳад, раҳи рӯди Нил». (5,854)

гӯён аз рӯди Нил ёдовар шуда бошад, М.Турсунзода Нилро чун рӯди бузурги Миср, чун оби ҷонбахши мардуми ин диёр мадҳу ситоиш мекунад,сабабҳои дилбастагии мардумро ба ин рӯд мекушояд:

Осиё гӯяд сухан аз печутоби рӯди Нил,
Аз булӯрин қатраҳои сард-оби рӯди Нил.
Рӯди Нил ояд ба хоки Миср аз роҳи дароз,
Реги саҳро рӯ ниҳад бар Нил бо аҷзу ниёз.
Бо хати хоно навиштанд аз замонҳои қадим,
Ташнагон дар санги хоро мадҳи дарёи азим:
«Нил агар саршор бошад, лаб занад, ҷӯшад, дамад,
Ризқи фаллоҳон фаровон, баҳрашон ояд мадад.
Нил агар хоҳад, ба ҳар кас медиҳад ҷоҳу ҷалол»,
Мисриёнро зистан бе Нил ин амри маҳол!
Мардуми ин сарзамин дар рӯзи мотам, рӯзи тӯй,
Мекунад бо меҳрубон рӯди бузургаш гуфтугӯй.
Модарон оранд тифлонро ба назди оби рӯд,
Бо таваллову тазарруъ, бо салому бо суҷуд.
Орзу доранд, ки фарзандашон монанди Нил,
То абад пурҷӯш бошад, арҷманду софдил. (4,274).

Шоир ба садои рӯдҳои Гангу Нил гӯш дода, рӯди хурди даҳааш аз лавҳи хотираш мегузарад, ба ёди даҳааш, ки як пораи Тоҷикистон азиз аст, дилаш гум мезанад:

Гӯш кардам…Вазиши рӯди равон омад ба ёд,
Деҳи ман дар Ҳисори шодмон омад ба ёд.
Қуллаҳои барфпӯши куҳсоронаш ба ёд,
Чашмаҳои нуқрамонанди куҳсоронаш ба ёд.
Рӯди қишлоқи ман аз оҳу сабуктар меравад,
Дар шаби маҳтоб сина пур зи ахтар меравад…

https://bikhon.tj/

Рӯди хурди деҳаи ман ҷастухезе мекунад,
Осмони Тоҷикистон рангрезӣ мекунад…,
Рӯди хурди деҳаи ман рӯди пуршӯр аст, шӯр,
Бо садои рӯдҳои Осиё ҷӯр аст, ҷӯр… (4, 275).

Хулоса, об ҳамчун яке аз гуворотарин муқаддасоти заминӣ барои М.Турсунзода манбаи илҳоми бепоён ва василаи шукргузории шоир ба обу хоки Тоҷикистон аст.

Пайнавиштаҳо:

1. Акбаров Ю. Ашъори ватанхоҳии М.Турсунзода. Дар маҷмӯаи «Ҷашнномаи Мирзо Турсунзода». –Душанбе, 1971.
2. Маъсумӣ Н.Ҷавонӣ ва камолоти мусаввири ҳусну дил. Дар ҳамон маҷмӯа.
3. Худойдодов Б. Се очерк дар бораи се адиб. –Душанбе: Ирфон, 1983.
4. Мирзо Турсунзода. Шеър ва достонҳо. –Душанбе: Адиб, 1991.
5. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷилди 2.-М, 1969.

https://bikhon.tj/

БА Ӯ ЗИНДАГӢ КАРД МОИНДАРӢ…

Он ҷо ки гул аст, неши хор аст он ҷо,
Дар беша, ки сайд аст, шикор аст он ҷо.
Ҳар гаҳ ки ба боғ сангборон бинӣ,
Медон, ки нахли мевадор аст он ҷо.
Ғафур Мулло

Чанд сол қабл ҳангоме ки асари муҳаққиқи эронӣ Алиризои Қазва «Хуршедҳои гумшуда»-ро мутолиа менамудам, дар қатори дигар шоирони машҳури дар замони «даступобаста» ному насаби ошно-устоди зиндаёд Ғафур Муллоро низ хондам. Муҳаққиқи эронӣ дар мундариҷа ҷойи таваллуд ва вафоти шоирро овардааст, ки саҳҳеҳ нест. Шоир на дар Муминободи Кӯлоб, балки дар деҳаи Амринги ноҳияи Шӯрообод ба дунё омадааст. Вафоташ низ на дар шаҳри Қӯрғонтеппа, балки дар деҳаи Виёни ноҳияи Бохтар иттифоқ афтодааст.

(Ниг. «Мундариҷа 12. Ғафур Мулло (1922, Муминободи Кӯлоб-1992, Қӯрғонтеппа»).

Дар аввал муаллифи китоб Алиризои Қазва аз рӯзгори рукуд ва бозмондагӣ ёд мекунад, ки адибони бедордилро даступобаста намуда буданд: «Рӯзгори дароз, ки шахсияти Ленин ва Истолин бар сарзамини шӯравиҳо соя афканда буд ва дидем,ки дар шикасти ин бутҳои сангӣ, Хрушев ва Горбачёв- роҳбарони ҳизби каммунист ва давлати Иттиҳоди Шӯравӣ низ бетаъсир набуданд.Воқеан, соли 1991 зилзилае буда,ки охирин бутҳои таралеъхӯрдаи сиёсиро бар замин андохт. Он бутҳои сиёсӣ шикаста шуданд, аммо дар фазои адаби он замон ҳанӯз башиддат кеши шахсият вуҷуд дорад, ҳанӯз хатти як нақди ҷиддӣ ва бепарво бар осори Турсунзода, Миршакар ва…, ки ҷудо аз тавоноиҳои адабиашон, костиҳое низ доранд, дар ҳукми як гуноҳи кабира маҳсуб мешавад!» (с. 21).

Сипас, муҳаққиқ инони суханро ҷониби Ғафур Мулло мегардонад ва аз шоири дардкашидаву гумном, аз табъид ва танҳоию ғаму ғурбатҳои мавсуф ёдовар мешавад:

https://bikhon.tj/

«Ҳанӯз дар канори номи Ҳабиб Юсуфӣ ва Аминҷон Шукӯҳӣ ва Мирсаид Миршакар наметавон шеъри шоири дардкашида ва гумном чун Ғафур Муллоро оварда, ҳатто агар рубоии бо ин зебоӣ дошта бошад:

Эй бехирадон, чаро маро санг занед,
Бар домани поке, тӯҳмату чанг занед.
Фардо чу садаф маро зи дарё ҷӯянд,
Чун доси шикастае Шумо занг занед.

Оё як умр табъид ва танҳоию ғурбат барои одаме чун Ғафур Мулло бас набуд? Ин шӯҳратзадагиҳо фазои шеъри тоҷикро сиёҳ кардааст! Магар бояд ҳамеша соҳиби китоб ва ҷоизаи давлатӣ фалон ва беҳмадон буд»?

(Ниг. Алиризои Қазва. Хуршедҳои гумшуда. Осори сад шоири тоҷик аз сад соли ахир.-Теҳрон, 1376.-С. 21).

Ростӣ, аз мутолиаи мисраъҳои шоир сахт мутаассир гардидам, зеро ин сатрҳоро чил сол пеш аз забони худи устод шунида будам. Охир, соли 1972 вақте ки дар синфи ҳафт мехондам,устод ба ман аз забон ва адабиёти тоҷик дарс медод ва ҳамчунин мо дар ҳамсоядеҳа мезистем. Борҳо бо устод пойи пиёда шаш километр роҳи байни деҳаҳои Яккатуту Мискинободро паймуда, аз мактаб то ба хона мерасидем.Устод гоҳо ба ҳаяҷон омада, «Ғамдидае, ки хонад шарҳи ғами Ҳилолӣ, Аз хуни дидаи худ рангин кунад рисола» гӯён саҳифаҳои ғамбори рӯзгори нобасомони хешро варақгардон менамуд ва ҷо-ҷо бо тақозои фикр байте ё рубоие аз эҷодиёти худ низ қироат мекард, вале мисраъҳои болоиро пайваста замзама менамуд.Ин аст,ки то ҳол ашъори устод Ғафур Мулло вирди забони садҳо хатмкардагони мактаби миёнаи №11, ноҳияи Вахш аст.

Соли 1992, моҳи июн мебоист 70- солагии устод Ғафур Мулло дар миқёси вилояти собиқи Кӯрғонтеппа таҷлил мегардид. Бо мақсади сабти рӯзгори нобасомони устод ману котиби ҳамонвақтаи иттифоқи нависандагони вилояти собиқи Кӯрғонтеппа Муҳаммадалии Аҷамӣ маслиҳат намуда, рӯзи 6-уми июни соли 1992 ҷониби хонаи устод Ғафур Мулло таноби роҳ кашидем. Воқеан, мавқеи сукунати

https://bikhon.tj/

ман- деҳаи Мискинободи ноҳияи Вахш, аз Муҳаммадалии Аҷамӣ канори шоҳроҳи Қӯрғонтеппа - Колхозобод (ҳоло Ҷалолиддини Румӣ), аз Ғафур Мулло сари баландии Ӯртабуз (деҳаи Виёни ноҳияи Бохтар) буда, онҳо дар масофаи ду километр дур аз якдигар воқеъ шуда буданд. Макони сукунати М. Аҷамӣ дар мобайн ҷойгир шуда буд. Мо аксар дар ҳавлии ӯ дар таги тути калон ҷамъ мешудем. Ба маҳфили мо гоҳо устодон Пиримқул Сатторӣ, Саидҷамол Зиёӣ ва Амиршоҳи Хатлонӣ низ ташриф меоварданд. Онҳо ба ин васила ҳам ҳаво мехӯрданд ва ҳам аз ашъори тозаашон моро воқиф месохтанд.

Камина пешакӣ хостам,ки аз шеърҳои дар васфи устод Ғафур Мулло навиштаи дигарон огаҳӣ ёбам. Бо ин мақсад баъзе китобу рӯзномаҳоро варақ задам, маҷмӯаҳои ашъори шоир «Ҳарфи дил» ва «Шадда»- ро мутолиа намудам. Ба ман махсусан мисраи дар васфи устод гуфтаи Исо Раҳим-мухбири махсуси рӯзномаи «Ҷумҳурият» («Тоҷикистони советӣ») дар собиқ вилояти Қӯрғонтеппа хуш омад:

… *«Ду абрӯи сафеди ту ду байти сабки хатлонӣ»*

Шоир Муҳаммадалии Аҷамӣ низ баъди шиносоӣ ба рӯзгори нобасомони Ғафур Мулло сахт ба риққат омада гуфтааст:

Ба ту зиндагӣ кард моиндарӣ,
Ба худ гаштӣ ҳам модару ҳам падар.
Бидонад дар ин ҷангали зиндагӣ,
Дарахти табархӯрда захми табар.
Ғаму дарди худро нагӯӣ ба кас,
Ту монӣ бузурги ҷавонмурдаро.
Дарахти ҳаёти ту ояд ба ёд,
Чу бинам дарахти табархӯрдаро.

Вақте ки маҷмӯаи ашъори Ғафур Муллоро мутолиа намудам, чашмам ба шеъри «Камонҳоро кунем испори деҳқон» афтод. Дарк кардам, ки шоир барвақт барои пешгирии ҷанги хонумонсӯз бонги изтироб зада будааст.

Бо ин андешаҳо ба хонаи устод Ғафур Мулло дар рӯзи ваъдагӣ расидем.Манзили шоир дар ҷойи хушбоду ҳаво ва

https://bikhon.tj/

шамолрас ҷойгир шудааст,ки бо номи Ӯртабуз машҳур аст. Моро устод дар рӯйи кати таги зардолу шинонид. Азбаски ҳини зардолупаз буд, мо дар ҷоямон нишаста, дастамонро сӯйи дарахти зардолу дароз карда, канда мехӯрдем. Ман гуфтам, ки « Устод, шумо маҳз ҳамин хонаатонро васф карда гуфтаед, ки:

Дар гӯшаи як водист ин хонаи мо,
Обод зи шодиҳост кошонаи мо.
Аз бому дари зарпарастон болост,
Ин бому дари пастаки вайронаи мо .

Устод дар ҷавоб сар ҷунбониданд ва иброз доштанд, ки шукр дар таги ҳафтодсолагӣ бо шарофати фарзандон соҳиби ҳавлии барҳаво шудем, вале «… Нон вақте диҳанд, ки дандон нест.» Ҳамчунин илова намуданд, соли гузашта Бозор Собир бо як гурӯҳ шоирон ба ҳавлии мо қадам ранҷа намуда буданд. Ман шеъри хондаатро барои вай қироат кардам.Ҳам шеър ва ҳам ҳавлиро таъриф намуд. Устод ба баёни шарҳи ҳолаш шурӯъ кард. Ду- се дақиқа аз ину он суҳбат намуду баногоҳ гуфт:«Ман шарҳи ҳоламро нақл карда наметавонам, аламҳоям тоза мешаванд.Беҳтараш Илҳомҷон, писарам, аз мағоза ягон шиша май биёрад, то ки қулфи забони маро кушояд». Устод майро дар пиёлаҳо мерехту ба сар мекашид. Дасташро дароз карда, як дона зардолу канда, аз болояш ба даҳонаш партофта, газак мекард ва ману Аҷамӣ низ ба ӯ пайравӣ мекардем. Тадриҷан устод ба гап даромад. Аҷамӣ савол медоду ман навишта мегирифтам. Ҳаминаш ба ман аҷиб намуд, ки устод ба синни 70 қадам монда буд, вале чун рамзи эътироз «Нафақаи давлати шӯравӣ ба ман лозим нест» гӯён аз гирифтани нафақа саркашӣ мекард.Он рӯз то ноҳақ аз вазифаи директори мактаби ноҳияи Маскав (ҳозира Ҳамадонӣ) озодшавиашро нақл кард.Ҳини нақл борҳо оби дидааш рӯяшро мешӯст. Ниҳоят, устод «Дигар наметавонам, боз ҳафтаи дигар» гӯён ба нақлаш нуқтаи тамат гузошт. Якшанбеи рӯзи 13-уми июн боз ба ҳавлии устод омадем. Дар ҷойи муқарраршуда ҷой гирифтем. Устод шарҳи ғамашро

https://bikhon.tj/

идома дод. То соати дувоздаҳи шаб дам гирифтаву масту ҳушёр аз зиндагии вожгунаш қиссаҳо намуд. Дар охир таъкид ҳам кард, ки дар бораи банда дар ҳафтавори «Адабиёт ва санъат» мақола чоп кунед. Боз «Имшаб ба қиссаи дили ман гӯш мекунӣ, фардо маро чу қисса фаромӯш мекунӣ» нашавад, ки агар бимирам, арвоҳам, аз шумо домангир хоҳад шуд.

Устод гӯё ин суханонро дониста гуфта будааст. Бар асари нобасомониҳои солҳои 1991 -1992 ҷашни 70- солагии устод қайд нокарда монд. Навиштаҳои ман низ ҳини гурезогурезу кучокӯч гум шуд. Устодро бори охирин моҳҳои ноябри соли 1992 ҳине ки дар мағозаи шафати боғи марказии шаҳри Қӯрғонтеппа дар навбати нон будам, дидам. Давида наздаш рафтам. Устод хеле озурдахотир буд. Гуфт, ки як ҳафта боз дар хонаи нависанда Рашид Юсуфӣ панаҳ бурдааст. Аз пеши ман дар навбати нон истод. Як нон гирифт. Онро нигоҳ карду сӯйи ман дароз кард «Гир, гуфт вай, ту кӯдакдорӣ. Дар шаҳр орд нест, вале мо орд дорем.» Ман «ташаккур» гуфта нонро гирифтам. Вай гуфт, ки ман ба хона, ба Ӯртабуз меравам. Ҳамин вақт як мошини боркаш аз куҷое омада истод ва гуфт, ки ба Колхозобод меравад. Азбаски дар болояш одамон савор буданд, устод ба ман даст дода, хайрухуш кард ва ба мошин савор шуд.Баъдтар ҷанг шиддатноктар шуд ва мо дигар аз аҳволи устод воқиф шуда натавонистем. Чанде пас писараш Икром нақл кард,ки дар болои мошин устод баъзе шиносҳои ҳамдеҳаро мебинад ва аз хонаводааш пурсон мешавад. Як баддаҳон бардурӯғ мегӯяд,ки писарат Иқболро боевикҳо куштаанд.Устод «оҳ» мегӯяду аз ҳуш меравад.Ӯро базӯр ба ҳуш меоранд ва аз китфҳояш бардошта, то хонааш мерасонанд. Баъди ду рӯзи беморӣ вафот мекунад.

Ба қарибӣ як шогирдам ҳамон дастнависи бист сол пеш сабткардаамро аз куҷое ёфта овард. Шарҳи ҳоли устодро бори дигар мутолиа кардам.Чашмам ба сарлавҳаи мондаам афтод, ки як мисраи шеъри худи устод буд:

« То мижа задам, ки як баҳорам бигузашт»…

https://bikhon.tj/

Ин дафъа қавл додам, ки дар хусуси устод Ғафур Мулло хоҳам навишт, набошад рӯҳи пурфутӯҳи устод аз мо то қиёмат домангир хоҳад шуд. Ба устод Аҷамӣ занг зада, барояш аз ёфт шудани сабтҳои гумшуда хушхабар расонидам ва ӯро аз мақсадам воқиф кардам. Хеле хушнуд гардид. Инак, ба варақҳои зардшудаи бистсола гаштаву баргашта зеҳн мемонам, то ки ягон лаҳзаи ҳаёти устод фурӯгузор нагардад.

Устод Ғафур Мулло (Муллоев Ғафур) соли 1922 дар мавзеи зебоманзари Дашти Ҷами собиқ вилояти Кӯлоб таваллуд шудааст. Соли 1940 омӯзишгоҳи омӯзгории шаҳри Кӯлобро хатм мекунад ва барои кор ба Даштиҷум фиристода мешавад. Мудири шӯъбаи тарғиботу ташвиқоти кумитаи ҳизбии собиқ ноҳияи Даштиҷум шуда, адои вазифа менамояд. Солҳои 1945-1947 дар Донишкадаи дусолаи муаллимтайёркунии шаҳри Кӯлоб таҳсил менамояд. Ҳангоми таҳсил Ғафур Мулло худро чун доничӯи донишманд, фаъол ва ҳаматарафа огоҳ нишон дод. Дар донишкада ба ҳайси котиби камсамолии донишҷӯён адои вазифа менамуд. Ин буд,ки вақти тантанаи дипломгирӣ вазири маорифи вақти ҶШС Тоҷикистон Неъматуллоев заҳмати ӯро бо нишони Аълочии маорифи халқи Тоҷикистон қадршиносӣ намуд.

Ғафур Мулло баъд аз хатми донишкада фаъолияти кориашро аз вазифаи муаллими забон ва адабиёти тоҷики мактаби миёнаи ба номи Молотови шаҳри Кӯлоб оғоз намуд. Охири соли 1948 ӯро ба кумитаи ҳизбии Кӯлоб ба кор даъват намуданд. Баъд аз як сол ариза дода, аз ин вазифа даст мекашад ва дар ягона мактаби миёнаи тоҷикии шаҳри Кӯлоб муовини директор шуда кор мекунад.Оид ба фаъолияти омӯзгории шоир собиқ шогирдаш, номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти Донишгоҳи давлатии Кӯлоб Қаюм Сангов мегӯяд, ки устод муаллими ҷавон, вале қобилиятнок буд, ба мо хеле башавқ дарс медод. Гоҳо аз ашъори худаш низ қироат мекард.

https://bikhon.tj/

Аввалин шеъри Ғафур Мулло соли 1946 ба муносибати иди Ғалаба дар рӯзномаи «Ҳақиқати Кӯлоб»-нашрияи кумитаи ҳизби коммунисти вилояти Кӯлоб таҳти унвони «Солонаи Иди зафар» чоп мешавад.

-Ҳангоми донишҷӯй,- ба ёд меорад шоир,-дар дарси устод Муҳаммадҷон Шакурӣ шеър менавиштам, ки устод маро дида, дафтарамро гирифта хонд ва маро ба хонааш даъват намуд. Ба ман оиди рисолати шеъру шоирӣ маслиҳатҳои судбахш дод. Шеърамро,ки ҳачвӣ буд, таҳрир намуда,ба рӯзномаи вилоятӣ барои чоп дод. Баъди чопи ин шеър маро устодону ҳамкурсон ва кулли донишҷӯён эҳтирому эътироф мекардагӣ шуданд.

Ғафур Мулло то соли 1955 муовини директори мактаб буд. Ҳамон сол бо мудири шӯъбаи маорифи шаҳри Кӯлоб Иззатов гапаш мегурезад. Охири сол мудири маорифи вилоят вайро даъват карда мегӯяд, ки ҷойро ихтиёрӣ холӣ кунад,зеро занҳои калонҳои вилоят бекор мондаанд. Онҳоро дар мактаби шаҳр вазифа бояд дод. Таҳти фишор ӯро дар яке аз мактабҳои деҳаи Сариосиё директор таъин мекунанд. Аксари муаллимони мактаб саводи кофӣ надоштанд. Ин буд, ки сахтгирии директори ҷавони мактаб ба табъи онҳо намефорид. Бо маслиҳати шали Сайид-мудири шуъбаи тарғиботу ташвиқоти кумитаи ҳизбии шаҳр, оне, ки Ғафур Мулло боре дар маҷлиси ҳизбӣ ӯро танқид карда буд, се нафар муаллими иғвогар аз болои директор ариза менависанд.Тафтишгарон аз Раёсати маорифи вилоят ва Вазорати маориф омада санҷиданд. Ғафур Мулло ҳақ баромад ва се нафар омӯзгорони аризабоз аз кор озод карда шуданд. Вале шали Сайид аз асп фуромада бошад ҳам, аз узангу нафуромад. Пайки мувофиқ меҷуст,ки аз Ғафур Мулло қасд гирад. Ин дафъа барои ӯ баҳонае ёфт мешавад.Ба сабаби дар ҷаласаи ҳизбӣ иштирок накардан шоир аз вазифаи ишғолкардааш бо пешниҳоди шали Сайид озод карда мешавад. Баъди ин ҳамроҳи Рабиев ном шахс Ғафур Мулло ба Данғара меоянд.Як сол дар мактабҳои ин ҷо муаллимӣ мекунанд.Соли 1957 бо даъвати ҳамкурсаш

https://bikhon.tj/

Аюб Файзиев,ки директори мактаб буд, ҳамроҳи Рабиев ба ноҳияи Маскав меояд ва дар мактаби миёнаи ба номи Ленини хоҷагии ба номи Ленин ӯ муовини директор таъин мегардад. Рабиев бо Файзиев гапашон мегурезад ва ҳамроҳи якчанд ҳаммаслаконаш директорро менависанд, вале дар ниҳоят ноҳақ мебароянд ва аз билетҳои ҳизбиашон маҳрум мегарданд. Маҳз бо дастгирии Ғафур Мулло,ки дар назди котиби кумитаи ҳизбӣ Нағзибеков директори мактабро дастгирӣ кард, Файзиев бегуноҳ дониста мешавад. Ду моҳ пеш аз хотимаи таҳсил Ғафур Муллоро ба кумитаи ҳизбӣ даъват намуда, барои шоир ва эъҷодкори хуб буданаш ба вазифаи муовини сармуҳаррири рӯзномаи ноҳиявии «Зафар» таъин мекунанд. Ҳамон душмани пешинааш шали Сайид барои тафтиши кори иттифоқи касаба ба ноҳияи Маскав меояд. Дар идораи рӯзнома бо Ғафур Мулло дучор омада, аз соҳибвазифа гардидани шоир сахт ба хашм меояд. Гапаш бо шоир боз мегурезад.Баъди ин сармуҳаррир Гулов Ғафур Муллоро бо ҳар баҳона озор медодагӣ мешавад ва шоир ночор ариза навишта, ихтиёрӣ аз кор даст мекашад. Ба кор ба ҳайси муаллими мактаб мегузарад.

-Дар мактаб муовин як тоторзан буд, - ба ёд меорад шоир. _ Дар давоми ҳафта дарсҳои маро қариб ҳар рӯз миёнахолӣ мемонд. Ман нафаҳмида ба ӯ «ты» гуфтам. Ӯ аз болои ман дар ин хусус ба кумитаи ҳизбӣ арз кард. Мудири шуъбаи тарғиботию ташвиқотии ҳизбии ноҳия маро даъват карда бурд ва муҳокимаам карданд. Ба ман савол дода гуфтанд, ки чаро ӯро «ты» гуфта таҳқир кардӣ? Ман барои аз вазъияти ногувор баромадан аз бузургони гузашта ва шоирони ҳозира ба ҳайси мисол шеърҳо овардам, ашъореро арза доштам, ки дар васфи ҳизб ва Ленин эҷод шуда буданд ва «ту» дошт. Бо ҳамин ҷонам раҳид.

Соли таҳсили оянда дар мактаби нави хоҷагии боғу токпарварии ноҳия Ғафур Мулло директор таъин карда мешавад. Мудири шӯъбаи маорифи ҳамонвақтаи ноҳия Мирзоев Ҳиммат ҳамагӣ маълумоти синфи 7 доштааст. Соли 1959 ҳини навиштани маошномаи омӯзгорон директор аз

https://bikhon.tj/

муаллими варзиш Шодӣ Саидов хоҳиш мекунад,ки дипломашро биёрад. Ӯ баҳона пеш меорад,ки дипломаш дар байни ҳухҷатҳояш дар шуъбаи маорифи ноҳия аст. Маълум мегардад,ки дар байни ҳуҷхатҳояш низ набудааст. Инро директор ба Саидов мерасонад.Вай рӯирост ба ӯ тӯҳмат мезанад, ки ту онро гум кардаӣ.Ин рафтори Саидовро шоир ба мудири шуъбаи маориф арз мекунад. Директори сода аз куҷо медонад,ки мудир бо Саидов холабача аст. Бинобар ин мудир ба Ғафур Мулло мегӯяд,ки Саидов дах сол боз ҳамин хел музд мегирад ва маҳмадоногӣ накарда, маълумоташро олӣ навиштан гир. Бо ҳамин гапи директор бо мудир мегурезад ва пас аз ин маъракаи нави сиёҳкуниву тӯҳмат ба муқобили шоир оғоз меёбад.Ҳамааш аз он сар мешавад,ки мудир бо холабачааш Шодӣ Саидов директорро дар назди раиси хоҷагӣ низ сиёҳ мекунанд, наҳ мезананд. Раиси хоҷагӣ низ бо ҳар баҳона ба шоир таънаву маломат мезанад, ҳавобаландӣ мекунад.

Вақте ки дар хоҷагӣ маҷлиси ҳизбӣ мешавад, як саркор бархоста, арз мекунад,ки дар фалон бригада 10-12 «ҷонҳои мурда» амал мекунанд, яъне маош мегиранду дар асл ин хел шахсон мавҷуд нестанд. Ғафур Муллои зудбовар ин маълумот ва маошномаи омӯзгорони мактабро дар иртобот бо Шодӣ Саидов ба кумитаи ҳизбӣ ба таври хаттӣ хабар медиҳад. Аз кумитаи ҳизбӣ, кумитаи иҷроия,суд, прократура омада, мактабу маориф ва бригадаи хоҷагиро месанҷанд,вале ягон далели овардаи директори мактаб тасдиқ намешавад,чунки об аз сар лой буд ва мудири шуъбаи маорифу раиси хоҷагӣ барвақт пеши обро чим зада буданд. Ин аст, ки ба ҷойи фиребгаронро ҷазо додан тамоми муаллимони мактабро аз кор сабукдуш намуда, дар бюрои райком муаллимонро бо директорашон Ғафур Мулло муҳокима мекунанд ва хулосаҳои даркорӣ мебароранд. Аъзои бюрои райком дар маҷлис ҳар кас таклифи худро пешниҳод мекард:

Таклифи 1:- Ҳамчун тӯҳматчӣ аз вазифаи директори мактаб озод карда шавад.

https://bikhon.tj/

Таклифи 2:- Як шабонарӯз муҳлат диҳед, то ки аз ноҳия баромада дафъ шавад.

Таклифи 3:- Не, ин кам аст, ҳатман ӯ ҳабс карда шавад.

Таклифи 4:- Не, ман мегӯям, ки ӯ парронда шавад, то барои дигарон дарс шавад.

Баъди таклифи чорум шоир, ки рост истода буд, механдад. Шахси панҷум таклифкунанда аз ҷояш хеста, «Бинед, ӯ шарм намедорад, боз механдад, гап ба ӯ таъсир надорад.» мегӯяд. Шоир дар ҷавоб мегӯяд,ки «Ман ба аблаҳии шумо механдам!»

Ниҳоят котиби райком М. Холов хулосаи ниҳоӣ мебарорад:

-Ҳоло аз вазифаи директори мактаб озодаш мекунем, дар варақаи шахсӣ танбеҳи ҳизбиаш медиҳем ва агар боз ин кирдорашро идома диҳад, ҳатман судаш мекунем.

Барои аз маркази диққат дур кардани шоир ӯро хостанд,ки дар мактаби ибтидоии дурдасти деҳаи Сарикокул (ҳудуди ҳозираи ноҳияи Шӯрообод) муаллим таъин кунанд. Вале бо исрори доимии шоир ва аз тарси бемаълумот буданаш мудири шуъбаи маориф ночор моҳи январи соли 1960 ӯро дар мактаби назди марказ муаллим таъин мекунад. Директори он мактаб шогирди шоир Назр Назаров будааст ва ӯ устодро хуш пазируфта мегӯяд,ки мактаби мо ба ҳодисаю воқеаҳои марбут ба шумо баҳои ҳақиқӣ медод. Воқеан, вақти дар бюрои райком муҳокима кардану ҷазо додани Ғафур Мулло шахсе бо номи Бобохон шоирро дастгирӣ карда буд. Душманони шоир ӯро ҳини ҳаракати мошини боркаш аз мошин мепартоянд,вале хушбахтона намемирад.

Рӯзе як шогирди устод Сайфиддин Зиёев, ки раиси ҷамоат буд, ба хотири эҳтироме,ки нисбат ба устод дошт, ӯро ба хонааш даъват намуда меҳмондорӣ мекунад. Инро душманон ба райком мерасонанд ва рӯзи дигар С.Зиёевро ба бюрои райком даъват намуда, барои пазироӣ намудани душмани халқ муҳокима мекунанд. С. Зиёев вақте ки аз назди устод мегузарад, аз тарс ҳатто бо даст ба ӯ салом

https://bikhon.tj/

намекунад.Сабабашро устод аз ӯ пурсон мешавад ва вай ҳодисаро арза медорад. Шоир ин суханонро шунида, рост ба назди котиби райком меравад ва мегӯяд,ки шумо маро аз халқ дур карда наметавонед ва чаро одамони бегуноҳро маҳз барои ҳурмат кардани ман муҳокима мекунед? Котиби райком аз кори кардаи худ мункир мешавад. Ночор шоир С.Зиёевро даъват мекунад.Зиёев аз ҳақиқат рӯ нагардонида, рости гапро мегӯяд. Ғафур Мулло «Ҳайфи ту!» гуфта,ба рӯи котиби райком тӯф карда,аз назди ӯ дарро ба лагад зада мебарояд. Котиб рӯяшро бо рӯмолча пок мекунад. Ду рӯз пас котиби райком Ғафур Муллоро ба назди худ даъват намуда,вайро ба созиш мехонад ва ба шоир мегӯяд,ки «ту аз ман чӣ мехоҳӣ?» шоир дар ҷавоб мегӯяд,ки ман танҳо як чиз мехоҳам: «Дурӯғгӯ нашав!» ва аз дар ба берун мебарояд.

Моҳи апрели соли 1960 қарори КМ ҲК Тоҷикистон оиди кор бо мактубҳои меҳнаткашон мебарояд. Шоир шердил шуда, оиди ноҳақ аз вазифаи директори мактаб сабукдӯш шуданаш ба КМ ҲК Тоҷикистон, Вазорати маорифи ҷумҳурӣ ва ба « Газетаи муаллимон» ариза менависад. Як вақт аз Вазорати маориф як марди рус омада, як рӯз месанҷад ва ба шоир мегӯяд,ки «Ту ҳақ астӣ». Пас аз он аз идораи «Газетаи муаллимон» Мӯсо Мавлавӣ омада як ҳафта месанҷад.Рӯзи охирин ба Ғафур Мулло вохӯрда, таъкид мекунад, ки « ҳақ бар ҷониби туст». Шоир қаноатманд шуда, ӯро ба як пиёла чой даъват мекунад. Мӯсо Мавлавӣ мегӯяд, ки « Мо як ҳафта боз аз ҳисоби ту нӯшонӯшӣ дорем ва ба рақибонат низ гуфтам, ки ба ҳурмати нонатон рости гапро менависам». Он вақт дар «Газетаи муаллимон» ба номи «Офтобро бо доман пӯшида намешавад» Мӯсо Мавлавӣ фелетон чоп кард. Бо ҳамин мазмун дар рӯзномаи «Тоҷикистони советӣ» низ фелетон чоп мешавад.Баъди ин як навъ ҳақ ба ҳақдор мерасад.Шоирро ба ҳамон мактаби хоҷагии боғу токпарварии ноҳия аз нав директор таъин мекунанд ва ҳайъати пешинаи омӯзгорони маъзулшударо низ даъват мекунанд, ки ба мактабашон баргарданд.

https://bikhon.tj/

Пасон шоирро ба вазифаи директори мактаби шабонаи ноҳия мегузаронанд. Рӯзе ӯро ҳамроҳи гурӯҳи кории Вазорати маориф барои тафтиши мактабе мефиристанд. Гурӯҳи корӣ ба дарси муаллими забони тоҷикӣ ворид мегарданд,ки ба ҷойи «феъл» аз бесаводӣ калимаи «фил»- ро шарҳ медиҳад, вале ҳини таҳлили дарс ба гуноҳаш иқрор намешавад.Шоир ба ӯ савол медиҳад, ки «Феъл чист?» Муаллим ҷавоб дода наметавонад. Чумлае навишта, феълашро хоҳиш мекунад, ки ёбад, вале ӯ аз уҳдаи ин низ намебарояд ва музтар мемонад.Муаллимро дар шӯро муҳокима мекунанд. Ғафур Мулло, ки аламзада буд, рӯирост мегӯяд,ки на танҳо дар мактабҳо муаллимони бесавод бисёранд.ҳатто дар маориф низ аз мудир сар карда, ашхоси бесаводу бесалоҳият ҷамъ шудаанд. Ба сӯйи мудири шуъбаи тарғиботу ташвиқоти кумитаи ҳизбии ноҳия Назрӣ Иноят ишора намуда, мегӯяд, ки «Ана, ин кас на танҳо бесавод, балки тухматчӣ низ ҳаст». Баъди ин Назрӣ Инояти шармсор оҳиста толорро тарк мекунад ва рост ба райком рафта, аз болои шоир шикоят мебарад.Баъди ин боз котиби дуюми райком Илин дар шӯрои маориф масъалаи шоирро пешниҳод намуда, барои аз кор озод намудани ӯ ба овоз мемонад, вале ба муқобили шоир ягон кас овоз намедиҳад.Илин ночор «Совет не имеет зуба» гуфта, баромада меравад. Дафъаи дуюм дилкашҳояшро гулчин намуда, боз масъалаи аз вазифа сабукдуш намудани шоирро гузошт ва ин дафъа ҳатто ба муродаш низ расид: шоирро аз вазифа озод намуданд. Ҳатто як шарикдарси омӯзишгоҳиаш таклиф мекунад, ки барои танқид карданаш судаш кунед.Таклифкунанда Сафар Маҳмуд ҳамкурси омӯзишгоҳии шоир буд, ки дар айёми донишҷӯиаш арақ нӯшида, маст шуда меояд ва аз омӯзишгоҳ хориҷ мегардад. Ӯ назди шоир омада, талху зор мегиряд ва маҳз бо тавассути Ғафур Мулло дубора барқарор мешавад.Ғафур Мулло ба Сафар Маҳмуд мегӯяд:

-Маҳмуд, то судад накунам, наемонам.Азбаски анбори маориф дар мактаби Сафар Маҳмуд будааст,барои

https://bikhon.tj/

дуздидани чӯбу тахта ва спирт ӯро ба прократура Ғафур Мулло менависад ва ӯ се сол суд мешавад. Баъди аз маҳбас баромадан Сафар Маҳмуд тӯй карда, шоирро ба он ҷо даъват мекунад ва аз ӯ узр мепурсад.

Ғафур Мулло боз ба навиштани аризаҳои шикоятӣ дар хусуси ноҳақ аз вазифа озод шуданаш оғоз мекунад. Ин дафъа дар асоси шикояти ӯ аз «Газетаи муаллимон» Инъом Мӯсоев ба ноҳия ташриф меорад. Дар барномаи радиоии «Суҳбати дӯстон» бо номи «Афандии асри 20» оид ба табаҳкории онҳо мавод пахш шуд. Ин барномаро барандагон аз латифаи «Қозӣ ва кӯзаи равған» оғоз мекунанд.

Ғафур Мулло ба куҷоҳое, ки мурочиат намекунад. Ба журналисти рӯзномаи «Тоҷикистони советӣ» Мустафо Шарқӣ, ки як вақтҳо ҳангоми дар рӯзномаи вилоятӣ кор кардан бо ӯ ҳамкор буд, мурочиат мекунад. Ӯ мегӯяд, ки ба назди прокурори ноҳияатон Тошпӯлодов рав ва оид ба ҳақ ё ноҳақ будани корат ягон ҳуҷҷат талаб кун. Шоир назди номбурда меравад ва мегӯяд,ки ҳамчун раиси комиссия ба ин савол танҳо ту бояд ҷавоб диҳӣ! Ӯ то пагоҳ ваъдаи маълумотнома доданро мавқуф мегузорад, то ки ба котиби райком маслиҳат кунад.Рӯзи дигар ба ӯ маълумотнома медиҳанд ва вай онро бурда ба Мустафо Шарқӣ мерасонад. Дар маълумотномаи ба шоир додагӣ «Танқидҳои кардаи шоир тасдиқ шудаанд ва ин камбудиҳо ҷой доштанд» гуфта навишта шудааст, вале вақте ки Мустафо Шарқӣ ба Вазорати маориф меравад, дар он ҷо бо имзои прокурори ноҳия мактубе мехобид,ки дар он устод тӯҳматчӣ номида шуда буд. Баъди ин Мустафо Шарқӣ дар рӯзномаи «Тоҷикистони советӣ» бо номи «Афандии асри 20» фелетон чоп мекунад. Вале пас аз ин низ устодро ба ҷойи кораш барқарор намекунанд.Ночор ба назди вазири собиқи маорифи Тоҷикистон Муҳаммад Осимӣ меравад. Худро мешиносонад. «Чашме ки надорад назаре ҳалқаи дом аст, Ҳар лаб, ки сухансанҷ набошад, лаби бом аст» мегӯяд. Иброз медорад,ки бегуноҳии ӯ исбот шуд,чаро вайро дар

https://bikhon.tj/

ҷойи пешинааш барқарор намекунанд? М.Осимӣ мегӯяд,ки ман шуморо мефаҳмам, вале инро КМ намехоҳад. Барои он ки шоир бовар кунад, ба боло телефон мекунад ва дар ҷояш барқарор кардани устодро хоҳиш мекунад. Аз телефон ба гӯши шоир чунин садо мерасад: «Ин масъаларо баъд мебинем». Пас аз ин шеърҳои шоир низ дигар дар рӯзномаҳои ҷумҳуриявӣ,вилоятӣ ва ноҳиявӣ рӯйи чопро намебинанд.

Баъдан устод ба охирин хонаи умед ба рӯзномаи «Правда» мактуби шикоятӣ навишта, ба дасти як аскар ба шаҳри Маскав равон мекунад. Чанде пас аз «Правда» Ғоиб Қаландаров- мухбири махсуси он дар ҶШС Тоҷикистон ба ноҳия қадам ранҷа менамояд. Вай муаллифи мактубро надида, санҷида гуфтааст,ки Ғафур Мулло ҳақ аст. Кадом кореро мехоҳад, ба ӯ диҳед ва бо ҳам созиш кунед.Баъди ин шоирро ба кумитаи ҳизбии ноҳия даъват мекунанд, вале устод намеравад. Рӯирост мегӯяд,ки «Шумо босмачиед!» Илин омада, аз устод илтимос мекунад,ки ба райком ҳамраҳаш равад. Шоир ба Илин мегӯяд,ки ман туро хабардор карда будам. Агар дар наздам дузону наистӣ, ман намеравам.Илин барои дар наздаш дузону задан розӣ мешавад. Илинро шоир ба кошонаи кориаш бурда, фармон медиҳад:

-Стан, стой накалени! Илин хеста , дузону назди устод меистад ва аз устод узр пурсида, мегӯяд,ки ман боварӣ надоштам, ки дар ҷомеа чунин одамон низ бошанд. Ӯ аз шоир мепурсад:» Чӣ мехоҳӣ?» Мегӯяд,ки маро дар ҷойи кори пештараам – мактаби хоҷагии боғу токпарварӣ барқарор кунед. Шоирро дар ҷойи кори пештарааш барқарор мекунанд,вале ба қавли устод Ғафур Мулло Ғоиб Каландаров хизмати хирсона кардааст, чунки ягон нафар гунаҳкорон ҷазо нагирифтанд.

Устод як сол тинҷ дар ҷойи кори пештарааш фаъолият менамояд, вале мебинад, ки муқобилонаш барои ниқоргирӣ пайти мувофиқ мечӯянд, ихтиёрӣ аз вазифа истеъфо медиҳад ва ба назди сармуҳаррири рӯзномаи байниноҳиявии « Ҳаёти

https://bikhon.tj/

қишлоқ» Сафо Ашӯр, ки аз кулли моҷароҳои ба сари шоир омада огоҳ буд, меравад ва мавсуф ӯро мухбири махсуси рӯзномаи байниноҳиявии «Ҳаёти қишлоқ» дар навоҳии Фархору Маскав таъин мекунад ва ҳуҷҷатҳои ӯро дар ҳайати ҳизбии шаҳри Кӯлоб бо иҷозати Абдулҳақов мегузоранд. Солҳои мухбирии устод (1963-1965) тинҷу осуда мегузаранд. Дар ин миён прокурори ноҳияи Москав ва мудири шуъбаи тарғиботу ташвиқоти райкоми ноҳия аз вазифа сабукдуш гардида, муаллим мешаванд. Танҳо котиби райком мемонад.

Ҳамон сол котиби райком ба сарвари «болоӣ» ба истироҳатгоҳ рафта, маслиҳати ба боло рафтанаш ҳамон ҷо ҳал мегардад. Азбаски устод аз болои котиби райком ба «боло» мактуби шикоятӣ навишта буд, ҳамдеҳаи котиби райком –назоратчии ҳизбии КМ Тоҷиддин Исоев омада, се рӯз аз шоир илтиҷо мекунад, то баёнот диҳад,ки ба котиб даъво надорад. Устод ноилоҷ баёнот менависад. Исоев мегӯяд,ки баёноташ кӯтоҳ аст. Шоир дар ҷавоб мегӯяд,ки «барои ӯ бас аст.Охир ,ман вайро дар ҳуҷраи кориаш ба рӯяш тӯф карда будам. Бовар накунед, гӯед,дар ҳуҷраи кориаш аст,бори дигар хотиррасон кунамаш».

То соли 1965 Ғафур Мулло дар рӯзномаи байниноҳиявии «Ҳаёти қишлоқ» адои вазифа менамояд. Баъди соли 1965 ин нашрия барҳам хӯрда, дар асоси он рӯзномаҳои ноҳиявӣ таъсис ёфтанд. Дар айни барҳамхӯрии рӯзномаи «Ҳаёти қишлоқ » як рӯз ҳамроҳи мухбири махсуси радиои Тоҷикистон дар гурӯҳи навоҳии Кӯлоб Ашӯр Сафар ба назди котиби райкоми ноҳияи Фархор Некӯшоев медароянд. Вай аз Ғафур Мулло хоҳиш мекунад, ки сармуҳарририи рӯзномаи ноҳияи онҳоро ба уҳда гирад, ба ноҳияи Маскав наравад, ки боз душманонаш ӯро азоб медиҳанд. Ба шоир мактуб дода, назди Шодӣ Саид –мудири шуъбаи КМ ПК Тоҷикистон мефиристад. Шодӣ Саид розӣ намешавад ва ӯро ба ҳайси сармуҳаррир ба ноҳияи Маскав мефиристад.Дар бюрои кумитаи ҳизбии ноҳия ӯро сармуҳаррири аввалини рӯзномаи ноҳия «Зафар » интихоб мекунанд. Ҳатто котиби нави райком ба шоир қавл

https://bikhon.tj/

медиҳад,ки ба мӯяш хор намечаспад. Шоир то моҳи майи соли 1965 дар ин рӯзнома ба ҳайси сармуҳаррир фаолият менамояд, вале ба ӯ имкони озодона кор кардан намедоданд. Мудири шуъбаи тарғиботи райком Алӣ Воҳидро ҷосус монда буданд ва ӯ ба рӯзнома имконият намедод ,ки ягон маводи танқидӣ интишор ёбад. Дар бюрои райком котиб ба сармуҳаррир таҳдид мекард, ки хислаташро тағйир диҳад. Як вақт аз болои Хушниёзов – мудири хоҷагии ҷангали ноҳия аризаи шикоятӣ ба рӯзнома ворид мегардад. Худи Ғафур Мулло барои санҷиши ариза меравад. «Се шаб бурда зиёфатам дод,-мегӯяд шоир, - ба ҳурмати намакат гуфтам, ба мудири хоҷагии ҷангал чизеро,ки дидам, онро менависам. Худову ростӣ ман фелетонаш карданӣ будам.»

Хушниёзов аз нияти тафтишгар пай бурда ,барои пешакӣ «фукбинӣ андохтан» ба котиби райком хабар медиҳад,зеро котиб бо мудири ҷангал ҷӯраҳои ҷонӣ будаанд. Котиби райком ба сармуҳаррир неву ба муовини ӯ-Раҷабалӣ Назар занг зада, таъкид мекунад,ки «ба сармуҳаррират гӯй,ки дар бораи Хушниёзов ягон фелетон нанависад,ки ҳо…» Вале алайҳи таъкиди котиби райком фелетони олиҷанобе дар рӯзномаи ноҳиявӣ чоп мешавад. Котиби райком дар суханаш меистад: сармуҳаррирро аз узвияти пленуми райком озод менамояд. Гунаҳгори асосӣ-мудири хоҷагии ҷангал Хушниёзов низ «ҷазо» мегирад: ӯ аз вазифаи мудири хоҷагии ҷангал озод карда шуда ,роҳбари хоҷагии моҳипарварӣ таъин карда мешавад. Баъди ин ҳодиса муносибати кормандони кумитаи ҳизбии ноҳия ба сармуҳаррир тамоман бад мешавад. Беҳудаву баҳуда ҳар моҳ як –ду бор дар бюрои райком ба рӯзнома хӯрдагирӣ мекарданд . Сармуҳаррир маҷбур мешавад, ки боз аз болои онҳо то ба кумитаи марказии ҲК ИҶШС шикояти хаттӣ ирсол намояд. Аз он ҷо боз Ғоиб Қаландаров меояд. Вай фаъолияти молиявии рӯзномаро тафтиш менамояд, ягон камбудии иқтисодӣ намеёбад. Ғафур Муллоро ба наздаш даъват намуда, ба ӯ маслиҳат медиҳад,ки «Аз афташ ту бо инҳо соз намегирӣ ва аз ин сабаб аз шеърнависӣ низ

https://bikhon.tj/

мемонӣ. Биё, ба ту як маслиҳат медиҳам: ариза навишта худат ихтиёрӣ истеъфо деҳ. Туро раиси кумитаи иҷроияи ноҳия таъин мекунем». Шоири содалавҳ ба ин таклиф розӣ мешавад. Дар бюрои райком «Бо хоҳиши худаш аз кор озод карда шавад» гуфта, қарор қабул мекунанд, вале дар дафтарчаи меҳнатиаш «Ба сабаби аз уҳдаи кор набаромадан аз кор озод карда шуд» гуфта менависанд. Ба ӯ на танҳо вазифа намедиҳанд, балки падари шаш фарзанд панҷ моҳ бекор мемонад. Маҷбур мешавад, ки боз назди котиби райком барои кор равад. Ниҳоят, баъди давуғеҷи зиёд ӯро директори хонаи пешоҳангон таъин мекунанд. Баъди чанде омада шоир хоҳиш мекунад, ки зиндагиаш бад аст, бо шаст сӯми маоши директории хонаи пешоҳангон рӯзгори як оилаи калонро ба пеш бурда наметавонад ва хоҳиш менамояд, ки ӯро дар ягон мактаби калон директор таъин намоянд. Хоҳишашро ба инобат гирифта, ӯро директори мактаби ба номи Фирдавсии хоҷагии ба номи Киров таъин мекунанд. Ин ҷо низ душманонаш аз пайи озораш мешаванд. Парторги мактаб бо маслиҳати Назрӣ Иноят – мудири шуъбаи тарғиботу ташвиқоти райком ба КМ ҲК Тоҷикистон аризаи даъвогӣ навиштанд, ки гӯё директор аз мактаб як печкаи шикастагӣ, дувоздаҳ дарза коҳро бурдааст,шиғи мактабро канда, аз ҷойи дигар роҳ кушодааст. Ғафур Мулло ҳамагӣ дар ин мактаб як сол ба ҳайси директор кор кард ва дид, ки рӯзи некаш намедиҳанд, ихтиёрӣ ариза навишта аз кор рафт. Охир барои як санади дурӯғ шуда , муовини кумитаи иҷроияи ноҳия, аз райком, аз шуъбаи маорифи ноҳия омада, гаштаву баргашта санҷиданд, камбудии молиявӣ наёфтанд. Директор гуфт, ки «Дар мактаб камбудиҳо дар соҳаи таълиму тарбия каманд,ки шумо аз таги нохун чирк мекобед?»

Баъд аз ин Ғафур Мулло дар мактаби русии маркази ноҳия муовини директор оид ба корҳои тарбиявӣ таъин мегардад. Дар ин ҷо низ ба ӯ бо ҳар роҳ тазъиқ меоваранд.Бинобар ин моҳи октябри соли 1968 ба Кумитаи Марказии ҲК ИҶШС мактуби шикоятӣ менависад. Дар

https://bikhon.tj/

он таъкид менамояд,ки ҳашт сол боз (1960-1968) се аризаи ман дар КМ ҲК Тоҷикистон бетафтиш хобидааст. Ночор ба Шумо мурочиат кардам. Мактубро бо дасти як аскарбача рӯзи 12 октябр ба Маскав мефиристад. Рӯзи 24 октябр аз Маскав ҷавоб медиҳанд,ки гирифтанд.Вале яке якбора рӯзи 7 ноябр ташкил карда,ӯро ба ҳабс гирифтанд.Аз афташ аризаи ӯ барои чорабинӣ ба КМ ҲК Тоҷикистон омадааст ва дар «боло» илоҷи ягонаи халосӣ аз шоири «аризабоз»-ро дар ҳабсшавии ӯ мебинанд ва супориш медиҳанд,ки барои ҳабси ӯ ягон «баҳона» ёбанд.

Воқеаи ҳабсшавӣ

-Рӯзи 7 ноябр пагоҳӣ нон набуд.-ба ёд меорад шоир.- Раиси ҷамъияти матлуботи ноҳияву чанд каси дигар маро базӯр кашолакунон ба тарабхона бурданд. Наздамон як милиса омада буд. Нӯшидем. Пас аз он ба варзишгоҳ рафтам. Он ҷо гӯштингирӣ буд. Ман назди аъзои ҳакамон рафтам.Онҳо хеста, дар барашон маро ҷо доданд. Ҳамин вақт котиби райком ҳамроҳи аъзоҳои бюроаш ба варзишгоҳ омад ва дар болои сари мо рост истод. Кӯдаконам низ маро, ки диданд, ба ман наздик шуданд.Исломи дусола «Ата, нон!» гуфт.Райком дар болои сари ман рост меистод ва маро хориам омада, беихтиёр ба Ислом гуфтам,ки «Бачам, аз ҳамин амакит нон пурс!» Пас аз он онҳо баромада рафтанд ва дар назди ошхонаи шафати варзишгоҳ рост истоданд. Ман низ Исломро ба бағал кашида,аз майдон баромадам. Аз пешам сардори раёсати кишоварзии ноҳия,хеш ва шогирдам Нуриддин Маҳмудов баромад. Ба ман бе салому алек часпид, ки чаро котиби райкомро ранҷондӣ? Ман гуфтам, ки ту тамаллуқкорӣ накун, ман ӯро наранҷонидаам. Агар сухани ман ба ӯ сахт расида бошад, узр низ мепурсам, лекин ман котибро ягон ҳақорат накардаам. Ҳамин вақт муовини ШКД ноҳия Саидов омада гуфт, ки котиби райком аз хонааш ва котиби дуюм аз ҳуҷраи кориаш фармон доданд, ки туро ҳабс кунем. Ман гуфтам, ки шумо иҷозатномаи прокурорро надоред.Саидов гуфт, ки ҳоло прокурор нест, ояд, иҷозат мегирем. Гуфтам, ки дар кадом асос маро ба ҳабс

https://bikhon.tj/

мегиред? Гуфт, ки намедонам. Хулоса, масъалаи ҳабси ман дар «боло» ҳаллу фасл шуда буд.

Ниҳоят, шоир бо исрори Саидов писараш Ислом дар бағалаш ба ШКД- и ноҳия меравад. Он ҷо шоир дар болои харак менишинад, вале ба ӯ фармон медиҳанд.ки аз ҷояш хезад. Чор милисаву ду дружинник Исломро аз дасташ кашида мегиранд. Мебинад, ки намешавад ва «ҳомиёни тартибот» дасту пояшро зада мешикананд, ночор кӯдакро раҳо мекунад. Сипас, шоирро ҳамакаса шаттакорӣ мекунанд. Кастюмаш медарад. Ниҳоят, ба он муваффақ мегарданд, ки ба дастонаш завлона мезананд. Дар хоначаи як ба як гилеми тарро ба таги пояш гузошта, соати 12-и рӯз ӯро он ҷо қулф мекунанд. Шоир вақти завлона задан дод зада мегӯяд, ки «Мардум, куҷоед, фашистҳо маро ҳабс карданд!» Шоир ба ёд оварда мегӯяд, ки дар киноҳо дида будам, ки фашистҳо кӯдакро аз дасти волидайнашон рабурда,ҳамин хел мекарданд ва ин манзара ҳамон киноҳоро ба ёди ман овард.

Шоир шабро рост истода, рӯз мекунад,зеро шинад, тар мешавад.То рӯз дод гуфта гиря мекунад,навҳа мекашад,вале ку додрасе? Пагоҳӣ хӯрокҳоеро, ки аз хона барои ӯ оварда буданд, қабул намекунанд.Ночор бандӣ хоҳиш мекунад,ки ӯро ба боздоштгоҳи муваққатии шаҳри Кӯлоб гузаронанд, зеро агар дар ШКД - и ноҳияи Маскав меистод, яқин ӯро мекуштанд.

Вақте ки маро ба ҳабсхонаи Кӯлоб гузарониданд, - ба ёд меорад шоир,- аз бандиён овоз омад:- Ин ҳамон шоири бандӣ аст!

Шоир ду моҳ дар маҳбаси муваққатӣ мехобад. Муовини прокурори ноҳия Салимов ба назди ӯ даромада, маслиҳаташ медиҳад, ки ҳини мурофиаи судӣ гап назанад, ки аз 5 то 7 сол судаш хоҳанд кард. Бо гузашти ду моҳ моҳи январ мурофиаи судӣ оғоз ёфт.Мурофиаи кушод доир карданд ва дар он кулли зиёиёни ноҳияи Маскавро ҷамъ намуданд,то ки чашми баъзе «нухтаканҳо»-ро тарсонанд. «Вақти мурофиа,- ба хотир меорад шоир,-як бачаи касали саръ доштам. Чанд

https://bikhon.tj/

бор дар ин муддат касалаш гирифт. Касе, ки инро дид, гирист».

Шоир вазъи ҳамонвақтаи мурофиаро бо дарду андӯҳ ба хотир оварда, мегӯяд, ки «раиси суд як лақай буд - Шона Ашӯров. Мисли дев буд. Ҳамин ки аз ҷояш мехест,замину замон меларзид. Ӯ маро аз номи суди халқӣ суд мекард. Вай гап мезаду халқ ӯро бо овози баланд дашном медод,вале ӯ гӯё ки кару гунг буд.»

Гуноҳи Ғафур Муллоро дар он донистаанд,ки сардори раёати кишоварзии ноҳия Нуриддин Маҳмудовро ҳақорат карда будааст: «Ту тамаллуққор астӣ» гуфтааст. Мувофиқи қонуни мавҷуда барои ин шоир ё ҷарима месупорид ё билети ҳизбиашро мегирифтанд, вале дастнигарон ва хоҷагони боло қартаи шоирро дигар хел чархониданд: ҷабрдида Н.Маҳмудовро фиреб доданд, ки ариза навис, мо шоирро як метарсонем. Бо ин аризааш Н.Маҳмудов низ дар бало мондааст. Агар гӯяд, ки маро фиреб кардед,ҷавобгараш мекунанд.Дар мурофиа низ ҷабрдида Н.Маҳмудов аз ҷояш хеста, мегӯяд, ки «Ғафур Мулло, якум-муаллимам, дуюм-хешам, сеюм-ҳамдеҳаам, чорум-аз ман калонсол аст ва агар ҳақорат карда бошад ҳам, ба ин ҳақ дорад» ва аз гуноҳаш мегузарад.

Шоҳиди дуюм- котиби сеюми райком Кудратов будааст. Баёноти ӯро дар мурофиа мехонанд, вале худи ӯ намеояд.Шоҳиди сеюм - котиби аввали камсомол Салимов будааст ва ӯ низ дар мурофиа аз иштирок кардан шарм мекунад.

Шоир оҳи сарде кашида:

«Дидӣ, ки хуни ноҳақи парвона шамъро,
Чандон амон надод , ки шабро саҳар кунад.

Пас аз анҷоми мурофиаи ман мурдаи Салимовро аз Маскав оварданд. Машваратчии суд як зан буд.Аз афташ барои ноҳақиаш нисбат ба ман бошад,ки бачаашро дар сари симчӯб барқ зада мекушад. Раиси суд Шона Ашӯр девона шуда, дар касалхона заминҳоро мегазад. Охир

https://bikhon.tj/

Ба шоир ҳар касе, ки мушти кин дорад,
Бигардад хушк мушти кинахоҳаш.
Ба шоир ҳар касе, ки кина дорад,
Бисӯзад ҳафт пушти кинахоҳаш.

(Шеър моли М.Аҷамист).

Шояд Н.Маҳмудов бо шоҳидии додааш қаҳрамоние кард,ки ӯро котиби райкоми ноҳияи Данғара таъин кардаанд. Шоир бо Маҳмудов дар назди ошхона гап зада буд,вале аз рӯйи баёноти шоҳидон гӯё онҳо- кормадони райком дар ошхона машғули маишат будаанд,ки шоир ба ошхона зада даромада, чойнику пиёлаи онҳоро шикастааст,ба онҳо дарафтода,айшашонро талх кардааст. Ошпазҳо дар баёноти аввалинаашон навишта буданд,ки шоир бо онҳо дар таги дарахтҳои назди ошхона гап мезад.Мо дигар чизе надидем. Баъди ин маротибаи дуюм Тоҷалов- муовини ШКД-и ноҳия назди онҳо омада мегӯяд, ки мо баёноти шуморо гум кардем ва аз нав баёнот навиштем, имзо кунед. Онҳо баёнотро нахонда, ба ин одам бовар карда, имзо мекунанд.Дар мурофиа ба ошпазҳо таҳдид мекунанд,ки шуморо барои баёноти бардурӯғ ба ҷавобгарӣ мекашанд.Аммо ошпазҳо мегӯянд,ки мо шахси бегуноҳро бардурӯғ тӯҳмат карда наметавонем.Чӣ коре, ки мехоҳед, кунед,вале мо дурӯғ намегӯем.Онҳо дар мурофиаи кушод на танҳо шоирро сиёҳ карда натавонистанд, балки дар назди халқ сафед карданд.Як бори дигар бесалоҳиятӣ ва нотавонии кормандони ҳифзи ҳуқуқро намоиш доданд. Ду милиса шоҳидӣ медиҳанд, ки ҳангоми дастгиркунӣ маҳкумшаванда чунон муқобилият нишон дод, ки ночор дар як мошини боркаш дасту пояшро баста, бор карда овардем. Вале баръакси милисаҳои дурӯғгӯй муовини ШКД-и ноҳия Саидов рости гапро мегӯяд.

Дар охир прокурор панҷ сол мепурсад. Раиси суд баъди машварат ҳукмномаашро ба муддати як сол дар ҳабси низомаш умумӣ эълон мекунад. Баъдан шоирро ба ҳабсхонаи Кӯлоб бармегардонанд, пас аз ду рӯз муовини ҳабсхонаи Кӯлоб ба шоир мегӯяд, ки «Муддати ҳабсат

https://bikhon.tj/

ҳамагӣ нӯҳ моҳ мондааст. Ман барои ту шароит муҳайё мекунам, шеър навис, вале ба дигар ҳабсхона нагузар.» Шоир аз тарси он ки ба ӯ дар ин ҷо рақибонаш заҳр дода накушанд,талаб мекунад, ки ӯро ба дигар ҳабсхона гузаронанд. Талаботашро қонеъ гардонида, ӯро ба маҳбаси Роҳатӣ мегузаронанд. Дар ҳабсхона ҳама ӯро чун шоир пешвоз мегиранд, ҳурмату эҳтиром мекарданд, дар нишастҳо, базмҳояшон ӯро даъват мекарданд, маслиҳат мепурсиданд. Дар ҳабсхона дар заводи хишт кор мекард. Бо дасташ хишти гарми акнун аз курраи оташ баромадаро мечид. Баъди ин дигар истеъдоди шоирии шоир мурд, дилаш аз Ҳукумати Шӯравӣ, ки як умр ба ҳақиқатпарастии он умед мебаст, монд.

Дере нагузашта фармон дар бораи озодона адо намудани муҳлати боқимондаи ҳабс содир гардид. Ин қазияро суди ноҳияи Орҷенкинзеобод (Ваҳдати ҳозира) дида баромад.Раиси суди ин ноҳия собиқ раиси суди ноҳияи Маскав дар вақти сармуҳаррир кор кардани шоир буд. Ӯ аз вазъи шоир хеле ба риққат омада, афсӯс мехӯрад ва қазияро мусбат ҳал менамояд. Вақте ки шоир барои ҳуҷҷатҳояшро гирифтан ба ҳуҷраи кории раиси суд ворид мешавад, дар болои сараш чунин сатрҳоро мехонад:

«*Қонундон ҳам чун аскар аст, ба хато кардан ҳақ надорад. Агар аскар хато кунад, марги ҷисмонӣ меорад, хатои ҳакам бошад, марги рӯҳист» (Михаил Левин)*

Баъди ин ӯро ба хоҷагии Вахши ноҳияи Вахш, ки ҷойи сукунати маҳбасиёни озодона мезистагӣ буд, меоранд. Барои рӯзгузаронӣ мехоҳад,ки аз рӯйи ихтисос ба кор дарояд.Ба директори мактаби миёнаи №17 Нарзуллоев муроҷиат мекунад,вале номбурда аз ӯ ҳазар намуда,ба ҳар баҳона саркашӣ мекунад.

Пас аз анҷоми муддати ҳабс дар хоҷагии Вахш (дашти Қароланг) зиндагӣ ихтиёр мекунад. Як мошин гирифта, барои кӯчашро овардан ба ноҳияи Маскав раҳсипор мегардад. Вақте ки дар сарҳади ноҳия (развилка) мерасад, ба вай шиносҳояш мегӯянд, ки ба ноҳия наравад, зеро ду сол

https://bikhon.tj/

пеш муаллиме бо тӯҳмат суд шуда буд. Он кас баъди адои муҳлати ҳабс мехоҳад ба хонааш баргардад, вале ӯро «Афғонистон мегузарад» гуфта, бо тӯҳмат боз ду соли дигар шинониданд. Бинобар ин ӯ ба Кӯлоб меравад ва шофири рус кӯчи ӯро аввал ба Кӯлоб мебарад, шабро он ҷо рӯз мекунанд ва рӯзи дигар ба Вахш, ба дашти Қароланг бармегарданд.

Баъдан барои кор ба назди мудири шуъбаи маорифи ноҳияи Вахш Маҳмудов меравад. Худро шинос менамояд. Шарҳи ҳолашро баён месозад. Маҳмудов ба ҷойи ба ӯ ёрӣ расонидан саргузашти Мавлонов ном муаллимро,ки ӯ низ чун шоир маҳбасӣ шуда будааст, нақл мекунад. Шоир ба ҷон расида, «Мавлонов ба ман чӣ дахл дорад? Шаф-шаф накарда, шафтолуи гапро гӯед: маро ба кор мегиред ё не?» Мудир ӯро ба кор гирифтан намехоҳад. Шоир сарсону саргардон кор мекофт. Ногоҳ шоҳиди шикояти директори мактаби шуъбаи сеюми хоҷагии Москваи ноҳияи Вахш гардид,ки дар мактабашон ду синфашон муаллими ибтидоӣ надорад. Шоир раддубадали шударо бо мудири маориф ба директор гуфта дод ва таъкид кард,ки кӯдаконаш дар Қароланг гушнаву лучанд. Рӯзи дигар директори мактаб ба ӯ фармони шуъбаи маорифро оварда медиҳад ва ба вай месупорад: як синфи яку як синфи чор. Ба шоир мошин медиҳад,ки кӯчро ба ин деҳа орад. Се рӯз дарс медиҳад. Рӯзи сеюм мудири маориф Маҳмудов омада, ба вай мегӯяд, китобу дафтарҳоро мон, ба ту ҷавоб.Ба ту муаллимӣ мумкин нест. Шоир бо чашмони пуроб ба мудир мегӯяд, ки «биё, як бор хонаи маро бин, 5-6 кӯдак дорам, лучу гушнаанд». Мудир рафта ба вазъи зиндагии шоир шинос мешавад, вале он ба дили санги сардор асар намекунад. Фақат «Аз дасти ман коре намеояд, аз боло фармон шуд. Аз ман домангир нашав!» мегӯяд.

Шоир бо ин гӯё аз борон гурехта, дар новадон мезанад.Дар дашти Қароланг метавонист ба кишоварзӣ машғул шавад,вале ин ҷо замин низ камчин буд.

https://bikhon.tj/

Шоир «Аз бекорӣ - кадукорӣ» гуфта,дар китобхонаи назди хонааш китоб мехонд ва ба ин васила рӯз кӯр мекард, то ки дар чашми бонуи хона камтар намоён шавад. Як бегоҳ шахсе омада, ба шоир мегӯяд, ки ӯро аҳли масҷид даъват мекунанд.Ӯ ба масҷид рафт. Намозгузорон хуш қабулаш карданд.Домуллои масҷид ба ӯ гуфт, ки «Мо шунидем,ки шумо шоир будаеду акнун аз ҳабсхона баромадаед. Зиндагиатонро хеле сангин гуфтанд.» Сипас, онҳо ба шоир як миқдор пули ҷамъкардаашонро месупоранд ва мегӯянд, ки инро гирифта, барои бачаҳоят сарутан харид кунед. Ҳамчунин бо маслиҳати пешакӣ ҳар рӯз як хонавода хӯрок пухта, бурда ба хонаи шоир мерасонад. Шоир вақте ки воқеияти ин суханҳоро нақл мекард,таъкид кард,ки аз бошандагони шуъбаи сеюми хоҷагии «Москва» як умр қарздор аст ва агар ҳини сакарот ҷони ӯ ба зудӣ рамақашро тарк накард,донед, ки онҳо ӯро биҳил накардаанд.

Чанде нагузашта Ташрифов-директори мактаби Сари насос назди шоир омада мегӯяд,ки муаллими забони русиамон ба рухсати таваллуд баромадааст, русиро медонӣ? Шоир мегӯяд, ки «Ман русӣ-ку русӣ, ҳатто юнониро медонам, вале маро доғи судӣ дорӣ, гуфта, мудир фармон намедиҳад». Вай рафта бо имзои ҳамон Маҳмудов фармони муаллими муваққатии забони русиро меорад. Онҳо боз кӯчида ба Сари насос мераванд. Он ҷо то охири сол ба ҳайси муаллими забони русӣ кор мекунад. Соли таҳсили нав назди мудир рафта, мехоҳад фармони муваққатиро ба доимӣ иваз кунад. Мудир Маҳмудов баҳона пеш меорад, ки агар то аз Вазорати маориф роҳхат наорад, ин корро карда наметавонад. Ночор ба Вазорати маориф назди муовини вазир Ниёз Сафаров меравад. Вай низ аз додани роҳхат ба ӯ худдорӣ мекунад. Гӯё вазир розӣ нашудааст. Ҳини аз Вазорати маориф баромада рафтан нозири Вазорати маориф Мишел Бобоеви яҳудӣ, ки ҳини дар шаҳри Кӯлоб ба ҳайси муовини директор кор кардан муаллими ӯ буд, вайро дида, сабаби сарсониашро пурсон мешавад. Баъди шунидани тафсилоти воқеаҳои ба сараш омада фавран рафта роҳхати

https://bikhon.tj/

Вазорати маорифро ба шоир оварда медиҳад. Маҳмудов баъди ин ӯро дар мактаби ибтидоии №33-и деҳаи Мискинобод муаллим таъин мекунад.

Баъди сипарӣ шудани як сол шодравон Амирбек Каримов- директори мактаби миёнаи №11 овозаи шоирии Ғафур Муллоро шунида,ӯро ба кор даъват кард,ки муаллифи ин сатрҳо (Ҳасани Муродиён) низ шогирди мавсуф ва хатмкардаи ин дабистонам.

Онҳо кӯчида ба Мискинобод омаданд,соҳиби хонаву дар ва зиндагии осуда гардиданд.Мурғи илҳоми шоирии устод Ғафур Мулло аз нав ба парвоз омад. Шеърҳояш пайваста саҳифаҳои рӯзномаи ноҳиявии «Вахш»-ро зеб медод. Вале ин нишоти шоир дер давом накард. Дар бюрои ноҳиявии райкоми Вахш Пиримқул Сатторӣ-ходими адабӣ ва Неъматов- сардабири рӯзномаи ноҳиявии «Вахш»-ро барои шеърҳои Ғафур Муллоро чоп карданашон муҳокима мекунанд ва танбеҳ медиҳанд. Сатторӣ ба Ғафур Мулло мактуб навишта, ӯро Ҳофизу Иқбол меномад ва илтиҷо мекунад,ки аз шеърнависӣ даст накашад ва тасалло медиҳад,ки рӯзе хоҳад расид,ки шеърҳояш сархати ҷаридаҳои форсизабононро зеб хоҳад дод. Аз «боло» ба Муқим Абдураҳмонов-сармуҳаррири рӯзномаи вилоятии «Навиди Вахш» низ занг зада, таъкид мекунанд, ки «аз чопи шеърҳои Ғафур Мулло эҳтиёт бошед!» Бесабаб нест, ки маҷмӯаи ашъори Ғафур Мулло бо дуои Мирзо Турсунзода бояд соли 1963 чоп мешуд,вале чун шоир китобаш низ то соли 1987 дар зиндон буд. Дар ҳоле ки устоди зиндаёд Ҳофизи халқии ҷумҳурӣ Одина Ҳошим ҳанӯз солҳои 50-60 ум ба даҳҳо шеърҳои Ғафур Мулло («Гул мезанӣ», « Эй дил,»… ва монанди инҳо) оҳанг баставу месуруд,акнун душманонаш барои интишори ашъори ӯ сад мегузоштанд,вале шоир аз ин озурда намешуд. Гоҳо байти Сайидоро зери лаб месуруд:

Маро кай метавон аз забонҳо ҷамъ кард акнун,
Ман он рози ниҳон будам, ки берун аз даҳан рафтам.

https://bikhon.tj/

Танҳо пас аз инқилоби бозсозии бузург (ибораи дӯстдоштаи шоир) соли 1987 баъди 24 соли дар маҳбас хобиданмаҷмӯаи нахустини ашъори шоир бо номи «Шадда» бо тамғаи нашриёти «Адиб» рӯи чопро дид.Марги беамон,бо дасти ҷанги хонумонӯз соли 1992 устодро аз байни мо рабуд ва маҷмӯаи сеюм ва бузургҳаҷми устод, ки шеърҳои наву ногуфтаи шоирро дар бар дошт, чоп нашуда монд.Фарзандони устод ба шоир Хайрандеш умед баста,маҷмӯаро дар ихтиёри ӯ гузоштанд, вале то ҳозир хайрхоҳе ёфт нашуд, ки дар ин кори хайр дасти мурувват дароз кунад.

Пешгӯии Сатторӣ дуруст баромад. Акнун ашъори устод Ғафур Мулло сархати кулли нашрияҳои ҷумҳурӣ ва берун аз онро зеб медиҳанд. Шеърҳояшро ҳаводоронаш мехонанд. Мирзо Ҳасанов, Пирмаҳмад Ёқубов, Малик Болтаев барин садҳо мардуми одӣ тамоми шеърҳои Ғафур Муллоро азёд медонанд ва дар маҳфилу маъракаҳо қироат мекунанд.

Ҷаҳони шеъри Ғафур Мулло имрӯз хазинаи дарбастаеро мемонад. Ҷилд-ҷилд мусаввадаҳои шоир ҳанӯз интизори чопанд. Айни ҳол девону дафтари Ғафур Мулло ба кашшофе ниёзманданд, ки дари розҳои нуҳуфтаи шоирро боз намояд ва вориди ин хазина гардад:

Ёрон, назаре ба чашми полудаи ман,
Ҷӯед асаре аз дили носудаи ман.
Хоҳед, ки Шумо дидаи дил бикшоед,
Бар сафҳаи ин дафтари накшудаи ман.

(Хуршедҳои гумшуда, с. 76).

https://bikhon.tj/

ЭЙ СОЛИ АСП, СОЛИ САМАНДИ ДАВАНДИ МАН…

(Муҳтавои ашъори ба Соли асп бахшидашуда)

Ба касе пӯшида нест, ки дар садаи 20 солҳои 1906, 1918, 1930, 1942, 1954, 1966, 1978, 1990 ва дар асри 21 солҳои 2002, 2014 ба соли асп рост омадаанд.

Аз тамоми ҷонварони толеъномаҳои халқӣ аз ҳама зиёд Соли Асп тараннум шудааст, зеро марде, ки солаш асп бошад, меҳнатдӯст, пурбардошт, шикебо ва боваринок аст. Зан-асп бошад, ниҳоят эҳсосӣ буда, аксар вақт мавқеи худро тағйир медиҳад. Як ноҷурии хурде метавонад рӯзгори осудаи ӯро барбод диҳад ва баръакс, бо як қадами дониста гузоштааш нобасомониҳои рӯзгорро низом мебахшад. Зан-асп кушодадил, гули сари сабади маҳфилҳо, кадбонуи хуб ва панҷ ангушташ ҳунар аст. Мард-асп дар лаҳзаҳои душвор худро идора карда метавонад. Хунаш дар ҷӯш аст, бадрашк мебошад, муноқишаро дӯст медорад.

Тибқи қаринаҳои мардумӣ соли асп соли эҳтиёткорист. Ғарра набояд шуд, ки дар соли худ шодмониҳои зиндагӣ ба коми Шумост. Соли асп соли серташвишу серкорӣ ва пур аз мушкилот аст.

Соли 2002, ки ба соли асп рост омада буд, унвонии «Соли асп» ду шеъри ҳамноми Хайрандеш ва Раҳмат Назрӣ рӯйи кор омаданд (1;2;). Раҳмат Назрӣ шеъри мазкурро соли ҷорӣ бори дигар аз тариқи ҳафтавори «Адабиёт ва санъат» ба чоп расонид (3;).

Дар фуроварди соли 2001 ва даромади соли нави 2002 шеъри Хайрандеш (Хайриддин Қурбонов) бо номи «Соли асп» бо нақароти

«Эй соли асп, соли саманди даванди ман,
Эй соли орзуи баланди баланди ман»

(1, 91) оғоз меёбад, интишор шуд.

Мавсуф итминони комил дорад, ки дар соли асп мардуми Тоҷикистон ба баландтарин қуллаҳои орзуи худ хоҳанд расид. Онҳо руҳи пурфутуҳи Фирдавсӣ, Рахшу Рустаму Баҳрому Суҳробу Гӯрғуливу Нураливу Авазу Восеу

https://bikhon.tj/

Темурмаликро зиндаву поянда хоҳанд кард, чунки дар Шарқ обрӯи асп баланд буда, руҳи асп онҳоро нигаҳбону зи нав эҳё менамояд:

Эй соли «Шоҳнома»-ву Фирдавсии ҷасур,
Эй соли Рахши Рустаму Баҳроми Гӯр.
Бӯйи фарас ҷароҳати гурдон даво кунад,
Суҳроб дар канори падар чашм во кунад.
Гӯргулӣ як бисулфаду хезад зи гӯр боз,
Оянд Нураливу Аваз тунду сарфароз.
Восеъ зи дори арки Бухоро раҳад яке,
Темурмалик аз раги дарё ҷаҳад яке.
Дар Шарқ буд баланд мудом обрӯи асп,
Хиҷлат ба нӯшдору биояд зи бӯйи асп. (1, 91).

Дар банди дуюм шоир аз Хинги Аҳмаду ҳикояти «Ҷӯйи Мӯлиён», аз Рӯдакӣ, Фаррухӣ, Саноӣ, Анварӣ, аз қиссаи дар болои асп сари Аторро аз тан ҷудо кардани чингизиён, аз васфи асп дар эҷодиёти Бедил, аз аспи лоғари Мушфиқӣ ёдовар мешавад ва тавсани (аспи саркаши) илҳоми болдори худро аз ҳамаи сутурони онҳо пурэҳтозтар мешуморад:

Эй соли Насри Аҳмаду ҳам Ҷӯйи Мӯлиён,
Эй соли реги Омӯву ҳам хинги то миён,
Эй соли Рӯдакиву забони тари дарӣ,
Эй соли Фаррухиву Саноиву Анварӣ,
Ширину талх қиссаи бисёр ёд ҳаст,
Аттори дасти баставу Чингизу аспи маст.
Бедил, ки сабки умри дарози сухан аз ӯст,
Қадри фарози аспу фарози сухан аз ӯст.
Моро ба аспи лоғари Мушфиқӣ чӣ кор?
Асп-аспи мост: тавсани илҳоми болдор. (1, 91).

Шоир ба шаҳсаманди хонадони Сомониён, ки шаҳсавору зимомдори он Шоҳ Исмоили Сомонӣ аст ва ин пайкараи аспсавори мавсуф дар маркази Хатлон қомат афрохтааст, муроҷиат намуда, таманно менамояд, ки он шиҳа занад, чунон шиҳае занад, ки он ба гӯши Зардуштпайғамбар расад, то ки миллати тоҷик суханони қудсии Зардушт-пиндори нек, гуфтори нек ва рафтори некро ҳамагон дар амал татбиқ

https://bikhon.tj/

намоянд, дар соли асп мардум олитарин орзуҳои худро дар амал пиёда созанд:

Эй шаҳсаманди дудаи Сомон, ту шиҳа зан,
Аз пойтахти хиттаи Хатлон ту шиҳа зан.
То самъи аҳли фитнаро ин шиҳа кар кунад,
То шиҳаат ба магзи асорат асар кунад.
Он корагар шавад чу ба ҳафтод пушти мо,
Шояд барад ба марҳамати Зардуҳушти мо.
Миллат расад ба ҳикмати пиндори нек боз,
Гуфтори нек ояду рафтори нек боз.
Эй соли асп, ваҳдати Тоҷ устувор бод!
Мардони зинбапӯшт ҳама зинсавор бод! (1, 91)

Дар банди охирини шеър бошад, муроди шоир тинҷиву осудагии кишвар, ваҳдату ягонагӣ ва дӯстии қарини мардуми Тоҷикистон аст. Шоир дуогӯи он аст, ки агар майдони асптозие бошад, бигузор он майдони бузкашии саворон бошад ва мардум дар атрофи Президенти худ Эмомалӣ Раҳмон муттаҳид гардида, шукри рӯзгори тинҷу осуда, шукри хонаи обод ва шукри давлати пойдору устувори ӯро намоянд:

Об аз фасод пок шавад, хок аз адӯ,
Не номи ҷанг монаду не номи ҷангҷӯ.
Гурдон зи қаъри карнҳо оянд фавҷ-фавҷ,
Огӯш сӯи ҳам бикшоянд фавҷ-фавҷ.
Ҳуббулватан ҷинон шавад аз шаҳриёрҳо,
Фориг зи гурзу ҳамҳамаву корзорҳо.
Гурдони корзор биоянд бузкашӣ,
Бар гирди хони кишвари Ваҳдат намакчашӣ.
Сарҷамъ шукри давлати Эмомалӣ кунем,
Ӯро дар ин Ваҳдатватан Ваҳдатвалӣ кунем.
Эй соли асп, соли саманди даванди ман,
Эй соли орзуи баланди баланди ман. (1,91)

Раҳмат Назрӣ ҳам дар соли асп боз ба образи асп рӯ меорад. Ӯ бо номи «Соли асп» (2, 23) шеъре навишта, соли аспро соли нек, соли анҷоми кулли бадбахтиҳо ва соли оғозҳо, соли пардозҳо, соли сӯзу созҳо ва соли ташаккули тамоми Дардбандҳову Дарвозҳо мепиндорад:

https://bikhon.tj/

Соли асп, эй соли човандозҳо,
Овар аз анҷомҳо, огозҳо!
Шиҳаи аспи ту аз раҳ мерасад,
Шодбошаш мекунанд овозҳо.
Пешвози аспи ёлафшони ту
Ёлаҳо густурда пойандозҳо.
Медиҳанд об аспи Табрези туро
Куҳҳо, Дарбандҳо, Дарвозҳо…

Шоир хостгори он аст, ки ҳамзамононаш аспи зиндагиро пардоз дода, зин зананд ва аз зимомаш маҳкам дошта сӯи рӯшанӣ устуворона гом ниҳанд :

Зиндагӣ зин мезанад аспи туро,
Бандад озинаш, диҳад пардозҳо.
Ҳамчу бод аз обу оташ бигзарад
Аспи аргуштии ту бо нозҳо…
Соли нек, эй сумби аспат фоли нек
Дар замини поки сӯзу созҳо!
Кош, эй кош, аспи майдонии ту
Сӯйи гардун оварад парвозҳо. (2, 23).

Дар охир шоир итминони комил дорад, ки соли асп соли нек аст ва пайомадҳои хуб дар пеш аст.

Ба шарафи соли 2014, ки соли асп аст, шеърҳои Зулфия Атоӣ «Имсол соли асп» (4;) ва Кайҳонӣ Сӯфӣ «Соли асп» (5;) дар матбуот чоп шуданд.

Зулфия аз соли асп таманнои онро дорад, ки аспи «тезрав» ва «хушҷилав» пайғоми нек эҳдо намояд ва вуруди соли аспро фоли нек ва соли нек медонад:

Эй аспи тундрав,
Эй аспи хушҷилав,
Аз авҷи осмон пайғоми хуш биёр.
Дар соли некпай,
Чун фоли некпай
Аз мулки ахтарон илҳоми хуш биёр. (4,26).

Шоира бо дили пур иброз медорад, ки дар соли асп бояд маҷрои зиндагии мардумаш дигар шавад, рӯзгори сокинони Тоҷикистон обод ва қалбашон хурраму шод гардад:

https://bikhon.tj/

Маҷрои рӯди ман бояд дигар шавад,
Хокистарам кунун бояд шарар шавад,
Шоми дарози ман бояд саҳар шавад,
Ҷодугари хаёл аз тан бадар шавад…

Дар охир шоира аспи сафедро, ки ихлосманди он аст, орзую умеди худ мешуморад ва аспро ҳушдор медиҳад, ки имсол соли ӯст:

Аспи сафеди ман,
Аспи умеди ман,
Имсол соли туст,
Имсол соли туст… (4,26).

Кайҳонӣ Суфӣ дар шеъри «Соли асп» (5,2) аз он изҳори хушнудӣ мекунад, ки бо вуруди соли асп соли мор аз миён рафт ва як-як аз сели балоҳои дар соли мор ба сари мардуми олам рехта ёдовар мешавад. Ба қавли шоир дар ҷаҳони араб дар ин сол худсӯзӣ, фарёду ғаму оҳ ҷараён дошт, дар Бағдод куштору террори одамон дар авҷ буд, ки аз ба дор овехтани Саддам Ҳусейн оғоз ёфта буд. Аз ҳама муҳимаш соли гузашта «Соли зӯрмандии Путини бузург, Суриё то нашавад луқмаи гург» (5,2) буд. Вале аз диди Кайҳони Сӯфӣ дар ин сол дар мулки рус низ оромии комил набуд, зеро соли 2013 «Соли тӯфон задани укёнус, Соли зероб шудани мулки урус» низ маҳсуб мегардад.

Аммо шоир аз он изҳори хушнудӣ мекунад, ки дар соли 2013 дар миёни давлати ҳамзабони мо-Эрон ва ИМА бар рағми қавми яҳуд то андозае ҳусни тафоҳум пойдор гардид:

Соли оромии Эрони кабир,
Аз балои сионизм қавми сағир. (5,2).

Сипас, шоир боз бармегардад ба офатҳои дар соли мор ба сари мардум омада ва аз вафоти Уго Чавес-собиқ Президенти Венесуэла, аз гирдиҳамоию майдондории мардуми давлати Украин ва кӯшишҳои Баррозӣ дар ин роҳ, аз хонадоршавии мард ба мард ва зан ба зан ёдовар мешавад.

Баъдан суханро ҷониби мардуми тоҷик гардонида, ба даргоҳи Худованд сад бор шукр мегӯяд, ки соли мор барои

https://bikhon.tj/

миллати мо «Соли иқбол буду ҳамовозӣ, Соли ваҳдат буду боҳамсозӣ!» (5).

Ниҳоят, дар охир шоир таманниёти худро дар соли асп арза медорад. Дасти дуо бардошта, аз Худованд дархост менамояд, ки дар «Соли асп, кулли ҷаҳон пок шавад, Душмани халқи Худо хок шавад»(5).Шоир хостгори он аст, ки

«Соли асп соли барору баракат,
Соли асп соли талошу ҳаракат» (5) гардад.

Аз ҳама муҳимаш хоҳиши шоир он аст, ки:

«Соли асп торикӣ афсона шавад,
Рӯшанӣ лоиқи ҳар хона шавад»(5).

Дар соли асп аз байн рафтани ришвахӯриро низ шоир орзу мекунад ва бисёр мехоҳад, ки ҷомеа орӣ аз фасод бошад:

Соли асп, ришвахӯрӣ кори ҳаром,
Соли асп, ришва хӯрӣ, кор тамом. (5).

Дар охир шоир мардумро ба шарафи Соли асп муборакбод намуда, орзу мекунад, ки пули сомонӣ зеби кисаи ҳар як тоҷикистонӣ бошад:

Соли асп боз муборак бошад,
Пули сомонӣ қаторак бошад! (5).

Мо низ ба шоир ҳамовоз шуда, хостгори онем, ки хонандаи гиромиқадри мо тамоми солҳо чун соли асп дар ҳалқаи дӯстону пайвандони хеш чун асп бовафою содиқу бобаракат бошад.

Пайнавиштаҳо:

1. Хайрандеш. Соли асп//Бозаргон,2001,№6-7, 28 декабр.
2. Раҳмат Назрӣ. Соли асп // Адабиёт ва санъат, 2001, № 51-52 (1086), 28 декабр.
3. Раҳмат Назрӣ. Соли асп // Адабиёт ва санъат, 2014, №1, 1 январ.
4. Зулфия Атоӣ. Имсол соли асп //Фирӯза,2013,№12,с. 26.
5. Кайҳони Сӯфӣ. Соли асп. // Минбари халқ, 2013, 26 декабр, № 52 (927), с.2.

https://bikhon.tj/

ВОРИСИ ШЕЪРИ РӮДАКӢ

(Сухане чанд дар ҳошияи маҷмӯаи ашъори Усмон Билолӣ «Сад шукри Рӯдакӣ» - Душанбе «Пажӯҳиш», 2008).

Маҷмӯаи ашъори Усмон Билолӣ, ки ба шарафи 1150–солагии асосгузори адабиёти классикии форсу тоҷик Абӯабдулло Рӯдакӣ ба нашр расидааст, аз қасида, ғазал, рубоӣ, қитъа, байтҳо ва шеърҳои алоҳидаи мавсуф фароҳам омадааст.

Аз саҳифаҳои аввали маҷмӯа хонандаи закӣ пай хоҳад бурд, ки аз шеъри Усмон Билолӣ бӯйи ашъори Рӯдакӣ меояд: забонаш чун забони шеъри Рӯдакӣ равону ҷаззобу дилкаш, услубаш зайли сабки шеъри Рӯдакӣ саҳли мумтанеъ, яъне осони дастнорас (недоступная простота) аст. Шоир дар пайравии ғазали Рӯдакӣ «Ҳар бод, ки аз сӯйи Бухоро ба ман ояд…» бо радифи «ояд» бори дигар ихлосу дилбастагии мардуми тоҷикро нисбат ба Одамушшуаро, ки меҳраш аз дӯстдории Ватан камтар нест, таъкид намудааст:

Накҳат зи чаманзори баҳори Ватан ояд,
Гирди сухани ноби ту халқ анҷуман ояд.
Ашъори ту чун сураи ихлосу муҳаббат,
Андар лаби ин миллати соҳибсухан ояд.

Худи Усмон низ умедвор аст, ки рӯзе табъи рӯдакивор насиби ӯ хоҳад гашт ва тӯмори шеъри шоир дар баёзи гарданаш ҳамоил хоҳад шуд:

Рӯдакӣ, эй кош, овезон кунад,
Дар баёзи гарданам тӯмори шеър.
Гар бимирам, дар сари гӯрам навис:
Буд ӯ ёри Худову ёри шеър.

Усмон боварӣ дорад, ки дуои Мавлавии Балхӣ низ чун зиёи Ҳақ ӯро аз субҳи козиб ба берун мекашад ва рӯзе вай дар канори рӯди Вахш монанди найи нолида, бо дуои Мавлавӣ ба мартабаи шоирии Толиби Омӯлӣ шарафёб мегардад:

Ман ба аҷзи хеш андар шеър ғолиб мешавам,
Чун зиёи ҳақ бурун аз субҳи козиб мешавам.
Бо дуои Мавлавӣ чун най канори рӯди Вахш,
Ман ба тарзи хештан нолида Толиб мешавам.

https://bikhon.tj/

Усмон ашъори фахрияи худро низ ба сабки Мавлавӣ эҷод кардааст: сабки баён, қофияпардозӣ, тафаккур, тарзи вожасозӣ– ҳама услуби Ҷалолиддини Балхиро ба ёд меоранд:

Бурдӣ ту аз ёд маро, кардӣ пасафтод маро,
Лек Худо дод маро, шоири барҷаста манам.
Ёфт даво дарди сухан, сурх рухи зарди сухан,
Шаҳраги вожаҳо ба каф мушти ҳинобаста манам.

Аз шеъри «Ҳабси ҳавасҳо» бармеояд, ки Усмон аз заҳмати шоир, бедорхобиҳо, сари ҳар вожаи наву тоза соатҳо сар бар ҷайби тафаккур барниҳодан, ҳар як калимаю ибораи обнорасида ва афкори бикрро бо сӯҳони андеша суфта карда, бо чилбури маънӣ ҷило додан ба хубӣ огаҳӣ дорад ва худ низ ин саҳрои нопайдоканори суханро бо заҳмат паймудааст:

Хуни дили ҳар вожа чун хуни дили шоир,
Бояд ки ба ҳар ҷӯяи ин сафҳа равон кард.

Усмон ба ашхоси бегонапараст нафрати бепоён дорад ва мӯътақиди он аст, ки марги миллат аз марги забон оғоз меёбад ва марги забон аз бегонапарастии соҳибзабонон:

Фаро меояд охир марги он миллат, ки андар ком,
Варо аз лаззати бегонагӯиҳо сухан мирад.

Дар шеъри Усмон Билолӣ тозагӯиҳову суханпардозиҳо бо нанги ватандорӣ печидаву ту ба ту бозгӯ шудааст:

Дари бози диламро панҷаи рози сухан пӯшад,
Ҳаёи гуфтугӯ дар анҷуман моро даҳан пӯшад.
Ҳуруф аз батни зеҳнам норасида мешавад тавлид,
Зи урёнии худ шармида аз коғаз кафан пӯшад.
Билолӣ, мепарастам он гариберо, ки дар гурбат,
Ба рағми тангдастӣ ҷомаи нанги Ватан пӯшад.

Маҳз ғояи баланди ватанпарастӣ, маъниҳои наву тоза, ҳисси ифтихори миллӣ ва забони равону дилкаши ашъори Усмон Билолӣ боис гардид, ки ӯ дар ҷамъбасти соли 2009 ба дарёфти ҷоизаи раиси вилояти Хатлон дар бахши назм, ки бо номи Шамсиддини Шоҳин гузошта шудааст, мушарраф гардид.

Ба Усмон Билолӣ дар роҳи душвору пурпечутоб, вале пурифтихори шоирӣ барори кор таманно дорем.

https://bikhon.tj/

ТАСВИРИ СОЯҲОИ МАРГ АЗ ДИДИ ЗАРИФ ИБОД

(Бо ҳаммуаллифии Иброҳимова М.)

Зариф Ибод на танҳо шоири хуб, драматурги намоён, балки дар нависандагӣ низ маҳорати олӣ дорад. Хонандаи тоҷик мавсуфро асосан ҳамчун шоир мешиносад, вале Зариф Ибод бо эҷоди асари ёддоштии «Бо умеди фардо» (2008), романи «Сояҳои марг» (2011), қиссаҳои «Эҳёи хазонбурда» ва «Асрор ва шабаҳ» исбот намуд, ки дар нависандагӣ низ маҳорати баланд дорад. Ҳамчунин дар маҷмӯаи «Эҳёи хазонбурда» 15 ҳикояи адиб ҷо дода шудааст, ки хеле ҷолибанд ва бо номҳои зерин зикр шудаанд: «Ёдҳои ширин» (2009), «Офтоб барои чӣ сӯзон?» (2009), «Сабр, писарам, сабр» (2009), «Вафодории саг» (2010), «Дили пурҳасрат» (2010), «Ариза ба Оллоҳ» (2009), «Кампир ва мушкинмӯяки ӯ» (2010), «Модари зори модабабр гардида» (2009), «Сарзаниш» (2009), «Расули кайҳоннавард ва Кафтари ӯ» (2009), «Баҳси ду духтар» (2009), «Гулчеҳра ва кафтарон» (2009), «Салими серсавол» (2009), «Вандам ва оина» (2009).

Романи «Сояҳои марг» аз шебу фарозҳои ҳаёти имрӯза, бадкориҳои баъзе одамон нисбат ба ҳамдиёрони худ, ба муқобилати сахти ашхоси накӯкор дучор шудани онҳо ва фош гардидани рафтори ношоистаи бадкирдорон нақл мекунад.

Нависанда ҳаёти рӯзноманигориро дар маркази диққати хонанда қарор додааст ва ба ҳамин васила ҷомеаро аз рӯзгори пур аз ташвиш ва серғавғои журналистон-намояндагони ҳокимияти чорум огоҳ месозад. Услуби тасвири нависанда психологист. Номбурда асарро аз он оғоз менамояд, ки қаҳрамони марказиаш Ардашер баъди нависонависи тӯлонӣ ва такудави зиёди рӯзона бо дӯсташ Далер дар тарабхонаи сари роҳ каме менӯшанд ва ҳангоми ворид шудан ба даромадгоҳи роҳрави ҳуҷрааш дар торикӣ касе ӯро аз пушти сар зарбаи ҷонноҳ мезанад. Ҳамсараш Гулбаҳор ӯро маст пиндошта, аз роҳрав бо мадади ҳамсояҳо ба хона дароварда, болои кат мехобонад. Танҳо Ардашер пагоҳӣ ба худ омада, ҳис мекунад, ки касе ӯро аз қафо

https://bikhon.tj/

бехабар задааст. Нависанда хатти сужети асарро низ аз ҳамин ҳадиса оғоз менамояд. Дар сари Ардашер ҳазорон фикру хаёлот ғутта мезанад. Тамоми саҳифаҳои рӯзҳои гузашта ва имрӯзаро варақгардон мекунад, занги телефонро, ки ҳангоми аз зинапояҳои хонааш боло шудан садо дода буд ва ба саволи «Ту кистӣ?» гуфтани ӯ дар ҷавоб «Сояҳои марг!» гуфта буд, ба ёд меорад. Ҳис мекунад, ки «Сояи марг» ба мактуби шикоятии ҳайати кормандони фабрикаи ресандагӣ ба унвонии рӯзнома, ки тафтиши онро сармуҳаррир ба уҳдаи ӯ вогузор намуда буд, рабте дорад. Ардашерро нависанда чун рӯзноманигори ҳақиқатнигор, ки чакидаҳои хомаи ӯ садои ҳаяҷонноки ҳаёт аст, қаламдод намудааст. Ӯ нисбат ба тақдири коргарони як фабрикаи калони ресандагӣ бетараф нест, зеро эшон маҳз ба рӯзнома ва ба ӯ умед бастаанд, ки яке аз онҳо раиси иттифоқи касабаи фабрика Шоҳмирзо Намозов аст. Ардашер баъди ду бори ба фабрика ташриф оварданаш бовар ҳосил менамояд, ки ҳақ бар ҷониби коргарон аст: директори ин корхона Абдулбек Бобохонов шахси ҳавобаланд ва нисбат ба кори муассиса бепарво мебошад. Танҳо ҳафтае як бор рӯзҳои душанбе баъди ҷамъомади пагоҳирӯзии раиси шаҳр ба ҷойи кор ҳозир шуда, дар тӯли 10-20 дақиқа бо муовину мудири хоҷагӣ чизеро раду бадал намуда ва дигар касеро қабул намекунаду бо ҳамин баромада меравад.

Нависанда Ардашери Баҳманёрро чун рӯзноманигороне, ки дар роҳи комёб шудан ба мақсад устуворанд ва агар муштарӣ аз дар занад, аз мӯрӣ медароянд, тасвир намудааст. Ҳангоми рӯ ба рӯ сохтани Ардашеру даъвогарон бо директори корхона Бобохонов нависанда мушкилоти аксарияти корхонаҳои имрӯза-таъминоти кормандон бо музди маош, истеҳсоли ашёи хом, бастани шартномаи додугирифт бо харидор, фурӯхта пул намудани ашёи хом ва ичрои андози давлат ва монанди инҳоро тасвир менамояд. Ҳамчунин ҷавобан ба пурсиши роҳбари корхона Бобохонов аз номи Намозов хонандаро таъкид месозад, ки вазифаи «кумитаи иттифоқи касаба ҳимояти манфиатҳои коргарон -

https://bikhon.tj/

истеҳсолкунандагон. Агар корфармо манфиатҳои коргаронро зери по кунад, кумитаи иттифоқи касаба аз коргарон талаб мекунад, ки дар муносибаташ бо коргарони худ боадолат бошад, манфиати коркунандаро таги по накунад. Вагарна кумитаи иттифоқи касаба воситаи қонун корфарморо гунаҳгор ҳисобида, баҳри барқарор намудани адолат мубориза оғоз намояд» (с.13).

Бобохонов на танҳо нисбат ба тобеонаш дағалмуомила ва бераҳм аст, зеро дидаю дониста корхонаро баста, коргаронро ба рухсатии дарозмуддати бемузд фиристодааст, балки нисбат ба намояндагони ВАО низ хеле сардмуомила мебошад. Вале Ардашер тибқи фармудаҳои сардабир амал намуда, (мухбир, ходими рӯзнома бояд хира шавад. Агар ӯро аз дар берун кунанд, гурба барин аз равзан, аз тиреза дарояд), (с. 15) ниҳоят, Бобохоновро ба сухан медарорад, вале Бобохоновро нависанда чун дигар ҳамтабақонаш тавре тасвир кардааст, ки ба осонӣ «чон намедиҳанд». Ин аст, ки Бобохонов аввал ба мухбир таклифи нӯшидан менамояд, баъдан ӯро хариданӣ шуда, корро дар ҳамин ҷо хобонданӣ мешавад, вале дар ниҳояти кор ӯро таҳдид мекунад, аз пуштибонаш метарсонад. Ардашер низ шахси аноӣ нест. Ба осонӣ таслим намешавад. Ӯ на танҳо гуноҳҳои Бобохоновро дар гарданаш дайн мекунад, балки тамоми рафти гуфтугузори барномашударо дар телефони сайёраш сабт менамояд.

Дар тасвири нависанда Бобохонов барои он ки деги айшаш ҷӯшад ва аз аспи мансаб сарозер наафтад, аз ягон разолат рӯ наметобад, фармоиш медиҳад, ки Шаҳмирзоро латукӯб намоянд. Бо рӯ ба рӯ сохтани Ардашер бо Меҳмон-саркор, ки писарамаки Шоҳмирзо мебошад ва аз мавриди ҳамлаи авбошон қарор гирифтани Шоҳмирзо хабар медиҳад, нависанда хонандаро бо як мушкилоти дигари деҳқонон рӯ ба рӯ месозад. Деҳқон вақте ки борашро ба бозор даровардаӣ мешавад, баъзе муштзӯрҳо колои деҳқонро маҷбуран ба нархи арзон харида, ба савдогарони бозорнишин қимат ба савдо мезананд. Бозорнишинон

https://bikhon.tj/

бошанд, ба болояш нархи худро гузошта, ба муштариён ба нархи қиммат мефурӯшанд. Меҳмон-саркор аз ҳамин гуна шахсон на танҳо дурӣ меҷӯяд ва аз додани колояш гардантобӣ мекунад, балки онҳоро дар миёни мардум шармсору хандахариш месозад. Меҳмон-саркор нисбат ба рӯзноманигорон назари худро дорад. «Мухбирӣ як давак-давак будааст,-мегӯяд ӯ.-Ин мардум чилмангӯштак барин нафасе оромӣ надоранд» (с.22).

Нависанда хатти сужети романро тавре сохтааст, ки аз пайиҳам овардани ҳодисаҳо хонандаро ба завқ меорад, хонанда мехоҳад фаҳмад, ки зиддиятҳои асар бо чӣ меанҷоманд. Ардашер аз Шоҳмирзои бистарӣ на танҳо тафсилоти ҳамлаи авбошонро мефаҳмад, балки аз он огоҳ мегардад, ки Бобохонов ҳатто аз ҳисоби диндорон низ зархаридони худро дорад, ки яке аз онҳо имоми масҷид Абдусолеҳ мебошад. Номбурда ба хотири пули ҳароме, ки аз Бобохонов гирифтааст, дар масҷид ба Шоҳмирзо шунавонида, «Дар байнамон одамони навис-навис мекардагӣ пайдо шуда будааст. Одами навис-навис мекардагӣ хизматгори шайтони лаънаткарда аст. Дар он дунё ҳезуми оташи дӯзах барин сӯхта хокистар мешавад. Мусулмон аз болои мусулмон набояд навис-навис кунад. Мусулмон бародари мусулмон аст» (с. 25) мегӯяд.

Имом Абдусолеҳ аз зумраи он муллотарошоне аст, ки ҳанӯз дар асри Х ҳаким Фирдавсӣ дар ҳаққи онҳо ҳукми худро бароварда буд:

Зиёни касон аз пойи суди хеш
Биандешанду дин андар оранд пеш.

Номбурда худро шахси солеҳ (чун номаш), худотарсу боимон вонамуд мекунад, вале барои суди хеш ба пасттарин кор даст мезанад: Шоҳмирзо барин инсонро, ки ҳатто мӯрчаро озор намедиҳад, «кофир» ҳукм намуда, ба муридонаш Шодӣ, Нуриддин, Чақал ва Қутбиддин мефармояд, ки ӯро ҷазо диҳанд.

Бобохонов аз ягон амали паст рӯ намегардонад. Барои ҷомаи амал пӯшидани мақсадҳои ифлосаш ба ҳама кор даст

https://bikhon.tj/

мезанад. Барои ба доми худ афтонидани кафтараки зебо-Садбарг, ки бо Фаррух аҳди дӯстӣ дорад ва чор сол боз интизори бозгашти ӯ аз Русия аст, ба амали разилонае даст мезанад. Пешакӣ дар борхалтаи Садбарг бо ёрии дарбон калобаеро гузошта, дар фуроварди рӯз ҳангоми аз дарвоза баромадани коргарон халтаи ӯро мекобад ва мехоҳад, ки ба ҳамин васила Садбаргро ҳамчун дузд муттаҳам намояд ва ӯро мутеи иродаи худ гардонад. Вале Садбарг аз Бобохонов дида ҳушёртару зиракатар мебарояд: ҳангоми аз халтааш гирифтани рӯймолча калобаро мебинад ва дар шоҳидии коргарон онро дар ҷояш мегузорад. Ҳатто ба Бобохонов таҳдид мекунад, ки ба кумитаи занони шаҳр рафта, аз болояш шикоят мекунад.

Нависанда дар симои Шодӣ, Қутбиддин, Чақал ва Нуриддин ҷавонони раҳгумкардаро тасвир намудааст, ки бо нишондоди баъзе ашхоси пулпараст ва барои ҷомеа хатарнок ба тамоми ҷиноятҳо худро мезананд, то ки дар назди мулло Абдулсолеҳ «соҳибобрӯ» ва бологузар шаванд. Вале Шодии писари Саъба пеш аз ҳама аз кардаи худ пушаймон мешавад. Мефаҳмад, ки Шоҳмирзо барин як инсони заминиро латукӯб намудааст, сахт ошуфта мегардад ва ҳатто розӣ аст, ки ӯро барои ин гуноҳаш ҷазо диҳанд. Ба беморхона омада, аз Шоҳмирзо узр мепурсад.

Нависанда дар симои Шоҳмирзо Намозов-раиси кумитаи иттифоқи касабаи кормандони фабрикаи ресандагӣ ҳомии коргарон, шахси меҳнатӣ, ҳалолкор ва дасту дилаш покро тасвир намудааст. Агарчи барои танқиди корхона ӯро зада маъюб мекунанд, вале аз роҳи рост барнамегардад. Намозов ҳомии Садбарг барин коргарони муштипар мебошад, ки сардор нисбат ба онҳо нияти бад дорад, онҳоро думболагирӣ мекунад, таклифи то хона бо мошин бурдан менамояд, дар атрофи номашон иғво меангезад, то ин ки аз Садбарг ком гирад, ӯро бадном сохта, аз Фаррух ҷудо гардонад.

Образи дигари асар Гардигул аст, ки нависанда ӯро «радиои маҳаллӣ» меномад. Дар атрофаш занони бекорро ҷамъ намуда, дар сари кӯча хабарҳои охиринро ба самъи

https://bikhon.tj/

ҳозирин мерасонад. Ӯ аз навтарин хабарҳои маҳал аз ҳама пеш огаҳӣ меёбад ва онро пардоз дода, боз ба мардум мерасонад. Гап дар дили Гардигул намепояд. Ӯ шартакигӯй буда, аз касе сари тарс надорад. Ба ҳодисаву воқеаҳо аз диди худ ва беғаразона баҳо медиҳад. «Духтар бошад, ана ҳамин хел бошад. Ба ҳар кас тан надиҳад,-мегӯяд Гардигул Садбаргро таъриф намуда.-Ана, ҳамин хел нотарс бошад. Садбарг ба модараш Гулистон рафтагӣ не. Ба ман рафтагӣ, ба ман. Дар духтарим ана ҳамин Садбарг ворӣ будам. Якрав, нотарс, дар рӯи одам гапамро мегуфтагӣ. Ана ҳамон кали Мирзо ҳаст-ку, кали Мирзо. Ҳамсолем. Дар ҷавониаш маро гирум шуда буд, дар рӯяш гуфта будам: Ту ба ман маъқул не». «Барои чӣ ман ба ту маъқул не?»-гуфта буд Мирзо. Гуфта будам: «Барои он ки биниат пачақ, гӯшот лапар, лабонат чаппа шудагӣ». Қаҳраш омаду аз мӯям гирифт. Ман чанг зада аз ҳарду гӯшаш гирифтам. Хайрият давида халосамон карданд. Агар халосамон намекарданд, вай муйи маро меканд, ман гӯшҳои ӯро. Агар Садбарг аз гӯшҳои лаққаи Абдулбек мегирифт, айнан ба мани холааш монанди монанд мешуд» (с. 46-47).

Нависанда фарҷоми аъмоли Бобохоновро ба он оварда мерасонад, ки ӯ ночор аз сармуҳаррири рӯзномаи «Саноат ва иқтисодиёт» Фаридуни Манучеҳр имдод мепурсад, вале сардабир на танҳо ба ӯ мадад намерасонад, балки вайро аз кошонаи кориаш берун мекунад, дар ин хусус илтимоси вазоратро низ рад менамояд. Пушту паноҳаш Самӣ Салимович низ аз вай рӯ метобад ва арзи ӯро шунидан намехоҳад.

Ардашери Баҳманёр ҳамеша чун рӯзноманигор дар хизмати мардум аст. Пӯлод Алиев ном шахс овозаи ӯро шунида, ба наздаш барои додхоҳӣ меояд, зеро духтур Мавлони Искандар медонистааст, ки зани Пӯлод Зебо Саидова мубталои саратони меъда аст, вале дидаю дониста, дорую дармон ва хӯрокаи зиёдеро аз номи ӯ талаб карда, ба коми хеш масраф намудааст.

https://bikhon.tj/

Нависанда завқаи Ардашер Гулбаҳорро чун зани идеалӣ нишон додааст. Вай ба шавҳараш эътимод дорад. Ба гапу калочаи мардум эътибор намедиҳад. Ҳатто ба занги телефонии Зайнаб барин занҳои иғвогар, ки худашонро зани Ардашер муаррифӣ мекунанд ва гӯё ӯро ҳушдор медиҳанд, бовар надорад. То охирин лаҳза дар мавқеи шавҳараш меистад. Вале гоҳо аз чунин вазифаи масъулиятнок доштани шавҳараш ба таҳлука меафтад. Мехоҳад, ки шавҳараш аз ташвишҳо фориғ бошад.

Зариф Ибод дар фуроварди роман ҳакро ба ҳакдор мерасонад. Аз Абдулбек Бобохонов ҳама рӯй мегардонанд. Ҳамаи занҳояш аз ӯ дурӣ меҷӯянд. Ҳатто зани калониаш ӯро таъна зада мегӯяд:

«-Рост мегӯям, охир. Пули бисёрро дар ҳарду аҷина-башара сарф кардӣ, ана бин чӣ хел шудӣ, ба ин аҳвол афтодагит аз пушти онҳо. Занакбозӣ, ҳарромӣ кардӣ. Худо аз ту норозӣ шуда, ҷазот дода истодааст. Фабрикат кор намекунад. Коргарот бекор. Ҳамааш душмани ту. Дар рӯзнома бароварда шармандат карданд. Бе тағоӣ шудӣ» (с. 128).

Писараш Султонбек маҳз бо «шарофати» пулҳои бедардимиёни ҳадякардаи ӯ то ба ҳадди нашъамандӣ мерасад ва мошини хориҷии тӯҳфашударо зада мачақ мекунад. Корхонаро муфаттишон ҳисобу китоб намуда, Абдулбекро ба курсии ҷавобгарӣ менишонанд.

Думравонаш имоми масҷид Абдусолеҳ аз карда пушаймон ва аз ҳама гурезон шуда, аз шаҳр фирор мекунад. Прократура дафтари аъмоли рекетҳои навбаромад - Қутбиддин, Чақал, Нуриддин ва Шодиро ба варақгардон кардан оғоз менамояд. Шоҳмирзо ва Садбарг барин коргарони ҳалолкори фабрика дар набарди зиндагӣ бо мадади рӯзноманигор Ардашери Баҳманёр шаҳди ғолибиятро мечашанд.

Ногуфта намонад, ки услуби баёни нависанда хеле содаву равон ва дилкаш аст. Зариф Ибод калимаву ибораҳои содаи халқиро фаровон корбаст намудааст. Вале гоҳо дар

https://bikhon.tj/

истифодаи вожаҳои мардумӣ, тартиби овардани аъзои ҷумла аз қолаби маъмулӣ аз меъёр зиёд мебарояд. Ӯ калимаҳои маъиб (ба ҷои маъюб, с. 189), маҷмаа-ро (Худро шарманда шуда ва маҷмаа ҳис мекарду медид, с. 182, ба ҷои муҷрим), ки хоси шеваанд, аз номи худ овардааст. Ҳамчунин нависанда хабарсозиро бо анҷомаи – гӣ (гуфтагӣ, рафтагӣ ва ғ.), иваз намудани ҷойҳои маъмулии аъзои ҷумларо аз будаш хеле зиёд корбаст намуда, ҳатто ба ҳадди ифрот мерасонад: «Медонед, баъди дар рӯзнома баромадани калони фабрикаи риштаи занакҳо дар маҳаллаамон ҳама рӯзномахон шудагӣ» (с. 115) «Бе ҳамсар зиндагӣ кардан лаззате надорад ҳаёт» (с. 186). «Як шиша вино ҳам гирифта буданд пинҳонӣ. Одати нӯшидан доштанд. Ҳанӯз дар синфҳои 10-11 ба нӯшидан одат карда буданд пинҳонӣ» (с.166).

Ба ҳамин тариқ, Зариф Ибод бо эҷоди романи «Сояҳои марг» рӯзгори мушкил, вале пурифтихори рӯзноманигоронро нишон дода, намояндагони ВАО-ро ҳушдор медиҳад, ки сиёҳро сиёҳ ва сафедро сафед гӯянд, то ин ки ҳақ ба ҳақдор расад ва садои ростини ҳаяҷонноки ҳаёт ба атрофу акноф паҳн гардад.

Пайнавишт:

1. Зариф Ибод. Сояҳои марг. Роман.-Қӯрғонтеппа: нашриёти «Бохтар», 2013, с. 3-209.

https://bikhon.tj/

ШАБАҲИ ДУМБОЛАГИР

(Андешаҳо перомуни қиссаи Зариф Ибод «Асрор ва Шабаҳ»)

(Бо ҳаммуаллифии Иброҳимова М.)

Дар қиссаи психологии Зариф Ибод «Асрор ва шабаҳ» сухан аз марги муфоҷои Далер-ҷияни Асрор Замонов, дафни ӯ дар хонаи амакаш ва шабаҳе, ки ҳар лаҳза Асрор Замоновро думболагир аст, оғоз меёбад.

Нависанда номи қаҳрамони асосии асарашро Асрор ниҳодааст, ки бесабаб нест, зеро дар кору амали Асрор сире ниҳон аст. Суробе (шабаҳе) пайваста ӯро таъқиб мекунад. Аз чӣ бошад, ки як гӯшаи дили Асрор хиҷил аст, аз ҳар як ҳаракати худ ва ашёҳои гирду атроф меҳаросад, ба таври худ андеша меронад ва хулоса мебарорад. Мехоҳад, тамоми фикрҳои дарҳамбарҳами шабонаро аз сари худ дур кунад, аммо бенатиҷа. Ба кӯфусӯфи домулло нигоҳ накарда, шабаҳ боз ӯро думболагир аст. Чашмонашро бо рӯмол мебандад, то ки хобаш барад. Ҳатто рӯзона ҳам аз қафояш гумон мекунад, ки касе таъқибаш мекунад, шарфаи поеро баръало мешунавад. Сараш дард мекунад, гӯшҳояш ҳуштак мекашад, дар пеши назараш суробе намоён мешавад. Ба писараш Баҳром дар рӯзи рӯшан сояи таги зардолуро нишон дода, мепурсад, ки дар он ҷо суробero мебинад ё не, аммо ба чашми писараш чизе наменамояд. Нависанда Асрорро ба фикр кардан водор мекунад.

Асрор тамоми кори баду неки қаблан кардаашро аз пеши назар гузаронида, ба хулосае меояд, ки «Ин суроб, ба фикрам рӯҳ аст, рӯҳи Далер. Рӯҳи Далер худро ба чашми ман намоён кардан дорад. Норозӣ аст. Норозӣ аз мани амак. Кори хуб накардам. Рӯҳ маро таъқиб дорад. Чӣ коре бикунам, ки аз таъқиби ӯ халосӣ ёбам? Чӣ коре кунам? Оҳ, чӣ аҳмақие накардам-а. Агар имшаб ҳам маро хобидан намонад, аз бехобӣ девона мешавам, девона…» (Зариф Ибод Сояҳои марг.- Қӯрғонтеппа, 2013, с. 221).

https://bikhon.tj/

Асрор барои аз сараш дур кардани фикрҳои даҳшатовар доруи хоб истеъмол мекунад, то ки шабона хобаш барад. Вале дар хоб низ ӯро даҳшат тарк намекунад. Хобҳои ваҳим мебинад. Ҷавони ба садама дучоршудаи рӯяш хунолуд ва пешониаш мачақшудаи парухобидаро, ки мурдагӣ буд, рӯй мегардонад. Мурда якбора ба ҷунбиш даромада, аз ҷояш хеста, бо панҷаҳои хунолудаш ӯро буғӣ карданӣ мешавад. Ӯ қафонокӣ додувойгӯён мегурезад ва дар ҳамин ҳол нафасгирону арақшор аз хоб бедор мешавад.

Нависанда Асрорро дар ҳамин лаҳзаҳои хотирпарешонӣ ва пакарӣ низ аз фикр кардан боз намедорад. Асрор фикр мекунад, ки маитро дар куҷое дидааст. Ба хотираш меояд, ки мурда ба Далери ҷиянаш монандӣ дорад.

Зариф Ибод дар қиссаи «Асрор ва шабаҳ» бо мақсади тарғиби Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва расму ойинҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» баъзе лаҳзаҳои ҷолибро овардааст. Вақте ки рӯзи дуюми баъди вафоти Далер домуллои деҳа бо ду каси дигар барои дуову фотеҳа субҳдам ба хонаи Асрор меоянд, нависанда аз номи домулло таъкид мекунад, ки «серӯзагӣ, яъне дастурхонкушоиро агар гузаронидан бошед, пагоҳ бегоҳӣ баъди соати шаш гузаронед бо аҳли оилаву апаҳои раҳмативу се-чор ҳамсояи наздик. Ман ҳам меоям. Дар бораи чилро гузаронидан баъд маслиҳат мекунем» (с. 212). Вале баъди хондани пешин ҳисси манфиатҷӯии домулло боло гирифта, аз Асрор исрор мекунад, ки пагоҳ хатми «Қуръон» гузаронад, Асрор ғайричашмдошти ӯ «не» мегӯяд. Домулло «Савоб чӣ мешавад?» гуфта бо савол ба ӯ менигарад, аммо Асрор «Савоб дар вақти гузаронидани чил» (с. 218) мегӯяд.

Асрор вақте муҳтавои гуфтугӯяшро ба занаш Барно арза медорад, завҷааш низ аз ҷавоби шавҳараш қаноатманд шуда, «-Хуб кардед, чӣ мехоҳад, ки мо ҳам Қодир барин ҷарима дода, шарманда шавем?!» (с. 218) мегӯяд. Ҳатто ҳини гузаронидани бегоҳи се «Асрор аз шогирд овардани мулло

https://bikhon.tj/

норозӣ буд. Охир, таъкид карда буд, ки худатон биёед, на дусе кас» (с. 226).

Ба ҳамин тариқ, нависанда бо овардани ин лаҳзаҳо хонандаро ҳушдор медиҳад, ки ҳангоми гузаронидани маросими дафн ва расму ойинҳои баъди он Қонун «Дар бораи танзими анъана ва расму ойинҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» бояд қатъиян риоя карда шавад ва асарҳои бадеӣ низ бо дарназардошти талаботи ин қонун таълиф гарданд.

Асрор баъди оши се шабҳо телевизор мемонд, вале хобаш намебурд. Шунида буд, ки ҷину аҷина ва шабаҳ аз бӯйи шаробу одами маст дур меравад, вале баъди нӯшидан низ шабаҳ ӯро тарк накард. Танҳо аз истеъмоли ҳаби хобовар ӯро хоб бурд, вале хоби даҳшатнок. Боз ҳамон шахси сару рӯяш хунолуд ӯро пеш карда то лаби ҷар бурд, ки бедор шуд. Асрор ҳама чизро шабаҳ мепиндошт. Суроб ӯро лаҳзае тарк намекард. Ҳатто дар гӯшаш овози шиносе садо медод: «Ту маро дидан намехостӣ. Наход суробамро ҳам дидан нахоҳӣ? Магар ман ба зиндагии ту халал мерасонидам? Магар суроби ман ҳам ба зиндагии ту халал мерасонад?» (с. 232).

Асрорро даҳшат фаро мегирифт. Ҳатто ба мабраз низ танҳо намерафт, писараш ё завҷааш ӯро ҳамроҳӣ мекарданд. Асрор барои лаҳзае халосӣ аз суроб китоб хондан мешавад, вале бефоида. Қайчиро гирифта, дарахтони боғчаро ба тартиб овардан мешавад, аммо «нохост дид, ки ғубори одамсурате аз таги дарахти себи пушти тирезаи хонаи хоб як тараф гузашт. Вай тахмин кард, ки суроби дар пеши чашмаш се рӯз боз пайдо шуда истодагӣ шабаҳи ҷиянаш Далер аст. Охир, вай бегуноҳ мурдагӣ. Не, не мурдагӣ не, бегуноҳ кушта шудагӣ, кушта. Шаҳид шудагӣ, шаҳид» (с. 235). Ҳамчунин Асрор андешид, ки «Шояд суроби ҷиянаш аз ҳавлӣ берун набошад. Ҷиянаш баъди дар садамаи автомобилӣ ҳалок шудани падару модару додараш дар ин ҳавлӣ хуфтухобу зиндагӣ дошт» (с. 236).

Ин дафъа нависанда Асрорро барои тӯморхоҳӣ ба охирин дари умед, ба хонаи домулло мебарад. Домулло низ аз оне,

https://bikhon.tj/

ки Асрори ба ӯ эътиқод надошта наздаш омадааст, вақҳ мепурсад. Асрор аз суроби ӯро таъқибкунанда ёдовар мешавад. Домулло аз гуноҳе содир кардани ӯ пурсон мешавад, вале Асрор сир бой намедиҳад. Домулло ночор ба ӯ тӯмори «чину ачинаву чондорро мегурезондагӣ» навишта медиҳад, вале ҳайҳот. Боз ҳамон шарфаи по, ҳамон суроб дар таъқиби ӯст. Дигар дар хобу дар бедорӣ ӯро домангир. Ин дафъа мулло Ҳомидро даъват мекунад, ки омада ӯро чилёсин хонад, аммо чилёсин ба ӯ танҳо як рӯз асар мекунад. Рӯзи дигар ҳис мекунад, ки суроб аз сари девори тарафи хонаи додари раҳматиаш оҳиста чониби хонаи онҳо мегузарад.

Ниҳоят, нависанда қиссаро бо он ҳусни анчом мебахшад, ки Асрор ба дил икрор мешавад, ки Далерро ба мошини тормозаш кор намекардагӣ ӯ шинонида, барои овардани мӯйсафеди Давлат равон карда буд. Асрор писарашро барои овардани амакдухтарҳояш Муҳаббату Сабоҳат ва шавҳарҳояшон мефиристад, то ки хонаи бародарашро ба онҳо бахшад ва аз азоби рӯҳӣ раҳоӣ ёбад.

Зариф Ибод бо баёни ин қисса хонандаро ҳушдор доданӣ аст, ки аз амалҳои шар ва номардона даст кашанд, инсонҳоро барои кори ночизе аз ҳаёте, ки Худованд ба онҳо ато намудааст, маҳрум насозанд, зеро гоҳо мурдаҳо аз зиндаҳо зиндатар ва пурдилтаранд ва рӯҳи онҳо он қасдро аз қотил хоҳад ситонид. Ҳамчунин ҳар амалеро чавобест.

https://bikhon.tj/

ОМӮЗГОРИ НОТАКРОР ВА АДИБИ ПУХТАКОР

(Ба шарафи 80-солагии Азим Саидӣ)

Ҳақ бар ҷониби Собир Султон, Арбоби ҳунари Тоҷикистон аст, ки дар муқаддимаи ба маҷмӯаи «Чанори сабз»-и Азим Саидӣ навиштааш мегӯяд: «Ин омӯзгори асил ҳазорҳо шогирдонро дар руҳияи халқу ватандӯстӣ, илму донишомӯзӣ, дӯстиву рафоқат, меҳру садоқат ва шеъру шоирпарастӣ тарбия намуда, онҳоро ба шоҳроҳи зиндагии хушу хуррамона ҳидоят намудааст».

Зиндагӣ гоҳе одамонро аз санҷишҳои сангинаш гузаронида, дар баҳри пурталотуму пур аз шебу фарозу пурпечутоб ва дар курраи гарми худ обутоб дода, то ба зинаи инсони комил мерасонад. Аз зумраи чунин инсонҳои нодиракор, омӯзгори нотакрор ва нависандаву шоири пухтакор Азим Саидӣ маҳсуб меёбад, ки тамоми ҳаёти худро ба хизмати мардум бахшида буд. Ӯ дар мактаби миёнаи рақами 6- и ноҳияи Вахш беш аз 53 сол ба ҳайси муаллими забон ва адабиёти тоҷик кор кардааст.

Муаллимро аз соли 1979 инҷониб мешиносам. Вай дар тамоми ҷамъомаду нишастҳои адабӣ, конфронсҳои ноҳиявию вилоятӣ гули сари сабади ҷомеа буд. Сухани бурро, нутқи фасеҳу равон ва каломи нишонрас ба ӯ шукӯҳу шаҳомат эҳдо мекард. Азим Саидӣ шеърро хеле буррою шево мехонд, лаҳни хуш ва овози ҷаззоб дошт. Аксари маводҳои публитсистӣ ва шеърҳояш дар рӯзномаҳои ноҳиявии «Вахш» ва вилоятии «Хатлон» («Ҳақиқати Қӯрғонтеппа») ба нашр мерасиданд, ки муҳтавояшон аз тарғиби ғояҳои наҷиби инсондӯстӣ, меҳанпарастӣ ва ифтихори баланди ватандорию ваҳдат иборат буд.

Азим Саидӣ дар даврони Истиқлолияти давлатӣ касб кардани Тоҷикистон, махсусан баъд аз оне, ки Сарвари давлатамон тавонист, ки «оташро дар наистон хомӯш намояд» (ифодаи адиб Темур Зулфиқоров), Эмомалӣ Раҳмонро дар шеърҳояш бо номҳои «Сулҳпарвар», «Офтоби сулҳ» васф намуда, ӯро нури чашми Тоҷикистон», «сарвари сулҳу адолат», «партави хуршеди тобон» номидааст:

https://bikhon.tj/

Ҳар кӣ пурсад аз Азимӣ хислатат,
Беҳтарин фарзанди инсон гӯямад.

Дар шеъри «Офтоби сулҳ» Азим Саидӣ Президенти мамлакатро «ситораи дурахшон» ва аз он ҳам бузургтар-«офтоби сулҳ» меномад ва орзу мекунад, ки ҳамеша сиҳату баофият бошад.

Дар дигар ашъори Азим Саидӣ васфи ашхоси фарҳехтаи миллат-Бобоҷон Ғафуров , Саидқул Турдиев, Бобо Сангинов, Робияи Балхӣ, ҷарроҳ Мансури Достӣ хеле зиёд мушоҳида мегардад.

Шоир ба Бобоҷон Ғафуров ҳамчун эҳёгари таърихи миллати тоҷик ва муаллифи китоби «Тоҷикон» арҷ мегузорад:

Тоҷиконро болу пар бикшодаӣ,
Таърихашро «Тоҷикон» бинҳодаӣ.

Азбаски Азим Саидӣ худ зодаи деҳаи Хуҷачилони ноҳияи Балҷувон ва ҳамдиёри се қаҳрамони Иттиҳоди Шӯравӣ-Саидқул Турдиев, Сафар Амиршоев ва Исмат Шарифов аст, аз корнамоиҳои Саидқул Турдиев, тирандозии ӯ дар майдони ҷанг мафтун аст ва ифтихор менамояд, ки ин мергани моҳир ва диловари шаҳир дар роҳи ҳифзи Ватан қурбон шудааст:

Зи меҳри ин Ватан пурзӯр,
Шудӣ чун қаҳрамон машҳур,
Нагардад меҳрат аз дил дур,
Аё эй паҳлавон мерган!

Азим Саидӣ дар шеъри «Ёднома аз дӯст», ки ба хотири ҷарроҳи моҳир Мансури Достӣ эҷод шудааст, мисраи марсияи устод С.Айнӣ «Ҷигарам, во ҷигарам, во ҷигарам!»-ро ба ҳайси сатри гардон интихоб намуда, дар панҷ банди мураббаъ тамоми дарду алам ва сӯзу гудози худро нисбат ба марги ин табиби номӣ баён намудааст:

Табари деви аҷал зад ба сарат,
Теғи ноҳақ бизад он бар ҷигарат.
Бар замин зад ҳама теғу сипарат,
«Ҷигарам, во ҷигарам, во ҷигарам!»

https://bikhon.tj/

Азим Саидӣ зиндагиро дӯст медошт, ба чор бурҷи сол ба нигоҳи бефарқ не, балки бо назари таҳқиқ, бо диди шоирона ториктарин ва назарногиртарин гӯшаҳои онро наззора мекард. Шеърҳои «Чор бурҷи сол», «Бурҷи аввал» (Баҳор); «Бурҷи дувум» (Тобистон); «Бурҷи савум» (Тирамоҳ); «Бурҷи чорум» (Зимистон) гувоҳи ин гуфтаҳост. Махсусан шоир баҳорро хеле дӯст медорад ва дар васфи арӯси сол шеърҳои самимӣ мегӯяд. Шеърҳои «Сабзаи баҳор», «Гулҳои баҳорӣ» ва «Дар ҷашни Наврӯз» таровату тозакориҳо ва зебоиҳои баҳору Наврӯзро васф месозанд:

Сабзу хуррам кун ту боғи хешро,
Шуълаафшон кун чароғи хешро.

Азим Саидӣ на танҳо барои калонсолон эҷод мекард, балки ӯро, пеш аз ҳама, чун шоири бачагон мешинохтанд. Ашъори бачагонааш равону сода ва дарбаргирандаи хулқу хӯйи бачагон, мазамматкунандаи нуқсонҳои онон аст:

Нохуни Ҷӯра баланд,
Ҷу бел асту чун каланд.

Шоир ашъори ҳаҷвӣ низ менавишт. Дар онҳо нуқсонҳои ҳамзамононашро рӯйи коғаз меовард, мазаммат мекард. Ӯ дар шеъри «Майзада» шахсеро танқид кардааст, ки дар ҳама тӯйҳо меҳмони нохонда аст ва ҳамеша айши соҳибони сурро талх месозад:

Як тӯйе шуд дар қишлоқ,
Майзада омад лоқ-лоқ…

Азбаски Азим Саидӣ аз хурдӣ ятим монда, азоби сахти рӯзгори нобасомонро кашидааст, ин мавзӯъ ба шеъраш ҳам кӯчидааст. Ӯ дар шеъри «Тифл мондам» рӯзҳои гузашта, азоби бемодарӣ ва дасти пурмеҳру навозиши апаашро ба риштаи назм кашидааст:

Солҳои рафтаам омад ба ёд,
Тифл мондам, апаам ширам бидод…

Азим Саидӣ азбаски баъзе мазмунҳоро дар либоси шеър ғунҷонида наметавонад, ба наср рӯ меорад. Дар маҷмӯаи «Чинори сабз» ҳикояҳои «Доғи ҷанг», «Ранҷиши модар»,

https://bikhon.tj/

«Олим ва тилло» ва ҳикояҳои ҳаҷвии «Занги дил», «Рӯбоҳ ва Санҷоб» оварда шудаанд.

Дар ҳикояи «Доғи ҷанг» Азим Саидӣ иддаои онро дорад, ки дар таъмини ғалаба ба фашизм на танҳо сарбозон, балки холаи Шарифа ва писари ӯ Фозилҷон барин одамони ақибгоҳ низ саҳм доранд. Фозилҷони 12-солаи гурусна мехост, ки пастгардҳои осиёро дар рӯймолчае ҷамъ карда, ба хона биёрад, вале дасташ ба зери санги осиё монду устухонаш аз оринҷ чун орд майда шуд. Бобои Собир аз ҷанг сиҳат баргашт, вале дасти рости Фозилҷонаш аз оринҷ поён дар ақибгоҳ бурида шуда буд.

Дар ҳикояи «Ранҷиши модар» бошад, Шарофатхолаи дар ҷавонӣ бевамонда писаронаш Аббосу Шарифро дар солҳои ҷанги хонумонсӯзи Гирмон бо азоби алим гурбавор газида ба воя мерасонад, вале онҳо дар солҳои тинҷию серию пурӣ носипосӣ намуда, модарро аз дар меронанд ва Шарофатхола дар даргоҳи мардум вафот мекунад ва бародарон мӯҷиби нафрати мардум мегарданд.

Ҳикояи тамсилии «Рӯбоҳ ва Санҷоб» ба мо панд медиҳад, ки баъди дар шири гарм сӯхтан дӯғро низ пуф карда нӯшем, то ки дар шоҳроҳи ҳаёт боэҳтиёт қадам монем ва чун Санҷоби гӯлу гумроҳ ба найранги Рӯбоҳхонумҳои манфиатҷӯю маккора гирифтор нагардем.

Ба ҳамин тариқ, ашъори Азим Саидӣ агарчи аз диди шеърият орӣ аз нуқсонҳои шеърӣ нестанд, вале ҷанбаи баланди тарбиявӣ доранд ва инсонҳоро дар руҳияи бузургдошти арзишҳои волои инсонӣ тарбия мекунанд, онҳоро ба зиндагӣ дилгармтар месозанд. Ҳикояҳояш ҳидоятгари мардум ба роҳи ростанд.

https://bikhon.tj/

КИШВАРШИНОСИИ АДАБӢ-ВОСИТАИ ТАҶДИДИ ТАЪЛИМ ДАР ФАКУЛТАҲОИ ГУМАНИТАРИИ ТАЪЛИМГОҲҲОИ ОЛӢ

Муҳофизати музаффариятҳои истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон устодони фанҳои гуманитарии таълимгоҳҳои олии мамлакатро ҳушдор медиҳад, ки толибилмон-муаллимони ояндаро дар руҳияи меҳанпарастӣ ва бузургдошти арзишҳои миллӣ тарбия намоянд, ки ба ин ормони наҷиб метавон танҳо тавассути ташкили фаъолияти мақсадноки адабӣ-кишваршиносӣ шарафёб гардид.

Имрӯз иллати сустию заифии тарғиботи идеологии ҷавонон- устодони оянда бараъло намоён аст ва ин холигиро танҳо бо идеологияи меҳанпарастӣ пур намудан ба манфиати миллат мебуд. Ҳалли бомуваффақияти ин мушкилот ба таълимгоҳҳои олӣ имконият медиҳад, ки мутахассисони соҳиби савияи баланди тахассусӣ, маданияти олии корӣ, истеъдоди хуби корҳои илмию таҳқиқотиро ба истеҳсолот фиристанд. Ба чунин ашхоси соҳибтахассус дар рӯзҳои мо мактабҳои шаҳр ва махсусан дабиристонҳои деҳотӣ сахт ниёзманданд. Махсусан фаъолияти кишваршиносии донишҷӯён-омӯзгорони ояндаро таҳти назорати доимӣ қарор бояд дод, чунки онҳо ташкилотчиёни минбаъдаи ин кор дар мактабҳои миёна хоҳанд шуд.

Боиси тазаккур аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҷрибаи ташкили кишваршиносии адабӣ дар факултаҳои гуманитарии таълимгоҳҳои олӣ то ҳол омӯхтаву ҷамъбаст нашудааст, ҳамбастагии ин таҷриба бо мактабҳои миёна муайян нагардидааст, ҳол он ки дар таълимгоҳҳои оливу миёнаи Русия ва дигар давлатҳои пешқадами дунё дар ҳамгироӣ ин масъала кайҳо тадқиқ шудааст (ниг. А.И.Ревякин. Проблемы изучения в преподавании литературы. -М., 1992).

Ногуфта намонад, ки фаъолияти кишваршиносӣ дар таълимгоҳҳои олӣ бисёрҷабҳа аст. Интихоби равия, шакл ва

https://bikhon.tj/

намуди машғулиятҳои адабӣ-кишваршиносӣ ба мавқеи ҷойгиршавии таълимгоҳ ва шумораи мавзеъҳои адабӣ-кишваршиносӣ, зинаҳои фаъолияти адабии кунунии бошандагони кишвар ва теъдоди устодони ба таҳқиқи фаъолияти кишваршиносӣ алоқаманд дар кафедра робитаи қавӣ дорад. Баъзе таълимгоҳҳои олӣ ба таҳқиқи ҷанбаи назариявии кишваршиносии адабӣ, дигараш ба пажуҳишгоҳҳои илмии ба кишваршиносӣ марбут, савумаш ба истифодаи маводи кишваршиносӣ дар машғулиятҳои таълимӣ ва ғайра метавонанд шуғл варзанд.

Чунончӣ, донишҷӯёни таҳсили рӯзонаю ғоибонаи факултаҳои гуманитарии Донишгоҳи давлатии Қӯрғонтеппа рӯзҳои аввали ба таълимгоҳ қадам ниҳоданашон аз осорхонаи Бибихонимии шаҳри Қӯрғонтеппа дидан менамоянд, бо роҳбаладии толибилмони курсҳои болоӣ мавзеъҳои адабии шаҳрро наззора мекунанд. Ин саёҳати адабӣ-кишваршиносӣ ба онҳо имконият медиҳад, ки оиди мавзеъҳои таърихии адабии шаҳр тасаввуроти кофӣ ҳосил намоянд.

Ба ҳамин тариқ, зинаи аввали кор хусусияти шиносоӣ дошта бошад ҳам, ба ин зина аҳамияти ҷиддӣ дода мешавад. Кӯшиш бояд кард, ки ҳамаи довталабони соҳиби номи донишҷӯшуда ин зинаро то ҳадди имкон тай намоянд. Бархе аз муҳассилин ба моҳияти кишваршиносии адабӣ ба тезӣ сарфаҳм мераванд, чунки дар мактабҳои миёна низ омӯзгорон-кишваршиносони асил кам нестанд, ки моҳияти онро ба шогирдони худ фаҳмонида додаанд.

Дар зинаҳои баъдӣ ҷаҳонбинии шогирдон бо донишҳои адабӣ-кишваршиносӣ тавсеа меёбад. Донишҷӯён мавқеи кишваршиносии адабиро ҳамчун илми мансуб ба силсилаи фанҳои адабиётшиносӣ дарк менамоянд, оиди сарчашмаҳо, хелҳои кишваршиносии адабӣ маълумот мегиранд, ба низоми муайяни фаъолияти илмию таҳқиқотӣ нахустқадамҳои шогирдонаи худро мегузоранд, ба ин васила ба меҳнати муфиди ҷамъиятӣ дар бахши фаъолияти адабӣ-

https://bikhon.tj/

кишваршиносӣ гомҳои устувору дилпуронаи худро мезананд.

Воқеан, бо донишҷӯёне, ки ба фаъолияти адабӣ-кишваршиносӣ рағбат зоҳир менамоянд, корҳои зиёдеро ба ҷо овардан лозим меояд. Бо ин мақсад курсҳои махсуси кишваршиносӣ созмон бояд дод. Таъсиси маҳфили адабӣ-кишваршиносӣ ва саривақт гузаронидани машғулиятҳои он, додани маслиҳатҳои муфид ба иштирокчиёни он низ боиси пешрафти кор хоҳад шуд. Ташкили курсҳои махсус ва фарҷоми фаъолияти маҳфили адабӣ-кишваршиносӣ бо таълифи корҳои курсӣ, рисолаҳои хатм, гузоришҳо дар конференсияҳои илмӣ, ширкат дар озмуни корҳои илмии донишҷӯён, маърӯза дар ҷамъияти илмии донишҷӯён ҷамъбаст мегардад.

Силсилаи корҳои адабӣ-кишваршиносӣ тавассути усул ва роҳҳои маърӯза, машғулиятҳои амалӣ ва озмоишӣ, таълифи корҳои курсию дипломӣ ва санҷишӣ (назоратӣ), ташкили машғулиятҳои фориғ аз дарс татбиқ мегардад.

https://bikhon.tj/

Мундариҷа

Дурахши зиёбахши Кӯлоб……..…..…….....3-11

Забон ва сиёсат

Баҳси мақоми забон – оғози бедории миллӣ…….12-21
Мақоми Имоми Аъзам дар густариши забону
фарҳангифорсии тоҷикӣ…..……22-25
Раҳнамои ҷодаи имрӯзу фардо…….....…26-34
Аз дирафши пешдодии ковиён то парчами давлатии
Тоҷикистон…….....…35-40
Тарғиби қарорҳои Иҷлосияи XVI Шӯрои олии
ҶумҳурииТоҷикистон дар матбуоти солҳои 1992-
1993……...41-44
… Об медиҳад, аммо гулоб мехоҳад…….....…45-47

Фолклор

Афсона – навиди фарҳанги техникӣ.....48-50
Наврӯз рӯзгор муҷаддад кунад ҳаме……..…51-53
Бист пурсишу посухи наврӯзӣ……..…54-59
Маросими бачагонаи гулгардонӣ: бойчечак ва
сияҳгӯш……..…60-66
«Гӯрғулӣ» - ҳамосаи мардумии тоҷикӣ……..67-78

Адабиёт

Мӯлиён оё фақат ҷӯй аст?.....79-81
Носири Хусрав аз нигоҳи Лутфулло Бузургзода.....82-83
Рӯзгор ва осори Ибни Сино дар оинаи матбуоти
соли 1980……..84-88
Андешаҳои инсонгароии шайх Саъдӣ дар «Гулистон»
ҳамчун воситаи таҳкими ваҳдати миллӣ……....89-94
Муҳаббати устоду шогирд дар мисоли Имоми
Аъзам……..95-96
Маданияти либоспӯшӣ аз диди Имоми Аъзам.....97-99
Тахайюлоти бадеӣ дар «Фараснома»-и Мирзо
АбдулқодириБедил……..……...100-104
Хатлон аз нигоҳи Ҳоҷӣ Ҳусайн…….……....105-110
Таярони хаёл ва ғояти камол дар шеъри Орифи
Чайобӣ……..……....111-130
Тавсифи об ҳамчун манбаи ҳаёт дар эҷодиёти

https://bikhon.tj/

Мирзо Турсунзода……...131-139
Ба ӯ зиндагӣ кард моиндарӣ……..……140-165
Эй соли асп, соли саманди даванди ман……...166-172
Вориси шеъри Рӯдакӣ…….....173-175
Тасвири сояҳои марг аз диди Зариф Ибод…..…176-183
Шабаҳи думболагир…….....184-187
Омӯзгори нотакрор ва адиби пухтакор……....188-191

Шеваи таълим

Кишваршиносии адабӣ-воситаи таҷдиди таълим
дар факултаҳои гуманитарии таълимгоҳҳои
олӣ……192-194

https://bikhon.tj/